

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Это цифровая копия книги, хранящейся для итомков на библиотечных полках, ирежде чем ее отсканировали сотрудники комиании Google в рамках ироекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских ирав на эту книгу истек, и она иерешла в свободный достуи. Книга иередает в свободный достуи, если на нее не были иоданы авторские ирава или срок действия авторских ирав истек. Переход книги в свободный достуи в разных странах осуществляется ио-разному. Книги, иерешедшие в свободный достуи, это наш ключ к ирошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохраняются все иометки, иримечания и другие заиси, существующие в оригинальном издании, как наиминание о том долгом иути, который книга ирошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Комиания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы иеревести книги, иерешедшие в свободный достуи, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, иерешедшие в свободный достуи, иринадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, иоэтому, чтобы и в дальнейшем иредоставлять этот ресурс, мы иредирияли некоторые действия, иредотвращающие коммерческое исиользование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические заирсы.

Мы также иросим Вас о следующем.

- Не исиользуйте файлы в коммерческих целях.

Мы разработали иrogramму Поиск книг Google для всех иользователей, иоэтому исиользуйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.

- Не отиравляйте автоматические заирсы.

Не отиравляйте в систему Google автоматические заирсы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного иеревода, оитического распознавания символов или других областей, где достуи к большому количеству текста может оказаться иолезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем исиользовать материалы, иерешедшие в свободный достуи.

- Не удаляйте атрибуты Google.

В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он иозволяет иользователям узнать об этом ироекте и иомогает им найти доилнительные материалы ири иомощи иrogramмы Поиск книг Google. Не удаляйте его.

- Делайте это законно.

Независимо от того, что Вы исиользуйте, не забудьте ироверить законность своих действий, за которые Вы несете иолную ответственность. Не думайте, что если книга иерешла в свободный достуи в США, то ее на этом основании могут исиользовать читатели из других стран. Условия для иерехода книги в свободный достуи в разных странах различны, иоэтому нет единых иравил, иозволяющих определить, можно ли в определенном случае исиользовать определенную книгу. Не думайте, что если книга иоявилась в Поиске книг Google, то ее можно исиользовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских ирав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и иолезной. Программа Поиск книг Google иомогает и пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый иоиск и этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com>

**HARVARD COLLEGE
LIBRARY**

**FROM THE FUND OF
CHARLES MINOT
CLASS OF 1828**

МАЛОРОУССКІЙ
ЛИТЕРАТУРНЫЙ СБОРНИКЪ.

Dalo-Russian
Literary Compendium.

D. L. Mordovtsef.

Saratof.
1859.

(The Cossacks and the Sea. D.L. Mordovtsef
Poems of Nikolai I. Kostomarov
Experiment in translating Gogol's Tales of
the Ukraine into the Dalo-Russian
dialect. D. L. Mordovtsef.

Folk Songs Collected in The Western part
of the Volhynia Government. N. I. Kostomarov
Four Variants of Dalo-Russian
Legends. D. L. Mordovtsef.

“MALORUSSKII
LITERATURNYI
SBORNIK,”
МАЛОРОУССКИЙ

литературный сборникъ.

D. (d.) Mordvinov
Издалъ Д. Мордовиевъ. and Nekrasov

САРАТОВЪ.

1859.

27233, 52

SEP 181884

Женот фунд.

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи представлено было въ Цен-
сурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. Санкт-
петербургъ. 28-го іюня, 1858 года.

Цензоръ Д. Мацкевичъ.

Въ типографії губернскаго правленія.

СОДЕРЖАНИЕ.

- I. Казаки и море. *Д. Л. Мордовцева.*
- II. Стихотворения. *Н. И. Костомарова.*
- III. Опытъ переложенія украинскихъ повѣстей Гоголя на Малорусское нарѣчіе. *Д. Л. Мордовцева.*
- IV. Народныя пѣсни, собранныя въ западной части Волынской губерніи. *Н. И. Костомарова.*
- V. Четыре варианта Малорусскихъ сказокъ. *Д. Л. Мордовцева.*

КАЗАКИ И МОРЕ.

Стихотворные отрывки

**изъ исторіи морскихъ походовъ Запорожскаго
казачества, въ началѣ XVII вѣка.**

Д. Мордовцевъ.

При нынѣшнемъ благодѣтельномъ вниманіи Правительства нашего къ пользамъ науки, всякий шагъ, всякая попытка, даже робкая и малоудачная, новъ которой таится хоть одна искра любви къ народности,

. можетъ найти если не сочувствіе, то по крайней мѣрѣ не встрѣтить порицанія въ людяхъ, для которыхъ дороги истины науки. Стоитъ только указать на дѣятельность Императорскаго Русскаго Географическаго Общества и Втораго Отдѣленія Академіи Наукъ, чтобы удостовѣриться, съ какимъ жаромъ принялисъ нынче въ Россіи за изученіе всего, что касается ея народа: Ученые Записки, Вѣстники, Этнографические Сборники и Извѣстія Втораго Отд. Академіи, — во всемъ этомъ мы встрѣчаемъ много такого, о чёмъ и не думали у насъ, назадъ тому хоть бы лѣтъ 10. Не забыты ни обычай народа, ни его сказания, ни пословицы; обращено вниманіе и на языки, даже на самые мелкие оттѣнки одного Великорусскаго языка по разнымъ губерніямъ, по отдельнымъ уѣздамъ и селамъ. Въ самое короткое время Академія собрала до 20,000 обласныхъ словъ и издала ихъ въ особенной книгѣ.

Чемъ бы, кажется, важны были эти слова, не употребляемыя въ литературѣ и въ мало-мальски образованномъ обществѣ?

А между тѣмъ они записаны и изданы,—изданы потому, что они въ самомъ дѣлѣ важны. Какую же важность, въ сравненіи съ этими, должны имѣть слова, составившія изъ себя цѣлую огромную вѣтвь если не обще Славянскаго языка, то по крайней мѣрѣ — Великорусскаго? А эта вѣтвь совершенно отдѣльна отъ Русскаго и отъ Польскаго корня, съ которыми ее смѣшиваютъ. Я говорю о языкѣ (нарѣчіи) Южнорусскомъ или Малорусскомъ. Вѣроятно, разработка его въ ученомъ отношеніи доставила бы не мало-важную пользу филологіи: но еще никто и не думалъ — исторически прослѣдить развитіе этой важной вѣтви—отъ древнѣйшихъ временъ, или со времени замѣтнаго ея отдѣленія отъ Великорусскаго языка, до настоящаго времени; нигдѣ не отмѣчены основательно грамматическія особенности этого нарѣчія, потому что грамматика г. Павловскаго скудно отвѣчаетъ требованиямъ филологіи и даже не объясняетъ основныхъ правилъ Южнорусской рѣчи. А пора бы, кажется, дать ей мѣсто по крайней мѣрѣ въ одной изъ Русскихъ (ученыхъ) грамматикъ, въ которыхъ иногда касаются употребленій простонародныхъ словъ и выражений. Положимъ, немаловажны для филолога знанія особенностей Новгородскаго нарѣчія, тѣмъ больше въ исторической послѣдовательности; утѣшительно даже будетъ для него увѣриться, что за нѣсколько сотъ лѣтъ Володимерецъ также *окалъ*, какъ теперѣ (1) но мнѣ кажется, что еще интереснѣе для филолога встрѣтить въ нашихъ древнихъ памятникахъ (XIV-го и даже XIII-го вѣка), какъ уже тогда пробивался

(1) См. Акты Юридич., № 22, и др., и Рус. Достопр.
Ч. II.

Южнорусский или Малорусский говоръ сквозь эти Старо-Славянскія формы, между которыми, обыкновенно, въ другихъ рукописяхъ, Великорусской редакціи, только смыщеніе *г* и *ц* и другія маловажныя измѣненія изображаютъ руку писца Великорусса или Новгородца, и на нихъ-то, какъ на драгоценныя остатки старины, указываетъ филология. А такихъ рукописей Великорусской редакціи очень много, между тѣмъ какъ Южнорусскихъ переписчиковъ было мало, и, не смотря на это, Южнорусский говоръ довольно ощущительно проглядываетъ уже въ рукописяхъ XIV-го столѣтія.

Для примѣра возьмемъ рукопись XIV го вѣка (1), хранящуюся въ Румянцевскомъ музѣ подъ № 112: въ ней такъ поразительно бросаются въ глаза идиотизмы Южнорусского выговора, что нельзя не признать, чего стоило писцу удерживать свое перо отъ внесенія въ текстъ той или другой формы его роднаго языка. А посмотрите, какъ легко Великоруссій писецъ управлялся съ Старо-Славянскими рукописями: рѣдко — рѣдко, и то въ XIV—XV столѣтіи, пробъется наружу — ошибкой, можетъ быть — его родной говоръ, или проскользнетъ незамѣтно новгородское *г* вместо *ц*, или подвернется лишене владимерское *о*. Южнорусский же писецъ этого Евангелія видимо боролся съ своимъ языкомъ — и где же? въ Евангеліи, текстъ котораго, вѣроятно, былъ ему извѣстенъ наизусть отъ начала до конца и каждое слово текста затвержено было машинально отъ самого младенчества, преимущественно отъ привычки переписывать подобные вещи. А между тѣмъ такъ и слышится, что оять почти по складамъ писалъ эти Старо-Славянскія слова и формы и гналъ отъ себя свое вездѣ одинаковое *ы*. Но и при этомъ онъ не оставилъ

(1) Описан. рукоп. Румянц. музей, №. 112.

того, чтобы не испеприть своего труда родными звуками. Возьмите первый листокъ этого Евангелия и вѣстъ поразить безпрестанное употребление *у* вместо *въ*: *у* томъ, вм. *въ* томъ, *у* свѣдѣтельство вм. свѣдѣтельство, *у* міръ вм. *въ* міръ, *у* мірѣ вм. *въ* мірѣ, вселился *у* насть вм. вселился *въ* насты, *у*спіряхомъ вм. *въ*спріяхомъ (вос.), — и все это на одномъ только первомъ листкѣ. За тѣмъ вездѣ, по всей рукописи, вы читаете *у* вм. *въ* и *в* (въ) вм. *у*: *у* дворъ (лист. 26 обор.), *учителю* (л. 128 обор.) вместо *учителю*, *ученикъ* (л. 40 обор.) *ви.* *ученикъ*, *вѣбо* (лист. 38) вм. *убо*, *уторая* (*сторая*), *усему* (*всему*), *усе* (*все*), *важе* вм. *уже* и т. п.— Положимъ, эта особенность встрѣчается отчасти и въ Великорусскихъ памятникахъ, но тамъ она является какъ исключение изъ общаго правила, а здесь она — почти правило. За то чистый Южнорусскій идіотизмъ въ означенной рукописи — это предлогъ *изъ* или *исв* (*ис*), вместо *съ* (*с*): *истворю*, *истворилъ*, *исбудется*, *исвяжете*, *исвя занъ*; а въ словѣ *совцамъ* (лист. 26 обор.) развѣ не видимъ мы нынѣшняго Малорусскаго — *сѣвцамъ*, *вѣсцамъ*, (*овцамъ*)? а въ словѣ *вѣхо* (*ухо*) развѣ не видимъ нынѣшняго *вухо* (по примѣру — *сона=она*, *ворелъ=орелъ*, *воко=око* и т. н.)? Даже несвойственное этому языку *х* по-неволѣ какъ бы обратилось въ *х*, въ словѣ *Хрола*, вм. *Фрола*, по примѣру нынѣшняго *х* и *хв* вместо *Ф* (*ѳ*): *Хома* вместо *Ѳома*, *Хвѣдорѣ* вм. *Ѳедорѣ*, *хвѣги* вм. *фиги* и проч.

Но мы не станемъ болѣе заниматься доказательствами древности идіотизмовъ Южнорусскаго языка: довольно того, если скажемъ, что, вѣроятно, также какъ въ XIV вѣкѣ, существовало Южнорусское нарѣчіе и въ XIII и даже, можетъ быть, въ XII — XI: потому что такая особенность не могла сама-по- себѣ родиться въ языке въ иродѣженіе столѣтія, если ея не было прежде или даже искони, или если она не заимствована отъ какого-либо другаго языка: но у Великоруссовъ Южноруссы не могли этого заимство-

вать, у Поляковъ и подавно, потому что ни у тѣхъ ни у другихъ нѣтъ этихъ особенностей, которыя мы встрѣчаемъ въ упомянутой рукописи. Слѣдовательно, онъ искони существовали въ Южнорусскомъ нарѣчіи самобытно, а слѣдовательно (положимъ такъ), искони и самобытно существовало Южнорусское нарѣчіе, какъ отдельная отрасль языковъ Славянскихъ. Это заключеніе многимъ покажется очень рѣзкимъ и бездоказательнымъ: но въ скоромъ времени, мы постараемся доказать это основательнѣе, по памятникамъ старины.

Думаемъ, можно судить, какое мѣсто занимаетъ Южнорусское нарѣчіе въ системѣ другихъ языковъ Славянскихъ: конечно, — не послѣднее, если ужъ мы не оставляемъ безъ вниманія говоровъ Владімірского и Новгородскаго. Прибавимъ къ этому еще то, что Южнорусское нарѣчіе имѣть уже отчасти свою литературу или, пожалуй, письменность (погому что такія сочиненія какъ *T. Г., Гулака — Артемовскаго, Котляревскаго, Основяненка, Могилы, П. К., Н. К.* и многихъ другихъ — положили уже основаніе этой литературѣ): а я не знаю, можетъ ли существовать отдельно литература какого-нибудь Великорусскаго нарѣчія.

Спрашивается, заслуживаетъ ли осужденія тотъ, кто рѣщается писать на этомъ языке, богатомъ и выразительномъ? Почему бы, на примѣръ, нашимъ предкамъ не бросить своего роднаго языка и не писать всегда по Церковно-Славянски, какъ они и старались, впрочемъ, это сдѣлать? За чѣмъ Ломоносовъ, а за нимъ и вся послѣдующая Россія, рѣшился пожертвовать Церковно-Славянскимъ языкомъ для Русскаго? На эти вопросы мы отвѣтимъ еще однимъ вопросомъ: для чего существуетъ самый языкъ, если не говорить на немъ, а если есть возможность, то отчего и не писать на этомъ языке? Неужели мы принесемъ

какую-либо пользу себѣ или наукѣ, если будемъ ста-
раться о томъ, чтобы какимъ бы то ни было образомъ
изсякла какая-либо отрасль языка, хоть это вещь о-
чень трудная. Стоитъ только указать, какими путями
шель нынѣшній Хорутанскій языкъ, послѣ того какъ
обратили на него вниманіе и защитили отъ наводнию-
щей его чужеземщины, чтобы видѣть, какъ много
можетъ сдѣлать любовь къ родному языку.

Во время распространенія реформаціонныхъ идей
въ Европѣ, когда и языкъ Нѣмецкій получилъ впервые
литературное значеніе, идеи Лютера коснулись и Сла-
вянскихъ предѣловъ, и, вѣтвѣ съ религіей проте-
стантской, можно было ожидать,—вторгнется и языкъ
Нѣмецкій въ Крайнъ, въ Каринтию и соѣдѣнен-
ные земли; погибель Хорутанскаго языка—для лите-
ратуры—была неизбѣжна. Но въ это время былъ тамъ
нѣкто *Трубаръ*, человѣкъ образованный и горячай
приверженецъ своей родины. Онъ-то и спасъ свой
языкъ отъ паденія и былъ основателемъ Хорутанской
письменности: онъ первый осмѣлился писать на род-
номъ языкѣ. (1). Можно представить, съ какими труд-
ностями боролся этотъ человѣкъ, чтобы мѣстное, по-
чи простонародное нарѣчіе приспособить къ языку
литературному. Но онъ достигъ своей цѣли (1508—
1586). До самаго *Водника* (1758 г.) духовная пись-
менность у Хорутанъ не прекращалась, а *Водникъ*
уже былъ основателемъ художественной литературы
этого народа (2). Теперь всякому, вѣроятно, извѣст-
но, что такое языкъ Хорутанскій и, вѣроятно, мно-
гие также слыхали имена: *Ярника*, *Метелко*, *Мурко*

(1) *Jahrbücher für Slavische Literatur*, von Schmalcr. Bautzen, 1854, II. 131—132.

(2) *Jahrbücher für Slavische Liter.* 123—125.

и—новѣйшее—Яңежига (1). Порицать Трубара за то, что онъ осмѣлился писать по Хорутански, едвали кто станетъ.

Наконецъ, самое поразительное явленіе, — это излѣкъ Дужичанъ. Знаменитый любитель Славянской народности, ученый Штуръ разсказываетъ, какъ онъ посыпалъ, во время своего путешествія по Славянскимъ землямъ (весною 1839 года), общество молодыхъ ученыхъ въ Будешинѣ, цѣлью которого было — сохраненіе и обработываніе роднаго языка, или какъ у нихъ въ постаповленіи сказано было: «To wotpoladanje teho serskeho Towaristwa je: soju kozdy Serb swoju maczernu rycz ljere spoznal, so ju neby zapomnil, ale ju tak derje nauknyl, so jemu tym Serbam mel k wuzitku a tym Slawam k czeszu ѣycz» (2). Основателемъ этого общества былъ Смолеръ (Шмалеръ), имя котораго мы цитировали выше, и надо прибавить, что членами общества были — ученики гимназіи. Общество имѣло свои постановленія, свою библіотеку. Этотъ самый Смолеръ уже довольно известенъ ученому миру: да и по самому началу отъ него можно было ожидать многаго, что онъ и оправдалъ впослѣдствіи. А между тѣмъ такъ трудно было сохранять этотъ почти исчезнувший языкъ, который, впрочемъ, все еще продолжалъ годъ-отъ-году уничтожаться отъ вліянія Нѣмецкаго; теперь же онъ не исчезнетъ для потомства.

(1) Извѣстія II отдѣл. Акад. Наукъ, 1854, III. 107, 250 — 252 и 1852, I, 119—120.

(2) Денница, литер. газ., Варшава, 1842, стр. 14.

Страннымъ ли, послѣ этого, покажется, если бы кто осмѣлился возвысить голосъ въ защиту языка Южнорусскаго, въ защиту его правъ на вниманіе? странно ли будетъ пожелать, чтобы люди даровитые, знающіе этотъ языкъ въ совершенствѣ, не стыдились выражать на немъ письменно свои идеи и понятія, которыя могутъ покуда вмѣститься въ рамки этого языка, еще не обработаннаго литературой и считающагося до сихъ-поръ простонароднымъ? А если ужъ люди съ дарованіемъ такъ глухи къ своему родному, то позволительно требовать, чтобы, по крайней мѣрѣ, люди менѣе даровитые и умы посредственныѣ не гнушились своей народностью; пусть пишутъ даже тѣ, которые только и могутъ, что свободно владѣть этимъ языккомъ и выражаться на немъ нравильное: одно это не ласкъ языку снизойти до нарѣчія грубаго и неприличнаго. Впрочемъ, надо надѣяться, что, при нынѣшніхъ требованіяхъ филологии, Южнорусскій языкъ найдеть поборниковъ.

Въ числѣ преимуществъ, которыя имѣетъ Южнорусское нарѣчіе предъ Великорусскимъ, это то, что оно, въ книгѣ, одинаково понятно для всѣхъ слоевъ общества, чѣмъ не всегда можетъ похвальиться Великорусскій литературный языкъ. Возьмите на-удачу любое Малороссійское сочиненіе и прочтайте его самому отъявленному чумаку, который только и знаетъ своихъ воловъ да деготь, — онъ съ участіемъ будетъ слушать вѣсъ, и каждое слово, каждое выраженіе будетъ интересовать его въ высшей степени, потому что вы ему будете читать то, что онъ знаетъ и понимаетъ, и притомъ — такимъ языккомъ, какимъ онъ самъ говорилъ отъ колыбели. Оттого такъ распространены всѣ эти скучныя литературныя произведения Малорусской письменности между самыми простыми Малороссами: не найдете, мнѣ кажется, ни одного изъ нихъ, который бы не слыхалъ отъ своего писаря или отъ другаго кого письменнаго про-

парубка Енег и про дівчину Дидону; онь вамъ да-
же продекламируєтъ нѣсколько стиховъ изъ этой поч-
ти-народной своей поэмы. Съ удовольствіемъ слу-
шаетъ онъ о похожденіяхъ Шельменка и Конотоп-
ской сотни писаря.—Не легко пріобрѣтается народ-
ность въ языкѣ тамъ, гдѣ этотъ языкъ считается пло-
щаднымъ и гдѣ для литературы есть свой языкъ,
нисколько не похожій на народный. Да и вообще, не въ
одной только Россіи, а и въ другихъ Славянскихъ
земляхъ, очень немного найдется людей, вполнѣ об-
ладающихъ знаніемъ своей народности, вполнѣ у-
своившихъ ее: такихъ, говоря откровенно, находить
только два лица—Вукъ Стефановичъ Караджичъ и
покойный Челиковскій. Эти, по праву, могли похва-
литься — одинъ обладаніемъ знанія Сербской народ-
ности, а другой — Чешской. А почему? потому что
они родились между своимъ народомъ и народность
воспитала ихъ съ младенчества. Вотъ по этому же
самому необразованый Малороссъ увлекается, слу-
шая разсказъ о похожденіяхъ Пана Твардовскаго
(1), или знаменитаго Железняка, или даже Иези
(2), потому что этотъ разсказъ ему понятенъ, простъ,
какъ любимая сказка, слышанная имъ отъ старыхъ
людей

Меня, можетъ быть, упренутъ, что я слишкомъ
пристрасченъ къ народной поэзіи; что каждая глава
моего рассказа начинается какимъ-нибудь известнымъ
мотивомъ изъ народныхъ пѣсенъ; но это именно и
было мое намѣреніе: мнѣ хотѣлось, чтобы для Мало-
rossа самые первые звуки въ моемъ опыте показа-
лись чѣмъ-то знакомымъ; чтобы ухо его, въ первый

(1) Панъ Твердовскій, Гулакъ-Артемъ. Слѣд., 1837.

(2) Козырь-дівка, Основьяненка.

же разъ, поразили давно съыщанные имъ тоны его, любимой поэзіи. Ссыдаюсь въ этомъ слушать на Челяковскаго: пусть оправдаетъ меня его *Эхо народныхъ Чешскихъ пѣсенъ* (1), въ которыхъ Челякоцкій тѣмъ именно и великъ, что онъ — весь народъ, съ его понятіями и желаніями, съ его любовью и вѣрованіями. Самый размѣръ его чѣснопѣній напоминаетъ что-то знакомое, или по-просту, читаное на ми у Эрбена, въ *Собрании Чешскихъ народныхъ пѣсенъ* (2). — Я подражалъ Южнорусской народной поэзіи.

Размѣръ и складъ ся имѣть, что очень естественно, много общаго съ поэзіей другихъ народовъ; конечно, характеръ всѣхъ различенъ, но, что называется, въ приемахъ встрѣчается. иногда много сходнаго, даже у такихъ народовъ, отъ которыхъ бы и ожидать этого было невозможно. Для сличенія, я бралъ поэзію Восточныхъ народовъ и меня поразило сходство ся въ приемахъ съ поэзіей Южнорусской: то же повтореніе, тѣ же сравненія, игривость стиха, а иногда замкнутость рѣчи, происходящая отъ обращенія къ тому, что уже было прошѣто или разсказано выше, и тѣми же самыми оборотами. О поэзіи Славянскихъ народовъ я и не упоминаю, потому что это отвлекло бы меня далеко отъ моего предмета, и потому что, предполагается, эта поэзія болѣе замѣтна, чѣмъ поэзія отдаленнаго Востока, особенно островитянъ и, пожалуй, Китайцевъ: стоитъ припомнить какую угодно пѣсню, хоть Сербскую, изъ

(1) *Oblast pjsnї Ceskych*, od. Fr. L. Celakowskeho, w Praze 1840, вмѣстѣ съ его *столистой розой* (*Ruze stolistu*).

(2) *Pjsne narodny w Cechach*, scb. Karel Jaromir Erben, w Praze 1842.

сборника Караджича, чтобъ видѣть, что эта пѣсня похожа на всѣ другія Сербскія пѣсни—и размѣромъ, и приемами. Но сравненіе Южнорусской поэзіи съ Восточную будетъ интереснѣе. Въ этомъ случаѣ я использовался переводами Нѣмецкихъ поэтовъ, изданными въ прошломъ году въ Лейпцигѣ г. Іоловичемъ (1). Конечно, эта книга не можетъ дать полнаго понятія о поэзіи Восточныхъ народовъ: по мыслю воспользовуся за неимѣніемъ лучшей. Если въ ней не все принадлежитъ народу, а многое—есть ничто иное какъ произведеніе ихъ лучшихъ поэтовъ: то и въ этомъ случаѣ я могу брать эти переводы для сравненія, потому что, какъ бы ни былъ оригиналъ поэтъ, онъ все-таки хоть отчасти—есть выраженіе своего вѣка и народа; гений народа во всякомъ случаѣ отразился на немъ. Разумѣется, не всегда можно довѣряться переводчику, но въ этомъ случаѣ хоть отчасти надо вѣрить: потому что въ книгѣ иногда приводятся самые подлинники или размѣръ ихъ, а въ другихъ мѣстахъ прибавлены поясненія. Возьмемъ на этотъ разъ Китайскую поэзію и именно изъ самой древней ихъ Книги пѣсней (*Ши-кинъ*), надъ собраніемъ которой трудился самъ Конфуций: одинаковость выражений и поэтическихъ приемовъ поразительна, а всего замѣчательнѣе—повтореніе куплетовъ или чего-то вродѣ стихотворныхъ припѣвовъ. Берется въ основаніе какая-либо мысль или картина немногосложная, выраженная, разумѣется, поэтически—аллегоріей или олицетвореніемъ, и эта картина служитъ для уподобленія послѣдующимъ картинамъ и повтор-

(1) Polyglotte der Orientalischen Poësie (der Afganen, Araber, Armenier, Chinesen, Hebräer, (Althebräer, Agadisten, Neuhebräer) Javanesen, Inden, Kalmücken, Kurden, Madagassen, Malayen, Mongolen, Perser, Syrer, Tartaren, Tscherkessen, Türken, Yeziden etc.), 1853.

ряется въ каждомъ куплетѣ. Возьмемъ, напримѣръ, на-удачу свадебную пѣсню; вотъ какъ она переведена по-Нѣмецки:

«Ein hoher Baum auf Ram dem Berge steht,
Um den sich eine hohe Blüthenranke windet.
Wie lieblich sich's, wie schön es ergeht,
Wo schönes mit Edlem sich findet und bindet.

Ein hoher Baum auf Ram dem Berge ragt,
Um den sich eine junge Ranke schlinget.
Wie hold es ergötzet, wie schön es behagt,
Wo Hoheit zu fesseln der Anmuth gelinget.

Ein hoher Baum auf Ram dem Berge spriesst,
Um den sich eine zarte Winde schmieget.
O Seligkeit, die ihr Verbunden geniesst
Vom schmeichelnden Lüsten des Glückes gewie-
get.» (1).

Подобный характеръ имѣетъ Южнорусская поэзія, по крайней мѣрѣ приемы одни и тѣ же. Повтореніе куплетовъ встрѣчается въ каждой почти пѣсни, даже въ историческихъ. Возьмемъ здѣсь, рядомъ съ приведенной пѣснью, нѣсколько страницъ, рѣшительно, можно сказать, испещренными повтореніями куплетовъ и сравненіями; чтобы не дѣлать лишнихъ выписокъ, я укажу на начальныя слова куплетовъ, которые какъ-бы служатъ припѣвами для слѣдующихъ куплетовъ; впрочемъ достаточно будетъ, если я выставлю здѣсь страницы и число этихъ куплетовъ: на 5-й же страницѣ, рядомъ съ приведенной пѣснью, читаемъ: «Der im Lamfell glänzend helle,

Mit dem Gurt von Pardelfelle —», что не-
вторяется и въ слѣдующихъ вупл отахъ, съ неболь-

(1) Der poetische Orient, S. 5.

шими варіаціями, какъ въ сонетахъ; на этой же страницѣ:

«An seinem hellen Kleid
Den dunkeln Saum er trâgt»... и т. д.; на страницѣ 6-й 4 разн. припѣва, на стр. 7-й 9, на стр. 8-й больше 20, на стр. 9, 10, 11 и т. д. (1), — что придаетъ очень живой и игривый колоритъ этой поэзіи, а вмѣстѣ съ тѣмъ напоминаетъ подобные явленія въ поэзіи Южнорусской, въ которой всѣ пѣсни начинаются чѣмъ-нибудь вродѣ следующихъ припѣвовъ:

«Изъ-за гори вітеръ віе,
Жито половіе»...

Или:

Йшли коровы изъ дубровы,
А овечки зъ поля», и т. д., хотя пѣсни по характеру и содержанию совершенно различны: въ одной, напримѣрь, говорится о несчастной долѣ дівчины-сироты, а въ другой — о смерти казака на чужбинѣ.

Не вдаваясь въ подробности и въ слишкомъ-смѣлые сравненія, я скажу, что такой же характеръ имѣютъ пѣсни Новоеврейскія (2), даже Малайскія (3), въ которыхъ сравненіе и выводъ одной мысли изъ другой какъ-будто совершенно несоответствуютъ между собою, также какъ подобныя примѣненія въ

(1) Polygl. d. orient. Poes. S. 5—11 и слѣд.

(2) Polygl. der oriental. Poesie, S. 319, etc.

(3) Тамъ же, S. 632—654.

Южнорусской поэзии вроде следующихъ:

«На калину вітеръ віе,
Калина линіє,
На козака та неслава—
Робити не вміє»... и т. д.

Но въ Малайскихъ пѣсняхъ примѣненіе куплетовъ и перемѣщеніе стиховъ бываетъ слишкомъ смѣлое, такъ что все стихи повторяются, каждый черезъ два стиха, исключая первого съ третьимъ и третьяго отъ конца съ послѣднимъ, какъ это можно видѣть въ слѣдующей похоронной пѣснѣ или причитаньи:

«Windbraut tobet unverdrossen,
Eule schreitet in den Klippen,—
Veh! euch hat der Tod geschlossen,
Blaue Augen, ros'ge Lippen!

Eule schreitet in den Klippen,
Graussig sich die Schatten senken—
Blaue Augen, ros'ge Lippen!
Hin mein Lieben, hin mein Denken!

Graussig sich die Schatten senken,
Regen strömt in kalten Schauern—
Hin mein Lieben, hin mein Denken!
Weinen muss ich stets und trauern.

Regen strömt in kalten Schauern,
Zieh'n die Wolken wohl vorüber,
Weinen muss ich stets und trauern,
Und mein Blick wird trüb' und trüber.

Zieh'n die Wolken wohl vorüber,
Strahlt ein Stern in ew'gen Lichte.

Ach! mein Blick wird trüb' und trüber,
Bis ich ihn nach oben richte». (1).

Действительно, это очень странные причуды народной поэзии; но приведенные нами стихи — не единственные, а такихъ пѣсень у Малайцевъ есть цѣлый отдель, и все онѣ состоять изъ 20-ти стиховъ, и все расположены подобнымъ образомъ; такія же пѣсни: *Genug gewandert*, и die *Korbflechterin* — тамъ же.

Да не подумаютъ читатели, что я нахожу что-нибудь общее между этими народными сонетами и Южно-русскими пѣснями — по идеѣ и содержанію: разница немалая! Но я опять говорю, что въ приемахъ поэтическихъ очень много общаго: эти необъяснимыя причуды поэзии, эти частыя повторенія известныхъ стиховъ придаютъ поэтическимъ изображеніямъ бо́льшіе силы и красоты и даютъ какъ-то нагляднѣе (sic) самую мысль, подобно нашей пѣсни:

„Изъ-за гори вітеръ віе,
Жито половіе;
На козака худа слава,
Що робить не вміє,
Що робити не придобати“ и т. д.

Больше приводить примѣровъ не стаю, потому что это заняло бы очень много места.— Впрочемъ, я опять повторяю, что только приемы въ поэзии всѣхъ народовъ имѣютъ много общаго: сравненія, повторенія и уподобленія всего больше бросаются въ глаза, и даже эпосъ имѣстъ что-то пѣсенное, отрывочное, съ одними и тѣми же эпитетами и повтореніями (Го-

(1) Polygl. d. oriental. Poesie, S. 634.

меръ) (1). Не странно послѣ этого встрѣтить и въ моемъ разсказѣ — въ подражаніе народности — тѣ же самыя явленія, которыя оправдываются духомъ Малороссійской и вообще народной поэзіи. За-то я могу быть увѣренъ, что стихи мои не покажутся переведенными съ другаго языка, а это — обыкновенное явленіе въ Южнорусской письменности. Возьмите любое Малороссійское сочиненіе, исключая, разумѣется, немногихъ, и читайте его: вамъ непремѣнно захочется читать это *по-русски*, потому что строй рѣчи этого сочиненія — русскій, способъ выраженія — русскій, и вы при чтеніи, какъ говорится, *думаете по-русски и существуете по-русски*.

Вотъ, напримѣръ, при чтеніи этихъ стиховъ, не читается ли въ душѣ вашей что-нибудь другое?

„Дрыжитъ сердце якъ листъ и шумитъ голова;
Дѣжъ ты коню? ты вѣтре мій буйный?
И бумага — не степь, и перо — не трава;
Озовыся товарышъ разгульный!

За — оржы, стрепенясь, и до мене прымчысь,
Бряжчучы стременамы стальнымы!
Глинъ на мене, мій вирный, о, глянь, подывысь
Плачу, — бачыши слёзамы якимы?“

Вместо нихъ я вотъ что прочиталъ:

Дрожитъ сердце какъ листъ и шумитъ голова;
Гдѣ же конь мой? ты вѣтеръ мой буйный?
И бумага — не степь, и перо — не трава;
Отклинишь же товарищъ разгульный!

(1) См. Буласева „оѣзжеской поэзії“, Оханскъ, Зап.

Ну, заржи, встрепенись и ко мнѣ ты примчись —
Зазвени стременами стальными!
Глянь, мой вѣрный, о, глянь, на меня посмотри,
Плачу — видишь слезами какими?

Но довольно о переводахъ... Опо, конечно, для русского уха привычнѣе слышать подобныя вещи: и понятнѣе какъ-то, и языка не сломаешь.

Впрочемъ, проза у всѣхъ выходитъ какъ-то сноснѣй, хотя многіе какъ-будто на подборъ стараются щеголять тривіальными выраженіями и словами, именно такими, которыя употребляются въ самомъ низкомъ кругу Малороссіянъ, да и то только подъ веселую руку и въ шутку. Но ужъ стихи еще много хуже прозаическихъ сочиненій: подборъ фразъ и размѣръ, не свойственный Малорусской поэзіи, всему причиной. Желая обыкновенно выразить высокія чувства, пылкія страсти,—увлекаются по-русски, и всякая идея, выраженная такимъ языкомъ, отчасти вычурнымъ, отчасти ужъ слишкомъ площаднымъ,—становится смѣшною. Главная причина здѣсь, разумѣется, та, что языкъ еще не подготовленъ къ литературѣ: какъ ни говорятъ о его богатствѣ и гибкости, но ему еще не подъ силу выраженіе идей серьезныхъ и высокихъ; онъ остается покуда простонароднымъ. Но противъ размѣра можно бы, кажется, и не грѣшить Малорусскимъ поэтамъ: зачѣмъ заимствовать эти Лермонтовскіе и Городціанскіе размѣры, когда они и для Русского уха не всегда удобны? А между тѣмъ такъ хороши размѣры Малорусскихъ пѣсенъ и думъ: есть, кажется, гдѣ позаимствовать.

Что касается до моего опыта, который я теперь предлагаю благосклоннымъ любителямъ Южнорусской народности, то обѣ немъ скажу, что только любовь къ своему родному языку дала мнѣ смѣлость надѣять-

ся, что опытъ мой не встрѣтить осужденія за неумѣстное, быть можетъ, появленіе въ свѣтъ, и что эта самая любовь защитить меня отъ должныхъ упрековъ и нареканій. Минѣ скажутъ, можетъ быть, что одна любовь къ народности не оправдываетъ появленія въ печати плохой книжки (1), что для этого права авторъ долженъ, кроме любви, обладать еще талантомъ и безукоризненнымъ пониманіемъ художественности... Но—въ такомъ случаѣ лишними будутъ оправданія и заблаговременные оговорки,—и книжка останется пустой книжкой, которую едва-едва можетъ закрыть собой отъ упрековъ эта безсильная любовь, не породившая въ авторѣ даже искры творчества... Богъ съ ней!... но она достигнетъ своей цѣли: авось этой самой нелѣпостью возбудитъ она чувство негодованія въ истинномъ дарованіи, и дарованіе, въ отмщеніе за плохую книжку, подарить настъ высоко-художественнымъ произведеніемъ.. Такъ полуночная пѣсня лягушки вызываетъ будто на состязаніе словъ, обладающаго въ высшей степени художественнымъ тактомъ. А я въ этомъ случаѣ могу оградить себя истергой и ужь вовсе не народной половицей:

Quod potui, feci: faciant meliora potentes.

Кто знаетъ, не подадутъ ли подобнаяя плохая книжка поводъ заняться основательнѣе исторіей Малорусского нарѣчія (опасаюсь называть его языкомъ). Результаты еще не известны, но нѣтъ сомнѣнія, они будутъ важнѣе для исторіи *Русскаго языка*, чѣмъ результаты отъ изученія какой-нибудь Средне-Болгарской письменности, т. е. правописанія

(1) Авторъ намѣревался издать ее особо.

Болгарского, которое, конечно, всегда было и будет важно только для правописания. Кто нась увѣритъ, что пѣкоторыя непонятныя особенности Старо-Славянскаго языка не были вліяніемъ Южнерусскаго говора? Не выросъ же, самъ по себѣ, этотъ говоръ ни съ того ни съ другаго, какъ деревцо среди украинской степи; не вареники, я думаю, въ самомъ дѣлѣ, и не галушки съ саломъ имѣли вліяніе на измѣненіе органовъ произношенія у Малоросса, и, вѣроятно, не вслѣдствіе лѣни произноситъ онъ *е* какъ *э* и *ь* какъ *и*. А если даже и такъ, то подобное измѣненіе произошло, должно думать, не мгновенно, а было ужъ давно и, вѣроятно, очень давно, можетъ быть даже прежде, чѣмъ дѣяконъ Григорій своими невольными промахами далъ намъ возможность увѣритъся, что былъ тогда какой-то Русскій языкъ, но такой, какой мы читаемъ въ его Евангелии.

Пусть же много, много явится прекрасныхъ произведеній вслѣдъ за моей скучной книжицей; я буду утѣшенъ.

• • • • • • • • • • • • • • • • • • •

С. Петербургъ, 1854, октября 10.

«Высота ли, высота поднебесная,
Глубота, глубота океанъ море;
Широко раздолье по всей землѣ,
Глубоки омуты Днѣпровскіе».

Кир. Даниловъ

Ой якъ изъ низу изъ-за Дністра тихий вітрець
На Україні-Запорожжі траву-ковиль до землі нахи-
лє,
По степахъ, по байракахъ тиженъко прохожае,
Зъ могилами розмовляє,
Чайка маленька смутно у полі кигиче,
Мовъ, літаючи, дітокъ сирітокъ збирає,
Жалібно скиглить, літає
Байраками глибокими,
Могилами високими,
Чого-сь то шукає,
Чого-сь то бажає,
Думка моя, мовъ вітеръ, либонь та чайка, по степу
гойдає.

Про Турецьку неволю
Могили та вітра питает:
Вітре, вітре Божий! ти усюди бувавъ,
Козаківъ по Чорному морю колихавъ,
Корогвами козацькими себе забавлявъ,

По Польші зъ пужарами літавъ,
Ляхівъ якъ малу дитину лякавъ,
Козаківъ звеселявъ:

Якъ батько Богданъ,
Надъ королями гетьманъ.
Туречиною та Волошиню,
Безглаздою ордою
Татарвою,

Мовъ тютюномъ та люлькою
Самоволно розпоряжавъ,
Кому хотівъ палити курити дававъ,
Себе не забувавъ;

Якъ козаки татаръ малахаями, мовъ гереду, у полонъ заганли,

На аркани низали,
По три шеляги на базарі продавали;

Байраки, байраки глибокі,
Могили високі!

Якъ діти — батьківъ,
Матері — синівъ,
Дівчата козаківъ
Сумно на воину проважали,
На високихъ могилахъ сідали,
Рукавами дрібні слёзи утірали,
Довго, довго своїхъ зъ чужої землі виглядали,
А ще довше по ихъ плакали — ридали....

И мову знакому вітеръ мені шепче — навіває,
Байранъ зъ могилою,

Зъ степовою билиною,
Якъ батько та мати мене привітають,
Рідною мовою сина забавляють.

I.

Сонце сяє, рано трає,
Вітрець колихає
Очерети по-надъ Дніпромъ,
Лозину хитає;
Підъ вербою надъ водою
Осоку лоскоче,
До сонечка підцимає,
Росиною змоче;
На бéрезі на ялині
Зозуля кукує,
Кругомъ гнізда порожніого
Припутень воркує;
Воркуючи, сумуючи,
Парі виглядає;
Десь далеко соловейко
Щебече у гаю. . . .

Вітрець розгулявся, трава шелестить,
А що жъ то далеко Дніпрою гомонить?
Чи гуси гогочуть, летять надъ степомъ?
Чи лебеді трають, пливучи Дніромъ?

Ні, не гуси то вричать
Та й не лебеді ячать:
То козаки гукають,
Дніпромъ въ море гуляють,

Туречину лякають,
Собі долі шукають.

Пливуть чайки. Попереду
Отаманъ пилнue,
А позаду товариство
Пісні репетує.
Роздягнутi, розхристанi,
Люльки потягають:
Одимъ сидить, другий лежить,
А третiй спiвае.
Чайки бiжать на парусi,.
Вiтрець поганяе,
Сюди-туди баркасики
По волi хiтаe;
Пливуть себi, жартуючи,
Унизъ до порогiвъ,—
До порогiвъ недалеко,—
Знакома дорога.

Пливуть чайки... Попереду
Отаманъ пилнue,
А позаду товариство
Отакъ репетує:

«Гей, гукъ, мати, гукъ! де козаки пьють,
Підъ білою та березою отамана ждутъ,
Гей, гукъ, мати, гукъ! де козаки пьють,
Підъ вишнею черешнею.»

«Остапе! де ти?» — «Осъ-де, батьку». — «Дививсь?» — «Дивився...» — «Всё гараздъ?» — «Гараздъ, паноче.» — «Добре, сiнку. А весла цiлi по чайкахъ? Четверта чайка щось храмае — Чи цiла?» — «Цiла» — «Добре, сiнку»....

— «Гей, гукъ, мати, гукъ! де козаки пьють,

Підъ білою березою отамана ждуть. . . .
Гей, гукъ, мати, гукъ!

— «Що бісетесь сякі-такі!»
Отаманъ озвався,
«Пора-бъ уже й молитися,—
Койдақъ (1) показався. . . .
Стривайте лишь, вражі діти!
Я васъ, голомозі!
Глядіть, щобъ не замочили
Чуби на порозі.
Де у біса! смілі дуже». . . .
Товариство встало,
Помолилося.... за халави
Люльки поховалао,
Та за весла... на бакирі
Шапки надівають;
А тимъ часомъ соловейко
Щебече у гаю.

«Діти мої, соколята!
Розправляйте крила». . . .
Підъ веслами, якъ у пецлі,
Вода закипла.
Трепечуться, полощуться. . . .
Койдақъ замутився;
Попереду старий козакъ
Стоіть, нахилився,
Розглядує, сивимъ усомъ
Тихенъко моргає,
А сідою чуприною
Буйний вітеръ грає. . . .
Трепечуться, полощуться,—
Койдақъ міновали. . . .
„Гай, гай, мої соколики!»
И вп'ять заспівали:

«Грицю, Грицю, до роботи!

Въ Гриця порвані чеботи.
Грицю, Грицю, до телятъ!
Въ Гриця піженки болять.
Грицю, Грицю, молотити!
Гриць не здужає робити.
Грицю, Грицю, врубай древъ!
А Гриць щось то нездоровъ...

Гей, гукъ, мати, гукъ! де козаки пьють,
Підъ білою та березою стамана ждуть!»

«Остапе, де ти?»—«Ось де, батьку.»
—«Дививсь?»—«Дивився.»—«Все гараздъ?»
—«Гараздъ, паноче.»—«Добре, синку,
Ти будешъ ширимъ козакомъ.»
—«Спасибі, батьку». . . «Добре, добре»....

II.

«Kwete rúze, kwete,
Ale gednau w létě:
Milugme se, má Hanickę,
Dokud i nám kwete».

Ohl. pjs. cesk. Celak.

Гомінъ, галасъ! По-шідъ гаемъ
Дівчата гуляють,
Жартуючи, стрибаючи;
Веснянки співають,
Весняночки, співаночки,
Пісеньки дівочі,—
Про мачуху, про місяця,
Про карі очі:
Якъ бувъ місяць та парубкомъ
Колись-то весною,
Та спізнявся зъ дівочою
Чорною косою;
Любивъ місяць карі очі
Та чорні брови,
Любивъ, кохавъ дівчиноньку,
Прохавъ до діброви.
Й загинули карі очі,
И коси немає;

А про неї й карі очі
Йдосі співають. . . .
Гомінъ, галасъ! по-підъ гаемъ
Дівчата танцюють,
А у гаю підъ вербами
Парубки пустують;
Пустовали, жартовали,
Пора танцювати,—
Сюди — туди! — змовлялися
Дівчатъ полохати.

(Подбъгають кв нимъ).

1 дівчина.

«Де въ біса! які звичайні. . . А кажуть люди, добрихъ батьківъ діти.»

1 парубокъ.

— Эчъ, яка цокотуха! наче попадина квочка. . . А якожъ коса довга!»

1 дівчина.

«Довга-жъ! та не для тебе придана.»

1 парубокъ.

— «Для кого жъ?»

2 парубокъ.

«Для Грицька Берестовенка, що поїхавъ зъ батькомъ Турку смалити, тютюну добувати.»

1 дівчина.

«Неправда бо. . . .»

2 дівчина.

— «А ти-жъ плакала, якъ вінъ іхавъ.»

З. парубокъ.

— «Цітьте! щобъ вамъ назадъ п'яти... хиба не чуєте — тамъ шось співає на вигоні; мабуть, русалка при місяці косу чеше.»

З дівчині.

— «Охъ, лишечко!»

З парубокъ.

— «Цітьте!... Не кричіть, цітьте-бо, хлопці! Дівча-точка, гарисенські, цітьте-бо! Ходіть, подивимось, що воно таке е.»

Усі.

— «Ходіть, ходіть!»

(Слышеньє голосу).

«Ой, пливи високо, місяченьку ясний,
Пливи надо міою;
Ой глянте, проглянте зъ високого неба,
Зіроньки святін;
Схилися до мене, до бідної Галі,
Верба молоденька;
Повій же тихенько, вітрець холодненькій,
По темному гаю,
Ой чи не почую знакомої мови
Зъ незнамого краю....
Скажи жъ мені правду, скажи мені щиру,
Мій вітре тихенькій,
Чи бачивъ у полі, чи бачивъ на морі
Мого козаченъка?
Чи туже мій милій, соколонько любий,
По своїй дівчині?
Чи вінъ не розлібє, чи вінъ не забуде
Галю на чужині?»

1 дівчині.

«Се Галя. Неруште ії, хлопці, вона плаче»

З парубок.

—«Се бачъ би то Оксани Вихрички дочка, чи що?»

1 дівчина.

«Та вона жъ! не лякайте її... співа, співа!...»

«Доле моя, щастя мое!
Мій любий козаче,
Вернись, серце, подивися,
Якъ дівчина плаче;
Схили мою головоньку
До свого серденька,
Покішъ мене, мій соколе,
Якъ ненъка рідненька....
Дивись, отутъ прощалися
Учора зъ тобою;
Отутъ, милий, дожидала
Тебе підъ вербою;
Дожидала, цілювала
У карі очі;
А прощалися, охъ! прощалисъ,
Серце, опівночі.
Пливи, пливи, мій місяцю,
Високо, високо,
Повій, вітрє, тихесенько,
Повій зъ того боку:
На тімъ боці мій миленький,—
Коли то вернеться,
Коли слёзи, журба моя
И лихо минеться?
Доле жъ моя, щастя мое!
Мій гарний козаче,
Вернись, серце, подивися,
Якъ дівчина плаче»....

1 дівчина.

«Галю, а Галю! чого ти плачешъ?»

Галля.

— «Охъ, лишечко! . . . Та се ти, Христя.— Якъ же ви мене злякали.»

З дівчина.

«Ми думали, що русалка співає.»

2 дівчина.

— «Галю, чого ти плакала? А—знаю, сёгодня Остапа проводила.»

Галля.

«Та ні, се я такъ. . . .»

З парубокъ.

— «Де вже то такъ!»

1 парубокъ.

«А коли такъ, то ходімъ зъ нами на улицю.»

Галля.

— «Ходіть. . . . Та въ мене пісочь голова болить. . . . та чи не пізно вже?»

Уси.

«Ні, не пізно! ходіть, ходіть!

Гей, голпъ, на улицю!
Ходе хлопець, не журиться.
Дома батько, дома мати,
Дома ще чотирі брати!
Гей, голпъ, метелиця!
Ходе хлопець, не жениться,
Горілочку пъс,
Ляхівъ, Турківъ бъе!

Гей, гопъ, на улицю,
Ходо хлонець, не журиться.
На улицю! на улицю! . . . »

III.

Якъ прадіди наші, отамани сиві,
Водили на Турку своїхъ орлинятъ,
На плечахъ виносили дітей изъ полону;
По морю водили малихъ соколятъ
Ажъ до Византії, Синопъ руйновали,
Съ нашівъ Трапезонськихъ подарунки брали, . . .

Нехай на тімъ світі
Батьки отамани легенъко згадують

Пливуть чайки. . . Попереду.
Отаманъ пилнує,
А позаду товариство
Веслами кириє;
По порогахъ, по заборахъ
Добре накупались,
А чаечки, мовъ уточки,
Въ Дніпрѣ полоскались,
Полоскались, умивались

Свіжею водою,
Сушилися на сонечку,—
Бо тамъ підъ горою,
На острові, козаченьки,
Мають одихати,
Одихати, спочивати,
Себе покішати. . . .

Стойте гора середъ Дніпра
Крута та висока (2),
Бурунъ реве та лащиться;
Мовъ звірь коло боку
Поплигус по каміню,
Зъ горою жартує;
Вона жъ стойте, якъ стояла,—
Нічого не чує;
Орель літа, кружається,—
Десь дітокъ виводе
На вершині підъ камінемъ;
По берегу ходять
Чайки сірі, кичичучи.....
Байдаки миріють,
Тилько весла ніби крила
На сонці білють.
Приїхали!—скоки-скоки!
На берегъ виходять....
Гудуть, ревуть! — у затишокъ
Баркаси заводять.
Розсипались по острову
Ватаги. . . . гвалтують. . .
Регочуться, виспівують,
Мовъ діти жартують,—
Тилько луна Дніпромъ иде....
Одинъ не співає:
Мабудь, ненъку старенькую,
Батька споминає.
Гвалтовали, жартовали,
Кругами сідали:

И тутъ казанъ, и тутъ таганъ.
Огні запалали.
Орель злєтівъ, клекочучи, —
Огні сполошили ...
Літа, клекче, розправляє
Широкія крила.

1 козакъ.

Добра каша на голодні зуби! а була-бъ ще лучча
після чарки горілки.

2 козакъ.

Бачъ, забажавъ Панаєь печеного лёду.... Якъ би
була баба, насушила-бъ, може, криги зо-дві — зо-три ко-
закові на дорогу....

3 козакъ.

Эге! годі, куме, істи, бо не буде на пироги місця:
горілка, кажуть, не дівка — а козакові зась! пістъ на
Великдень.

1 козакъ.

Де ёго! спасеня душа: въ середу баба постила, а
кобилу вкрада.

4 козакъ.

Эчъ, які на вигадки! а мабудь не вигадували, якъ
на перогахъ чайки церсвертало.

1 козакъ.

Де тоді було до вигадокъ; самъ дідко десь відъ
страху Богу вилився; та и Грицько Берестовий свої
вигадки, мабути, у шапку поклавъ.

Гай, гай! що-то вже було! и самъ Ничипіръ бігаєъ
усюди якъ цуцикъ за тічкою—«и те зробіть, и ту-
ди повернітъ!»—лихо та й годі. . . .

Грицько.

Найшовъ лихо! бтъ лихо, якъ қаша гаряча.

Остап.

Ні, брате,—а ще буде лихо, коли проїдимъ Скар-
бницю... туди до Лимана та до Очакова, а бо ѹше й
ближче — забігаєши!

Грицько.

Яке-жъ тамъ лихо?—Лихо бабі на печі, шо пічъ
висока!

Остап.

А отъ що! спитай, дурню, попа, якъ бубливій істи.
А буде й тобі тамъ на бублики.

Грицько.

А скажи, справди, Остане, якъ тамъ проїжають?

Остап.

А отъ якъ: (мені казавъ дядько Ничипіръ, спитай
хочъ ёго).—нижче, за сією Кашиварницею та за Хор-
тицею е городъ Тавань; одъ сёго Таванъ-города че-
резъ Дніпръ до другого боку перетягнуті здорові лан-
цихи, на середині Дніпра—ворота для проїзду; отъ,
зъ того и зъ другого боку виглядують изъ городківъ
гармати, прямісінько на ворота. Якъ проїдешъ? А ми
бтъ якъ проїдемъ: повищче тихъ городківъ зрубаемо
здоровенний дубъ, та такъ зо-всімъ, зъ гиллямъ, і
пустимо ёго по Дніпру; вінъ зачепе ланцихи; ланци-
хи забряжчатъ, изъ гарматъ вистрелять у дерево,—
а тутъ ми и проїдемо!... Та такъ и мимо Очакова—
ктъ що, дурню. (3)

Грицько.

Спасибі, дурню.

Кирик» (підхіде до ихъ).

Дуже скоро, хлопче, мимо Очакова пробігъ! Такъ ти, чого доброго, и Січъ проїдеши — не побаченіъ Що вже ёго, молода голома: разомъ и на Турку! А отъ, ще побачешъ Січъ, подивися на Скарбницю: очертеть, хочъ тобі кату реби.—А тамъ вже й стережись за Скарбницею . . . Згадати, такъ моторошно, мовъ за илечі хватай . . . Отъ, бачете, у мене на грудихъ хрестъ золотий? . . . Де я ёго виявъ? . . . Та що вже згадуватъ! Не легко дестався . . . Уже, бачъ, одъ Турка хреста не достанешъ: кулю добудешь, а не хрестъ

А чи даще жъ то й було! рокінъ въ двадцять або й тридцять небільшъ . . . Ми зъ Ничипоромъ ще молоді були . . . Та де ёго молодші!-тілько не такі білі чуприни були . . . Самъ гетьманъ, перший на Україні гетьманъ, покойної пам'яти, Богданъ Рожинський . . . (4) Ото тамъ же за Скарбницею . . . Гей, доле! (*Задумавсь.* — *Сідає, потімъ бере бандуру; бренька и співе;*):

Не чорній хмаря на небі збирались,
Не вітеръ въ діброзві вершини хитавъ,
Не Дніръ по заборахъ скажений плигавъ:
То ми до Богдана сівнічъ въїждались
Ось бачете усі? Недовгі вени?
Хочъ білі, та довгі, а довші бували,
Ta de ёго, дітки!
Хай лихо загине!

Останні в Грицько.

Співайте, дядьку, співайте бо! — Шо-жъ хрестикъ?

Кирикъ.

Тамъ бувъ колись городъ, попижче Скарбниці;
И шо то за городы!.. Бувало блищать
Далеко на сонці гармати, рушниці;
На мурахъ висѣю якъ сови сидять,
Платками новиті, невірні!.. Далеко
Орляче око дивилось!.. Десь жаба
У-день не пролізла бъ помимо проклятихъ:
По піні, бувало, зневали, де йдуть
Дніпромъ Запорозці!.. Бувало й скіпки,
Якъ робимо човни, збираємъ до-купи,
Шобъ Дніпръ не пригнавъ ихъ до тихъ берегівъ.
Пізнають по скіпці, що наші пливуть.
Ото вже бувъ городъ!.. Теперь тамъ живуть
Гадюки, та галічъ голодна кружасе,
Та де-коли яструбъ на камінь сідае,
Шобъ гадину діткамъ безперимъ пійматъ!..

Зібрались до-купи, и Дніпръ загатили
Човнами!.. А місяць по небу іде;
Надъ нами ні хмари!.. Отъ, городъ встає,
Чорніє на кручи!.. По міднихъ гарматахъ
Якъ блискавка місяць холодний игра,
Та де-коли шабля у сонного Турка
Бліснє та й погасне!.. Пристали човни!..
Проснулись гармати, ревуть по Дніпру!
А наші, крий Боже! якъ першні гудуть—
На мури, гармати, на шаблю и ножикъ!..
Голосе тутъ гетьманъ, мовъ добра гармата:
Веде підъ огнями товариша й брата.
«Кобзарю!» такъ каже, «якъ голову знімуть
Мені тамъ на муракъ, або якъ гармата
Далеко де-небудь закине мій чубъ,—
Співай тогді діткамъ про мене, мій орле!
Співай, шобъ по віки Україна знала,
Що доброго сина вона згодувала!..
На мури, на мури!.. Замовки гармати;

На мурахъ не бриті — а наші чубаті. . . .
Затихло. . . . Не чути скаженого лаю
Собакъ нехрещенихъ; не чути рушницъ;
Свинцю десь не стадо! . . . Богданъ не вгаває:
«За мури! у городъ!» зъ-опалу гукає. . . .
Дивлюсь, а Ничипіръ у самихъ ворітъ
Дорізує. Турку. . . . другий коло ёго
Белькоче у крові: десь батька старого,
Не вбитий одь разу, зове на підмогу. . . .

Богданъ зъ корогвами,
Зъ синами, зъ пожами,
Зъ кривими шаблями
Надъ пекломъ панує. . . .
«До чайки! . . . не чує. . . .
Торбъ! . . . зъ корогвами,
Зъ синами, зъ ножами,
Зъ кривими шаблями,
И уси зъ чубами,
И мури и брами. . . .
Земля застогнала. . . .
Нічого не стало!
Не стало! не стало! . . .

Ось бачете уси? . . . До пліч доставали,
Якъ ретязі довгі, и чубъ батогомъ. . . .
Шожъ — уси й чуприна у ту нічъ пропали!
Осмалений вийшовъ — кабанъ кабаномъ. . . .

Не стало й Богдана! . . . Якъ віль підъ яромъ
Схилилась громада одь Божої кари,
И плакали дѣ-хто. . . . Мовъ галічі хмара,
Якъ вівці одь звіря — шаражъ до чаёкъ!
А трупу, мій Боже! . . . Тамъ Турка щматокъ,
Тамъ шабля зъ рукою, Турецькі хустини,
И голови й ноги, рушниці лежать,
Гармати, розбиті о камінь, стремлять. . . .
Де глянешъ, де станешъ, — усё мертвечина! . . .

Найшовъ я й Богдана! .. Не лопнули очі,
Дивлячись на батька! .. На-силу пізнавъ,
І тамъ, підъ вербою, заривъ опівночі,—
Зъ розбитого тіла я хрестикъ изнявъ.. . .

Гетьмате, гетьмане!
Хрестомъ побратиме,
Спочинъ на тімъ світі
Зъ душами святими!
Спочинъ, сизий орле,
Спочинъ, отамане!
Україна знає
Про тебе, Богдане. . . .»

(Кирикъ ішовъ геть зъ бандурою. . .)

Остап.

Та се вінь казавъ про Ослань-городъ. . .

1 козакъ.

Добра каша! добре жъ и цаївся: теперъ на животі
хочъ залізо куй.

3 козакъ.

Та й я добре: а ну-бо, Шарпаю,, обкрутни мене на
животі, якъ дзигу.

4 козакъ (устає).

Спасибі Богові за хлібъ за кашу.

2 козакъ.

Эге! бачъ, якъ тамъ виспівують поснідавши. . . А
гарна кобза у нашого діда Кирика!

1 козакъ.

А ще луццій у єго той язикъ: отъ уже язикъ!
А у насъ шось вінъ оце поганої співавъ.

Дій ёго чести! А тамъ добре грає! ажъ жижки трусяться... Гуляй, душа, безъ кунтуша! Такъ и кортить удрати гоцака.... такъ! ... такъ...

Гоцъ, гоцъ, гоцака!
Въ мене жінка не така,
Мовъ то маківочка,
Гарна ластівочка,
Щебетуха,
Цокотуха,
Та не слухає свекрухи,
Моя маківочка,
Чорна ластівочка....
Гоцъ, гоцъ, гоцака!
Въ мене жінка не яка:
Хочъ не вміє шити, жати,
Та уміє танцювати,
Метелиці вибива,—
Хочъ якої заспіва,—
Гоцъ, гоцъ, гоцака!
Въ мене жінка не яка.

IV.

«Nitra, milà Nitra, ty wysoka Nitra:
Kdeze sū te czasy w których si ty kwitla?

Wczilek twoja slawa w tuoni skryta lezj,
Tak sa czasy menia, tak tento swet bezj.»

Ой, що жъ то за гомінь тамъ Дніпромъ розлягаеться?

Чого орли сизіи по гаю жахаються?
Чого кобець—постільга у лози ховаеться,
Тамъ соколи, яструби одъ гніздъ піднімаються,
Зозуля-вороженька въ кущі забираеться,—
Такъ що жъ то за гомінь тамъ Дніпромъ розлягаеться? ...

Хиба жъ ви не чуete,—у Січі, гарматами
Стрічають отамана съ синами усатими,
Розносять по берегу горілку ушатами,
Якъ рідні цілуються убогі зъ багатими,
Ревуть не вгаваючи гармати зъ гарматами:
Ото-жъ то и гомінь той Дніпромъ розлягаеться,
Ото и орли сизіи по гаю жахаються,
Того кобець—постільга у лози ховаеться,
Тамъ соколи, яструби одъ гніздъ піднімаються,
Зозуля—вороженька въ кущі забираеться,—

Такъ бачъ чого гомінъ той Дніпромъ розля-
гається...

Затихъ гомінъ... До Покрови дружина брела,
Зъ золотими коровгами Пречисту несла:
За попами панъ кошбовий зъ Доропомъ іде,
А за ними тисячъ сорокъ — громада гуде....
Нема жінки ні дівчинй: уси та чуби!
Теленъ та бовъ на дзвіниці... Молились попы
За козацтво, за Вкраїну, за церкву святу,
За побіди надъ Ляхами, за Січъ золоту,
За погибель супостата, за тихъ шо въ Криму
Погибають у полоні за віру святу,
За козацтво, що на морі, на суші лягло,
Якихъ хвилі похевали, піскомъ занесло....
За Богдана, шо розшіявъ Ослань-городецъ,
Кого Кирикъ підъ вербою заривъ у пісокъ....
Поминали Самійленка, що двісті човнівъ
Та громади десять тисячъ на морі згубивъ... (5).
Поминали єго душу: молились попи,
Віявъ вітеръ сорокъ тисячъ козацькихъ чубівъ...

Підпершия будавою отаманъ стоявъ,
Молодій годи, щастя, море споминавъ,—
Якъ зъ Димитромъ Самійленкомъ, зъ Богданомъ
ходивъ,

Зъ трёмастами байдаками галери топивъ,
Якъ на мурахъ Акермана менини справлявъ,
На воротяхъ Трапезонта вішавъ яничаръ,
Якъ служили панаходи по своихъ братахъ
У Тамані, Балаклаві, въ Херсонськихъ церквахъ...
Озирнувся до Дороца — «и вішъ посадівъ,
Розмахавъ чуприну. дөвгу и усь побілівъ»....
Нахилився.... Булавою шось тамъ копирса,
И не баче, якъ на уси сцотилась слёза....

Оглядівсь: стоіть диконъ,
Книгу розгинае,
И по книзі слово Боже
Голосно читає:

«Да не смутиется сердце ваше, віруйте въ Бога и въ мя вѣруйте...» (Еванг. Іоан. XIV. 1.)

Стременувся старий батько,
Очі заблищали,
Сорокъ тисячъ на-жіблішки
Чубатихъ стомло;
Вітеръ віявъ корогвами,
Шелестіть листами,
И роаноємъ слово Боже
По-підъ кебесами;

«Въ дому Отца моего обитали многи суть: аще ли ни, рекль быхъ вамъ; иду уготовати мѣсто вамъ»....
(Еванг. Іоан. XIV. 2.)

Згадавъ батько, якъ стараже
Читали на морі,
И слова ті вітеръ буйний
Носивъ на просторі....
Не те було товариство!
Вінъ одинъ остався....
И, якъ перше, тамъ, на морі—
Голосъ роздавався:

«Еще мало, и міръ итому не увидить мене, вы же увидите мя: якъ азъ живу и вы живи будете....»
(Еван. Іоан. XIV).

И молились сорокъ тисячъ,
На небо молились,
Тисячъ серокъ, може, дрібнихъ
По усахъ скетилось
На сухуу землю: легко
Товариству стало....
Піdnimались... На щабелькахъ
Сонечко блищало,
Сонце ясне, весіннее

Надъ Січью горіло
И сивую, и чорную
Чуприноньку гріло;
Вигравало на Покрові,
На хростахъ играло,
Кошъ и куріні козачі
Зъ неба оглядало....
А кругомъ гармати мідні
Висіли на кручі:
Тутъ и тамъ чорне дула,
Якъ гнізда гадючі;
Та ихъ сонце не бачило:
Сами себе гріли,
Огонь и димъ ригаючи--
Ще сей-дев' ревіли
Якъ скажені: то Доропа
Уранці стрічали,
И горами й дібровами
Птицю положали...

Тю на мене! и забувъ бачъ,
Що служба кінчалась,
Вельможнее товариство
До ради збиралось;
Рядомъ зъ батькомъ отаманомъ
Доропъ похожае,
У корогви войсковои
Довбишъ (б) не вгавае:
Гудуть, бряжчать шолтаври...
А підъ корогвю
Панъ кенновий скинувъ шапку,
Махнувъ булавкою:
И замовкли шолтаври,
Довбишъ опинився;

До громади панъ. кошовий
Легенько вклонився....
Сорокъ тисячъ шапокъ въ гору
Шпаками летіло,
Що и сонце, якъ изъ хмари
Чуть-чуть бованіло...
«Бодай Орда кохала васъ!
Що то за-громада!»...
Осміхнулись сорокъ тисячъ—
Веселі и раді...
И отаманъ молодіе,—
Махнувъ булавою:
«Кого, діти, бажаете
Въ походъ старшиною?»
—«Та Доропа-жъ! Не разъ ковтавъ
Солоную воду,
Не-разъ-то и теръ на затірку
Широкобородихъ»...
—«А Доропа, то-й Доропа.
Молись, отамане,
Плюнь-же тричі: плюватимсшъ
Въ бороду султану...
Ось Покрова,—не покриє
Сідую чуприну,
Якъ не візьмешъ оцихъ дітокъ
За рідину дитину....
Оце-жъ тобі моя шабля,—
Заржавіла бідна!
А се тобі куля срібна—
Якъ матіцка рідна—
Возьми її.... Коли приайде
Послідня година,
Тоді стріляй!.. Не прекинешъ... (7)
Цілюй мене, сине...
А ви, діти,—хай Пречиста.
И васъ покривае,
Одъ ворога и одъ моря
Усюди спасає... .

Батька й матіръ споминайтє;
Слово Боже, святу церкву
Любіть до загину...
А загинетє... не згинє
Козацькая слава:
Живи будете загиблі
Въ незнаемімъ краю... .

«Ей-же Богу, не поляже
Козацькая слава!
Живі прийдемо, паноче,»
Громада гукає.
«Тютю, дурні, непісьменні!»
Отаманъ сміється,
А за нимъ и вся громада
За боки береться:
«Та дурні жъ бо, правду кажемъ!»
— «Спасибі за раду».
Надівъ шанку, а за батькомъ
Наділа тромада.
Той—до себе, сей до себе,
Отаманъ—до себе:
Гомінъ, реготъ Хортицею
До самого неба.
Зъ отаманомъ старий Доронъ,
Старшини багато:
Війшли въ хату, до покуття
Молились чубаті.
Помолились, поклонились,
По хаті гляділи:
На двохъ стінахъ, на-супроти,
Патрости висіли:

Сидить козакъ підъ яворемъ,
На бандурі грає,
Биля ёго кінь копитомъ
Землю пробиває;
Лежить шабля неуспінна,
Порохъ та рушниця,
Чарка, пляшка, на яворі
Висить ладівница.
Сидить, люльку потягає,
На бандурі грає,
Підъ нимъ мудро підписано:
Хто вміє—читає:

« А чого ти на мене дивися? хиба не угадаешъ,
відкіль родомъ и якъ зовуть? цечичиркъ не знаєшъ?
У мене імення не одно, а есть ихъ до-ката: якъ
улучишъ на якого свата. Якъ хочъ називай, на все
позволяю, тільки крамаремъ не називай, бо за те
полаю... Я ніколи не мірю по аршину, хиба кому
изъ вшанувки гостинця подарую у спину. Та правда,
лучалось ярмаркувати: ізъ Ляхами кожухи на жупани
міняти, та и горілочку добре куликати.... Гай,
гай! якъ я молодъ бувавъ: що то въ мене за сила
була: що Ляхівъ борючи и рука не маліа; а теперъ,
здається, що и вошъ чильніша, якъ козакъ зъ Ля-
хами: тільки десь побиться, підечі цихті болить.»(8).

И що-дня старий отаманъ
За боки береться,
Безъ запинки прочитає,
До впаду сміється;
И теперъ читавъ громаді;
Громада смідалась
Десь усote.... и підъ лавками
До ранку осталась.
Бо гуляли.....

V.

Не день, не два чорна хмара
На небі стояла;
Не день, не два грохочучи,
Блискавка близела.
Крила хмара Туречину....
Лиха година
Зложилася надъ Туркою:
Якъ въ лузі калина
Червоніло Чорне море
Відъ крові людські....
У гаремі, у султана
Зъ бороди сідої
Не разъ слёза скотилася
Відъ страху и жалю....
Було надъ чимъ поплакати!
Усе запалало.....
Одъ Дніпра до Византії,
Чуть не до Скутарі
Погибала Туречина:
Оттамъ яничари,
Тамъ паші, ихъ збіжжа, діти
Марно погибали....
То козаки Туречині
Жалю завдавали!

А довго жъ то и бідні козаки блукали
По морю чужому.... Не легко достать
Козацької славы.
• • • • • Та що-то и казать!
Усёго бувало! . . . багато и голівъ,
Козацькихъ, чубатихъ голівъ полягали
У море спочити, де батьки лягали.
А скілько жъ то слізъ тамъ, о Боже мій милий!
Слізъ іцирихъ, козачихъ, море попило
У тую годину! А скільки-жъ втопило
Те море козачихъ чаекъ!

• • • • • Козаки пройшли,—
Гадюкою віччю пролізли у море....
Не бачивъ Очаківъ, не бачивъ на горе,
Якъ стрічкою мимо чайки проповзли.
Вінъ спавъ по гаремахъ... И Божая кара
Невірную землю кровью залила,
Старого, малого и каліку знайшла!
И довго по морю носилась якъ хмара
Козача громада, козачі чайки.—
Та Божая кара—були козаки. . . .

VI.

Пливутъ чайки. Попереду
Отаманъ пілнує,
А позаду товариство
Веслами жартує.
Сюди — море, туди — море
Синіє безкрає.
Пливуть собі... Онъ, ізъ води
Сонце вихожає—
И стежкою простяглося
Одъ краю до краю.
Горить кругомъ.... Пливуть чайки —
Нічого немає
Ні тамъ, ні тутъ, ні за ними.
Вже й сонечко гріє....
Кругомъ вода, одна вода!,
Та небо синіє.
Хочъ би воронъ, літаючи,
Де небудь прокрякавъ;
Хочъ орелъ би де по небу
Падъ ними пролинувъ,—
Ні ворона, ні сокола!
Нічого немає,
Тілько море синіється
Та сонечко сяє.

Ажъ сумно громаді.... ні пісні не чути,
И тілько що весла ніби гомонять
Зъ тимъ моремъ безкраїмъ; разъ-по-разъ хватають
Солону воду.... баркаси летять.
Летять.... а куда-то? Громада не знає.
Огаманъ не каже й ніхто не питає....

«Ничипоре! дивись лишень,
Що-то тамъ миріє?
Чи гайстеръ то, чи то бакланъ
Далеко чорніє?
Гляди, лишень, ти Остапе!»
Отаманъ гукає:
«Ти молодший: карі очі
Лучче розглядають...
— «Ой ні, батьку, то караблинъ
Куняє на морі!»
— «Звертай! звертай! — гадюкою
Невірнимъ на горе
Підкрадимось.... Тренечуться
Весла.... полетіли
Мовъ ті гуси до ири
Чайки довгоносі.
Летять, летять, не делкають.
Не дівто ѹ літали,
Поки сонце, утомившиесь,
У море запало.

Вітрець віє, отаманську
Корогву хитає,
А галера мовъ уточка
На морі куняє.
Зійшлись, спливлись до-купочки
Байдаки козачі:
Ой, по кому-жъ то у-ранці
Козаки заплачутъ?
Сонце сіло: голомозі
Рушниці справляють,

Сіді, чорні чуприночки
По вітру гуляють.
Посправляли: шаблі брали,
Шапки надівали.
«Осташъ! Грицько! Ничипоре!»
Й віного не стало....
Щелестъ—шалестъ! — розсипались
Лебедики чорні:
Тамъ шабелька, веселечко
Блісне,—та й моторні!
Десь у біса навчилися
Літати чубаті
На байдакахъ: а невіра
Заснула триклята!

Заснула, заснула! . . . Чи встане то ранкомъ,
Якъ сей-день устала? а може й не спить:
Нічого не видно. Мовъ чорна галка
Карабль середъ моря опівнічъ стоїть.
Чайки підлітають. . . . все ближче. . . . блищить
Лихтаръ на галері: галеру хитає
Вітрець полуночний; вода гомонить,
Полоще, колише заснулихъ. . . . моргає,
Гойдає лихтарикъ: чи довго-жъ то вінь
Світитиме нашимъ козакамъ чубатимъ?
«Гай, гай, моі діти! гай, гай, орлинята!»
Чайки довгоносі галеру скубуть. . . .
Якъ кобці вченились. — Невірні летають,
Встають и лягають на віки спочити. . . .
Громада гуляє: гуляють ножі
По шинхъ турецькихъ! — галера — козача!
Уся червоює. . . . Ніхто нѣ заплаче,
Якъ Турка объ чайку козакъogrиває,
Хапає, зиріже, и въ воду шпуряє,
Якъ малу дитину: рушниці не треба,
Де шабля та ножикъ зъ рукою гуля. . .
А батько отаманъ? — Отаманъ не зрадить:
Не вперше бродити старими погами

По крові турецькій; не вперше зъ синами
Мочити сідую чуприну козачу
У кровъ бесурменську... «Гай, гай, соколята!
Гай, гай, моі діти! гай, гай, орлията!»
Гукає отаманъ, та нікого різать:
Усихъ погубили: одинъ тамъ лихтарикъ
Моргає та світить на довгі чуприни,
На уси козачі, на кровъ, на чайки —
Э—добре гуляють оці козаки! . . .

«Остапе! де ти?» — «Ось-де, батьку.»
— «Що, різвъ?» — «Різвъ.» — «А чимало?»
— «Чимало, тату.» — «Добре, синку.»

Хитається, купаеться
Галера на морі,
Погублені головоньки
Пливуть на просторі.
Зирнувъ місаць тихесенько
Зъ-за чорної хмари:
Дрімай, дрімай, Туречина,
До цової кари.
Ой у морі на просторі
Галера гуляє:
Одинъ, одинъ лихтаричокъ
Зъ галери моргає.
Та недовго середъ моря
Галера гойдала:
Скрипи — скрипи — скрипила —
И сліду не стало....

Пливуть чайки. Попереду
Отаманъ пилнue,
А позаду товариство
Веслами жартує.
Кругомъ срібло та золото,
Та шати богаті:
Заробили заробіточъ

Яструби чубаті!
Се жъ то перший потилишникъ;
А якій у друге
Покоштує не смалене
Свиячее ухо,—
Постривайте... «Ничипоре!»
— «Що, батьку Доропе?»
— «Порадимось, де іхати:
Чи то до Синопа —
Добувати стрічокъ гарнихъ,
Чи ажъ до Скутарі:
У Скутарі не дві пари
Добрихъ яничарівъ.
— «Добре, батьку отамане,
Хочъ би то й до Варни.
У тій, кажуть би то, Варні
Та хороми гарні...
А не тее, й до султана
У гаремъ поснідатъ,
Одъ султана старицана
До Варни — обідатъ.»
— «Але, синку, ти бачъ сивий,
Та Варни не знаєшъ:
Городъ Варна — гарна панна,
Гарматъ мовъ намиста
Націлено, налілено,
Що й плюнути нігде...
Ні, до Варни не поідемъ:
Нема туди сліду.»
— «А нема, то й добре, батьку.»
— «Гай, гай, соколята!
Поідемо на три шляхи...»
Яструби чубаті
Едналися, прощалися —
Може й не побачуть
Ні Вкраїни, ні родини...
А може заплачуть
Укайданахъ у цеволі.

Хто зна! . . . Розділились:
Ті въ Карусу (9), другі въ Прусу,
А сі—до Синопа. . .

VII.

«Kdyby wszecky śliziczky
Pohromade byly,
Co gsau, mily, pro tebe
Oczi moge lily:
Weru by se lauky nasze
Wszecky zatopily».

Czelak. Uhlas pjs. czesk.

Ой изъ ранку до полудня
Сонечко не грѣ,
По долинѣ, край тополі,
Жито половіє;
Половіло, половіло,
Вже й колось нагнувся:
А до Галі козаченько
Досі не вернувся.
Рости, рости, тополенько,
Гиллямъ на долину:
Кохавъ козакъ дівчиновъку,
Йкъ мати дитину;
Кохавъ, кохавъ, да й пскинувъ.—
Де-жъ то ти, козаче?
И не бачешъ, и не чуешь,

Якъ дівчина плаче.
Плаче гірко слізоньками,
Свічечкою тане,
Свою долю, свою неньку
Що-дня нарікає:

«Десь ти мене, моя мати, у Ляхівъ купилъ,
Що ти мене у криниці малу не втопила;
Десь ти мене, моя мати, въ церкву не носила,
Та у Бога мені, ненько, долі не просила;
Десь ти мене, моя мати, въ барвинку купала,
Купаючи заклинала, що-бъ долі не знала»...

Огакъ бідна Галя що-дня жалкувала
И рано и вечіръ. Чого-бъ жалкуватъ?
Ниначе-бъ то й скоро.... а тижднівъ изо три,
Чи й тихъ не минуло? И місяць старий,
Той місяць, що бачивъ ёго підъ вербою,—
Та шіздно зіходить.... И той соловейко,
Що рацкомъ у лузі тоді щебетавъ,
Не викохавъ дітокъ ще такоже співає....
Калина—зелена, не почервоніла....
А треба ще ждати, якъ листъ на калині
Пожовкне, посохне, додолу злетить,
Зозуля у ірій коли полетить —
За море....

А де-жъ то по морю
Молодий гуляє?
Чи, може, въ полоні
Козакъ погибає?

У-перше поїхавъ: звичаївъ козацькихъ
Молодий не знає; одъ віку не бачивъ,
Якъ ріжуться люди, якъ списъ або шабля
Мовъ въ полі билину, головку зтинає.
А люди чужкі!... безъ батька, безъ неньки....
Свое товариство?—та все-жъ то не батько,

Усе то не рідне.... А другу полюбить?...
Туркеню! не знайде другої надъ Галю;
Не знайде вірнішої: не довго нохавъ,
Не давно-жъ то Галю побачивъ.... що-жъ зъ
того?
Любивъ вінъ и Галю.... Верба не шелехне....
Вітрець полуночний не віявъ, затихъ,
Щобъ слухать розмову.... А якъ цілувавъ!
«Барвінку зелений! - Голубко моя!»
А ранкомъ, до сонечка вийшовъ—та гарний,
Веселій! зірки мовъ опівнічъ, очиці
Блищали.

«Що ти, Галю, така смутна?»
До Галі гукає
Стара мати, цілуючи,
Дочку розважає,
А самій щось, бозна зъ чого,
Недобре здається,
Рано й вечіръ коло серця
Мовъ гадина въеться....
«Не журися, дою моя,
Чому невесела?
Чи болить що, мої рибко?
Може бъ погуляла
На улиці зъ дівчатками—
Чи не легше стане....
А то сидишъ, наче хвора,—
Слова не промовишъ».
—«Та ні, мамо, я весела,
Зъ чого бо хворати?»
И лащиться до старої,
И — весела мати.
А тамъ, уп'ять головоньку
Тихенько схиляє,
Уп'ять нишкомъ слізку, другу,
Рукавомъ втирає....
«Мамо, мамо!» — «Чого, донько?»

— «Скажіть мені, мамо,
Чи знаете, коли зъ моря
Козаки приходять?»
— «На-ще тебѣ?» — «Та такъ, мамо, —
Дівчата казали —
До Покрови не вернуться, —
А може смилисѧ...
Ще казали, що и вевсі,
Може, зазімують
У Синені, на-край свита». . .
— «Та ні, дочки, несуть:
Хиба жъ таки се видано,
Щобъ тамъ зімувати?
Після Спаса, Богъ поможе,
Будемъ виглядати. . . .
Хто-то прийде? . . . Такъ и Савка
Колись то загинувъ:
Мене стару й тебе малу
Безъ батька покинувъ». . .
— «А чи-жъ страшно тамъ на морі?»
— «Я, доњко, не знаю:
Мабуть, страшно». . . Й бідна Гали
Головку схиляє,
Що-дня сумна й певесела,
Ні съ кимъ не жартує,
И слухає, якъ у лузі
Зозуля кукує.
«Скажи мені, вевзенько,
Скільки мені жити?»
Куку, куку... «Не бачте. . . .
Такъ що-жъ бо туман? —
А Остапові?». . . Зовули
Знялася, полетіла, —
А у-друге бідна Гали
Й питати не сміла.

VIII.

«Мили Боже! чуда великога!
Или грми, ил'се земля тресе!
Ил'удара море у брегове?»

Изъ Сербс. нар. пѣсн.

На Чорному морі, на білому камні
Сокіль похожае,
На хмари густіи, на землю невірну
Спилна поглядае;
Ой дивиться сокіль, якъ котить на камінь
Солонуу хвилю,
Якъ бризками мочить у сокола ніжки,
Широкіи крила;
Ой дивиться сокіль, якъ моремъ безкраїмъ
Бурунь ѣлекотить,
Якъ блискавка зъ неба тадюкою пада—
И небо горить.

Злетівъ сокіль, по берегу
Квилитъ проктиле:
Щось по морю качається,
Ніби потопае.
Квилитъ сокіль, літаючи,

На море пилнує:
Що-жъ на морі? . . . Зъ бурунами
Козаки жартують;
Горя й моря и бліскавки
Козакъ не вважає:
Несе ёго вітеръ буйний,
А козакъ співає,
Сей співає, той гуляє,
Люльку потягає,
Тілько сокіль літаючи
Квилить проквиляє.
Куди-жъ чайки у непогодъ
Біжать зъ бурунами?
До берега—підъ Пруссою
Гуляти зъ панами,
Не зъ панами, зъ ворогами,
Не грati—а битись,
Не горілки заморської,
А крові напитись,
Не косити; молотити,—
Бенкети справляти:
Старі свитки та онучі
На шати міняти.

Біжать чайки. . . . Чи день, чи нічъ,
Козаки не знають.
Прилетіли. У берега
Чайки заставляють.
Гуртъ-гуртъ зъ чаекъ!—по край моря
Мовъ галічъ чорніє. . . .
Рушниця, спись та гострий ніжъ. . . .
Що-жъ далі миріє?
Що? Спить Пруса, надулася,
Нічого не чує:
Сей спить-не спить, той такъ лежить,
А третій—жирує
У гаремі зъ панянками—
Та й гарні жъ прокляті!

Гуля старий та поганий —
Сміються дівчата.
А на дворі гуля вітеръ,
Чубаті —гуляють,
Та де-не-де, мовъ на вітеръ,
Собаки залають.

Залаяди, сказалися!
Городъ, мовъ на святе,
Засвітився: — свитки сушить
Громада чубата....
Гого, гого! мовъ у пеклі
Кругомъ туготіло.
Вітеръ дуе, роздуває....
Люльки запалили
Ажъ дб неба! — Горить Пруса,
Горить, червоні:
Гуля козакъ зъ невірою,
Ножа не жаліє.
Несуть шати —небогаті:
Шовки та дукати.
По гаремахъ дрижать паші,
Затихли дівчата....
Чорні коси росплетені,
Дівки — не покриті:
Зирнувъ Грицько... ажъ холодно!
Бити чи не бити?
«Хай чортъ зъ вами, нехрещені!
Коса не закриє....
А соромно.... Лучче згорять,
И попілъ розмиють
Доці дрібні». Повернувся,
Згинувъ у пожарі ...
Скрізь бороди посмалечі,
Паші й яничари
Валяються, рубаються,
У поломыі гинуть,
Старе, мале, скалічене —

И гарнихъ до-сина!
А Ничинръ? Бенъкетуе,
На хлопцівъ гукав,
Чортма шапки! — и чуприна
По вітру гулє,
Присмалена, сіда, довта,
Мовъ кося дівоча. . . .
Ноги посять, руки ріжуть —
Не дивляться очі. . . .
Чи йде козакъ — оливниться —
«Стара загуляла!»
Біжить Турчинъ — незбачиться —
Й голови не сталъ! . . .

Упорались. . . . Старий батько
На дітёкъ гукає:
Орель орлять підлітівъ
До-купи збирає:
«Гараздъ, діти! нехай заснуть,
Коли не доспали.
Шкодя гулять! небагато
Й до ранку дсталось.
Хай спочине Туреччина,
Коли не мішає
Світло спати — а не въ хаті?
Нехай вибачає». . . .

Упорались! Десь не скоро
Іхъ Пруса забуде:
Поки стоїть Туреччина
Та світъ Божий гудить —
Не забуде, якъ Ничинръ
Гулявъ зъ козаками,
Якъ горіло, червонімо. . .
По-підъ небесами
• Носилися хмари диму,
Окрестъ гуготіло,
Птиці гнізда заставляли —

До Пруси летіди. . . .

А козаки. . . . гуръ-гуръ въ чайки!
Поки сонце зайде,
Били Пруси козачого
Не знайдуть и сіду. . . .
Зійшло сонце: козаченьки
По морю гасають,
Та на шатахъ, златоглавахъ
Лежать, потягають
Зъ лклѣкъ гарніхъ, золоченихъ,
Зъ своіхъ — коріньковихъ,
А де-не-де який смід
Про чорні брови,
Про Україну, про родину,
Про гай зеленевий. . . .
Декъ Ничиціръ? Э — агедує
Україну — неньку.
Не сиділось у зацічку
Старому! . . . скучав, . . .
Діти — вбиті, а унукі
Зъ Доропомъ гуляють,
Не годъ, не два — годівъ въ сорокъ
Вештався небога
Зъ байдаками скрізь по морю —
Знакома дорога!
Не годъ, не дна, не десяточъ
Сідую чуприну
Сушить сонцемъ, одинъ сонцемъ,
За матіръ Україну,
Ізходився. . . . отарі очі
Не такъ добачають,
Якъ бачили давнє колись;
Въостаннє бажають
Дивитися ца Україну,
Щобъ сонечко гріло,
Сонце! та, що ще на хлодця
На ёго гляділо. . . .

Пригляділись старі очі
На Турка і на брата,
На чужу кровъ и на рідну —
«Та де ёго въ-ката?
Не спочину на родині,
Отутъ десь загину:
Чуже море поховаває
Сідую чуприну...
Заспіває колись кобзарь,
То й мене згадає —
Що тово вже Ничипора
На світі немає;
Що півсотні роківъ бився
Ничипіръ на морі,
Чубъ и уси порозмікавъ
Оттугъ на просторі....
Буде зъ-мене!....» А тимъ часомъ
Весла не дрімали —
Все дальшъ, все дальшъ чайки чорні —
Куди жъ поспінали?
Куди пливли?... Де сонечко
Зимою заходить,
На край моря, із край світа, —
Куди не забродивъ
Козакъ и Ляхъ спочинъ віку...
Не довго бродили, —
Поки весла по Чорному
Та вітри носили
Ничипора зъ хлопъятами....
Було й не безъ чого!
Не разъ трехи не втуркали
Парубка старого
Малёваві, заквічані
Не дівки — галери
Турецькії, не разъ чайки
Сенечко ховало (10);
Не разъ хмара та нічъ темна
Ледве закривали

Голомозихъ... Вештаючись
Моремъ, берегами,
Плюндровали нехрещенихъ
Темними ночами.

Иде луна берегами
Одъ Пруси до Варни.—
Запалало, зашкварчало!
Пішли яничари;
Недалеко йшли: край моря
Ніччу віддихали,
Хвалилися, що уранці!...
А вранці й не встали....
Не богацько полягло ихъ!
Одпими шаблями,
Рушницями, підстолями
Й кривими пожами
Нагрузили чайку.... Вдруге
Самого султана
Присжалили у гаремі....
Шморгнули бъ до Варни,
Та отаманъ—що то скаже?
Колибъ не полаявъ....
Велівъ Прусу— а чубаті
Й Стамбулъ потрусили,
Це те щобъ то самий городъ,
А такъ, но ливадахъ
Огірочки та пшеничку
Збирала громада;
Не те щобъ и у гаремі
Трусили султана,—
А лякали,—жартовали
Зъ єго панянками....

Погулявши, Ничишръ тутъ
Громаді гукає:
«Ходіть, хлопці, навідаймось,
Де батько гуляє.—»

IX.

Стамбуле, Стамбуле! чого ти такъ смутно
Одъ ранку до ночі въ тумані стойшъ,
Не бачешъ, якъ сонце весіннее сходить,
Якъ зорі червоні на небі горяте?
Чи чумна година спіткала небогу,
Карає ні-зà що старого й малого,
У матері краде незрослихъ дітей,
А матіръ у батька неврікъ однімає,
Безбатченківъ діточъ сирітъ оставляє,
Пускає дитину малу міжъ людей?
Чи може те сонце зъ далекого неба
Поля попалило, послідне зериð,
Що цтиця весною минула на ниві,—
Послідню билину на корні спалило,
І черній рілля порожні давно?
Чи може не стало старого Ахмета....
Лобинъ не підъ пору панлюгъ молодихъ ...
И винувъ порожнімъ престоль Магомета
Мозъ рідного сина? ... Чого жъ такъ затихъ
Стамбуль нехрещений? Габбою повиті
Вештаються де-де по улицяхъ критихъ
Діди старі, бородаті,
Зъ довгими люльками,

Та собаки по городу
Ходять чередами. . . .

Ні, не голодъ у Стамбулі,
Не чумна година,
Та и дітокъ у султана
Багато— до сина!
Не те лихо спіталося:
Иишаня негода. . . .
Султанъ ніби опечений
Понурою бродить
По килимахъ вишиванихъ—
Борода широка. . . .
Чого жъ зогнувесь карлючкою
Ділусь кислоокий? . . .
А того зогнувесь, що царство.
Его пропадає;
Старі, луччі яничари
Марно погибають;
А того, що лихо ліда
За бороду водить. . .
Не дурно жъ вінъ тиняючись
Понурою бродить! . . .

Думає гадає султанъ бородатий,
Та якъ ёму царство свое ратувать,
Та якъ би гяурівъ мерзенихъ чубатихъ,
Де-небудь піймавши, у шори убрать. . . .
Думає гадає борода сідая,
Та глузду не стало:увесь прогуливъ,
Пропивъ у гаремі, зъ жінками проспавъ,
И глузду старого й на шелягъ немає,—
И дурно зогнувшись ділусь нежожає,
Походить, носидить, тютюнь потягає—
А все таки глузду у діла немає....

И хлопнувъ старими руками султанъ:
Зогнувшись дугою Турчинъ показався. . .

Белькоувъ щось: той вийшовъ,— и виять стариага!—
Якъ перше, самотно по хаті тиняєся....

А отъ; рада зібралася—
Старий на старому,
А бороди якъ віники...
Ведуть собі мову....
Сидять. Люльки якъ ратища
Додолу поклали,
А курява, ховай Боже!
Мовъ хата палала.
Сидять: ноги поскручені,
Ряднами повиті,
Мовъ жиночки въ очіпокахъ—
Та голови бриті;
Сидять старі, немазані,
Султана немає:
Десь по хаті похожае
Та глузду шукає....
Забігали!... Старі діди
Нутромъ полягали:
Мовъ сідими бородами
Сміття замітали.
Іде султанъ: за нимъ паші
Задкують, небоги:
Мовъ имъ руки повсихані,
Позичені ноги.
Прийшовъ, зирнувъ... Уся рада
Стовбула стояла:
Спинъ до біса!—а голови
Покотомъ лежали.
Забелькотавъ по-своёму:
Ворушиться рада....
Дежъ паші? ніби въ ковбані
Копишуться ззаду.
Ще белькоувъ: повставали,
Спини позгинали;
Кивнувъ до ихъ: бородаті

Долі посидали.
Давай смоктать люльки довгі
Та лупати очима:
Иде рада — не до ладу —
Лихо єму зъ ними!
Лихо зъ ними, бо зъ такими
Хочь кому завадить:
Сидять діди, пишаються,—
И рада не въ раду!
А паші? — Мовъ на досвіткахъ,
Въ очіпкахъ жіночихъ —
Бородаті молодиці —
Заплюшили й очі.
Стоять мовчки, напріндившись, —
Султанъ щось гукає:
Задкомъ, бочкомъ, перевертомъ
Паша виступає.
Несе паша щось писане,
Очима поводить,
«Читай!» мабудь, гукнувъ султанъ:
Лопатобородий
Почавъ читать та гавкати
И ротомъ и носомъ,
То завие звірюкою,
То знову голосить.

Читали по книзі, якъ въ старіи годи
Туречину гризли колись козаки.
Годъ за годъ читали.... Не мало народу
Згубили ті чорні закляті чайки!
Півцарства-бъ устало, якъ би повставало
Порізане царство — старий и малий,
Підліточокъ хлопець и Турокъ сідій, —
То рівно-бъ півцарства народу набралось....
Читали годъ за годъ — за сотню назадъ,

Якъ козаки на байдакахъ
Дціпромъ пропливали,

У-пень Турка й Татарина
Годъ зá годъ рубали;
Одъ Стамбула до Ингула
Та ажъ до Азова
Чорнимъ моремъ роздавалась
Козацькая мова;
Одъ Тамана, Акермана,
Моремъ до Скутарі
Погибали у султана
Вірні яничари. . . .

Читали годъ зá годъ. . . . Не легко читалось,
Якъ кожнес літо въ Стамбулі султанъ
Дрижавъ щобъ не вкрали шовковий жупанъ
Зъ зогнутої спини; якъ часто лучалось

Ланцюхами старий городъ "
Стамбуль боронити,
Щобъ не вміли враги люті
Стамбуль запалити.

И соромно стало старому султану:
Схилився небога, на світъ не глядить,
Старою рукою ножа не достане!
Хотівъ би всі царства теперъ погубить
Власною рукою—и мовчки сидить!
Хиба-жъ то й не сорою? Та соромно, люде,
Коли ёго море враги одняли,
И мовъ по ливаді журавлі гасають,
Ізъ моря болото зробили, гуляють
Мовъ діти на човні у себе въ ставку.
А наче-бъ то море замкнуто кругомъ:
Замокъ у Босфорі, ключи—у султана:
Пускає вінъ въ море, кого забажає:
Купці Генуэзські, Венеція славна,
Зъ Леванта, зъ Дамаска, зъ Каира купці—
Скупають по Криму людей табунами. . . .
Его жъ худобина—и Кримъ и Буджакъ,

Орди тамъ за Бугомъ, орди за Лиманомъ,
За Дономъ кочують, за Маничемъ грабльять—
Его-жъ батраки то; ёго табуни
Пасуться степами до самого Псёла.
По морю заборомъ стоять городи,
Его-жъ городи то: Скутарі, Килия,
Синопъ зъ Трапезонтомъ, Дунайскій гірла,
Измаїлъ и Кафа, Херсонъ и Козловъ,
А тамъ—Балаклава, Таманъ и Азовъ—
Его-жъ стару руку цілють, зогнувшись....
А тамъ, де Німота, и Цесарець зайцемъ
Сидить не двигнеться, Волохъ и Сербинъ,—
И Папа у Римі ёго проклинае—
Старий, бачъ, старого боиться й клянє:
Бо власную руку ніхто не зогнє,
Ту-жъ руку султанъ сей на всіхъ накладає!

Хиба-жъ и не соромъ?.... Султанъ устає,
Приказъ бородатимъ нашамъ єддає:

«Ціле стадо галеръ моіхъ
На море—за ними!
Не вловите—покішаю:
Півцарства загине!»

X.

«Ciemno wszendzie, glucho wszendzie,
Co to bendzie, co to bendzie?»

Хилилися густі лози,
Відкіль вітер віє,
Червоніла калинонъка
Відкіль сонце гріє:
Купалися чайки чорні
У Чорному морі,
Купалися, плескалися,
Не бачили горя.
Яке-жъ горе, коли море
Колише Доропа,
Яке лихо, коли тихо
Пливуть відъ Синопа?

А, може, те горе другому досталось,
Те лихо спіткало другихъ?—не питай!
Кому не лучалось? надъ кимъ не сліялась
Зрадливая доля?—себе поспитай....
Не легко згадати негоду надъ братомъ:
А легше-жъ, якъ ворогъ оттутъ погиба?
Не намъ те судити, хто бувъ виноватий,—

У кого, спитаю, гріха не бува?

А скільки, приязайся, на кожну чуприну
Приходилось крові чужої та слізъ
Відбути по смерти, одвітити Богу
За соромъ дівочий—приязайся, небого. . . .
А легко на серці було козакамъ,
Якъ Чорнєе море бувало напоють
Невірною кровью, сирітъ та убогихъ
На світъ попускають. . . . невірні вони!
Чого ихъ жаліті? Бенькети справляють
На рідній Вкраїні. . . . Кобзарь споминає,

Якъ козаки опівночі
Синопъ руйновали,
Одъ Каруси на підмогу
Своіхъ виглядали;
Якъ міняли свої лати
На богаті шати,
На поругу добували
Турецькі гармати.

Доропъ не спить, синівъ справляє;
Синопъ заснувъ, не виглядає
Негоди зъ моря: крінко спить,
Не знає, що надъ нимъ висить
Густая хмара. . . . Надъ водою
Турчинъ куняє на часахъ;
А онъ, на морі въ байдакахъ
Близькать іожі. . . Онъ, за косою
Чайки пристали. . . . Хто-то встане,
Якъ ранкомъ сонечко прогляне? . . .
А бути горю: щось не такъ!
Недурно лациться козакъ,
Хортомъ пролазить підъ стінами.
Турчинъ куняє. . . де вінь?—блісь!
Турчинъ у воду покотивсь. . . .
Вода зрівнялась. . . . «Гей, за нами!»

«Гей, за нами, изъ ножами!»
Кругомъ не шелехне,
Тихо, тихо!.. ажъ сумно щось,
Себе самихъ страшно....
Що-жъ то? Шепче? Чи не ворогъ?
Козаки молились,
На східъ сонця, зъ ножемъ въ руці,
Правою хрестились...
«Де ви, хлощі?» — «Ти де, батьку?»
— «Ось де я» — озвався....
Хочъ въ око стрель!... Изъ-за хмари
Місяць показався.
«Ні, високо... оградою
На той бікъ!... Полізли,
Одинъ, другий... «Сюди!» — шубовсть!
Голуби проснулись....
Упавъ Турчинъ... «Хрестись и ти!»
Другого немає....
Останъ скиливсь, — убитого
У воду спихає...
Шубовсть!... Доропъ по берегу, —
За нимъ, мовъ та хмара,
Копишуться — кругомъ, кругомъ —
«У городъ?» — «Не пâра!
У городі тісно буде...
Ще молись!... Молились:
Цілували ножі... «Зъ Богомъ!»
Кругомъ засвітилось....

Засвітилось добре, коли то погасне,
Коли, не питайте! щобъ ёго не бачить....
Не місяць то світить, не сонечко ясне:
То свічка козача, щобъ видно лічить,
По скільки на ножикъ невірнихъ достане,
Щобъ видно, якъ бити, кого и куди,
И ножикъ и шаблю не дурно тупити
Объ голови бриті... Пожаръ гуготить.
И городъ заявся. Летять яничари —

На коняхъ скаженихъ, якъ бджоли джижчать
Ихъ кулі — та мимо.—Козакъ у огні
И ріже и душить, голівъ не счита —
Изъ города рветься скажена орда. . . .
Втомилася громада — «назадъ, до чаёкъ!»
Край моря, одъ крові — червоний пісокъ. . . .

«Соромъ головамъ козацькимъ!»
Отаманъ гукає:
«Дітки, дітки! . . . Одъ Каруси
Своихъ виглидає. . . .
Утомились! . . . Туречина
Росте, скаженіе. . . .
«До города! тамъ загинемъ!»
На Бога надія. . . .
«До города! лучче гинуть
Зъ ними у ложарі. . . .
Кругомъ якъ лісъ у непогодъ
Гудуть яничари.

Чубаті, чубаті! — де ваші дівчата,
Де діти малі, щобъ соромъ батьківъ
Оплакати вперше, якъ віра заклята
Налигачемъ в'яже въ полонъ козаківъ.
Дороне! поругу на сиву чуприну
Чи приймешъ ти, батьку, — коли мовъ скотину
Дітей налигають? — Не чуе Доронъ!

Погибали. . . . «Батьку, батьку!»
Доронъ виглядає
Одъ Каруси своїхъ дітокъ, —
А дітонъ немає.

«Пливуть, пливуть! — Ножі въ зубахъ,
Блищать рушниці по чайкахъ. . . .
На берегъ. . . . Зъ сотню яничаръ
Зъ коней скотилоється. . . . Козаки
У городъ рвуться, ріжуть, бьють,

Зъ ножами поломъя несуть

Погибали,—та не наші;
Турки погибали:
Своихъ коней и гармати
Срамно шокидали...
«Дітки, добре! виручайте!»
Громада панує:
Голомозу Туречину
Шаблями шанує.
Пошатнулись.... «Керимъ—Аллахъ!»
Проходъ загатили,—
И громада кляту віру,
Мовъ тютюнъ кришила....
«До города!»—По городу
Розались, рубають: “
Доропъ ріже ажъ сміється
До своїхъ гукає:
«Вий о камень ихъ младенци!»
Били,—утомились....
Кровъ лилася, тісно стало—
Ножі пощербились....

«Ой рано по раненьку у городі у Сивоні
Стара мати Туркеня, хвора, зъ ліжка встає — прочинає,
По городу похожає,
Дрібні слёзи по пожарищу на засохлу землю роняє,
Босі ноги объ шаблі та ножі перегорілі попаляє,
Дітей шукає
Голосно гукає:
«Ой, дітки мої, Турки яничари, де ви подівались,
Чи трупомъ, руками, головами мертвими поприкривались,
Золою—попіломъ у пожарі позасипались,
Чи живимі у попонъ попались?
Ой, ворони чорненські,
Чого ви крячете — груїте жалібненько,
Надъ трупами літаєте,—
Чи ви моихъ девънти синівъ по пожарищу шукаете?

Хиба жъ мало мертвчини по Синопу розкидано,

Старого и малого,

Свого и чужого:

Іжте, вдronи, сирітъ одиокихъ,

Та козаківъ чорноокихъ:

Ихъ нікому оплакати,

У сиру землю закопати. . . . »

Ой ходить по городу дідъ старечький,

Якъ голубъ сивенький. . . .

То наша Синопський, якъ сирота, одинъ по пустихъ
улицяхъ похожае,

Яничаръ, на віки поснулихъ, скликавъ,

Загибшу славу города слёзами окропляе,

Руки ламае;

Гірко промовляе:

«Діти мої, яничари! чого ви такъ довго — кріпко сните,
не висипаетесь,

Чомъ ви, голови мертві, до батька не відкликаетесь,

Одъ себе птицю не відгаляетє,

Годуєте ворона чорного,

Орла сизонерого?

Чи ви не чуете, якъ по вашому тілові білому,
Погорілому,

Вашъ батько наша старими ногами похожае,

Ваші голови, у крові запеклі, перевертас, розглядає,

Знакомої не пізнає

Синопе, Синопе! мій городе рідний!

Надъ кимъ теперъ я, старий паша, буду панувати,
Хиба буду, старий паша, малими дітьми та собаками
замишляти,

Золою — пошіломъ якъ дитина гратись?

Проснись, мій городе, проснись — пробудись,

На себе бідного подивись:

Де-то твоя слава подівалася —

Чубатимъ козакамъ досталася!

Де-то твої діти яничари поховалися —

Рідного города однуралися,

Димомъ — курявою по степу порозліталися! »

Крінко заснувъ Синопъ, не просипається,
Мовъ мертвий на столі—не прочинається,
Тілько де-не-де димокъ надъ кучею золи піднімається,
Та по вітру, якъ давнішняя слава Синопа, разлітається:
 Надъ нимъ сонечко сяє,
 Про славу козацьку миру сповідає,
 Та воронъ криче—літає,
 Яничаръ доїдає,—
А батько Доропъ, якъ и перше, по морю гуляє . . .»

Козаки.

Отъ такъ·Кирикъ! Спасибі, батечку, спасибі.

Кирикъ бандурникъ.

Ні. за що, люди добрі, — самъ тугу розганяю.

1 козакъ.

Оце жъ ікий! нісні позичати не буде: бачъ таки,
ще почитай Синопъ видно, а вінъ вже й пісню зложивъ. Оце! Десь вона въ єго у ріжку зъ кабакою за
халявото стриміла.

Остапъ.

Нічого гріха тайть: утявъ, якъ кажуть тамъ, до
гапликівъ, ажъ пальці знати.

1 козакъ.

Бреши, якъ кажуть тамъ, куций! а хвоста не вернемъ . . .

Остапъ.

Баба на троє сказала . . .

2 козакъ.

Чого ви лаетесь, якъ жінки на ярмарку? Онь, киба
не бачете, Ничипіръ зъ своїми іде . . . Де то вони
були, чимъ похвалються?

З козакъ.

Та чимъ! Вже бачъ не Синопомъ...: Не бісівъ же й городокъ, цей Синопъ: богацько й нашихъ покусавъ! Ну, та вже не на весну.... А довго покружили й коло сёго проклятого Трапезонта: не дався въ руки.

Oстапъ.

Такъ що-жъ, Синопові досталось на бублики....

Кирикъ кобзарь.

А ще колись достанеться й на оріхи....

XI

«Ой, море, море, та Чорнес море,
Погадай зо мною,
Ой вітре мій рідний, вітре зъ України,
Не шуми водою:
Нехай отаманська корогва спочине,
Бо давно гойдає,
Нехай прыляже моя сіда чупринонька,
Бо давно по світу гуляє,
Нехай спочине корогва червона,
Бо кінці на чужині оббила.

• • • • • : .
То може-бъ и загравъ, може и заспіавъ би
Пісні голесної...
Ой море глибоке, широкее мое море,
Проіовъ до мене словами
Та про тихъ отаманівъ, що плавали по тебі
Та зъ чорними чайкамми,
Та про тихъ козаківъ, що тужили на тебі
По далекій Україші,
Та про тихъ молодихъ, що плакали на тебі
По своїй родині...
Кобза моя, кобза, та кобза старая,
Заграй голоснецько,

Та нагадай мені, кобзо, та нагадай, старая,

Про літа мої молоденькі:

Якъ по степахъ Татарськихъ, по могилахъ ко-
закъкихъ

Я вештався зъ тобою,

Якъ зъ тобою за спиною, моя бандура любая,

Та зъ тобою підъ яворомъ сідали,

Голосно співали...

Якъ волики чумацькіи,
Походили, повозили,
Ляха, Турка попобили;
Були въ Криму, въ Волошині,
Літо Туркамъ приосили,
Верталися по осени,
Жінкамъ плахти привозили.
Та ще жъ не все минулося:
Не всі старі погнулися.
Аби ножі не гнулися,
То ще бъ може мотнулися
Одъ Полтави до Варшави—
Тютюнь, люльку за халяви—
То може бъ и погуляли...

А де-жъ мої товариші?

Де ви подівались?

Одинъ, другий—скалічений—

Десь дома зостались...

Прудкий Вихоръ на вигоні

Давно спочиває,

Надъ нимъ и хрестъ зогнувіши

Стоїть догниває.
Митрд Латка — и той дома,
Ножа не ворушить,
Спить на призьбі, и рушниці
Підніяти нездужа.
А Серпокриль — мій голубе!
Ляхи задавили. . .
Де Шийченко? Туречина
Въ криниці втопила.
Половинка — писарює
У Бога въ повіті,
А Савченко — той остався
На білому світі,
Та що зъ того, що остався:
Горілку вживає:
Пропивъ коя и шабельку,
Рушниці немає!
А Якуша Гудзеватий,
Що бився зъ Лихами,
Не шаблею Татарина
Душивъ вінъ — руками,
Ходивъ на Дінь, въ Волошину,

Гудзеватий скалічений
Въ Крилові остався:
Живе въ лісі, на насіці,
Лопати стругає. . .
Оттакъ усе козачество
Свій вікъ доживає! . . .»

Оттакъ старий Кирикъ, сидючи на чайці,
Дивився, якъ вітеръ корогву хигавъ,
Дивився на море, журбуй розважаєвъ,
Рукою бандуру де-де зачіплявъ,
Балакавъ до вітра та пісню співавъ
Співавъ вінъ для себе. . . хто скоче — послуха,
Бо вже на Україну вливуть козаки,

Такъ діла не скільки: біжать байдаки
На веслахъ; а інший потилицю чуха,
Коли въ Московщині бувавъ — перенімъ.
Звичай Московськя «Остапе, дивись!»
Отаманъ гукає: «Отд вже не дурно»
Орли по-їдѣ небою надъ нами стоять,
Чого-сь виглядають... — «То гуси летять.»
— «Не гуси!» — «А онде, панече, щось мріє,
Чи піна на морі здалека білє,
Чи хвиля висока, чи парусъ...» Кругомъ!
Кругомъ, щобъ за нами оставити сонце,
Щобъ въ вічі світило невірнимъ воно.»
Ta пізно! якъ птиці невірні летіли —
Череда на морі галеръ крутоносихъ!
Отъ — отъ — и гармати.... Закляті чайки
Розсипались.... де-де гукнуть козаки,
Доропъ замишляє, здалека гукає,
Чайки десь по морю до-куни збирає.
Зібрались до-куни. Пливуть, гомонять....
Галери за ними: отъ — отъ доганяють....
Розсипались знову, якъ мухи літають —
Нехай же по одній тенеръ забірають....
И знову до-куни.... рушниці блищають.
Галери за ними: вони не втікають;
Стіною зомкнулись, на веслахъ летять,
А другі по кулі гостинця пускають:
Скотився десятокъ широкихъ борідъ
У воду зъ галери. — Гармати ревуть....
И знову якъ мухи, чайки розлітались,
А тамъ, якъ и перше, до-куни збирались;
Стіною, якъ перше, чубаті идуть....
Рушниці блеснули: зъ другої галери
Безъ малого зъ тридцять головъ полягло!
Ревнули зъ сієї галери гармати —
И приснули въ розсипъ неначе шпаки
На веслахъ легенькихъ закляті чайки....
И знову по морю отаманъ гукає,
Чайки довгоносі до-куни збирає....

Галери за ними! кругомъ облягли:
Загинуть, загинуть! . . . гармати ревди. . . .
Блеснули рушиці зъ чаёкъ: положили
До сотні невірихъ. . . . галера порожня!
Блеснули у-друге—другої нема. . . .
И шляхъ проложили міжъ сотні галеръ,
И знову на веслахъ чайки цолетіли,—
За ними жъ галери и гнатись не сміли.

XII.

День за днемъ иде, минае,
Літо на изході:
На Вкраїні виглядаєть
Козаківъ зъ походу;
Нудно стало и дівчаткамъ
Однимъ вигравати,
Зъ парубками на улиці
Өпівнічъ гуляти.
Пора-бъ уже и зъ козаками,
Коли хто вѣрнеться....
А вже скоро и вечерниці,—
Ахъ літо минеться.
Бачъ, безъ хлопцівъ то и на Пётра
Скучали дівчата;
Безъ козаківъ перестала
Й зозуля співати;
Вже Ілля пройшовъ, дівчата
Купатись не стали:
Й проти вітру де-де хмари
По небу гуляли (11)....
На дворі вже Паликопа (12)—
Дівчата скучають....
Маковіи зъ шуликами,—
А ихъ все немає....

Жито въ полі половіло,
Давно и пожали,
Червоную калинонку
У лузі ламали:
А козаки все гуляли
По Чорному морю,
Набачились того-сёго
И лихого горя;
Ізъїздили враже море,
Додому вертались:
Мовъ уточки по Чорному
Чайки колихались.

Сидить Остапъ зъ отаманомъ,
Ничипіръ изъ ними:
Розмовляє гарний хлонець
Зъ батьками сідими:
«А що, скажіть, чи проідешъ
До Ерусалима
Зъ байдаками?»—»Та проідешъ».
— «Буде зъ тебе, сину.
Погулявъ и ти поридкомъ,—
Десь дівчина плаче....»
Стрепенулось, наче голубъ,
Серденсько козаче....
«Батьку, батьку! коли-бъ воля,
Повівъ би громаду
За Царьгородъ! а тамъ, дальше, --
Куди Богъ порадить....
Пішовъ би я на край світа,
Де сонечко зходить,
Щобъ боялись и за моремъ
Козачого роду ...
Пішовъ би я!»—«Малий дуже,—
Мати виглядає,
Та й дівчина давно' вже десь
Слизоньки втирає.»

• • • • •

Коли серце молодче
Відъ ласки забъється?
Коли то впъять глядити
У карі очі,
Кохатиме, ласкатиме
До темної ночі.
Було колись,— давно було,
Давно й миновалось.
А тамъ? Боже! може досі
Недоля спіткала....

Вітеръ віє, повіває,
Байдаки хитає:
До Прогноя (13) козаченьки
Ніччу підъізжають.
Гуляй, душа, безъ кунтуша!
Пливуть — не водою.
Пливуть чайки сухимъ путемъ—
Довгою косою:
Черезъ косу тягнуть чайки—
Пісокъ не мішає.
Везуть, гудуть, мовъ по морю,
Ажъ трава лягає!
Везіть, хлонці! Гарматами
Турокъ не достане.
Перевезли. Пішли Дніпромъ:
Поки сонце гляне,
На тімъ боці у толоді
Громада спочине.
А побачутъ? Такъ немало
Й невіри загине
Одъ ножівъ, що по Синопу
Недавно гудали,
У Скутарі й коло Варяи
Невіру жахали.
Танцюй, бабо, поки стара!
Парубки не бачутъ! . . .

Товариство чубъ за чубомъ
На бережокъ скаче.

Бодай не скакало, коли такъ скакати;
Бодай та толока биллямъ поросла,
Якъ вона багато згубила чубатихъ,
Згубила на віки, въ полонъ oddala!

Поскакали. — «Аллахъ — Керимъ!»
Кулі заджижчали
Передъ ними очретомъ
Татарва стояла. . . .
Бодай же ту Татарщину
Огнемъ попалило,
Якъ старого и малого
Вона розлучила.

«Ножівъ! рушницы!» гука Остапъ,
Невірнихъ рубає,
Мовъ осоку молодиці
Серномъ підтинають.
«До Остапа! до Остапа!»
Ножі та рушниці
Засвітились,—покотились
Якъ зъ воза кислиці
Бриті головий. — «За мцою!»
Остапъ ажъ голосить:
Наче смерти, бодай его,
Сіромаха просить.
Чортма ножа! мовъ билинка
Шабля поламалась. . . .
Прощай! — бідна головонька
У полонъ попалась.
«До Остапа!» — коней ріже,
Невіру катуе!
«Пропавъ! взяли!» Схиливъ Доропъ
Голову сідую.

«Галю! . . . мати! . . .» Тілько й чуті.
Остапа в'язали,
Мовъ оклунокъ сердешного
На коника клали.
Вже й не чути. . . По-за гаемъ
Коні тупотіли;
Гомінъ, галасъ! — Саранчою
Татари шуміли.
«Лічіть, хлопці!» Недоліку
Мало не десятокъ:
Сёго, того — и кобзаря
Кирика не стало.
«Коли такъ — у степъ! за кіньми!
Табуни займайте:
А отамана зъ чайками
Дома виглядайте».

Зашуміли козаченьки,
По степу идучи,
Заспівали козацької,
По Дніпру пливучи:
«Гей, мати, козаки!
Погубили байдаки ..»

«Остапе, де ти?».

XIII.

«Мамо, мамо! що такъ радо
Дзвони загуділи?
Чи не наши? Охъ, мамочко!»
Якъ снігъ побіділа,
Рученята білі склада,
Господа прохала,
Зъ чорнихъ очей, бозна зъ чого,
Слізка пробивала. . . .
«Що зъ тобою, донько моя?»
— «Мамочко, не знаю.»
— «Яка-жъ бо ти, Галю, — а Мамо!» . . .
А дзвінъ не вгаває:
Бовъ та бовъ! одинъ и другий —
Неначе на свято:
По всѣму Крилову миру
Богато, богато!
— «Ходімъ, мамо, подивимось.»
— «Хедімъ, моя пташко.»
Поки мати зібралася,
Дочка — не питайте!

Ревуть дзвони на дзвіницяхъ,
Козаківъ стрічають.
Миру, миру! . . . Тихий вітрець

Корогви хитае.

Пливуть чайки. Попереду
Отаманъ пилнуе,
А позаду товариство
Веслами жартую...
Припливали. Свяченю
Чайки окропляли,
Усимъ миромъ, въ одинъ голосъ,
Бога прославляли:

«Тебе Бога хвалимъ, Тебе Господа исповидуемъ!» . . .

XIV.

Сидить стара коло доні,
Слёзи утірає,—
Лежить воно, ніби смирило,
І слізокъ немає.
Чого-жъ мати така сумна,
Надъ дочкою плаче?
Може лихо? Не питайте!
Хто ёго не бачивъ!
Людямъ свято, людямъ—радість,
А зъ ними —недоля.
Спитайте бо, чого сохне
У лузі тополя?
И висока, и коло неї
Криниця зъ водою.
Чого-жъ сохнуть? Оте-жъ-саме—
Матері зъ дочкою.
«Мамо, де вінъ?»—«Хто, небого?»
Галю розважає;
А воно мовъ проянеться,
Та знову питаете:
«Мамо, де вінъ?»—«Хто вінъ, дошо?
Про кого питаетъ?»
Горить усе... рученята!..
«Чого ти бажасши?»

— Де вінъ, мамо? — «Лежи, доню,
Може легше буде»...
А на дворі свято Боже
И весело людямъ.
— «Де вінъ, мамо? Де Остапъ мій?»
— «Остапъ!.. Боже милій!..
Остапъ... вона»... — «Де вінъ, мамо?»
Стара похилилась.
— «Такъ Остапа... доню, доню!
Вінъ скоро вернеться».
— «Вінъ приде»... Дитя бідне
Ніби усміхнеться.

Оттакъ мати свою доню
Хвору розважас,
А тимъ часомъ по городу
Громада гуляє:
Старий Доропъ попереду,
У боки береться:
Садить, ломить навприсядки,
Ажъ улиця гнететься...
А Ничишръ коло ёго—
Старі ноги тупъ-тупъ:
Чуприною вітеръ грає—
«А я собі тутъ-тутъ».
Пішовъ Доропъ метелиці,
Шаблюкою брязь-брязь.
Гуляй, душа, безъ кунтуша!
«Нехай буду князь-князь».

«Ой ти дубъ, я береза,
Ой ти пъянний, я твереза,
Ой ти старий, я молода,
Чемъ міжъ нами пелагода?

Ой ти, діду, кихи-кихи,
Я молода сміхи-сміхи!
Ой, ти старий дідуга,

Ізогнувся якъ дуга!»

Нигепірз.

Эчъ якъ розгулялась пані отаманова: сіда чуприца
не зна, куди й дітись... Гляди лишъ, жаба цицьки
дасть!.. Батьку Дороне, чуй,—якої се?

Доропз.

Гей, гукъ, Ничиноре,
Нехай стара снохи бере,
Гуляй, дурню, безъ пояса,
Поки батько воду носить,
Стара баба люльки просить...

Нигепірз.

Тютю, дурний, немазаний! Бачъ, старий, везе якої
нісенітниці. Хочъ би до-ладу.

Козаки.

Добре співа панъ отаманъ: хочъ би й кобзарю
Кирикові удалось такої утнути.

Жінка.

Се бачъ, дядьку, тому Кирикові, що, кажуть би
то, у полонъ попався?

1 козакъ.

Та такъ же жъ, кажу, тому, що у полонъ попав-
ся; той самий, кажу! та ще й зъ Остапомъ зъ Ми-
рошникомъ, отъ що!

Жінка.

Охъ, лишечко! Чи не Татари то ідуть! Охъ, моя
сестрице, моя матінко!

2 козакъ.

Де въ біса Татаръ побачила! Осмалили вовкові

хвоста: у друге не полізе. Що за лихà мати! що-бъ то вони таке спраєди? Ажъ курява ляга.

3 козакъ.

Дивись, та не шапкою, а вічми, коли не повила-
зили! То, бачь, наші, що оставили коло Лимана;—
мабудь, гонять табунъ Татарський—добра череда!

1 козакъ.

Се-бъ то Гринько...

2 козакъ.

Та вінъ же, мабудь, коли не ёго дядина.

Приїзжі козаки.

Здоровенкі були-гуляли, пане отамане зъ дядькомъ
Ничиноромъ!

Доропъ (нерестає танцювати).

Спасибі, хлонці... Дайте духъ перевести... Отожъ табунъ?

Козаки.

Табунъ:

Доропъ.

Спасибі... Идіть тенеръ до батьківъ та до матерівъ,—а въ кого е—до жіноокъ, коли вони не тутъ.

Козаки.

Та отъ що, пане отамане: коли не забули, будте здорові, якъ ви нась покинули у тій проклятій то-
лоці, де Останъ зъ Кирикомъ та зъ другими козака-
ми у полонъ попались; отъ, коли ви нась оставили,
ми й пішли по степу—табупівъ, якъ саранчі! Вибі-
рай, який хочешъ. Ми й выбрали: половили луччихъ

жеребцівъ, позануздали поясами, замість сідель — свитки, — и гонимо собі цілу хмару коней. Грицько, звичайно, меле, що въ голову збреде: добрий бувъ на вигадки!

Доропа.

Бувъ, кажешъ? якъ!

Козакъ.

Та ну-бо! не паребивай! Отъ, кажу, добрий бувъ Грицько на вигадки. Отъ, кажу, и ідемо.... Ажъ гульть! изъ за байрака Татарва! Якъ заскиглять, мовъ собаки! табунъ якъ полохнеться! и пішовъ по стену вибрикуватъ мовъ ті сайгаки.... Ми за нимъ, Татарва за нами, стріли якъ комарі пищать коло ушей.... ажъ земля гуде! Та не довго гнали; притомили коней: а у насъ коні були добрі, та було ѹо й перемінять.... Що жъ будешьъ робить! де-якимъ и изъ насъ досталось: у кого свита порвана, той у потилицю дерево загнавъ, а якому и руку прострелила гаспідська стріла... На те лихо Грицько коня перемінявъ: єго й догнали, порізали, мабудь, добре,—та втікъ, тілько не за нами: якъ понісъ кінь, такъ тілько єго й бачили. Отъ, уже якъ пристала Татарва, ми й послали де-якихъ шукати Грицька; а сами, бачъ, кланяємось панові отаману цілимъ табуномъ — отъ ѹо!

Доропа.

Спасибі, дітки. А жалко Грицька та Остапа: добрі були козаки.»

Плаче.

«Доню, доню! вінъ вѣрнеться.»
Мати розважае
Дочку хвору,—а нишечкомъ
Слізоньки ковтае.
Мотнулася до знахурки.
Напілось, заснуло,
А опівнічъ, покрий Боже!
Вже й нееньки не чуло;
Вже й Остапа не згадує,
Лежить и не бачить,
Якъ одъ вечера до ранку
Стара мати плаче.
Ранкомъ, буцімъ легше стало:
Прокинулось, встало,
Та не довго! до півночі
Уп'ять пролежало.
Оттакъ тіи нарі очі
Чого наробыли!
Що въ матері единую
Дочку загубили.

Сидить стара коло доні,
Дрібні утірає,
Лежить воно, ледве дишє,
И слізокъ немає....

XV.

Ходить сонце по надъ степомъ,
Палить степъ широкий:
Не день, не два на тімъ степу
Лежить одинокий
Лоцюканий, порубаний
Козакъ молоденький,
Край могили скубе траву
Коникъ воронеевский . . .
Орли грають, орли клекчуть,
Козака душанять,
Чорні очі козацькі
Зъ лоба винімають;
Орли грають, орли клекчуть,
Поминки справляють,—
А по степу козаченьки
Козака шукають. . .
Не день, не два шукаючи,
Коней притомили,
Козацькі головонъки
Додолу схилили;
Не день, не два шукаючи,
Сумно розмовляли,
Та и сліду відъ копитівъ
Нігде не пізнали.

Що-жъ то зъ-за могили
Мріє та чорніє?
Наче кінь пасеться?
Орда бованіє?
Ні, то зъ-за могили
Орли вилітають,
Може по кому
Поминки справляють.
То бованіє
Козакъ зъ-за могили;
Орли своїмъ криллямъ
Щирого покрили
Замість китайки,
Труну-жъ замінили—
Травка пожовила
Та вругомъ могили.
Побачили!.... Летять кони...
Ажъ підъ копитами
Земля стогне; долетіли:
По-підъ небесами
Орли снують, клекочучи,
Крила розправляють,
Та на снідання одбите
Пилио поглядають;
Снують орли, клекочучи....
Козаки сумують,
Товариша у-послідне
Якъ рідні цілють.
Цілували та не въ очі:
Орли повиймали!
Червоную китаечку
На три розірвали.
Цілували товариша
У плечі широкі,
Односили покійника
У байракъ глибокий;
Копали тамъ суху землю
Гострими списами,

Засипали товариша
Жовтими пісками,
А орли все, клекочучи,
Снюють, поглядають,
Мовъ Татари у нічъ темну—
Ніби розмовляють.
Розмовляли, клекотали,
Крила розправляли;
Знову въ степу широкому
Здобичі шукали.

Поховали. Притоптали,
Коня узяли,
До матері на Україну
Вісти понесли:
Що синочка голубочка
На світі неща,
Виростає надъ убитимъ
Зелена трана;
Що у полі край могили
Козакъ опочивъ,
У байраці глибокому
Головку зложивъ;
Що плакали, клекочучи,
Надъ синомъ орди;
Стогнавъ вітеръ зъ могилами—
Не дзвони гули. . . .

Щось по степу гукає:
Мати сина шукає,
Мати сина шукає,
Дрібні слёзи втирає;
«Синку, синку! де ти, де?
Де ти, серденько мое?
Синку, синку, де гудяєшъ?
Де коника напуваешъ?
Де ти, синку, обіавись,
До матері прихились,

До рідної пригорянись!
Прийди, синку, бо я плачу,
Старі годи марно трачу....
Де ти, синку, де ти, де?
Де ти, дитятко мое!....

Оттакъ стара ненька по степу гукала,
По степу гукала, сина виглядала....
Не день то гукає, не другий гукає,
Хустинею слёзи бідна утирає —
Все-жъ того козаченка немає, немає!....

Такъ усі ми, якъ та мати,
По степу гукаємъ,
Що-дня долі виглядаємъ
И долі не знаємъ.
Бо та доля, якъ тополя
Гнучка та висока,
Якъ очеретъ, густі лози
Надъ яромъ глибокимъ —
Людська доля туди гнеться,
Куди вітеръ клопить,
Мовъ ті хмари у-осени
Вітеръ буйний гонить....
Оттутъ доля, тамъ — недоля,
Хто ії пізнає?
Мусиць долю повстрічати —
Недоля спікає.

(Козаки, чоловіка три-чотирі ідуть по степу).

1 козакъ.

Се-бъ-то исначе Мирониха, Берестового жінка?

2 козакъ.

Яка? се-бъ то Грицькова мати?

1 козакъ.

Эго.

2 козакъ.

Чого жъ вона сердешна шукае? Добриденъ, бабусенько.

Мирониха.

Здоровенъкі були, люди добрі.... Чи не бачили
де моого Грицька? Отъ уже третій день я ёго шукаю,
а вінъ, дурний, и не озоветься... Мабудь скованався...
Казали, що ёго постріляли Татари, а я ёго бачила
сюнічъ: вінъ приходивъ до мене.... А теперъ вп'ять
десь поїхавъ.... Отамъ на могилі вінъ бувъ зо мною.

Козаки.

Ходімъ зъ нами, бабусе, до города. Грицько вже
дома: вінъ тебе жде.

Мирониха.

Ходіть.

1 козакъ (тихо).

Жаль бідного Грицька: а добрий бувъ на вигадки.

XVI.

«Ach, kdyby to wzdychání
Pohromade bylo,
Co mé srdce pro tebe,
Milà, wypustilo:
Weru na wezi by naszj
Zwony rozzwonilo.»

Czelakow. Ohl. p. czes.

Котяться хвилі на берегъ високий,
Сонечко сяе надъ моремъ глибокимъ.
Що-жъ то за море? чиј кораблі?
Городъ незнамій—якої землі?
Що-жъ то за городъ?—Хрести золотії,
Церкви, хороми на сонці біліють.
Курява зъ димомъ до неба іде;
Гомінь здалеку мовъ туча гуде.

Кафа той городъ! . . . То—Чорне море;
Гомінь?—то люди чужкіи говорять—
Мова нерідна, нерідна земля,
Горемъ, мовъ терномъ, вона поросла.

Кого жъ лихо, катуючи,
У землю нерідну
Заманило,— погубило
Головоньку бідану?
Того, люди, кого доля
Въ неволю давала,
Кого мати на Україні
Давно поминала;
Того, добрій, по кому
Дівчина вмірає,
Що-день, що-ніч жалкуючи
Долю нарікає.

Хиба не пізнали—онъ, тамъ міжъ народомъ,
Сумуючи, зъ дідомъ козаченъко бродить?

Смутно, тихенько ведуть яку-сь мову,
Мабудь про степи, про темну діброву,
Про Україну та темні ночі,
Про рідний городъ и ласки дівочі.

Той молодший, коли знали,
Остапъ бідолаха,
А старий?—такъ се-жъ той самий,
Кобзарь сіромаха.
Надъ ними то, венкуючи,
Сміється недоля,
И старого й молодого
Дала у неволю.
Не два тижні, не чотири
Поміжъ Татарвою
Вешталися небораки:
Ходили зъ Ордою
И степами, и горами,
Пішки и на коняхъ,
Побачили чуже життя
И лихее горе.
Та що й казать!... Шляхи биті
Міряли ногами,

Поливали чужі степи
Дрібними слёзами.
Идуть було.... Гуде кругомъ
Орда за Ордою,
Свое зъ своімъ белькочучи;
Арба за арбою
Скрипить, везе старе й мале,
Худобу и жату.
Идуть слідкомъ, сумуючи,
Бурлаки чубаті....
Летить орелъ по-надъ степомъ
Геть—геть на Україну:
«Неси, сизий, про насть біднихъ
Вісти до родини»....
Загра, було, вітеръ въ полі,
Ковилъ нагинає:
«Лети, вітре, лети буйний,
До рідного краю»....
Та впъять степомъ скриплять арби,
Козаки—за ними:
Попотерли босі ноги
Шляхами чужими!
На що кобзарь—та й тей мовчить,
Пісень не співає--
«Лихо зъ ними козачкі
У чужому краю».
Хочъ кобзаря й поважали,
Не те що простого—
Цілу кебзу заставили,—
Та що єму зъ тóго!
Висить кобза за плечами,
Кобзарь не співає,
За Ордою мовъ приблуда
До Криму шагає.

• • • • •

Вони не зъ Ордою:
Продали ихъ на базарі
По сорокъ зъ копою,

Чи дешевше — та пуръ зъ ними!
Продали, та й годі:
Теперь вони мовъ наймити
При якай-сь господі.
Та спасибі, що хочъ вмісті
Обохъ, бачъ, купили,
Щобъ недолю зъ неволею
У-куші ділили.
Воно-бъ таки и неважко
Було на чужині,—
Та що зъ того? Сушить біднихъ
Журба по Вкраїні.

Зійдуться до-купи, по городу підуть,
Підійдуть до моря... Стоять кораблі.
Народу чужого, зъ чужої землі,
Мовъ по стопу літомъ сарани богато.
Та скільки й своїхъ тамъ пізнають чубатихъ!
Козаки зъ Ляхами, Москва та дівчата...
Неначе скотину, въ кайданахъ, гуртами
Торгують, купують — въ полонъ поведуть
До Козлова и Азова
И до Византії,
До Багдада и Леванта —
За моря чужкі.

А зъ ними що буде? козаки не знають,
Та нового лиха що-дня виглядають.
Вже й осінь... У ирій журавлі летять —
А вони, якъ перше, въ неволі сидять.

XVII.

Ой на Татарськихъ поляхъ,
На козацькихъ шляхахъ
Не вовки-сіроманці квилять-проквиляють,
Не орли чорнокрильці клекочуть и підъ небесами
літають:
То сидить на могилі козакъ старесенький,
Якъ голубонько сивесенький,
У кобзу грае-виграває,
Голосно співає...
Кінь біля ёго постріляний, порубаний,
Ратище поламане,
Піхви безъ шаблі булатної,
У ладівниці ни однієсенького набою....
Тільки й зосталась єму бандура подорожняя,
Ta у глибокій кишенні люлька—бурунъка
Ta тютюну пів-папушки.
Козакъ сердега люлечку потягає,
У кобзу грае-виграває,
Жалібно співає:
«Гей братця, пани-молодці,
Козаки запорозці!
Де ви ся повертаєте,
Якъ ви ся маєте?
Чи до города Крилова прибуваєт?

Чи до города Крилова прибываете,
Чи Ляхівъ ворогівъ кіями покладаете,
Чи Татаръ бесурменівъ малахаями, якъ череду, у
полонъ заганяете?
Коли-бъ мені Богъ помігъ стари ноги розправляти,
За вами поспішати,
Може-бъ ще я здужавъ на останку віку вамъ заграти,
Голосно заспівати!
Нехай би моя кобза зиала,
Що мене рука християнська поховала!
А то пропаде моя кобза ни за собаку:
Лежатиме сама собі у степу.....
А вже мені старенькові безъ коня пропадати:
Не зможу я по степахъ чвалати,
Будуть мене вовки-сіроманці зустрівати,
Будуть дідомъ
За обідомъ
Коня моого заідати!
Кобза-жъ мої, дружино вірная,
Бандура моя малевана!
Де-жъ мені тебе діти?
А чи у чистому степу спалити
И попелець по вітру пустити?
А чи на могилі положити?
Нехай буйний вітеръ по степахъ пролітає,
Струни твої зачіпає,
Смутнесенъко, жалібнесенъко грає-виграває.
То може подорожні козаки бігтимуть близенько, --
Почують, що ти граєшъ жалібненько,
Привернуть до могили». . . . (14).

Що жъ то по степу маиче,
Чи Ляхъ, чи Татаринъ?
Чи то козакъ свого брата
Козака шукає?
Бачъ, по степу мовъ ластівка
Ширяє небога....
Чи то біглий изъ полону

Шукає дороги?
Опиніться, зъ коня злізе,
У траву лягає.
Чи одъ Турка ховаючись
Бідний припадає,
Послухати міжъ травою,
Чи не туннуть коні.
Чого-жъ єму шукати тутъ
По чистому полю?
Близче, близче до могили.
Козакъ — не Татаринъ:
Конемъ іде, а другого
Веде на аркані.
«Остане мій ріднесеній!
Се ти, Боже милий!». .
Та побігти у старого
Не достає сили.
«Се вінъ,— Останъ!» — «Дядьку, дядьку!»
Останъ біля ёго,
Обнімає та цілує
Кобзаря сідого.
Слёзи градомъ.— «Батьку рідний!»
— «Сине мій маленький!»
Ото кобзарь, а се — Останъ,
Якъ діти раденькі.
«Теперь, дядьку, на Вкраїну,
Уже не далеко.
На Вкраїну, на Вкраїну!
О, якъ отутъ легко». . . .

XVIII.

«Вѣчнаѧ памѧть, вѣчнаѧ памѧть...
вѣчнаѧ памѧть!..

Стоіть мати коло Галі...
Труна на ослоні;
Стоіть стара, схилилася
До мертвої доні....
Коса довга, росплетена.
Свічечка палає....
Коло неі смутно дяконъ
Оходиу кінчае....

Тихо въ хаті... де-де муха
По стелі кружает;
Злетить, сяде на мертвую—
Мати одганяє....
Крішилася.... Слёзи градомъ.
До Галі пришла....

«Ой дитятко жъ мое рідненькее, Галю моя коханая!
На що ти мене покинула, на кого ти мене стару,
ластівко моя, зоставила? Доню моя рідная, дитя мое
едине, на що ти взяла зъ собою мою долю бідную,
дала мені лихо тяжкее? Чи я свою долю дівкою про-

співала, молодицею свое щастя прогуляла?

Де ти моя дитина рідная, слухьяная? Де ти, мое сонечко весеннес? Не довго було твоє дівовання, не довго ти свою кіску чорную заплітала.. Теперь вона росплетена, по илечахъ разложена! . . .

Хто жъ мене старую привітає, хто закріє очі мої, у домевину положе, якъ я теперъ кладу тебе, дитячко мое ріднє?

Встань, моя дочечка, встань, моя Галочка! Промовъ до мене хочъ одно словечко, спитай мене хочъ про козака свого чорноокого, якъ у-послідне питала мене, моя ясочка!

Не чуешъ, дитя мое, не чуешъ мене! не глянуть на мене твої очі карі, не заговорять до мене твої уста мертві.. Одходили твої ніженьки маленькії, одробили твої рученьки біленькії, оддивились оченята карі.. .

Спить, не чуе.. .

Що жъ ти не сказала мені, моя доненько, відкіль тебе виглядати? зъ якої сторони и коли тебе, білина моя зав'ялая, у гості ждати?.. Чи зімою холодною? снігомъ занесе, стежки и дорожки позамітає!.. Чи весною?—водою залье! Чи літечкомъ теплимъ? травою заросте.. .

Дочки моя любая, надія моя послідня! На що ти мене стару раньше покицуда, чімъ я тебе молоденькую застивала?.. Не довго дівовала, не довго мене рadowala.

Дитя жъ мое, дитя розумпее, ягідка моя червоная! Де-жъ мені теперъ тебе, мею долю, шукати? Чи моя доля у огні, мовъ сухее листя, погоріла, чи у Дніпрі—воді потонула, чи мою долю, мовъ пилину, у полі вітромъ рознесло, по-підъ небомъ розмахало.. .

Дочки, дочки! . . .

Сонце сяє, рано грає,
Вітрець колихає
Очерети по-надъ Дніпромъ,
Лозину хитає...
Степомъ ідуть козаченки,
Остапъ — передъ ними;
Чого жъ смутний, невеселий? ...
Шаблями кривими
Побрязкують... Куди жъ ідуть?
Тугу розганяти?
Чи то долі, чи неволі
У полі шукати?

Остапъ не співає...
Его доля
Въ землі спочиває...
И степъ не степъ: пожовклая
Трава на могилахъ...
Летять гуси до ирія —
Все небо покрили.
Сонце сяє, рано грає,
Вітрець колихає
Очерети по-надъ Дніпромъ,
Лозину хитає.

ПРИМЪЧАНІЯ.

1) Койдакъ—первый порогъ на Днѣпрѣ.

2) Островъ на Днѣпрѣ—Кашеварница, гдѣ казаки, окончивъ опасную переправу черезъ пороги, отдыхали и угощались кашей. Бопланъ—*Описаніе Україны*, Спб. 1832, стр. 23.

3) *Исторія о казакахъ Запорожскихъ*, изд. Одес. Общ. Истор. и Древ. Одесса, 1851.

4) См. Боплана, прим. 38 стр. 151. «При взятіи казаками въ 1576 году крѣпости Исламова городка, погибъ первый ихъ гетманъ—мужественный князь Богданъ Рожинский. Въ жару приступа онъ былъ поднятъ на воздухъ при взорваніи подкопа.»

5) См. у А. Метлинскаго въ *Южнорус. народ. пѣсняхъ* (1854) думу на стр. 374.

6) Войсковой полтавщикъ, ссыававшій рады.

7) Преданіе: серебряная пуля имѣеть сверхъестественную силу.

8) Подобныя картины остались и теперь, какъ древность: у автора имѣется такая точно картина и съ такой подписью, которая приведена здѣсь. См. этотъ же портретъ при *Исторіи о каз. Запорожскихъ*, изд. Одес. Общ.

9) Каруса, городокъ недалеко отъ Синопа.

10) Бопланъ говоритъ, что, при нападеніи галеръ днемъ, казаки такъ становились, что солнце было у нихъ за спиной и свѣтило въ глаза непріятелю.

11) По понятіямъ Малорус. послѣ Ильина дня облака могутъходить на небѣ даже противъ вѣтра.

12) День св. Пантелеймона; а 1-го августа (Маковії) бываютъ особое кущанье (*шулики*) съ макомъ.

13) Прогной—мѣсто, гдѣ казаки перетаскивали по-суходу свои лодки изъ Чер. моря въ Днѣпръ.

14) Эта дума взята мной цѣликомъ изъ Извѣстій II Отд. Академіи, за 1853 годъ; она помѣщена и у Метлинскаго. Записана г. Аѳанасьевымъ.

СТИХОТВОРЕНІЯ

Н. Костомарова.

9.

I.

БРАТЬ ЗЪ СЕСТРОЮ (*).

Зажурилась Україна,
Що недобра ій година:
Наступають орди ханські,
Палють села християнські;
Палють села и зъ церквами,
Топчутъ ниви и зъ хлібами;
Миръ хрещений марно гублять:
Однихъ топлють, другихъ рублять.
Не одна тоді дівчина тоді
Смутно въ полі голосила,
Підъ арканомъ ступаючи,
Білі віжми збиваючи.
Два загони на Вкраїні, на війна
Два загони на Волині,
П'ятий зъ ханомъ наступае,
До Києва привертає.
Взяли Київъ у неділю—
Попсовали, попалиди.

(*) Иванъ да Марья, viola tricolor.

Брали срібло, брали золото,
Брали сукні и хворботи,
Славацки и атласи,
Аксамити, блаватаси;
Брали коні и корови,
Брали дівки чорноброві.

У ті-порі, на Подолі
Живъ міщанинъ въ добрій долі;
Мавъ вінъ хату й господинку,
Мавъ вінъ хлопчика й дівчинку.
Злі Татари набігали,
Мужа й жону зарубали,
Мале дівча полоцили,
Тільки хлопця не вловили.
У середу бусурмані
Ізъ Києва повертали.
Ставъ Ивасть тоді ходити,
Ставъ по рідоњку тужити:
Що ні тата, а ні нені,
А ні хати, ні постелі.
Взяли Йосси — еиротилу
Добрі люди на чужину,
Захоронські товарищи:
Несели їх до Січи.
Виховали на славу,
На козацьку одвагу;
Що козаченька такого
Нема въ Січи ні одного.
Самъ утворний, рестомъ статний,
На все бойний и придатний:
Чи у чайці проовіцьться,
Чи на коні ірасів'яться.
3 Трици ходивъ зъ отаманемъ
Воювати зъ бусурманомъ,
За батенька відомщати,
За несчасну рідну мати,
За сестричну подолю,

За свою сирітську долю.
Бравъ винъ добрыи незмірни,
Срібло—злото незмінне, / добрий
Кармазинні жупани, (незмінний)
Гаптовані сашьки,
И пояси шалеві,
И басани земене.

Разъ поіхавъ Иванко
У Бендери на ярмарку.
А въ Бендерахъ тамъ не ринокъ,
Продає Татаринъ дівчукъ.
Ивасенько приспідає,
Христіянку примітає:
Ставъ дівчину торговати:
Татарюга ставъ (казати).
«Сія дівка не наймичка, (добре)
Пригожая якъ пачинка,
Молодая якъ травинка,
Румяная якъ зірница,
Ізъ далекої чужининъ,
Зъ козацької України.
Ивась гроши едмірте,
Дівчиноньку викуйляє,
И приводить на домінку.
Чорнобриву Українку.

Стоить бранка, край порога,
Сидить Ивась въ кінці стола;
Плаче бранка сміюсючи,
Мовить козакъ словами:
«Не плачъ, бранко, не плачъ, красна!
Твоя доля не безчаена.
Не на коруку для себе.
Визволивъ я, бранка, тебе!
Возьму тебе за дружину:
Звінчаемось у неділю.
Бо якъ тебе, зовиндаю, / Коли я не звінду

Отца й иеньку споминаю!»
Добре козаць промовлявъ,
Тільки роду не считавъ.
У суботу змовлялись,
А въ неділю звіччались —
Тоді роду питались.
— Скажи мині, сердецко;
— Якого ти родоньку? —
«Я зъ Києва Петрівна
По батькові Іванівна;
На Подолі хату мали;
Злі Татари набігали,
Отця — иеньку погубили,
Мене малу полонили,
А маленький братъ зостався,
Та не знаю де дівався?»

Якъ Івась те зачувае,
Свою долю проклинае:
«Бідна моя головонько!
Несчастлива годинонька,
Якъ матуся нась родила:
Лучче-бъ була утопила;
Лучче-бъ були нась Татари
Вкупі разомъ перубали!
Я зъ Києва Петренко,
По батькові Іваненко;
На Подолі хату мали;
Злі Татари набігали,
Отця-иеньку погубили,
Тебе, сестро, полонили,
А я, хлопчикъ, заховався,
На лиху долю зостався!
Чи се жъ Богъ нась покаравъ,
Що братъ сестри не пізнавъ?
Чи вже світу кінець е,
Що сестрицю братъ бере?
Ходімъ, сестро, горою,

Розігнемось травою;
Ходімо, сестро, степами,
Розігнемось цвітами.
Ой ти станеш живий цвітъ,
А я стану синій цвітъ.
Тільки вкуні бъ намъ жити,
Въ однімъ зільлі два цвіти.»

Пішли вони горою,—
Розвіялись травою;
Пішли вони степами,
Розвіядись цвітами.
Ой ставъ Ивась синій цвітъ,
Стала Марья живий цвітъ.
Якъ звязали въ церкві руки—
Не було вже имъ розлуки;
Якъ у церкві звіччались,
Такъ укуні й зостались:
Въ однімъ зільлі два цвіти!
Стали люди косити,
За нихъ Бога молити,
Стали дівки квітки рвати—
Ізъ ихъ гріхи збирати.
Стали люди казати:
Отсе-жа таля травиця,
Що зб братикомъ сестриця! (*)

Скульптура

1848 г.

(*) Стихи, напечатанные курсивомъ—народные.

ІІ.

ЛАСТИВКА.

Шідъ Киевомъ стольнииъ градомъ,
На славий долинѣ,—
Де впадае Чарторий
У Дніпровські хвилі,
Збиралися Руські люди
На велику раду,
Раховали, якъ родину
Зъ лиха визволяти.
Були въ зборі князі Руські,—
Киевський старіший,
Зъ Переяслава Володимир —
Надъ усіхъ мудріший;
Буйні Олегъ зъ Чернигова
И князі зъ Волині,
И бояре, и дружини,
И прості людини.
Міжъ князями, якъ та рожа
Въ саду процвітає,
Мономахъ Переяславський.
Вінъ річъ починає:
«Послухайте, брати: князі,

И всі християне!
Було мині знаменіе:
Одъ Бога послане:
Побачили въ Радовине,
О самій півночи,
Надъ Печерськимъ стовпъ огняний
Моі грішні очі.
Спершъ стоявъ надъ трапезою,
А далі изнявся;
Ставъ надъ церквою, а далі
По Дніпру піднявся,
И розсипавсь на болоні.
Братія кожаші
Моя думка — есть се ангель,
Одъ Бога зісланий!
Треба йти намъ на поганихъ.
Въ ихъ землю проклуту:
Напитись шоломомъ: Дому
И слави набрати!

Скоро річъ таку премовивъ:
Мономахъ голійши,
Обізвалися Кияне:
«Часъ теперь не вільний!
Якъ же можно смерда зъ конемъ
Одъ рільі узяти?
Теперь веине: смерду въ полі
Саме часъ орати!»
Володимиръ одвічаш
«Не ладно сказали,
Добрі браття! дурно смерда
Ви пожалковали!
Половчинъ не пожаліє,
Якъ па насъ налине;
Убье смерда, и онъ візьме...
Вся сім'я загине!»
Оттакъ казавъ Володимиръ, —
Усі дивовали,
«Право, истинно, — единимиъ

Голосомъ сказали,
И на раді присудили
На поганихъ стати,
Напитись шоломомъ Дону
И слави набрати.

Тоді въ Киеві на рину
Вояки кричали:
«Кому памъятно, Кияне,
Що батьки вчиняли,
Кому мила земля Руська
И віра святая,
Хто не хоче ити въ неволі
У чужому kraю,
Або жінки, або дочки
Въ полонъ оддавати,
Хто не любить на спалені
Церкви поглядати,—
Той нехай бере оружье,
На коня сідає,
Та зъ князями въ Половецьку
Землю поспішає!»

А въ Киеві вдова жила
Чесна та старенька;
У вдовиці синокъ любий,
Якъ сокіль ясненський.
Вона ёго годувала,
Пестила, кохала;
Ізъ нимъ вона доживати
Віку сподівала.
Почувъ синокъ закликанье,—
Палае серденько;
На батьківські мічи-сниси
Погляда шилненько.
«Благослови, стара мати,
На добре діло,
За святую Руську землю

Оддати душу й тіло,
Або Дону напитися
І слави достати,
Дітямъ—внукамъ тую славу
Честно передати!»
Стара мати відповіла:
«Синочку мій милій!
Не на тее, мій квіточку,
Я тебе ростила,
Не для того годувала,
Щобъ матіръ старую
Ти покинувъ безъ підмоги,
Вбогу, немошниую.
Правда, синку, добре діло
За віру стояти,
Але добре въ Бога діло—
Матіръ доглядати.
Якъ закриєшъ мої очи,
Сховаєшъ въ могилі
Свою матіръ,—тоді й роби,
Що серденъку мило!»

Слуха юнакъ розважає,
На матіръ погляне:
Якъ квітина підъ морозомъ
Его' серце въяне,
А погляне на оружье—
Знову серце рветься,
А за тимъ у друге, въ третє
Закликъ оддається.

Не зжалився чадъ матірью,
Надъ ії слёзами,—
Сідла коня, мічъ знімає,
Іде за полнами.

Стара мати зъ жалю мліє,
Къ землі припадає,

Свое дитя неподірне
Спершу проклише,
А на потімъ пожадіше
Та й молиться Богу.,
Щобъ давъ Господь маладему
Счастливу дорогу.,
Щобъ синокъ живий зослався
Та въ Київъ версався,
Та щобъ слави лицарської,
Якъ батько на бравськ
Оттакъ вона молилася;
За тимъ чомъ ми нес;
Вже пройшовъ святий покидень,
Вшестя настигає.

Зтурбованою столицею Кіевъ,
Дзвони задзвонили,
Вертаються Русые люди
Зъ чужої країни.
Попереду, почи, идуть
Зъ святыми хрестами,
А позаду полонъ ведуть
Зъ тяжкими цезалями.
На березі людъ візраже,
Старі, ~~малі~~,
Жінки, діти, заручені.
Дівки молоді.
Кожне свого принітає,
Всі ~~дають~~ Богу,
А юнаки розказують
Про свою дорогу:
Якъ у прадії Щуркаві
Половці ногані.
Виносили ~~вимо~~ і рибу.
И прохали шани,
И якъ, мовъ той боръ великий,
Вороги сходилися,
Якъ у страшний ~~настін~~оръ.

На Салници бияись;
Якъ все небо загреміло,
Земля стугоюла,
Здолівала Русланъ юсько
Половецька сила,
Усівала всю болоню
Руськими чілами,
Поки ступинъ Володимиръ
Зъ вірніїи полкани.
Тоді люди побачили
Невимовне чудо:
Ангель Божий ставъ за пелеть
Хрещеному люду,
Ставъ крилами Меною
Свято діянти,
Ставъ невидимо лотини
Голова стикати.

Такъ Юнаан говорилъ,
А тутъ за возами
Обізвались колодязи
Зъ ґіркими слезами:
«Довелось и намъ побачити
Те величє диво:
Відь того-то наше вісімо
Стало боязливо.
Не здожемъ, Руські люди,
Воювати зъ вами,
Бо воюючи ще маємъ
Биться зъ небесами!»

Оттоді-то була радість.
Нашій Україні,
Оттоді-то почала слава
На усі чужині!
Греки, Чехи, Ляхи, Угри:
Славу ту носили
Ажъ до Ризу великого:

Всі Бога хвалили,
Добрі Бога вихвалили,
А поганьці страху
Набралися, боячися
Князя Мономаха.

У той часъ вдова старенька
Къ віську виходжала,
Туди-сюди оченьками
Сина визирала;
Але сина одиначка
Ніде не уздрила,
И до князя старшого
Зъ річью пристуцила:
«Княже миць, княже славний!
Де мій синъ единий?
Чи въ славою повернувся,
Чи въ полі погинувъ?»
Одвічає князь старіший:
«Чесная вдовице!
Оженився синъ твій миць;
Взявъ собі дівицю,
Нарядную, богатую,
Зъ многими скарбами,
Коса ії шовковая
Убрана цвітами,
Горда, пишна—роботою
Ручокъ не потомить,
Навіть князю старішому
Голови не склонить.»

Одгадала стара мати
Сій загадки силу,
Що приняла одицьчика
Темная могила.

• • • • • • • • •
Не давала худібоночки

На пиншу братью,
Надъ Дніпромъ-рікою славныимъ
День и ніч сиділа,
На недолю нарікала,
Плакала, вопила,
И пташкою буть бажала,
И такъ говорила:
«Якъ би я теперъ, безчастна,
Мала тії крила—
Полинула бъ до синочка
У чужу чужину,
Одвідала бъ дитя свое,
Бідну сиротину.
Сіла бъ, пала бъ въ головонькахъ
Та й сказала бъ: синку!
Почуй мене, глянь на мене,
Одчини могилку!
А въ могильці темно, вохко
И холодно дуже!
Одипокий, мій голубе,
Мій синку, мій друже!
Тамъ нікому головоньки
Тобі, синку, змити,
Тамъ нікому соречечки
Біленький надіти;
Не почуешь на чужині
Ласкавої мови,
Ніхто тамъ тобі не скаже
Вірненъкого слова.
Кажуть — синокъ оженився;
Проклята та мила:
Вона мою головоньку
На віки згубила;
Не такую сподівала
Я собі невістку.»

Оттакъ вона голосила—
Далі перестала,

Туга дива наробила:...
Мети пташина стала.
Скоротались її ноги,
А біле тіло —
Сизенькове й біленькове
Пір'яtko оділо;
А рученькі її стали,
Легкенькі крильця:
Піднялася, закрутилась
По ясній водиці,
Ще хотіла затужити,
Та й защебетала:
Ластівкою сизенькою
Матіночка стала.
Ластівочка домовита,
Любая пташина,
Невсипуша, дітолюбя,
Добра господиня,
Не боїться вона миру,
По селях витає,
Незлоблива, тільки лётомъ
Себе охраняє,
Ії бить бояться діти,
Щобъ не вмерла мати,
Кажуть, де вона витає,
Згода у тій хаті.

III.

ЗІРКА.

Мицій отець, мила мати,
Дружина миліша;
Рядий козакъ молоденький,
Дівчина радніша.
Вранці у ихъ весільячко —
Конець дожиданью:
Завтра піпъ имъ руки звяжє
На вічне кохання.

И, беседу покинувши,
Нічною добою,
Ходить козакъ молоденький
Въ лузі надъ водою.
Глядить въ небо блакитнее:
Тамъ зірочка сяє;
Козаченъко до зірочки
Слово промовляє:
«Світи, зоре, на всю землю,
Світи, зоре красна!
Нехай въ світі моя доля
Така буде ясна!»

Ясно зірка заблищала,
Більшою здалася,
И огненною смугою
Въ небі простяглася.
И пропала и не засвітить:
Зірочки ясні
Світять въ небі, все то долі,
Та усе чужий!
И не було весільлячка,
Не було и не буде...
Вже чужая ёму мила:
Розлучили люде!—
И зостався козаченько
При дихій годині;
Одинокий, сохне—въяне
На чужій країні!
А у небо блакитнее
Якъ першъ поглядає:
Чи про зірку споминає,
Чи нову шукає?
Много зірокъ въ темнімъ небі—
Все чужій долі:
Козакова погоріла
И не блисне ніколи!—

1849.

IV.

ПОГИБЕЛЬ ЕРУСАЛИМА.

Гірше лиха Седекії,
Гірше ніжъ Содому
Сталось граду Давидову
И Господню дому.

Галасть, сурьми, сгонъ побитихъ,
Брязкотня мічами,
Стукъ таранівъ, димъ пожарний
Чорними смугами.

Отъ вінъ. день той... день великий
Наступа грозою...
День провіщаний зарані
Мовою святою.

Отъ вінъ, день той... день великий!
Тамъ голодна мати,
Безумная, рве зубами
Плотъ свого дитяти.

Отъ вінъ, день той... за водосъя

У мирську громаду
Тягне синъ отца старого
Крати за зраду.

Отъ вінъ, день той... Люди въ храмі
Руки підімають,
И останню архиреи
Жертву совершаютъ.

Теі жертві не приймає
Якъ перше Егова...
Де знаменія и чуда?
Де пророківъ мова?

Чомъ не явиться якъ перше
Мужъ правди и надії,
Чомъ упалихъ божественнымъ
Словомъ не согріє?

Отъ пророкъ, столітній старець,
Тихо въ храмъ вхожає:
Горе, горе Израелю:
Горе!—вінъ віщає.

Горе граду Давидову—
Остання година:
То Егова відомщає
За милого сина!—

Не кричіте: «Царю! царю!»
Не царь вамъ Егова:
Сами ёго розвінчали,
Скинули зъ престола!

Сами ёго на кесаря
Римського зміняли:
Просіть ласки въ того пана,
Що сами обрали.

Згадай, згадай, Ізраелю,
Якъ передъ тобою,
Бідний вязень катований
Стоявъ сиротою.

Коло ёго чужестранець:
Що — питавъ — робити
Ізъ симъ вязнемъ? А Ізраел
Закричавъ: «Забити!

«Смерть ёму! Царемъ озвався
«Вінъ въ Ерусалимі.
«Единого Царя маемъ —
«Кесаря у Рими.»

И на посміхъ его царству,
Терномъ увінчаний,
Кончивъ вязень нещастії
Вікъ свій богоданий:

Присужений народовимъ
Судомъ неправдивимъ,
Поруганий, запліваний,
Всімъ Ерусалимомъ.

Не моліться-жъ, не благайте,
Не царь вамъ Егова:
Сами ёго розвінчали,
Скинули зъ престола,

Сами его на кесаря
Римського зміняли:
Служіть теперъ тому пану,
Що сами обрали!»

О П Ы ТЪ
ПЕРЕЛОЖЕНИЯ УКРАИНСКИХЪ ПОВѢСТЕЙ
ГОГОЛЯ
НА МАЛОРОУССКОЕ НАРѢЧИЕ,

Д. Мордасцеса.

9' 11" x 20'

10' 0" x 12' 0"

PLATE 1 - II

10' 0" x 12' 0"

10' 0" x 12' 0"

Гоголь въ Украинскихъ разсказахъ своихъ рисуетъ
намъ черты Малорусской народности—по-Русски.
Какъ ни высокъ талантъ его, какъ ни живо очерчи-
вается онъ характеры лицъ,—все чувствуется, какъ-
будто чего-то не достаетъ въ этихъ разсказахъ; что
иначе говорили бы и Солопій Черевикъ съ жинкою,
и пасичникъ Рудый Панько; что лучше дишкуровали
бы и риторъ Тиберій Горобецъ, и богословъ Халява,
и философъ Хома Брутъ; что сильнѣе и живѣе выра-
жался бы Тарасъ Бульба—по-Малороссійски.—Въ У-
краинскихъ разсказахъ Гоголь такой Малороссъ, такой
пасичникъ, что, читая ихъ, такъ, кажется, и видишь,
какъ онъ, сидя въ своей хатѣ, курить люльку и плю-
етъ черезъ губу: не достаетъ лишь одного, чтобы
говорить онъ такъ, какъ слѣдуетъ пасичнику—на
своемъ родномъ языке; тогда и народность, имъ изоб-
ражаемая, выразилась бы вполнѣ, потому что языкъ
—не послѣднее въ дѣлѣ народности.—Вотъ что по-
будило меня представить публикѣ Малорусскіе разска-
зы Гоголя — на Малорусскомъ нарѣчіи. Но съ полнымъ
переводомъ всѣхъ его повѣстей я не рѣшился высту-
пить на первый разъ, не зная, въ какой мѣрѣ пере-
водъ мой можетъ соотвѣтствовать требованиямъ кри-
тики: я старался строго слѣдовать конструкціи гого-
левской рѣчи, оттого что, хотя и выраженная по-Рус-
ски, рѣчь его имѣеть чисто-Малорусскій строй. И если
первый опытъ, представленный теперь на судѣ зна-
токовъ Малорусской письменности, не вполнѣ удался
мнѣ, то я надѣюсь, въ послѣдующихъ выпускахъ Ма-

лорусскихъ повѣстей Гоголя, по возможности удовле-
творить ихъ требованіямъ, если они не откажутъ мнѣ
въ своихъ замѣчаніяхъ.—Для первого же выпуска я
нарочно выбралъ одинъ изъ тѣхъ разсказовъ, которые
самъ авторъ ихъ признаетъ «первоначальными уче-
ническими опытами, не достойными строгаго вниманія
читателя», съ тѣмъ что если переводъ мой искажитъ
Гоголя, то пусть лучше искажаетъ его въ произведе-
ніи болѣе посредственному: съ Тарасомъ же Бульбой
и Старосвѣтскими помѣщиками я не осмѣлся появить-
ся, не будучи увѣренъ въ достоинствахъ своего пере-
вода.

Д. М.

«Що бъ се ще за диковина: *Вегера на хуторъ*
близь *Диканъки*? Які-жъ то се вечера? И скомпоновавъ бачъ який-сь пасічникъ! Слава тобі Господи! ще-бъ то мало оскубли гусей на пірья и перевели ганчірокъ на папіръ! іще-жъ то мало народу, усикого звания и зброду, покаляло пальці у тихъ атраментахъ! Нагадала жъ нечиста мати и пасічникові попхатись у-слідъ за другими! Ей-же Богу, друкованого папиру розвелось стілки, що не приберешъ вже скоро, що въ ёго й загортати».

Чуло, чуло жъ бо мое серденько усі оці речі ще за місяць! се-бъ то я кажу, бачъ, що нашему братчику, хуторянину, висунути нісъ изъ свого захолустя у той великий світъ—батечки мої! —та се все-жъ одно, якъ часомъ лучається, иноді заплетеся у будиночъ великого пана: усі обступлять тебе и пішли глузовать; ще-бъ то вено и не тее, нехай вже собі велике холопство, такъ ні-жъ, кажу, и не-небудь обшарпане хлопъя, подивиться—інапость, що кошається на заднечому дворищі, и воно пристає; и почнуть на тебе притуповать ногами: «куда, куда, зачимъ? пошолъ, мужикъ, пошолъ! ...» Я вамъ скажу... Та що-то вже й казать! Мені легінько двічі зá-годъ поіхати у Миргородъ, де-отъ вже роківъ съ-п'ять-якъ не бачивъ мене ні підсудокъ 'изъ земського, ні самъ паятесь, ніжъ показати нісъ у той великий світъ; а показавъ—плачъ, не плачъ, а давай одповідь».

У нась, моі любезні читатели, не во гнівъ будъ сказано (ви, може, и розсердитесь, що пасічникъ говорить зъ вами якъ-то тее, мовъ би то якому сватові, або тому кумові), у нась, у хуторянъ, ведеться ще одъ батьківъ,—що коли вже одробляться всі зъ жнивами, мужикъ залізе одпочивати на всю зиму підъ самий комінь, а нашъ братчикъ заховає своїхъ бджілокъ у омшаникъ, коли не тобі журавлівъ на небі, а ні грушъ на дереві не побачите більшъ, тоді, що вечеръ, то вже де-небудь у-кінець улиці блима огонекъ, сміхи та співи чути генъ-генъ издалека, бренькає тобі балабайка, а часомъ и скрипка, гомінь, галасть... ото у нась вечерпиці! Вони, скажу я вамъ, вони здаються трохи на ваші боли; тілки гріхъ сказать, щобъ таки зовсімъ. На бали коли ви ідете, то не за чимъ іншимъ, якъ подригати ногами та по-зивати собі нишкомъ у руку; а у нась, зайдеться у одну хату гурьба лівчатъ овсі не для балу, зъ верetenомъ та зъ требнемъ; и спершу наче-бъ то и за діло приймуться: веретена тудуть, пісні такъ и плачуть, и кожна тобі и очей не зведе; а тілки якъ синнуть у хату парубки зъ скрипачемъ—підпіметься галасть, заведеться дуръ, підуть танці и вигадають такогд, що й розказати не можно.

А лучче надъ усёго, коли зібуються до однії купи та почнуть загадувати загадки, або просто, вести то се, то те. Боже ти мій! чого тілки не розкажуть! відкіль старовини не викопають! якихъ то страхівъ не набрешуть! Тілки нігде, може, не було розказано стілки диковинъ, якъ на вечерахъ у пасічника Рудого Панька. За що мене миране прозвали Рудимъ Панькомъ—ей-же-Богу не вмію сказати. И волосся, здається, у мене теперъ біліть сіде, ніжъ руде. Та у нась, не во гнівъ будъ сказано, такий звичай: киль дадуть кому! людє! яке прёзвище, то и до віку збегається воно. Бувало, зайдеться, передъ празникомъ, добрі люди, у-гості, у пасічникову хатину, сидуть за стіль,—и тоді прошу тілки слухатъ. И тє

сказать, що люди були не простого-таки десятку, не де-які мужики хуторянські; та, може, іншому и по-вище пасічника, сталось би за честь бачити у себе такихъ гостей. Хочъ-би приміромъ сказать, коли ви знасте, дякъ диканської церкви, Хома Ригоровичъ? Отъ голова! що-то вже за-исторіи вмівъ вінъ під-пускати! Дві найдете у сій книжці. Вінъ ніколи не носивъ тихъ дзюбованыхъ халатівъ, які ви, може, бачили на нашихъ сельскихъ дякахъ; а заверніть до єго хочъ у будень, вінъ и тоді зустріне васъ у жупані изъ тонкого сукна—цвітомъ якъ ото бува застудиши кисіль изъ картохи—, за котре плачуавъ вінъ у самій Полтаві—колибъ-ажъ чи не по шість рублівъ за аршинъ! Чоботи єго, у насъ ніхто не скаже у цілому хуторі, щобъ воняли хочъ трохи дёгтемъ; бо коженъ знатъ, що вінъ мазавъ ихъ самимъ добримъ смалцемъ, якого, здається мені, радъ би бувъ інший мужикъ подожити собі у кашу. Ні-хто-жъ таки и сёго не скаже, щобъ вінъ коли ути-равъ нісъ полою свого жупана, якъ то бачъ роб-лять інші люди єго звання; а вінъ, хочъ коли, вий-мавъ изъ за пазухи чепурненько згорнуту, білу хуст-ку, вишиту по усіхъ краяхъ красною заполочью, и зробивши що тамъ слідує, згортавъ ізъ знову у два-надцятеро и ховавъ за пазуху. А одинъ изъ гостей... ну, то вже-бачъ бувъ такий паничъ, що хочъ заразъ одягни єго або засідателемъ, або хочъ би й підко-моримъ. Бувало, поставить передъ собою палець, и дивлячись на кінець єго, заче розказувать—хитро та ажъ невторопио, самісеньке якъ ото у тихъ дру-кованихъ книжкахъ! Часомъ лучаетесь, слухаешъ, та ажъ якось-то моторошно стане. Нічого, хочъ убий, не второпаешъ. Відкіля вінъ словъ понахапавъ такихъ? Хома Ригоровичъ разъ єму на-счѣтъ сёго мудру сплівъ приказку: вінъ розказавъ, якъ одинъ школляръ, учучись у якоюсь-то дяка писанню, приіхавъ до бать-ка и ставъ такимъ латиньщикомъ, що забувъ уже й мавъ язикъ православний; усі слова перевертавъ на-

усть: лопата у єго лопатусь; баба, бабусь. Отъ, лу-
чилось разъ, пішли вони у-двохъ зъ батькомъ на
поле. Латипъщикъ побачивъ граблі та й питає бать-
ка: «якъ оде, батьку, по вашому зоветься?» та й
наступивъ, розявивши ротъ, ногою на зубці. Той
не вспівъ зъ одвітомъ зібратись, якъ ручка, роз-
махнувшись, підскакнула, та — лусь єго у лобъ. «Сук-
лятські граблі!» закричавъ школляръ, хапаючись ру-
кою за лобъ и підплігнувши на цілий аршинъ: «якъ
же вони, чортъ би спихнувъ зъ мосту пхъ батька,
ловко бъются!» Такъ отъ якъ! згадавъ и имъя, сер-
дешний! Така приказка уколола саме підъ нісъ того
мудрого розкажчика. Мовчки вставъ вінъ зъ місця,
ростопіривъ ноги посередъ хати, нагнувъ голову
трошки упередъ, застромивъ руку у задньїй карманъ
горохового свого жупана, витягнувъ круглу підъ ла-
комъ табакирку, луснувъ палцемъ по намалеваній пі-
ці якогось-то бесурманського генерала и зачипивши
чималу пучку кабаки, розтертої зъ золою і любист-
комъ, піdnість ії коромисломъ до носу, и витягнувъ
носомъ на-літу усю кучку, не доторкнувшись и до
першого пальця,— а таки ні пари зъ усть; да якъ
полізъ у другий карманъ та витягъ синю мережену
хустку, такъ тоді тілки промурмотавъ ніби про- себе,
якось-то наче сей стихъ: «не мечіте бісеръ передъ
свиньями...» Бути-жъ теперъ біді, подумавъ
бачучі, що пальці у Хоми Ригоровича таць и сту-
ляються дати дулю. На-щасти, баба моя догадалась
поставити на стілъ гарячий книшъ ізъ масломъ;
всі узялись за діло. Рука Хоми Ригоровича, замість
того, щобъ показати дулю, простягнулась до книща,
и, якъ хочъ-коли воно ведеться, почали прихвалю-
вати хазяйку. Іще бувъ у насъ одинъ розкажчикъ;
такъ той (не треба-бъ на нічъ и згадуватъ єго) та-
кі викопувавъ страшні исторії, що волосся ходило
по голові. Цуръ зъ ними, я ихъ викинувъ ізъ сво-
єї книжки: ще налякаешъ добрихъ людей такъ, що
пасічника, прости Господи, я є чорта усі жахіти-

муться; нехай лучче коли Богъ дастъ доживу до нового року и видрукую ще одну книжку, тоді вже можно буде полякати прочанами зъ того світа и дивами, які діялись у старовину, у нашій країні православній. Міжъ ними, може, знайдете казокъ зодві самого пасічника, які розказувавъ вінъ своїмъ онукамъ. Аби слухали та читали, а въ мене, коли тее — лінь тілки гаспідська копаться — набереться и на десять такихъ книжокъ.

Та отъ-таки! трохи не забувъ про саме главное: коли будете, цанове, іхати до мене, то прямесенько держіть по стовбовому шляху, на Диканьку. Я для сёго и постановивъ її на першій пагині, щобъ швидче знайшли стежку до нашого хутора. Про Диканьку жъ, набуть, ви научились таки чимало. Та й то сказать, що тамъ будинокъ трохи чи не почице іншої пасічникової халабули. А про садъ и говорить нічого: у самому тому вашему Петембурсі, коли тее, не знайдеться такого. А приїхавши у Диканьку, спитайте тілки пе́рве яке попадеться-хлопъя, що у замазані сорочці пасе гусей: «а де тутъ живе пасічникъ Рудий Панько?» «А онъ де!» скаже вінъ, поизвуючи пальцемъ, а коли хочете, то й доведе васъ до самісінського хутора. Тілки прошу не дуже таки закладувати назадъ руки и, якъ тамъ кажуть, хвінти, бо дороги по напихъ хуторахъ не такі гладенькі, якъ передъ вашими хоромами. Хома Ригоровичъ позаторієть, ідучи изъ Диканьки, понавідавсь таки у провалля зъ новою таратайкою своею и гнідою кобилою, хочъ самъ бачъ правивъ та ще и по-зверхъ своїхъ очей надівавъ иноді куповані.

За то вже, коли милость ваша заідете у гості, то динь подамъ такихъ, якихъ ви зроду, може, не іли, а меду, и забожусь, луччого не знайдете на хуторахъ: я-жъ вамъ кажу, якъ оце принесешъ сотъ — духъ пійде по усій хаті, що й сказатъ не можно — який: чистий, якъ ото слёза або хрусталь дорогий, що бува въ сергахъ. А якими широгами пакрдуете мої баба! що

то вже за пироги, якъ би ви тілки знали: цукуръ, истинний тобі цукуръ! а масло, отъ-отъ такъ и тече по губахъ, коли почешь істи. И прииде таки на думку: чого-то вже не зроблять оці жінки! Отъ хочь би—чи пили ви коли, панове, грушовий квасъ изъ терновими ягодами, або варенуху въ родзинками та сливали? або, може чи не лучалось вамъ, иноді, іс-ти путрю зъ молокомъ? Боже жъ ти мій, якихъ то на світі- нема стравы! іси-не наїсися, та йгоді; солед-ке, що й Богъ ёго знає! Торікъ.... Та ішо се бо я, спрavdi, розбрехався такъ?... Отъ приїзжайте бо тілки, та приїзжайте поскорішъ; а нагодуємо такъ, що будете розказувать и своему и чужому.

Пасічникъ Рудий Панько.

Вечеръ наканунѣ Ивана Купала.

У Хоми Ригоровича бувъ чудний себі звичай: вінъ якъ бо зна чого не любивъ дівчі що нѣ будь розказуватъ. Бувало, оде іноді ублагаєшъ ёго розказатъ що у друге, то вже й дивись—укине новенького, або перекерие такъ, що й не пізнаешъ. Яко съ разъ, — одинъ изъ тихъ хвинтиковъ — намъ простили людямъ трудно й вимовить іхъ — сказатъ-би-то друковані, такъ ні и не друковані; а хиба те саме, що жида по нашихъ ярмаркахъ. Находить, напросто, накрадуть усюкої всячини, та й випускають книжечки не товще букваря коженъ тобі місяць або и тиждень. Одинъ изъ такихъ хвинтиковъ и викладувавъ у Хоми Ригоровича оцио саму исторію, а сей вже забувъ про те. Отъ, коли приїждає изъ Полтави той самий паничъ у горохвъяному жупані (про якого я казавъ вже вамъ, и одну казку ёго, може, вамъ довелось и прочитати), привозить изъ собою невеличку книжечку и, розогнувши по середині, показує намъ. Хома Ригоровичъ налагодився вже осідлати нісъ свій окулярами, та, бачучи, що забувъ відмотати іхъ ниткою и обліпити воскомъ, передавъ мені. А я, трошки таки розуміючи писание и якъ не ишу тихъ окулярівъ, зачавъ читати. Не вспівъ перекинуті двокъ листочківъ, якъ вінъ заразъ спинивъ мене за руку: «Погодіть! першъ надъ усёго скажіть мені, якого біса ви читаєте?» — Пригадаєсь-бы-то, я

и ротъ разъявитъ одѣ такого спросу. «Якъ бо се — що читаю, Хома Ригоровичъ? вашу биль, ваші власні слова». — «Який гаснить вамъ казавъ, що се мої слова?» — «Та якого-жъ ще вамъ! тутъ и надруковано: розказаниая такимъ-то дячкомъ». — «Плюйте-жъ на голову тому, хто се надруковавъ! — бреше, сучий москаль! Хиба я такъ розказувавъ? що-то вже, якъ у кого чортма клепки въ голові! Слухайте жъ, я вамъ розкажу ії зарязъ. Ми присунулись до стола, и вінъ почавъ:

Дідъ мій (нехай царствує! бодай єму на тімъ світі ілісь одні тілько буханці пшеничні та маківники зъ медомъ) умівъ мудро розказувать. Бувало, якъ поведе річъ — увезденички бъ не посунувсь зъ одного місця, усе-бъ-то єго слухавъ. Вже вінъ бачъ не рівня абиякому теперешніому брехуну, що якъ почне москаля везти, та ще й мовою такою, прости Господи, що наче-бъ-то єму три дні істи не давали, — такъ хочь берись за шапку та изъ хати. Якъ оце теперъ бачу — покійниця стара моя мати була ще собі жива — у одинъ довгий зімній вечеръ, коли на дворі тріщавъ морозъ и замуровувавъ узеньке віконце нашої хати, сиділа вона за гребнемъ и виводила рукою довгу нитку, колишучи ногою колиску и співаючи пісню, таку, що наче-бъ-то й теперъ усе вона мені чується. Каганець, наче-бъ-то чого лякаючись, світивъ но хаті и-то блимавъ свіtlішъ, то ніби притухавъ. Веретено джижчало; а ми усі, діти, зібралися до купи, слухали діда: відъ старости більшъ п'яти годъ не злазивъ вінъ зъ печі. Тілько-жъ-то не дивні речі про давнюю старовину, про запорожські походи, про Лихівъ, ні про лицарські діла Підкови, Півтора-Кожуха и Сагайдачного не були наїв по думці такъ, якъ ті розказні про яке-небудь диво, одѣ чого дрижаки бігали по спині и волосся на голові ворушилось. Иноді, бувало, страхъ такий наведуть дідови розказні, що усе підъ-вечіръ здається тобі бо-зна-якою марою,

Оце, лучиться, вийдешъ коли нічю за якимъ діломъ изъ хати, такъ тобі и зъ думки не виходить, що отъ-отъ на постелі у тебе укланя снать виходецъ зъ то-го світа. И бодай мені у-друге не донелось сего розказуватъ, коли мені тоді не чудилося, що замість моєї жъ свитки у головахъ у мене уклався самъ ді-яволъ. Треба жъ таки ще й те сказати, що въ роз-казняхъ своїхъ дідъ бачь ніколи зроду не брехавъ; и що-бъ-то було ни скаже, то такъ воно и е!— Одну єго диковенну розказню розкажу теперъ намъ. Знаю, багацько набереться такихъ умниківъ, які понисують по судахъ та читають мало що по церковному, а и саме гражданське пісмо,— котрі, коли датъ імъ у ру-ки іростій часловець, не втнуть таки й аза: чимало є такихъ скализубівъ. Імъ бачь усе, що ни розкажешъ — сміхъ. Таке то вже невіріє розійшлося по-світу! Та що,—отъ, пе люби мене Богъ и Пречиста Ма-ти! ви, може, й не повірете: разъ якось то натякнувъ я про відёмъ—що жъ ви думаете? найшовся голо-ворізъ—відьманъ не вірити! Та слана тобі Господи, отъ я, скільки живу вже на світі, бачивъ такихъ недовірківъ, що імъ провозити иона у решеті легіть було, нікъ нашему братчику кабаки понюхать, та й ті одхрещувались одъ видёмъ. Хай імъ присниться... тілько не хочеться виговорить, що таке—объ такихъ ю калякатъ нічого.

Роківъ, де тобі! більш ніжъ за сто, говоривъ по-кійникъ дідъ мій: нашого села и не пізнавъ би ніхто; хутіръ—самий що то ни е тобі бідний хутіръ! ха-тина, чи то буде й зъ десяточъ, не мазанихъ, не укритихъ, стреміло то синъ, то тамъ посередъ поля. Ні тина, ні лонаса тобі доброго, 'де-бъ' іоставити скотину або візъ. Се жъ-то-бъ ще заможні таць жили: а подивились би на нашого братчика, на голо-ту: викопавъ у землі яму—отъ тобі й хата! Тілько що хиба по димові и можно було піznати, що живе тутъ чоловікъ божий. Ви, може, спитаєте, чогд. Жъ

вони жили такъ? Бідность—такъ ні жъ, и не бідность; тоді, бачъ, козакувавъ почитай усякий, и добувавъ по чужихъ земляхъ чимало добра; а більш відъ того, що ні для-чого було заводитися хатиною. Якого народу не шманало тоді по усихъ тобі усюдахъ: Кримці, Ляхи, Литвинство. Бувало й таке, що свої найдуть кучею та й луплять своїхъ же. Усёго бувало.

Отъ у сёму-то хуторі показувавсь часто чоловікъ—не чоловікъ, а дияволъ у чоловічому образі. Відкіль вінъ, за чимъ приходивъ, ніхто сёго не зновъ. Оце гулине, пьянствує, и—разомъ пропаде, якъ у воду—и слуху нема. А тамъ, дивися,—зновъ тобі якъ въ неба упавъ; рище було улицями, по селі, одь якого теперъ и сліду не стало, и було воно не більш якъ шагівъ за сто відъ Диканьки. Понаїде козаківъ, які де попадуться: реготъ, пісні, гроши такъ и сипляться, горілка—якъ вода. Пристане, було, до дівчатъ: надає стрічокъ, сергъ, намиста—діватъ нігде! И те правда, дівчата таки й задумувались трохи, беручи подарунки: Богъ ёго знає, може все те перешло черезъ нечисті руки. Рідна тітка моого діда держала тоді шинокъ, отъ що теперъ по опошнянській дорозі: у тому-то шинку часто гулявъ Барабрюкъ (такъ звали того бісовського чоловіка); вона таки й говорила, що ні за яке добро не взила бъ відъ ёго подарунківъ. Та вп'ять таки й те, якъ и не озьмешъ: бо всякого дрижаки проймуть, коли масунуть вінъ, бувало, свої іжаковаті брови та изъ підъ лоба лупне такими очима, що, здається, убравъ би свої ноги Богъ знає куда; а озьмешъ—такъ на другу жъ тобі нічъ и причвалася у гості який-небудь братуха зъ болота, зъ рогами на голові, и почавъ тебе мацать за шию, коли на шні намисто, гризти за пальець, коли па їму обідець, або—новолікъ за косу, коли вилетена до коси стрічка. Богъ зъ ними тоді, зъ думки подарунками. Та й тутъ тежъ лихо—не

одчепися: шпурпешъ у веду—плыве чортівъ обідець або намисто познерхъ води, и—тобі жъ таки у руки!

На селі була церква, та ще—колибъ не збрехать—святого Паликопи. Живъ тоді при ній иерей, блаженної пам'яти отець Ахванасій. Отъ запримітивши, що той Басаврюкъ и на великденъ не бувавъ у церкві, порешивъ бувъ погомоніти на ёго.—наложити покуту. Такъ де-жъ тобі! самъ облизня піймавъ. «Слухай, на-ноче!» громнувъ вінъ єму на те: «знай свое діло, а за чужимъ не турбуйся, коли не бажаешъ, щобъ ко-зинячу пельку твою залішили гарячою кутею.» Що будешьъ робить зъ окаяннимъ! Отець Ахванасій объявивъ тілько, що кожного, хто сизнанеться зъ Баса-врюкомъ, считатиме за катилица, ворога христової церкви и усёго чоловіческого роду. Отъ що!

Въ тімъ селі, у одного козака, прозвищемъ Кор-жа, бувъ батракъ; звали ёго люди Петромъ Безрід-нимъ, може тимъ, що ніхто не зазнававъ іі батька ёго, іі матері. Титарь чашъ казавъ, правда, що во-ни на другий ще рікъ померли чумою; а тітка мого діда знатъ того не хотіла, и зъ усієї сили наділяла ёго родичами, хочъ бідному Петрові до родичівъ бу-ла така жъ нужда, икъ оце намъ до торішнього сні-гу. Вона-то казала, що наче-бъ-те батько ёго и досі на Запорожжі; бувъ у турецькій неволі, натерлівся бо-зна-якихъ муکъ, а далі якимъ-сь-то дивомъ тягу давъ, одягнувшись евнухомъ. Чорнобрівимъ дівчатамъ и молодицамъ мало було нужди до ёго родні. Вони казали тілько, що коли бъ одягнуть ёго у новий жу-ланъ, піднерезатъ червонимъ поясомъ, надіть на ге-лову шапку изъ чорнихъ смушокъ зъ гарнимъ синімъ верхомъ, причепити до боку турецьку шаблю, дать у одну руку малахай, у другу—гарну мережену ложьку, то усімъ парубкамъ далеко було бъ до Пегруса, якъ кудому до зайця. Тілько те лихе, що у бідного Пег-

руся всього на-всёго була одна сіра свитка, а на свитці було більш дірокъ, ніжъ у іншого жида у кишенні злотихъ. И се бъ ще не велике лихо; а отъ лихо: у старого Коржа була дочка, така краля, якої, здається мені, наврядъ чи й доводилось вамъ бачити. Тітка покойного діда розказувала— а жінці, сами умні знаете, легшъ поцілуваться зъ чортомъ, не во гнівъ будь сказано, інжъ назвати другу жінку гарною, —що повненькі щонки козачки були свіжі и гарні, якъ макъ самого луччого рожового цвіту, коли вінъ умившись божою росою, ажъ горить, та випрямляє свої листочки и красується передъ сонечномъ; що брови, мовъ чорні шнурочки, які купують теперъ для хрестівъ и дукатівъ дівчата наші въ москалівъ, що ходять зъ коробнами по селахъ,—такъ и погнулись тобі колесомъ, ніби зазираючи у ясні очі; що ротникъ —глядючи на ёго парубки тілько облизувались—на те и создавъ Богъ, щобъ виводивъ солов'ячі пісеньки; що коси їй, чорні якъ воронови крила и мякі якъ молодий лёнъ (тоді ще дівчата наші не заплітали іхъ въ дрібушки и не переплітали червоними и усіяними скиндячками) падали кучерями на гантований кунтушъ. Эхъ! коли я, оттутъ же, не розшілувавъ би її, хочъ уже бачъ сідь проростає по усёму старому лісу, що покрива мою потилищю, а —підъ бокомъ моя баба, якъ більмо у оці. Ну, отъ коли де парубокъ и дівка живуть близько одинъ биля другого. сами розумні знаете, що зъ того виходить. Бувало ні світъ, ні зоря, - підківки червонихъ чобітокъ вже й знати на тімъ місці, де розмовляла Пидорка зъ своїмъ Петrusемъ. Та все бъ то таки Коржу и на думку не спало що-небудь недобре, та разъ —ну, се вже й знати, що ніхто інший якъ не лулавий ёго дёрнувъ—вигадавъ Петрусь, не оглядівшись якъ слідъ у сіняхъ, поцілувати, якъ то кажуть, одъ усієї душі, у рожові губки козачку, и той же самий лулавий. налагодивъ зъ-дуря старого хріна **одчинити** двері у хату. Одубівъ Коржъ, розявивъ

рітъ и входився рукою за двері. Проклятий той по-
цілунокъ оглушивъ єго зразу. Ему почудивсь вінь
такимъ громомъ, якъ ото ударять макогономъ объ
стіну, тимъ макогономъ, що теперъ у насъ
мужикъ проганяє кутю, не маючи рушниці та
порожу.

Схамъянувшись, ухопивъ вінь зъ кілка дідівський
нагай и уже хотівъ бувъ нокропити імъ спину сер-
дешнего Петра, якъ де не возьмись маленький по-
шостому году братъ Пидорчинъ, Иvasь, прибігъ и
зъ переляку скопивъ ручеяними єго за ноги и заго-
лосивъ: «тату! тату! не бий Петруся!» Що будешъ
робити? у батька серце не каменне; повісивши той
канчукъ на стіну, вивівъ Петра, потихеньку зъ хати:
«Тілько ти мені та покажесся коли-небудь у хаті,
або хочъ би й підъ вікномъ, то слухай, Петро: ей-
же-то Богу, пропадуть чорні уси, та и оселедець
твій — отъ уже двічі обкручується вінь коло уха — не
будь я Коржъ, коли не розiproщається зъ твоєю дов-
бнею!» Промовивши тее, давъ вінь єму легенькою
рукою стусана у потилицю такъ, що Петрусь, не
бачучи й землі підъ собою, полетівъ сторчака. Отъ
тобі и доцілувались! Узила туга нашихъ голубківъ; а
тутъ и чутка по селу, що до Коржа понадивсь ходи-
ти який-сь-то Лихъ, увесь тобі гаптований, зъ уса-
ми, зъ шаблею, зъ шпорами, зъ карманами, що бряж-
чали якъ дзвоникъ одь того капщучка, зъ якимъ па-
ламаръ нашъ, Тарасъ, шкандибає що-дня по церкві.
Ну, звісне діло, за чімъ ходять до батька, коли у
єго завелась чорнява дочка. Отъ, якось-то разъ, Пи-
дорка скопила, слізно голосячи, на руки свого Иvasя:
«Иvasю мій милий, Иvasю мій любий! біжи до Пет-
руси, моя золота дитина, якъ стріла зъ лука; розка-
жи єму усе: любила бъ єго карі очі, цілувала бъ
єго біле личко, та не велить доля моя. Не одинъ
рушникъ вимочила гіркими слёзами. Нудно мені. Ва-

жко на серці. И рідний батько ворогъ мені: «невозить ити за нелюба-Ляха. Скажи ёму, що и весілля готують, тілько жъ не буде музики на нашему весіллі; дяки співатимуть, замість кобзъ та сопілокъ. Не піду я танцювати зъ женихомъ своімъ: понесуть мене! Темна, темна моя буде хата: изъ кленового дерева, и замість верха, хрестъ стоятиме на криші!»

Ніби окамінівъ Петро, слухаючи, якъ мала дитина лепетала єму Пидорчини слова: «А я думавъ, бідолаха, ити у Кримъ, у Туречину, навоюовать золота и зъ добромъ приіхати до тебе, моя ясочко. Та не буть тому. Недобре око подивилось на насъ. Буде-жъ, моя дорогая рибко, буде и въ мене весілля: тілько й дяківъ не буде на тому весіллі-воронъ Чорний прокряче замість попа надо мною: чисте поле буде моя хата; сиза хмары—моя криша; орель виклює мої карі очі; вимиють дощі козацькі кісточки и вихоръ висушить іхъ. Та що бо я? на кого? кому пожалуюсь? Такъ уже, мабуть, Богъ велівъ—пропадать, такъ пропадать!» та такъ таки прямо и побрівъ у шинокъ.

Тітка покойного діда здивовалась таки трохи, побачивши Петrusя у шинку, та ще въ таку пору, коли добрий чоловікъ иде до утрядни, вилупила на єго очі, мовъ зъ просонокъ, коли запросивъ вінъ кухоль горілки, мало не въ піввідра. Тілько дурно думавъ бідолаха затопити свое лихо. Горілка щипала єго за язикъ, мовъ кропива, и здавалась єму гіршъ полині. Шпурнувъ вінъ кухоль объ землю. «Годі нудьговать тобі, козаче!» загриміло щось надъ єго ухомъ. Озвирнувся: Басаврюкъ! у! яка пика! Волосся-щетина, очі—якъ у вола! «Знаю, чого тобі треба: отъ чого!» Тутъ брязнувъ вінъ, зъ бісовськимъ усміхомъ, шкуратянимъ капішукемъ, що телішавсь у єго за поясомъ. Здригнувъ Петро. «Ге, ге, ге! та якъ горитъ!» заревівъ вінъ, пересипуючи на долоню червівці: «ге, ге, ге! та якъ бряжчить! А и діла одного

тілько потребую за цілу гору такихъ цацекъ.» — «Ди-яволъ!» закричавъ Петро: «давай ёго! на все піду!» Ляснули по рукахъ. «Гляди-лишень, Петро; ти улучивъ якъ разъ підъ-пору: завтра Иванъ Купала. Тілько сю-нічъ на ввесь рікъ цвіте панороть. Не провороны! Я почекаю тебе опівнічъ у Ведмежому байраці».

Здається мені, що и кури такъ не дожидаються тисі пори, коли баба винесе імъ зерна, якъ дожидаєсь Петрусь вечера. Знай, усе дивиться, чи не становиться тінь одъ дерева довшою, чи не червоніє сонечко, спускаючись нижче,— и чімъ далній, тимъ дужче бажавъ вінъ вечера. Охъ. якъ довго! здається, день божий загубивъ десь кінець свій. Отъ уже и сонця немає. Небо тілько червоніє зъ одного краю, и воно вже примеркає. У полі стало якось-то холодкішъ. Примеркає, примеркає и — смерклось. Насилу! Серце тілько-тілько що не вискакнуло изъ грудей, якъ зібрался вінъ у дорогу и бережнелько спустивсь густимъ лісомъ у глибокий яръ, що звали Ведмежимъ байракомъ. Басаврюкъ уже дожидається їго. Темно, хочъ у око стрель. Рука-объ руку продирались вони по топкихъ лиманахъ, то чіплюючись за густі колючі терни, то спотицаючись. Отъ и рівнѣ місце. Озирнувсь Петро: ніколи ще не лучадось єму забродити сюда. Тутъ остановився и Басаврюкъ: «Бачишъ ти, стоять передъ тобою три могилки? Багацько буде на нихъ кнітокъ розныхъ; тілько стережи тебе інекель-ва! сила зірватъ хочъ одну. А якъ зацвіте панороть, хапай — и не озирайся, щобъ тобі ззаду ни чудилося». Петро хотівъ бувъ спитати... зиркъ — и нема вже їго. Підійшовъ до могилокъ: де жъ квітки? Нічогісінъко не видно. Округи чернівъ дикий бурьянъ и глушивъ усе явою гущиною. Ажъ отъ, блиснула на набі зірниця, и передъ нимъ виросла ціла поляна кнітокъ, усе гарнихъ-розгарнихъ, та такихъ, якихъ вінъ зроду не бачивъ; а тутъ и просте листя панороті. Щось не віриться! Петрові и міркуючи самъ

зъ собою ставъ вінъ передъ ними, підперши боки руками. «Що за диковина? не десять разъ на-день, лукається, бачишъ оце зілля: яке жъ бо тутъ диво? Чи не вигадала дияволова пика глумоватись зъ мене?» — Зиркъ — червоні маленька брунька того цвіту я, мовъ жива, ворується. Справди, диво! Ворується и росте все більшъ, більшъ, и червоні мовъ гарячий угорь. Бліснуло зірочкою, щобъ тихо тріснуло — и «віточка розлукуючись передъ єго очима, мовъ поломъя, освітила усе коло себе. «Теперь пора!» подумавъ Петро и простягнувъ руку. Зиркъ! ажъ тягиутся изъ-за єго сотні лахматихъ рукъ тежъ до цвітка, а позаду мовъ щось перебіга зъ місця на місце. Заплюшивши очі, смикувъ вінъ за стеблину, и цвітокъ — у єго въ рукахъ. Усе замовкло. На пеньку вп'ять сидить Басаврюкъ, весь синій, якъ мертвець. Хочъ би тобі поворушивъ однимъ пальцемъ. Очима не поводить, и мовъ баче щось, чого ніхто не баче; рітъ до половини роззвивъ — ні паръ изъ устъ. Кругомъ не шелехне. Ухъ, моторошно!... Отъ, почудилось, що хтось свиснувъ, у Петра и въ животі похолонуло, и бачилось єму, що наче травою зашелестіло, цвіти зачали поміжъ собою перешептуватись тоненъкимъ голоскомъ, мовъ срібні дзвоники; дуби загреміли и мовъ страшно сварились.... Лице у Басаврюка кіби ожило; очі блеснули. «Насилу вернулась яга!» промурмотавъ вінъ крізъ зуби. «Дивись, Петро, заразъ стане передъ тобою краї: роби усе, що вона скаже, а то загинешъ на віки!» Тутъ разгорнувъ мінь сучковатою палкою кущъ терпівъ и передъ ними уродилася, якъ тамъ кажуть, «избушка на курячихъ ніжкахъ». Басаврюкъ вдаривъ кулакомъ и стіна заколихалася. Здоровенна чорна собака вибігла на-зустрічъ, заскиглила, и, перекинувши кішкою, кинулась імъ у вічі. «Не бісись, не бісись, стара чортіха!» промовивъ Басаврюкъ и привернувъ таке слівце, що добрий чоловікъ и уха бъ затуливъ. Зиркъ — замість кішки — баба, така зморщена, мовъ печеме

яблуко, и уся зогнута дугою; нісъ зъ бородою мовъ
иципці, якими оріхи давлять. «Гарна краля», подумавъ
Петро, и наче комашня поліза у ёго за спиною.
Відьма висмікнула у ёго зъ рука той цвітокъ, нахи-
лилась, и щось довго шептала надъ нимъ, сприскую-
чи якотсь водою. Искри посыпались у неї зъ ро-
та; шіна забілілась на губахъ. «Кидай!» сказала вона,
даючи єму цвітокъ. Петро підкинувъ—що за диво?
цвітокъ не впавъ просто, а довго носився огнянимъ
клубочкомъ и, мовъ човникъ, плававъ надъ ними; а
далі тихенъко ставъ спускатись нижче и впавъ такъ
далеко, що ледве—ледве видна була зірочка не більш
макового зерна. «Тутъ!» глухо прохрипіла баба; а
Басаврюкъ, даючи єму заступъ, промовивъ: «скопай
тутъ, Петро; тутъ побачишъ ти стілько золота, скіль-
ки ні тобі, ні Коржу не снілось.»—Петро, поплю-
вавши у руки, ухопивъ заступъ, надавивъ ногою и
вивернувъ землю. у-друге, въ-третє, ще разъ...
щось тверде!.. Заступъ бряжчить и нейде далшъ.
Тутъ очі єго ясно побачили чималу скриню, окова-
ну заливомъ. Уже хотівъ бувъ вінъ достать її рукою,
ажъ скринька стала топнуть у землю, и усе глибшъ,
глибшъ; а позаду, чувъ вінъ, щось-таке сміялось,
мовъ гадюка іницила. «Ні, не бачити тобі золота,
шоки не добудешъ крові людської!» сказала відьма и
шідвела до єго дитину, годъ шести, покриту білимъ
ридномъ, даючи знатъ, щобъ вінъ одрубавъ ій го-
лову. Одерев'янівъ Петро. Чи то жъ легко таки од-
різати ні за се, ні за те чоловікові голову, та ще
малі дитині! Зъ-серцівъ смикнувъ вінъ рядно зъ го-
лови дитини, и-що жъ би було? Передъ нимъ стоявъ
Івась. И рученята зложило бідне хлоптя на-хрестъ, и
головку повісило... Якъ скажений підскочивъ зъ
можемъ до відьми Петро, и вже бувъ заміривсь...
«А що ти обішавъ за дівчину?»... Громнувъ Ба-
саврюкъ и мовъ кулю посадивъ єму у спину. Відьма
туинула ногою: сине поломъя бризнуло зъ землі; се-
редища її всі освітилась и стала якъ ізъ кришталю

вилита; и усе, що ни було підъ землею, стало видно якъ на долоні. Червінці, дороге каміння у скриняхъ, у казанахъ, кучами було навалено самісеньке підъ тимъ місцемъ, де вони стояли. Очі ёго загорілись... розумъ помутився.. якъ одурілій скопивъ вінъ ніжъ, и безневинна кровъ бризнула єму у вічі... Диявольський реготъ загремівъ одъ-усюди. Страшенні прочвари гуртами скакали передъ нимъ. Відьма, учепившись руками за безголовий толупъ, якъ вовкъ пила зъ ёго кровъ.... Усе пішло кругомъ въ голові ёго. Зібравши зъ силами, кинувсь вінъ на піткача. Усе покрилось передъ нимъ краснимъ цвітомъ. Лісъ, якъ у крові, ніби горівъ и стогнавъ... Небо, розмалавшись, дрижало... Огненні п'ятна, мовъ блискавиці, верались єму въ вічі. Вибивши изъ мочі, добігъ вінъ до своеї хатини и якъ сній покотився на землю. Мертвий сонъ склепивъ єму очі.

Два дні и дві ночі спавъ Петро, не просипаючись. Прокинувши на третій день, довго озиравъ вінъ кутки своєї хатини; та шкодà—ничогоєінько не згадавъ: намъять ёго була мовъ кишеня старого ску-пердяя, відкіля й шеляга не виманигъ. Потягнувшись трохи, почувъ вінъ, що у ногахъ щось брязнуло. Дивиться: ажъ два мішки зъ золотомъ. Тілько тутъ, ніби крізъ сонъ, згадавъ вінъ, що шукавъ, якось-то кладу, що було єму одному страшно у лісі... А за яку ціну; якъ достався скарбъ, того вімъ нікъ не вмівъ згадати.

Побачивъ Коржъ мішки и—розпустився якъ у воді: «Сякий-такий Петрусь, немазаний! та чи я жъ не любивъ ёго? та хиба жъ не бувъ вінъ у мене, якъ синъ рідний?» и повізъ, старий собака, таку нісенітницю, що того ажъ до слізъ проніявъ. Чудно тілько стало Пидорці, коли стала розказувати, якъ цигани викрали Івася: Петро не вмівъ згадатъ, яке и лице въ ёго—такъ опутала проклята бісовщина! Бариться

було нічого. Ляху дали піль нісъ дулю, та й заварили весілля: напекли шишокъ, напили рушниківъ та хустокъ, викотили жбанъ горілки, посадили за стілъ молодихъ, розрізали коровай, брязнули въ бандури, цимбали, сопілки, кобзи—и загуляли!...

У старовину, весілля було не те що оце у нась. Тітка моего діда, бувало, розкаже—о бодай ёго!... Якъ дівчата у наряднихъ віночкахъ изъ жовтихъ, блакитнихъ и червонихъ стрічокъ зъ золотими закарашами позверху, у тоненькихъ сорочкахъ, мереженихъ красивимъ шовкомъ и дрібнєйкими срібними квіточками, у сан'яніхъ чобіткахъ на високихъ залязнихъ підківкахъ, — то певагомъ, якъ пави, то прудко, якъ вихорь, скакали горлиці. Якъ молодиці зъ караблякомъ на голові—верхъ ёго увесь изъ сутозолотого аксамиту зъ невеличкимъ вирізкомъ якъ потилиці, відкіль дививсь золотий очіпокъ зъ двома ріжками—одинъ напередъ, а другий назадъ—самого дрібного чорного смушка; у синіхъ изъ дорогого полуtabенту зъ червоними прорізнями кунтушахъ, узявшиесь убоки, пишно виступали одия за другою и підъладъ вибивали гопака. Якъ парубки у високихъ козацькихъ шапкахъ, у тоакихъ козацькихъ свиткахъ, підперезавшишись шитими золотомъ поясами, зъ люльками у зубахъ, розсиналися передъ ними бісиками и підпускали ускому по Якову. Самъ старий Коржъ не втерпівъ, дивлячись на молодихъ, щобъ не трухнути стариною. Зъ бандурою у рукахъ, смокчуши люльку и приспівуючи, зъ чаркою на голові, утнувъ старий навприсядки—кругомъ талаєш та реготъ та сміхи! Чого-то вже ни вигадають, якъ у голову трохи пепаде? Почнуть, бувало, рідиться ірочварами—Боже жъ ти мій! и на чоловіка жъ то не зхожі! Се вже бачъ не те, якъ у насъ теперъ наріжаються на весіллі! Що теперъ? тілько що передражнюють циганокъ та москалівъ. Ні, а то якъ бувало одинъ нарідиться жидомъ, а другий чортомъ, почнуть спершъ цілу...

ваться, а далі—за чуби.. Що то вже Боже мій! сміхъ такий нападе, що за жинітъ бересся. Оде одягнуться у турецьку або татарську одежду: усе горить на іхъ, мовъ той жаръ.... А якъ почнуть дурити, та се, та те.... ну, тоді хочъ лягай та й умірай! Зъ тіткою покойного діда—бо й вона жъ таки була на весіллі—лучилась чудна кумедія: була вона тоді одягнута у татарський широкий кунтушъ и, зъ чаркою у рукахъ, частувала усю громаду. Отъ, одного підвівъ лукавий окроїти ії зъ голови до нігъ горілкою; другий такий же пройдисвітъ викре-савъ заразъ огню, та й підпаливъ... кунтушъ запа-лавть: сердечна тітка зъ переляку ву—роздягаться до сорочки--передъ цілою громадою... Гвалтъ, рєготъ, галасъ вставъ такий, мовъ на ярмарку. Правду скажать, старі люди не запомнятъ ще віорли такого весілля.

Отъ и стали жить Пидорка та Петруся, якъ панъ изъ панею. Усёго до-волі, усе ажъ блищиць.. Тілько-къ-то добрі люди качали щось головами, дивлячись на іхъ життя. «Відъ чорта не буде добра». говорили усі увъ одинъ голось. «Відкіля більшъ», якъ не одъ искусителя люду православного, прийшло до ёго багатство? Де ёму було узяти таку кучу золота? Зъ чот-го таки, бачъ, у той самісенький день, коли розбогатівъ вінъ, Басаврюкъ пропавъ якъ у воду?» Кажіть же теперъ, що буцімъ люди вигадують! А воно такъ, бачъ, не минуло ще й місяця, а Петруся й пізнать було неможна. Відъ чого то, що зъ нимъ подіялось, Богъ ёго знає. Сидить на одному тобі місці, и хочъ би слово зъ нимъ. Усе лумає, и мовъ би хоче щось—таке згадати. Коли Пидорці и доведеться часомъ заставити ёго побалакать, то вінъ наче й забудеться трохи и поведе річъ, и ажъ повеселіша трошки; а отъ якъ оце коли зирне вп'ять на мішки—«по-годи, ногоди! забувъ!» кричить, и зновъ задумаетесь, и зновъ силкуєтесь про щось згадати. Иноді вже,

коли оце довго сидить на одному місці, почудиться єму, що отъ-отъ усе зновъ приходить на умъ... и впъять усе пропало. Здається: сидить у шинку; не-суть єму горілку, пече ёго горілка, гідка єму та горілка, Пітъ лє зъ ёго градомъ и вінъ, мовъ розбитий, сідає на своє місце.

Чого-то вже ни робила Підорка: и ходила до знахурокъ, и переполохъ виливали, и сояшницю заварювали: ні ѹто тобі не помогло. Такъ минуло и літо. Багацько козаківъ одкосилось, багацько козаківъ, що були розгульніші другихъ, и у походъ поплелись. Гурти дикихъ утятъ ще қошились на лиманахъ нашихъ; а қрошивъяночъ вже й заводу не було. Въ степу зачервоніло. Скирти хліба де-ни-де, мовъ козацькі шапки, рябіли по пролю. Попадались вже по дорозі й вози зъ хворостомъ и дровами. Земля стала твердіша и де-ци-де пробивавъ морозець. Уже і снігъ почавъ сітись изъ неба, и гилля засніжилось мовъ заячимъ пухомъ. Отъ уже въ ясний холодний день красногрудий снігирь, мовъ пипцій полъський щляхтичъ, гуляє собі по сугробахъ, шукаючи зерна, а діти здоровенными кійкади таняли вже по леду деревні шари, коли батьки іхъ одлежувались собі на пічі, виповзаючи иноді, зъ запаленою у зубахъ люлькою, тюкнути негожимъ словомъ московський морозець, або провітритись і промолотити у сіняхъ залежалій хлібець. Далі, снігъ ставъ таяти и шука хвостомъ ледъ розколотила; а Петро все такий же, и чімъ дальшъ, тимъ не легше. Мовъ прикутій, сидить посередъ хати,-а міцки стоять у єго у ногахъ. Обездюдівъ, обрісъ волоссямъ, ставъ такий страшний, и усе тобі думає про одно, усе силкується щось згадати, и сердиться, дуже сердиться, що нікъ не згадає. Часомъ якось-то дико піdnімається зъ свого місця, розводить руками, оце уставить на щось очі, мовъ би хоче ёго піймати; губи ворушаться, ніби бажають мовити якесь давно забуте слово—и зновъ переста-

ли... Якъ скажений стене вінъ; и мовъ одурілий гри-
зе и кусае свої руки и зъ-досади рве пасмами волос-
ся, поки, утихомирившись, не впаде мовъ би въ
яке забиття, а далі зновъ силкується щось згадати,
и зновъ якъ божевільний, и зновъ мука... Що за
кара божа? Жисть не жисть стала Пидорці. Страшно
їй було оставатись одній у хаті; а потімъ зжилась,
сердешна, зъ своїмъ лихомъ. Тілько тиєї Пидорки
вже й пізнатъ було неможна. Ні кровинки тобі въ
лиці, ні усміху веселечького; истаяла, висохла, ви-
плакала ясні оченята. Разъ добрі люди пожаліли вже
її, порадили йти до ворожки, що жила у Ведмежому
байраці, и про яку ходила чутка, що вміє лічить уся-
кія па світі хоробі. Порешила попитать послідне; убра-
гала деякъ бабу йти зъ собою. Се бъ то було ве-
черомъ, якъ разъ саме підъ Купалу. Петро безъ памън-
ти лежавъ на лавці и не бачивъ нової гості. Ажъ
отъ, по малу ставъ підніматись и придвигляться. Та
разомъ якъ затрусились, мовъ передъ катомъ, волос-
ся встало горою... и віпъ засміявсь такъ страшно,
що у Пидорки й серце замерло. «Згадавъ!» крикнувъ
вінъ не те що весело, а якось-то страшно, и роз-
махнувшись сокирою, пустивъ нею изъ усії мочі
въ захурку. Сокира на два вершки въілась въ
дубові двері. Баба згинула, а дитина, годъ семи, въ
блій сорочецці, зъ покритою головкою, стала середъ
хати... Рядно спало. «Івась!.. крикнула Пидорка и
кинулась до єго... а воно, зъ голови до нігъ, раз-
омъ почервоніло відъ крові и освітило усю хату
червонимъ світомъ... Одъ страху вибігла вена въ
сіні; та схам'янувшись трохи, хотіла була помогти
їму,—шкода! двері захлопнулись за нею такъ кріпко,
що не підъ-силу було іхъ одчинити. Сбігся народъ;
принялися торкатися; виломили двері: хочъ би тобі
душа! Уся хата повна диму, а посередині тілько, де
стоявъ Петрусъ, куча золи, и одъ неї місцями ще
встававъ паръ. Кинулисъ до мішквъ: одні биті че-
реppки лежали замість червінцівъ. Вилупивши очі и

розваживши ротъ, боячись моргнуть усомъ, стоялъ козаки, мовъ укопані. Такий жахъ нагнало на іхъ се диво.

Що було дальшъ, не згадаю. Пидорка дала обітъ ітти на богомілля; зібрала худобину, яка зосталась після батька, и скоро вже й не було її на селі. Куда цішла вона, ніхто добре не знавъ. Наші баби послали буди вже й її туди, куди Петро попахався, та якось-то разъ одинъ козакъ, ідучи зъ Києва, розказувавъ, що бачивъ у даврі черницю, худу и суху якъ мертвнець, и що, буцімъ, вона все молилася; по прикметахъ земляки пізнали Пидорку; казавъ, що ще ніхто нечувъ одъ неї ні одного слова; що прийшла вона мішки и принесла окладъ до образа Божої Матері, увнішний такимъ світлицъ каміннямъ, що всі заплющували очі, дивлячись на єго.

Погодіть-лишень, симъ ще не все кончилось. У той самий день, коли лукавий прибравъ до себе Петруся, з'явився знову Баеврюкъ; тілько всі драли одъ єго. Догадались, що то за цяця: ніхто інший, якъ сатана у чоловічому образі, щобъ шукати скарби; а якъ, бачъ, скарби не даються у нечисті руки, то вінъ і підманює до себе охочихъ. Того жъ року усі новославяди свої землянки и перекочували до села; та й тамъ таки не було спокою одъ бісового Баеврюка. Тітка покрившого діда казала, що більшъ усёго адомъ дихавъ вінъ на неї, за те що покинула свій шинокъ на опонянській дорозі, и зъ усієї мочі хотівъ те відометити на тітці. Разъ якось старшини села зійшлись до шинку и, якъ тамъ кажуть, бесідовали по чинамъ, поставивши на стіль, гріхъ сказати щобъ малого, печеноого барана. Мірковали про се, про те, було и про диковинки усякі и про чуда. Отъ и почудилося—щебъ воно нічого, колибъ одному, а то таки усімъ,—що баранъ наче-бъ-то піднявъ голову, очі єму мовъ ожили и засвітились,—відкіль ни взьмись

чорні іжаковаті уси, и заморгали до громади. Усі разомъ пізнали на овечій голові піку Басаврюка; тітка діда моого вже й думала таки, що отъ-отъ попросить горілки... Честні старики — за шапки, та мешцій додому. У друге самъ титарь, що любивъ таки иноді мірковати у-двохъ зъ дідовою чаркою, не вспівъ ще й двохъ разівъ достати dna, ажъ бачить, що чарка кланяється єму въ поясъ. Чортъ зъ тобою! давай хреститися!... А тутъ зъ єго старобю таке жъ диво: тілько що начала була вона місить тісто въ прездоровеній діжі, діжка й вирвалась изъ рукъ: «Стій! стій!» такъ де тобі! узявшихсь у-боки, поважно, пустилася вона навприсядки по усій хаті... Смійтесь; а нашимъ дідамъ було, бачъ, не до сміхівъ. И таки ...
..... тітка покойного діда довго жалілась, що, якъ тілько настане вечіръ, хтось стукотить все на горищі и скрягається по стіці.

Та що вже! Отъ теперь same на оцому місці, де стоять наше село, здається, наче-бъ-то усе тихо; а бачь ще не стакъ и давно, ще покойний батько мій и я зазнаю, якъ поузд розламаного щинка, що нечисте племѧ довго таки ще поправляло на свій коштъ, — доброму чоловікові й пройти було неможна. Извъ почорнілого димаря стовпомъ валивъ димъ и, піднявшись високо у-гору, такъ що подивиться—шанка спадала, — розсипався гарячий уголлямъ по усому тобі степу, и чортъ — нічого бъ и згадуватъ его, со-бачого сина — такъ хлипавъ жалібно у свої скоті, що гайворони зъ перелаку гуртами піднимались зъ ближ-нѣго дубового лісу и зъ дикимъ крикомъ кидались по небу.

○

НАРОДНЫЯ ПѢСНИ;

СОБРАННЫЯ ВЪ ЗАПАДНОЙ ЧАСТИ

Волынской губерніи,

въ 1844 году,

Николаемъ Костомаровимъ.

Ne přebráné plynau wûně
Sladkosti a lahody.
Wlasti mila! na twem lûně
Z kwilkû blahe úrody.

Čelak. Rûze Stolist. V.

Волынское нарѣчіе подраздѣляется на нѣсколько говоровъ,
а потому мы и правоописаніе прыспособили здѣсь къ фе-
нотикѣ каждого говора.

ПѢСНИ

объ историческихъ событіяхъ, которыхъ время можетъ
быть опредѣлено съ полною точностью.

1.

СВѢРГОВСКІЙ

1574.

Ой панъ иишии панъ Свирговський,
А ще другий панъ Зборовський,
А ще третій Морозенко,
А четвертий панъ Горлейко.

Що зъ волохами турокъ дереться,
А зъ турками волохъ бьеться,
Да волоську землю руйнують,
Плюндрують, ще й не милують.

Ой ми волохи, ми християне,
Да не милують насъ бусурмане:
Ви, козаченьки, за віру дбайте —
Намъ, християнамъ, на помічъ прибуваите!

А козаченьки за віру дбають —
Волохамъ християнамъ помічъ посилають,
Трублить въ труби, въ сурими виграваютъ.
Оченьками козаченъиувъ зъ України провожаютъ.

То не батенько сина прощавъ,
Шаблю ла збрюю дававъ,
А то мати сина випроважала,

Слізми опрощенье давала,
Шо на горе собі ёго вигодавала.

Въ царствованіе польского короля Генриха изъ дома Вальуа, молдавскій господарь Ионія, утѣсненный турками, обратил-ся съ прошеніемъ о помощи къ украинскимъ козакамъ, которые тогда только по одному имени были подданными королей и польско-литовской Речи-Посполитой. Козаками правилъ тогда гетманъ Свѣрговскій. Онъ отправился на войну противъ турокъ за Молдавію. По сказанию «Лѣто-писи Самовидца» онъ одержалъ четырнадцать побѣдъ надъ непріятелемъ. (Лѣт. Самов. 2.) Тоже повѣстуетъ другая украинская лѣтопись подъ названіемъ: «Исторія о превъльной брані», прибавляя, что у Свѣрговскаго было телько тысяча четыреста человѣкъ, а Повѣсть о томъ, гто слугилось въ Українѣ, даетъ ему двѣ тысячи конныхъ воиновъ. Оба числа не достовѣрны; едва-ли подъ личною командою гетмана могло быть такъ мало воиновъ. Послѣ блестящихъ своихъ побѣдъ, Свѣрговскій былъ атакованъ огромнымъ турецкимъ войскомъ подъ Килей и по сказанію Лѣт. Самов. и Ист. о прев. бр. убитъ въ сѣчѣ. Конисский повѣстуетъ, будто Свѣрговскій былъ взорванъ на воздухъ турецкими минами, во время штурма Киліи. (24). Повѣсть о томъ, гто слуг. въ Укр. говоритъ, что Свѣрговскій былъ убитъ подъ Килей измѣною. Миллеръ въ своемъ сочиненіи «О Малорос. нар. и о Запор.» говоритъ, что Свѣрговскій попался въ пленъ и турки просили за него такую огромную сумму, что не нашлось охотниковъ истощать за него свое имѣніе. Мы имѣемъ прекрасную пѣсню о его смерти, напечатанную въ сборникахъ Срезневскаго и Максимовича. Тамъ говорится, что Свѣрговскій былъ взятъ въ пленъ турками и тотчасъ же потерялъ голову, которую враги по-вѣсили на бунчукъ и ругались надъ нею. Вслѣдъ за тѣмъ изображается плач всей Україны. Въ нашей пѣснѣ описывается отправление козаковъ. Зборовскій—вѣроятно Са-муиль Зборовскій изгнанный изъ Польши за поединокъ въ королевскомъ дворцѣ съ Тешинскимъ, и потомъ служив-шій въ Українѣ. Сурьми—въ козацкихъ пѣсняхъ обыкно-венно трубы вообще, но здѣсь они должны означать какои-то стариный видъ военныхъ духовыхъ орудій. Болѣе под-робныя извѣстія о Свѣрговскомъ смот. въ моей статьѣ: «Іванъ Свѣрговскій Українскій гетманъ XVI в. Москв. 1855 г. № 19 и 20.

2.

СЕРНЯГА.

1577.

За рікою, за бистрою,
В'ється турокъ зъ Молдавою:
На Дунаї, на Дністрі,
Лъяться крові води бистрі!

По тімъ боці лісъ рубають,—
А на сей бікъ тріски летять:
Козаченки въ Волошині
Господарити хотять.

По тімъ боці огонь горить,
А на сей бікъ луна йде;
Панъ отаманъ що Серняга
Въ Волошину Січъ веде.

По тімъ боці дзвони дзвонять,
А на сей бікъ гомінъ іде:
Панъ отаманъ що Серняга
Въ Волошину іде.

Заржавъ коникъ на Вкраині:
Чути ржанье на Запорожы...
Гей Сернягу молодого...
Що погинувъ... . . . сжалъся Боже!

Ой у Львові сенатбрі
Сернягові смерть судили
И козака молодого
Да израдбою вловили.

По дорозі вігеръ віе,
А изъ Львова візъ іде:

То козацтво отамана
На Украину везе!

А всі дзвони задзвонили,
А всі сурми засурмили,
Якъ Серпигу молодого
Да въ Канёві положили.

Серпига есть известный въ исторіи козакъ Иванъ Подкова. Это ясно показываетъ какъ самая эта же пѣсня, такъ еще больше другія о немъ пѣсни, напечатанныя въ сборникахъ Срезневского и Максимовича и известныя въ народѣ на Волынѣ, но не помещенные здесь, потому что не заключаютъ никакихъ отмѣнъ отъ напечатанныхъ въ упомянутыхъ сборникахъ. Тамъ говорится о Шахѣ, другѣ Подковы. Исторія о презѣльной бр. говоритъ, что Подкова прославился своей храбростю и партія молдаванъ, недовольная своимъ господаремъ Петромъ, призвала Подкову управить Молдавію. Подкова, сдѣлавшись молдавскимъ господаремъ, съ помощью украинскаго тетмана Шаха, два раза разбивалъ Петра, который, съ помощью турковъ, хотѣлъ возвратить утраченную власть. Но потомъ, недовѣряя молдаванамъ, Подкова самъ оставилъ Молдавію и прибылъ на Подоль; Стефанъ Батори боялся возраставшей козацкой силы, стремился поставить козаковъ въ границахъ повиновенія, и по жалобамъ Петра и турковъ, приказалъ поймать его и судить. Подкову поймали, заманивши лестію, по выражению лѣтописи, осудили на смертную казнь въ львовскомъ трибуналь и казнили во Львовѣ въ 1577 году. Козаки привезли его тѣло въ Украину и похоронили въ каневскомъ монастырѣ. Согласно съ этимъ повѣствуетъ Лѣтопись Самовидца. Шахъ, другъ Подковы, поднялъ войну противъ короля, отомщая за смерть Подковы. Тогда-то было положено начало столѣтней борьбѣ южнорусского народа съ Польшею.—Не удивительно, что Подкова носитъ название Серпиги: у южноруссовъ есть привычка сверхъ фамилии придавать еще прозвища. Подковой онъ прозванъ потому что ломаль конскія подковы; можетъ-быть онъ ломаль и серпы, и оттого прозванъ Серпилою. Образы звона колоколовъ, пожарного зарева и порубки лѣса—изображаютъ славу молдавскихъ подвиговъ Серпиги въ Украинѣ

а вѣсть о его смерти въ Запорожье, представлена въ об-
разѣ ржанія коня: неразлучный сопутникъ удалаго рыцаря,
конь всегда сочувствуетъ смерти хозяина.

3.

ОТРЫВОКЪ О ХМЕЛЬНИЦКОМЪ.

Ой Хмеле — Хмельниченьку!
Учинивъ еси ясу
И межъ панами великую трусу!
Бодай тебе, Хмельниченьку, перва куля не минула,
Шо велівъ орді брати дівки й молодицї!
Парубки йдуть гукаючи, а дівчата спінаючи,
А молоді молодиці старого Хмели проклинають:
Бодай тебе, Хмельниченько, перва куля не минула!

Кровавая эпоха борьбы южнорусского народа съ Польшею во времена Богдана Хмельницкаго ознаменовалась разорениями Южной-Руси со стороны татаръ, союзниковъ Хмельницкаго, которые уводили въ плѣнъ жителей южнорусской земли, особенно женского пола. Имянникомъ такихъ разорений остался въ народѣ этотъ отрывокъ, единственный изъ известныхъ до сихъ поръ, где имя Хмельницкаго, прославляемое въ пѣсняхъ украинскихъ, явилось подъ народнымъ проклятіемъ. На Волынѣ не было постоянного ко-
зачества, а потому имя Хмельницкаго не могло остататься въ такомъ лучезарномъ ореолѣ, какъ въ Украинѣ, тѣмъ болѣе, что Хмельницкій возмущалъ волынскихъ крестьянъ противъ пановъ, а пітомъ, при заключеніи мира съ поляками, обыкновенно оставлялъ ихъ мишеню владѣльцевъ. Отрывокъ этотъ можетъ относиться или къ 1651 году, ко временамъ сраженія подъ Берестечкомъ, или къ концу 1653 и началу 1654 года, когда, по жванецкому договору, поляки позволили татарамъ разорять Русскія земли въ теченіи шести недѣль. Хмѣлемъ называли Хмельницкаго, по созвучию его фамиліи; современники даже и въ дѣловыхъ бумагахъ:

4.

БИТВА ПОДЪ БЕРЕСТЕЧКОМЪ.

1651.

Висипали козаченьки зъ високої гори;
По переду козакъ Хмельницький на ворошімъ коні;
«Ступай, коню, дорогою, широко ногами;
Не далеко Берестечко и Орда за нами.
Стережися, наше Яне, якъ Жовтой-води;
Йде на тебе сорокъ тисячъ хороши вроди.»
Якъ ставъ джура малий хлонецъ конника сідлати;
Стали подъ тимъ копиченкомъ інженъки дрожати.
Якъ заговорить козакъ Хмельницький до коня словами:
«Не доторкайся, вражий коню, до землі ногами!
Чи не той то хміль, хміль, що на тички въєшься?
Чи не той ти козакъ Хмельницький, що зъ лянками
бъєшься?
Ой не я той хміль зелений — по тички не въюся!
Ой не я той козакъ Хмельницький . . . зъ лянками не
бъюся!
А гдѣжъ твої, Хмельниченку, вороні коні?
У гетмана Потоцького стоять на пригої.
А гдѣжъ твої, Хмельниченку, ковані вози?
У містечку Берестечку заточені въ лози.
Що я зъ вами, вражи ляхи, не по правді бився;
Якъ приступивъ коня вороного — містъ мині вломився.

Въ этой пѣснѣ вмѣсто козакъ Хмельницкій пѣли также козакъ Нечай, но какъ здѣсь идетъ дѣло явственно о Хмельницкомъ, а не объ Нечай, погибшемъ за четыре мѣсяца до берестечского сраженія, то я вмѣсто Нечай избралъ имя Хмель

ицкаго. Странно, что въ самомъ Берестечкѣ, гдѣ и записана эта пѣсня, поселянинъ разсказывалъ мнѣ о битвѣ, происходившей нѣкогда на родныхъ поляхъ его, довольно вѣрно, но имели Хмельницкаго даже и не слышать, а приписывалъ его дѣла Нечаю.

Битва подъ Берестечкомъ происходила между гетманомъ украинскимъ Богданомъ Хмельницкимъ и поляками, подъ предводительствомъ короля Яна-Казимира, 18 и 19 июня 1651 года. Мало въ исторіи было битвъ, гдѣ бы сражалось такъ много войска съ обѣихъ сторонъ. 19 июня ханъ крымскій,—(который пошелъ помочь Хмельницкому единственно по приказанию турецкаго двора), если можно довѣрять сказаніямъ украинскихъ лѣтописцевъ, (Лѣт. Самов. 16 и Кр. ист. обис. о Мал. Рос. 16) подкурененный поляками, бѣжалъ съ поля битвы и насильно задержалъ при себѣ Хмельницкаго, когда тотъ бросился было удерживать его. Козаки и вооруженные толпы украинскихъ и волынскихъ крестьянъ защищались десять дней, но, послѣ раздоровъ и измѣнъ, винницкій полковникъ Богунъ началъ выводить реестровыхъ козаковъ за рѣку Пляшовую; тогда крестьяне, узнавъ, что ихъ опытные воины покидаютъ, бросились въ бѣгство... множество ихъ потонуло; множество погибло отъ голода въ опустошенной землѣ. Шатеръ Хмельницкаго достался побѣдителямъ со всѣми пожитками: на это намекаютъ 16 и 17 стихи нашей пѣсни.

Нынѣ Берестечко значительное мѣстечко дубенскаго уѣзда на австрійской границѣ, принадлежитъ графу Ожаровскому. Прежде оно было собственностью фамиліи Лещинскихъ. На широкой равнинѣ есть слѣды польскихъ окоповъ. Тамъ, гдѣ, по описанію современниковъ, должны были, во время битвы, находиться козаки, есть также окопы и большой курганъ. За рѣкою Стырью показываютъ другой курганъ съ часовнею, гдѣ находится каменное изображеніе Св. Первомученицы Феклы. Тамъ, по-предацію, было погребено множество женщинъ и дѣвушекъ, пришедшихъ искать спасенія въ польскомъ лагерѣ; во время битвы съ козаками, татары, зашедши въ тылъ польскому лагерю, перерѣзали ихъ.

Царемъ Яномъ названъ въ пѣснѣ король Янъ-Казимиръ. Жолтай-Вода, которой бояться пѣсня заставляетъ короля—протокъ, недалеко устья рѣки Тисмина, впадающаго въ Днѣпръ, гдѣ 5 мая 1648 г. Богданъ Хмельницкій одержалъ первую свою побѣду надъ поляками.

5.

БИТВА ПОДЪ ПОЧАЕВЫМЪ.

1675.

Надъ Почаевомъ ясная скѣль..
Ой тамъ войско турецкѣ бусурманскѣ
Гору обступило якъ чорна хмара.
И обточило, и обсочило,
Хтіли Почаевъ звоевати!
Матко-чудовна! почаевська!
Ходи масть рятовати.
Отець Залізо зъ келії вийшовъ,
Слізми ся обливає:
Ой рятуй, рятуй, Божая мати!
Монастиръ загибає.
Ой не плачъ, не плачъ, отець Залізъ,
Монастиръ не загине:
Мусимо стати, чудъ показати,
Монастиръ рятовати.
Ой якъ же вийшла Божая мати,
Да на крижеві стала:
Кулі вертала, кіньми дрясовала,
Воевати не дала.
А тиі турки, хочь недовірки,
Дознали, що Божая мати:
Обіщалися до Почаєва
Що-рокъ дань давати;
А тиі турки, сами татари,
Неслави нарobili;
Въ славному місті Вишневці
Пісокъ кровью змочили.
А ми люди, ми християне,
Бога вихвалаймо!
Матці чудовній почаевській
Усі поклонъ oddаймо!

Это событіе случилось въ 1675 году іюля 20. Вся благочестивая Россія знаетъ объ этомъ чудотворномъ спасеніи монастыря. Отець Залізо—св. Іовъ, бывшій во время турецкаго нашествія настоятелемъ почаевской обители, кото-рого св. нетлѣнныя моши привлекаютъ толпы набожныхъ пугешественниковъ.

6.

ЕЩЕ О БИТВѢ ПОДЪ ПОЧАЕВОМЪ.

1675.

Весело снівайте,
Челомъ ударяйте
Предъ маткою Христовою;
Гласи возвиждайте,
Миръ весь утішайте.
Побідою днесъ новою!
Еи же дознала
Почаевська скала,
Где мати Божа стояла,
Противъ врагомъ многимъ,
Лки звіремъ строгимъ,
Полки ангель шиковала .
Въ часъ збаражской войны,
Егда бяху полни
Граді, весі бісурмановъ,
Фортеци ломлючикъ,
Кровъ нещадно льючикъ
Зъ правовірнихъ христиановъ.
Охъ, недоля наша!
Тягнеть и самъ Баша
Зъ безчисленними агаряни;
Би монастиръ взяли,
Въ неволю забрали
Сущия въ немъ христиани.

Войська приступили,
Рору оточили,
На которой монастырь давний,
Богомъ фундований,
Почаевъ названий,
Въ немъ же Діви образъ славний!
Вірні ридають,
Предъ образомъ падають.
Зъ неба помочи чекаютъ,
Руки свої випосять,
Матки Божой просяять,
Слізьми ся заливаютъ!
Счастлива година!
Мати Бога-Сина
Верхъ церкви себе являеть,
Омофоромъ яспимъ
Бісурманамъ страшнимъ
Монастырь свой покриваєтъ!
Слёзи отираєтъ,
Въ смутку потіщаєтъ.
Скиптомъ своімъ защищаєтъ,
Мерзкихъ агаряновъ,
Злихъ магометановъ,
Стремглавъ одъ насть прогоняєтъ!
Небесния сили
Зіло ся дивили,
Чудесной такой помочи,
Же сама бодрствуєтъ,
Слугъ своїхъ рятуєтъ,
Царица вся дні и ноци!
• Почаевськи мури.
Одъ турецької бури
Съ землею ся зрівняли,
Аще не би тою
Дівою святою
Свою цілостъ одержали.
Тимъ плещіте въ длини,
Поюще всі страни

Сей вѣбраний воеводі,
Церковь купно зъ нами,
Віриими синами,
Хранящи во всякой приг ді.

7.

ХАРЬКО.

1766.

Ой ишовъ сотникъ Харько черезъ Булане місто, да
сівъ горілку пити,
А за имъ, за имъ сімсотъ молодцувъ: стуй, батьку, не
журися!
Ой якъ же мині, панове молодцове, якъ мині не
журиться,
Коли подо мною муй кунь вороний да найліпший ста-
новиться.
Ой и сгань Харько, да и ставъ батько до Паволочи
приїзджати,
Ой и ставъ єго панъ Паволоцький җедомъ — виномъ на-
новати.
Ой и ставъ Харько, ой и ставъ батько меду-вина
підиввати,
Да на лядське білее ліженъко, да й ставъ спати ля-
гати.
Ой и приїхали два կозаченьки да ізъ лядського полку,
Да узяли Харька, узяли батька да забили въ колодку.
А вже прислали цані сотниці да лихні вісти;
Ой вибігла пані — сотничка, а въ цеі рученьки въ тісті.
Бодай же вамъ, панове — молодцове, да три літа боліти,
А шчо ви мене посиrotили и дробненъкі діти!
А у нашого пана лейвентаря за плечима ручнищ,
Ой похожае сотничка Харчиха бідная вдовиця;
А у нашого пана лейвентаря за плечима яичарка:
Ой и похожае сотничка Харчика якъ приблудна ярка.

Сотникъ Харько въбунтовался противъ шляхтичъ въ 1765 г. Это было начало послѣднаго возстанія Южнорусскаго народа противъ Польши, извѣстнаго подъ именемъ Колівщины. Сотникъ Харько былъ обманомъ схваченъ въ Наволочи и казненъ въ Жаботинѣ въ 1766 г.

ПѢСНІ

объ историческихъ событияхъ, которыхъ время можетъ быть опредѣлено не съ полной точностью.

8.

ПОХОДЪ ВЪ ЦАРЬГРАДЪ.

Ой подъ вербою, подъ зеленою,
Стояла рада хлопцівъ громади;
Радили жъ они добрую раду:
Не купуймо, братя, золоті перстні;
Купімо, братя, шовкові шнури,
Шовкові шнури, мідяй човни;
Спустимся внизъ да по Дунаю,
Гей по Дунаю подъ Царегородъ.
Ой чуемо тамъ доброго пана:
Ми ему будемъ вірне служити,
А онъ намъ буде добре платити:
По воронімъ коню, по золотімъ сідлі,
По калиновій стрільці, по хорошей дівці.

Эта пѣсня должна быть глубокой древности. Она, какъ кажется, описываетъ походы въ Царьградъ для службы греческимъ императорамъ.

МОРОЗЕНКО.

1.

Вибираєся Морозенко на війну:

Хиба жъ я тебе, муй синоньку, не пойму?
Бодай тебе, Морозенку, свої си цурали;
Бодай тебе, муй синоньку, турки зарубали.
Не лай мене, моя ненько, бо за-що гудити,
Коли трудно козакові безъ вояни прожити!
Не лай мене, моя ненько, грізними словами:
Схаменеться,— обільшевшися дробними слізами.—

2.

Ой Морозе, Морозенку, ти славний козаче!

За тобою, Морозенку, вся Україна плаче!
А не такъ вся Україна, якъ те горде вісько,
И старенка твоя ненька, идучи на місто.

А не такъ та стара ненька, якъ молода дівчина:

Сягальсья, Боже, Морозенка, козацького сина!

Ой були жъ у насъ були, да три отамани:

Едень ляхъ, другий русинъ, третій изрісъ зъ нами.
Що бувъ ляхъ, той въ Україні велими обладався;
Славъ козаковъ въ Московщину, хороше вибираєся;
Що бувъ русинъ — той козакамъ много приспівъ долі,
Возивъ скарби зъ Туреччини по Чорному морі;
Що бувъ изрісъ зъ козаками, той мавъ чорні очи,
Воронъ-конемъ, вихромъ въ степу, ігравъ въ день и
въ ночі.

13.

А всі ті три отамани пили медъ—горілку,
И любили щиримъ сердцемъ хорошу дівку.
Ой у місті, у городі, три козаки бъются,
Ой за тую дівчиноньку да й не погодяться.
Ой Морозе, Морозенку, зморозивесь просо;
Ой побігла дівчинонька до ворожки просто.
Ой ворожко, стара ненью! вчини мою волю!
Причаруй ти козаченъка на віки зо мною;
А ворожка стара ненька тее учинила;
Урізала коню грину—дівчину курила.
Еденъ козакъ сидить въ стола, дробни листи пише;
Другий стоіть коло стола червінцами сипле;
Третій стоіть край порога слѣзами заливає.
Той, що писавъ дробни листи, то той засмутився;
Той, що сипавъ червінцями, вельма зажурився;
Той, що слѣзами залився—да й розвеселився.
А въ три труби затрубили, у бубни заграли;
Въ три сторони козацьке вісько розсылали:
Ляхъ отаманъ пойшовъ въ едну—Москву воевати;
Въ другу русинъ отаманъ Туреччину рабовати,
А що ізрісъ зъ козаками—въ степъ конемъ іграти,
Зъ поганими татарами въ Криму погуляти.
Ой зъ за гори, изъ за кручи горде вісько виступає;
Передъ віськомъ Морозенко воронъ конемъ вигриває;
Склонивъ же вонь головоньку свому коню ча грину—
воньку;

Бідна моя головонько! Кримъ чужая сторононька!
Молодая дівчинонька заломила руки:
Чогось мині тяжко-важко да изъ тай розлуки.
Не буде вже дівчиноньку пригорнути кому:
Либонь-же ти, Морозенку, не вернешъ до-дому.
Це плачъ, не плачъ, дівчинонько, вернусь я до-дому;
Якъ я буду умірати—звяжешъ мі голову!
Стара ненька Морозиха вибігла ізъ хати:
Не могу жъ я, сама ненька, ві істи, ві спати.—
«Годі, годі, Морозихо, за синомъ тужити;
Ходи зъ нами козаками медъ-горілку пити.»
Чогось мині, козаченъки, медъ вино че п'ється;—

Ой десь то мій Морозенко зъ туркомъ въ Криму
бьеться.—

Ой въ неділю ранесенько да ще до східъ-сонця—
Заплакала Морозиха, сидя у вікониця:

Морозенко козаченько въ неволю попався. . . .

За рікою, за бистрою, покопані шанці;

Взяли, взяли Морозенка въ неділеньку вранці.

Продавай же, матусенько, воли да корови;

Ой викупляй свого сина зъ тяжкої неволі!

Продавай же, матусенько, бики да телиці;

Ой викупляй свого сина зъ сирої темниці.

Продавай же, дівчинонько, свої чорні очі;

Ой викупляй Морозенка милого зъ неволі;

Продавай же дівчинонька коралі, спідниці,—

Ой викупляй миленького зъ сирої темниці!

Стара ненъка Морозиха що мала продала,

И за сина молодого туркамъ давала;

Молодая дівчинонька сама шла въ неволю.

Лишь би тілько миленького пустили на волю.

Але турки не хотіли грошей, ні дівчини;

Ано хтіли головоньки козацького сина.

Не помогла дівчинонька, ні злоті червінці:

Посадили Морозенка на тисовимъ стільці.

Посадили Морозенка на жовтимъ пісочку,

Зняли, зняли зъ Морозенка червону сорочку.

Вони жъ єго а не били, і въ чверті рубали—

Тілько зъ єго, молодогб, живцемъ сердце взяли.—

Завинули въ китаечку, вишивану срібломъ,

Да й пустили на Україну ненъці на погибелъ;

Завинули въ китаечку, вишивану златомъ,

Да й пустили дівчиноньці за еї охоту;

Завинули въ китаечку, вишивану шовкомъ;—

Да ще молодъ Морозенко словами пробовкнувъ:

Пойшовъ би я въ чисте поле на Саворъ—могилу. . . .

Ой глянувъ би, подивився на свою Україну.

Пойшовъ би я въ чисте поле—турчинъ не пускає;

Сжалася, Боже, що въ чужині козакъ помирає!

Ой вийди же, дівчинонько, въ садокъ подъ вишеньку;

Подухаешь, ни же чути щю про Морозенка?
Вернулася дівчинонка, руки заломала:
Смерть козака Морозенка зовудя чунала!

Морозенко — любимый герой южнорусской народной поэзии. На всем протяжении дожнорусской земли цоють о немъ пѣсни въ различныхъ вариантахъ. Пѣсни о Морозенкѣ начатаы въ Запорожской Старинѣ Срезневскаго и въ сборникѣ Максимовича. Прилагаемая здѣсь пѣсня не похожа на прежнія. Въ польскихъ лѣтописяхъ XVII вѣка въ числѣ сподвижниковъ Богдана Хмельницкаго упоминается Корсунокъ полковникъ Мрзовицкій. Онъ явился въ 1648 г., участвовалъ при осадѣ Збаражи въ іюнь 1649 г.; потомъ исчезаетъ изъ исторіи Хмельницкаго. Корсунскими полковниками послѣ него были другие (Лукьянъ Мозыра, а послѣ казни его, въ 1652 г. Иванъ Волотаренко). Въ 1658 г. снова упоминается Мрзовицкій въ числѣ доброжелателей Выговскаго, участниковъ замысловъ его о созданіи Великаго княжества Русскаго и называется человѣкомъ шляхетнаго происхожденія (см. Anna Poloniae Коховскаго, Исторію Іоанна Казимира неизвѣстнаго сочинителя и Памятники о царствованіи Сигизмунда III, Владислава IV и Яна Казимира, изданные Войницкимъ). Въ одной изъ дожнорусскихъ лѣтописей (Исторія о презѣльной и кривавишнѣ, когда не бывадои брани) Корсунскимъ полковникомъ въ 1649 г. называется Морозъ, очевидно одно лицо съ именемъ Мрзовицкаго. Изъ пѣсни же, помѣщенной въ Запорожской Старинѣ Срезневскаго, видно, что Морозенко участвовалъ въ Жванецкой битвѣ въ 1653 г. Не безъ основанія можно предположить, что обѣ эти Мрзовицкому пѣсни народныя, поютъ подъ именемъ Морозенка; но неизвѣстно: къ одному ли лицу относятся все пѣсни, въ которыхъ упоминается о Морозенкѣ. Въ пѣснѣ о Свирговскомъ упоминается Морозенко и ужъ комѣчно не тѣть, который быль Корсунскимъ полковникомъ, при Богданѣ Хмельницкому. Въ прилагаемой здѣсь пѣснѣ вѣроятно видѣть не Корсунскаго полковника, а другаго Морозенка, жившаго прежде: здѣсь упоминается обѣ одномъ изъ козацкихъ атамановъ, который быль Ляхъ, и о войнѣ съ Московскію. Во времена Хмельницкаго Ляхъ не могъ мирно проживать съ цозаками и атаманствовать надъ ними, тѣмъ болѣе водить ихъ на русскихъ. Пѣсня эта должна была составиться въ то время, когда еще не разгорѣлась непримиримая вражда южнорусского народа съ польскимъ.

именно въ XVI вѣкѣ. Выраженіе красную рубашку зна-
чить кожу: въ другомъ варианѣ, записанномъ на Вес-
лынѣ, говорится о Мороаенѣ: обдеръ зѣ его живцемъ шку-
ру татаринъ забытъ гений. Въ послѣднихъ четырехъ сти-
хахъ изображается народное вѣрованіе въ знаменательность
кукованья кукунѣкъ. Вѣрованіе это очень древнее: въ изоб-
раженіи дрефитъ Славянъ божество Живый илъ Ладъ
принимало образъ кукунѣкъ.

10.

САВА ЧАЛИЙ.

Ой бувъ въ Січі старий козакъ прозваниемъ Чалий:
Выгодувавъ сина Саву у Польщу на славу.
«Ой чи бачишъ, старий Чалий, що синъ Сава робить?
Якъ піймає запорожцівъ — у кайданахъ водить?
Колибъ мині, милі братя, въ Польщі побувати,
Въ Польщі, въ Польщі побувати — Саву повидати.—
«Да не май єго, старий Чалий, всею Січю взяти!»
Да щежъ не світъ, да щежъ не світъ, да щежъ не
світає;
Да вжежъ Гнатко зъ кравчиною коникій сідлає;
Посідлали кониченьки, стали меду пити....
Стали ляхи, вражи сини, у вікна палити:
Ой обмахнулись два ляшенъки на въ-хрестъ шабель-
ками;
Утікъ Гнатко зъ кравчиною по підъ рученъками:
Да пішовъ Гнатко зъ кравчиною по надъ Богомъ
тихъ;—
Ой ні кому наказати — буде Саві лихо!
Ой бувъ Сава въ Немирові въ лиха на обіді;
Вінь не знає, не гадає, о своєй гуркотії біді.
Да чому-сь мині, милі братя, медъ-вино не п'ється,
Где-сь на мене молодого бідонька кладеться.
Да сідлай, джуро, сідлай, малий, коня вороного,

А собі сідлай, джуре малий, старого гнідого;
Да поїдимо до-господи, хочъ нась и не много.—
Стойте явіръ надъ водою, въ воду похилився:
Іде Сава зъ Немирова, тяжко засмутився.
Ой приіхавъ да панъ Сава до своєго двора;
Питається челидоњки: чи все гараздъ дома?
Завсе гараздъ, пане Саво, тілько одно страшно:
Виглядають гайдамаки изъ за гори часто.
Ой сівъ Сава въ конець стола, дробни листи пише;
Его жінка Настасия дитину колишес;
Да сидить Сава въ конець стола, ставъ листи чи-
тати —

Его жінка Настасия тяженко вэдихати,
— Да пойди, джуро, пойди, малий, а внеси горілки;
— Ми випьемо за здоровье да своеї жінки.
— Да пойди, джуро, пойди, малий, да унеси пива;
— Ми виньемо за здоровье да своего сина.
— Да пойди, джуро, пойди, малий, да унеси меду;
— Чого-сь мині тяжко-важко-головки не зведу.—
Ой не вспівъ джура, не вспівъ малий, да ключівъ у-
зяти —

Ускочили гайдамаки, стали поздравляти.
— Да здоровъ, здоровъ, пане Саво, якъ ти собі маешъ?
— Издалека гостей маєшъ — чимъ іхъ привітаешъ?
«Ой не знаю, милі братя, чимъ же васъ витати:
«Породила жона сина; буду въ куми брати.
— Коли бъ же ти, пане Саво, хотівъ въ куми брати,
— Ти бъ не ходивъ да до Гарду церковъ руйновати!
Ой кинувся да панъ Сава до ясного меча,
Ухватили на два списи изъ правого плеча;
Ой кинувся да панъ Сава до ясної зброї —
Его взяли да й підняли на два списи къ горі!
— Отсе жъ тобі, пане Саво, за твої ужитки,
— Щобъ не кликавъ у куми до сучки улітки! —

—

Въ первыхъ девяты стихахъ сцена проходитъ въ Ст-

чъ. Въ 10, 11 и 12 описывается первое неудачное нападение Игната на Саву. Въ прочихъ стихахъ идетъ непрерывно рассказъ о гибели Савы. Гардъ-запорожское укрѣпление со стороны Польши. Красчиною назывался запорожскій отрядъ: въ старинныхъ пѣсняхъ обѣ эпохѣ Наливайка это имя принималось въ смыслѣ всего запорожского войска, но почему-обстоятельно не пояснено никакъ. Послѣдніе стихи пѣсни о Савѣ объясняются устнымъ преданіемъ: говорятъ, что Сава приглашалъ въ кумовья запорожцевъ къ своей собакѣ для поруганія: собакѣ этой была кличка: улитка. Въ варианѣ, записанномъ въ Полтавской губерніи, при описаніи шокда Игнатова, говорится, что у него была

Одна нога у сапьянці, а другая боса.

Это значитъ,—объясняли мнѣ—что Сава былъ характерникъ (колдунъ) и такъ обезопасилъ себѣ чарами и заклинаніями, что его нельзя было достать иначе, какъ только въ такомъ случаѣ, когда врагъ его одною ногою будетъ стоять на польской землѣ, а другою на запорожской. Игнать положилъ въ одинъ сапогъ запорожской земли, а другою ногою ступала по польской землѣ бесикомъ для того, что на сапогѣ могли остаться частицы земли запорожской. Пѣсни о Савѣ Чаломъ напечатаны въ Запорожской Старинѣ и собраніяхъ Максимовича и Вацлава изъ Олеска. Помѣщенный здѣсь вариантъ отличенъ отъ прежнихъ. Игнать въ другихъ вариантахъ носитъ название Голый. Срезневский относить это событие къ временамъ Наливайка, потому что въ пѣсняхъ обѣ его эпохи встрѣчается имя Игната Голаго. Войницкій думаетъ, что Сава Чалый былъ отецъ генерала польского Цалинского и погибъ въ половинѣ XVIII вѣка. У Коховскаго упоминается козацкій полковникъ Сава въ половинѣ XVII вѣка.

11.

ПОДОНЧИКИ.

Ой по Дону, по Дону,
Да по синему морю,

Зіграються подончики
На Балканську гору.

Ой сідлайте кониченьки,
А натягайте мундурочки,
Бо підемо у Москву
На кватероньки стояти.

Скоро въ Москву вошли,
На кватероньки пойшли,
Ажъ виходить самъ полковникъ
На високу гору!

Ударився самъ собою
Объ сирую землю:
Ой ти земле сирісенька,
Ти матуся рідаісенька!

Не приняла-ось віська моего,
Да запорожського—
Прийми мене, подкоцника,
Молодесенського!

Защебетавъ соловей
Тамъ у гаю седючи,
Да заплакали подончики—
Полковника везучи.

Рости, рости клинь-дерево—
Тамъ у гору високо;
Поховали полковника
Въ сиру землю глибоко.

Звудки вітеръ повяне—
Въ ту сторону листъ паде;
Тоді тебе, полковнику,
Отець-мати спомъяне.

Примѣрніе: Подонеки—жители Дона, следовательно, донскіе казаки. Но о комъ эта пѣсня, о какомъ событиї, какого времени—невѣдѣмо. Достойно замѣчанія, что она, въ разныхъ вариантахъ распространена по всей землѣ южнорусской; но вмѣсто подонекъ идутъ суртопрасы, вмѣсто полковника хазаны; въ другихъ жемчугахъ имена гайдарики и вмѣсто полковника отаманы; въ третьихъ—идутъ гайдамаки и въ пѣкоторыхъ розбойники. Во всѣхъ вариантахъ стихи 17—20 совершенно одинаковы, что и обличаетъ военное происхожденіе пѣсни. Стихи 25—32 болѣе или менѣе похожи.

Пѣсни о событияхъ частной жизни и легенды.

12.

ПЕТРУСЬ.

Пані вельможна свого мужа мала,
А ще вірніше Петруся кохала,
По сімъ разъ на день за нимъ присилала,
А за восьминъ разомъ сама поїхала,
И на несчастну годину застала.
Приїхала вельможна підъ нові брами:
Стоїть варта всі чотири грани;
Глянула вельможна въ яснє віконце:
Стойть Петрусъ мое любе сонце!
Годі, Петрусю, покинь молотити:
Сядай при мині меду-вина пити.
Годі, Петрусю, покинь горювати:
Сядай зо мною — будешъ пановати!—
Виїхала вельможна на високімъ мості:
Вернися, Петрусю, іде панъ у гости.
Взяли Петруся підъ білci боки,
Вкинули Петруся у Дунай глибокий.
Утонувъ Петрусъ — тілько хустка плавле:

Папі вельможна білі руки ламле.
Казала вельможна на штири неділі,
Шобъ Петруся въ Дунаї гляділи.
Дала вельможна три тисячи гривней,
Шобъ змалёвали якъ Петрусь хороший.
Пішла вельможна одъ хати до хати;
Здібала ей Петрусева мати:
«Чи я ходила, чи я тебе просила,
«Шобъ ти моого сина въ Дунаї втошила?»
Скинула вельможна зъ себе отласину,
Да одегнула синюю свитину.
— Не плачъ, матуся, бо я сама плачу:
— Бо черезъ Петруся свое пансьтво трачу!

—
13.

БОНДАРУВНА.

Ой у Луцку въ славнімъ місті капелія грає;
Молодая Бондарувна у корчмі гуляє.
Бувъ на той часъ панъ Канёвський въ Луцку на охотѣ,
Довідався о ладності и о еї цноті.
Бувъ цікавий панъ Канёвський Бондарувну знати:
Взявъ зъ собою трохъ гусарувъ—шіповъ виглядати.
Ой гуляє Бондарувна до заходу сонця;
Ой дивиться панъ Канёвський, сидючи въ оконця.
Ой якъ крикнувъ панъ Канёвський: давайте сидельце.
Бо гуляє Бондарувна — болить мое сердце!
Скоро прийшовъ до корчомки: добри день всімъ давъ,
А обнявши Бондарувну да й поцілувавъ.
Якъ ся маєшъ, Бондарувно, нехъ тя буду знати:
Сподобалась мині, панно
Злякалася Бондарувна: — «що мі тутъ діяти?» —
А стоячи мислить собі: где би утікати.
Ой сказали міщеночки и старі люде:
Втікай, втікай, Бондарувно — лихо тобі буде!

Утікала Бондарувна промежи домами,
А за нею три гусари зъ голими шаблями;
Утікала Бондарувна промежи лотоки:
Уловили Бондарувну подъ білні боки.
Изловили Бондарувну на новому мосту:
Сама красна, ченурна, хорошого зросту.
Узявлъ еі старий жовніръ за білу руку:
Припровадивъ Канёвському на велику муку.
Ой привелл Бондарувну предъ нові палати,
Ой тамъ казавъ панъ Канёвський у скрипочку грати:
Посадили Бондарувну на золотімъ креслі:
— Кадукъ твою паривъ матіръ! прийшласъ мни въ іслі?
— Ой чи волишъ, Бондарувно, да медъ вино пити,
— Ой чи волишъ, Бондарувно, въ сирій землі гнити? —
«Ой волю жъ я десять рази въ сирій землі гнити,
«Ніжъ зъ тобою, муй паночку; да медъ-вино пити!»
Якъ ударивъ панъ Канёвський мимо еі уха —
Заразъ стала Бондарувна и ціма и глуха!
Ой упала Бондарувна близько перелазу: —
Забивъ, забивъ панъ Канёвський зъ ручниці одъ разу!
А въ нашої Бондарувні заплімані плічки —
Куди несли Бондарувну — кроваві річки.
А въ нашої Бондарувні хвартушокъ зъ мережки —
Куди несли Бондарувну — текли кроваві стежки.
Ой принезли Бондарувну до нової хати:
Положили на лавоныці, стали убірати;
Ой поспіли Бондарувні віночокъ зъ барвінку, —
Такъ убрали Бондарувну якъ до шлюбу дівку.
Ой приіхавъ панъ Канёвський на нове подвур'я:
Питається у сусіди — чи тугъ Бондарувна?
Ой и прийшовъ панъ Канёвський до нової хати,
Да заломивъ білі руки, ставъ собі думати! ..
Ой ти жъ, моя Бондарувно! ... яка жъ бо ти гожа!
Ой якъ же ти процвітаєшъ якъ въ городі рожа!
Ой ти жъ моя Бондарувно! ... яка жъ бо ти біла!
Ой якъ же ти процвітаєшъ якъ въ саду лелія. —
Ой и казавъ панъ Канёвський дерниць цакунити —
Молодої Бондарувці домовину збити;

Ой же казавъ панъ Каневський Китайки нібрати—
Молодої Бондаруїні донбінну вбрati;
Ой же казавъ панъ Каневський ще й сілєпъ скелю—
бати—

Молодую Бондаруїну гарно поховати.

Ой то казавъ панъ Каневський вузики пінати—

А молодій Бондаруїні до гробу заграти!

Якъ зачили Бондаруїну у гробъ опускати—

Ой то казавъ панъ Каневський що жалобнішъ грati!

Ой викинувъ панъ Каневський на столь сто чёрво-
ніхъ:

Отсё тебi; Бондаруїнo; за чорнi брохи!

Ой стутиуvesi старий Бондарь объ стіль головбю—
«Наложила; яол доню; за кsізъ головбю!»

Примітка. Происшествіе, описываемое въ этой пѣ-
снѣ, случилось дѣйствительнo въ Луцкѣ въ половинѣ
прошлаго столѣття. Панъ Потоцкій, староста Каневскій,
прославился своими свирепствами; которымъ онъ совер-
шалъ безнаказаніе по причинѣ слабости польского мра-
вительства. Впослѣдствіи онъ удалился въ Почаевскій мо-
настырь и построилъ тамъ великолѣпный храмъ, сущес-
твующій понынѣ. Въ числѣ многихъ изустныхъ обѣ немъ
анекдотовъ достойнъ замѣчанія разскaзъ о его обращеніи.
Онъ хвалъ по горѣ, параленій съ тою; на которой стоитъ
Почаевскій монастырь. Кучерь перениулъ его. Панъ, ко-
торому ничего не стоило убить человѣка, приказалъ ему
стать, а самъ прицѣлился въ него изъ ружья. Кучерь,
обратившись къ монастырю, закричалъ: *Найсвятiша!*
Мати Божа! Погибельки! рѣтуй мене и дітей моихъ.
Ружье осѣклось. Три раза панъ хотѣлъ стривляти три раза
осѣкалось ружье при восклицаніяхъ къ Божіей Матері об-
реченаго на смерть. Это событие, какъ рассказываютъ,
сдѣлало переломъ въ душѣ пана.—На Волыни народъ помнить
Бондаруїнu: нeрѣдко въ деревенскомъ домикѣ можновстрѣтить
портретъ ей въ одѣждѣ волынскійъ сельскій дѣвицѣ. Во
второмъ стихѣ описывается волынскій обычай: во введен-
нимъ и праздничнымъ днімъ люди обоего пола следятся въ
корчму; туда же приходятъ старики; являются два—три музы-
канта съ бандурами, скрипками, басомъ—молодые люди тан-

шують; эти увеселія совершаются предъ глазами родителей, а потому всегда почти пристойно.—Изъ словъ въ 33 стихѣ: *мимо еї уха, кажется, надобно думать, что пань Каневскій не хотѣлъ убить ее, а выстрѣлилъ съ цѣлью напугать, но пуля попала въ плечо* (с. 67), и, вѣроятно, въ артерію.—Въ окрѣдь барышины бывшевицкаго принадлежность свадебнаго торжества, проходи жади на гробу, умершей дѣвицѣ; также точно какъ и вообще при погребеніи дѣвицѣ наблюдались свадебные обряды: это горькая иронія падъ жизнию и смертію, иронія, которою отличается народъ южнорусскій: ога-еъ! народной особенности, орошившейся съ тѣми чувствами южнорусскаго членства, которыми развиваются съ младенчества и остаются съ ними на всю жизнь—полубразованные южноруссы, какъ мнѣ случалось замѣтить, сочувствовали всею душою шекспировымъ драмамъ, между тѣмъ какъ изъ великоруссовъ многие образованые люди толкуютъ вихъ-достоинствъ только потому, что многое объ нихъ писано и говорено. Песня о Бондарувнѣ пронирнута этой ироніей: въ этомъ тонѣ Каневскій покупаетъ катайки—изъ своей панскої милости и даетъ сто червонцевъ за красоту Бондаровны послѣ ея погребенія.—Въ ст. 9 Каневскій говоритъ: давайте силою! желая сказать: поймаемъ эту птичку. Пань Каневскій, шо предавлю, либъль выражаться иронически.

14.

НЕМЕРУВНА (УБІЙСТВО ЖЕНЫ.)

Ціла, дила Немеруха на меду,
Да іпроника свою донну молоду.
У неділю, таки рано, таки нѣчъ....
— Ой не люблю Шкандибенка — піду прічъ! —
Ой и діця Немерувна по горі,
А за нею Шкандибенко на коні.
«Ой чою ти, Немерувно, мінки йдешъ?»
«Чи ти въ мене воронижъ коней не маешъ?»
— Ой хочъ и є вороні коні, то твої,
— Да й самъ, молодъ, не до' мислоньки міц? —
«Ой чого ти Немерувно, въ світі йдешъ;

«Чи ти въ мене дорогихъ сукопъ не маєшъ?»
—Ой хочь и є дорогі сукні, то твої,
—Да й самъ, молодъ, не до мислоньки міні!—
«Ой чого ти, Немерувно, боса йдешъ,
«Чи ти въ мене черевичківъ не маєшъ?
—Ой хочь и є черевички, то твої,
—Да й самъ, молодъ, не до мислоньки міні!—
Якъ узявъ вінъ Немерувну на коня,
Да й потасивъ Немерувну по тернахъ!
«Гуляй, гуляй, кониченьку, по терну,
«Да рознеси Немерувну непевну!

—Ой дай мині, Шкандиненку, гострий ніжъ,
—Повиймати чорний теренъ зъ білихъ нігъ.»
Не виймала чорний теренъ зъ білихъ нігъ,
А встремила проти сердця гострий ніжъ.
Привізъ сі Шкандиненко до тещеньки въ двіръ:
«Ой одчиняй, моя тещенько, ворота;
«Іде къ тобі дочка твоя п'яненька!»
—Ой одъ чого, муй зятеньку, впинася,
—Ой одъ чого, дитя мое, заснула?—
«Упилася, моя тещенько, одъ терни,
«А заснула, моя тещенько, одъ ножа!»

—

Примѣрѣніе. Эта Немеровна, повидимому, должна принадлежать къ древней южнорусской фамилии Немѣричей, къ которой принадлежалъ известный въ цѣловинѣ XVII вѣка Юрій Немиричъ, одинъ изъ составителей гадячскаго договора съ Польшею. Не есть ли эта Немеровна одна изъ тѣхъ многихъ благородныхъ женъ и дѣвицъ, которыхъ достались насилию, иногда для спасенія себя и родныхъ, въ жены козакамъ, во время восстанія при Хмельницкомъ; когда, по сказанію Самовидца, жены шляхетскія стали женами козацкими? Въ такомъ случаѣ первый и. второй стихъ заключаютъ иронію надъ роскошною жизнью павловъ.

15.

ИВАСЬ (УБІЙСТВО ЖЕНЫ.)

Поіхавъ Ивась на полевапичко,
Покинувъ Ганнусю на гореванячко.
— Матусю, матусю! гляди тутъ Ганнусю!
— Давай ей істи калачи біленьки,
— Давай ей пiti медъ-вино повненько,
— Клади еї спати на білихъ подушкахъ.—
Матуся не слухала—того не зробила;
Дала ей істи—сирий качанъ гризти;
Дала ей пiti горької горчиці,
Клала еї спати зъ свинями въ барлозі.
Приіхавъ Ивась изъ полованичка:
— Ганнусю, Ганнусю, одчини ворота!—
«Ивасю, Ивасю, лядаша Ганнуся:
«Калачи пойла, да и покришила,
«Медъ-вино випила, да шклянки нобила,
•
— Матусю, матусю! яку кару дати?
— Озьмій за рученьку, виведь за гороньку,
— Зними головоньку.—
Узявъ за рученьку, вивівъ за гороньку
И знявъ головоньку. •
Шішовъ у снітлоньку—калачи ціленьки,
Калачи ціленьки, медъ-вино повненьке.
Пішовъ до ліженька—постілька біленька,
А на тій постільці дитинка маленька.
— Матусю, матусю! три гріхи на душу:
— Еденъ грішочокъ—вона молоденька;
— Другий грішочокъ—дитина маленька,
— Третій грішочокъ—я самъ молоденъкий!..

16.

ЯКИМЪ (УБІЙСТВО ЖЕНЫ.)

А учора изъ вечері, якъ місяць мінявся,
Ишовъ Якимъ до ~~вдовонъки~~, а сусідъ лягувал.
Прийшовъ Якимъ до ~~вдовонъки~~: «добрі вечіръ сердце!»
Вона ему одказала: — забий жінку ~~жерпю~~. —
«Молодая удавонъко! якъ жінку забити?
Моя жінка молоденка буде ся просити!»
— Не вважай же, Якимонъку, на еї пресъбонъку;
— Збери въ ліву руку коус — зотни головонъку! —
Прийшовъ Якимъ до домонъку, да ставъ жінку бити:
Его жінка молоденська стала ся просити:
«Не вважаештъ, Якимонъку, на мя молодую,
Да вважай же, Якимонъку, за дитинку малую!»
Дорадила враже вдова інъ жінку забити:
Теперь дорадь, враже вдова, где еї подіти?
— Запель въ печі, заткни номінь, же бі не журіло;
— Виведь еї въ чисте поле — скажуть, що задуріла.

Ой у лісі на горісі скоче птахъ по пруты;
Уже ведуть Якименка у ~~залині~~ путі.
Ой зобачивъ сусідонъка изъ третьей хати, . . .
Питається малихъ дітей: а де ваша мати?
Пішла мати до родини на всю ночь въ гостини,
Да забулась взяти въ собю малої дитини.

17.

ЕЩЕ УБІЙСТВО ЖЕНЫ.

Десь ти, сину, свою милу любишъ,
Шо ти еї раненъко не будишъ?
— Ти, мати, порадниця въ хаті!

— Порадь, мати, якъ милу карати! —
«Озъми, сину, дротяні віжни:
«Звяжи милій рученьки и ніжки;
«Озъми, синку, нагайку-дротяну,
«А спиши милу якъ чорну китайку.»
А зъ вечіра котора шуміла,
А до світа вже мила зомліла.
Пішла свекруха невістку будити —
А за кровью не можно ступити!
— Мати, мати, порадниця въ хаті,
— Порадила-есь якъ милу карати, —
— Порадь, мати, якъ милу сковити! —
«Озъми, сину, сивую конину:
«Втікай, втікай, сину, зъ лиха на Вкраїну!»
— Не можно, мати, зъ лиха утікати:
Шо наробивъ — треба одбувати! —
На милую домовину тешуть,
А милого розоньками сечуть.
Уже милую до гробу впускають,
А милому головку стиняють!

18.

ЕЩЕ УБІЙСТВО ЖЕНЫ.

Ой підъ гаемъ, гаемъ зелененъкимъ,
Ой тамъ ходила милая зъ милененъкимъ.
Ой тамъ мила зъ милимъ говорила:
«Ой ты милий, а я твоя мила!
«Ой ты милий, ты мій милий друже!
«Ой не бий мене въ головоньку дуже!
«Ой якъ ты будешъ въ головоньку бити,
«Ой якъ я умру — зъ кимъ ты будешъ жити.
«Ой якъ я умру въ неділоньку въ ранці —
«Положи ты мене въ світлиці на лавці.
«Ой, мій миленъкий, а якъ же я умру —

«Скажи зробити буковую труну.»

—Де-жъ тобі, мила, бучини узяти: —

—Будешъ, миленька, въ сосновій лежати. —

«Дай мині, милий, крамиую сорочку: —

«Поховай мене въ вишневімъ садочку.»

—Де-жъ тобі, мила, крамнини шукати:

—Будешъ, миленька, въ плоскунній лежати. —

«Викопай же мині глибоку могилу,

«Посади въ головкахъ чорвону калину,

«А въ піженськахъ хрещатий барвінокъ.

«Ой якъ ти будешъ да сина женити,

«Прийдешъ до мене калини ломити,

«Ой якъ ти будешъ дочку отдавати,

«Прийдешъ до мене барвіночку рвати.»

А въ неділю, рано, якъ сонечко зходить,
Милий по садочку зъ дитиною ходить.

—Ой устань, мила, устань, господине,

—За тобою, мила, вся худоба гине. —

«Ой нехай гине — нехай пропадає:

«Есть у тебе друга мила — та нехай падбає!»

—Ой устань, мила, устань дорогая,

—Росплакалась дитина малая. —

«Ой нехай плаче — вона перестане;

«А матінка до віку не встане.»

А въ неділю, рано, якъ сонечко зходить,

Милий зъ милою по садоньку ходить;

Питається мила: «шо то за причина,

«Шо у садоньку висока могила? —

—Ой моя мила — то тая причина:

— Тутъ у мене лежить перша дружина. —

«Не треба було крамної сорочки —

«Не треба ховати въ вишневімъ садочку.

«Булобъ завернути въ лихую ряддину,

«Витянути було въ поле на долину.»

Примѣганіе. Калина и барвинокъ свадебныхъ растеній садятся и на могилахъ. Выѣсто 35 стиха неоутъ иногда;

Де-жъ ти бачивъ, щобъ якъ хто умре да встане.

19.

УБІЙСТВО ЖЕНЫ (ИЛИ ЛЮБОВНИЦЫ.)

— Ой повій, вітру, въ тую стороњку,
— До того краю, где милую маю!
— Вітеръ повіває, милої не має:
— Де-сь моя мила зъ іншимъ розмовляє.
— По садоньку хожу,
— Коня въ ручкахъ вожу,
— До конника зъ-тиха промовляю:
— Ой коню, мой коню,
— Коню вороненъкий,
— Порадъ мене, шо я молоденъкий:
— Чи листи писати,
— До милої слати,
— Чи самому сісти—поїхати?
— Ой листи писати—
— Будуть люде знати;
— Лишъ самому сісти—поїхати!
— Сідлай, хлопче, коня вороного,
— Одвідаю коханя свого! —

Ой приіхавъ милий
До милої въ-гості,
А въ милої весь двуръ на помості.
— Для кого ти, мила,
— Ті мости мостила?—
«Для того, шо вірне любила!»
— Для кого ти, мила,
— Сей двуръ будовала,
— Чи для того, шо вірне кохала?—
«Не для тебе, милий,

«Сей двуръ будовала,
«А для того, що вірне кохала »
— Для кого ти, мила,
— Сей двуръ спорадила?—
«Для того, що вірне любила!»

Узявъ милий милу
За білу ручку,
Привівъ еї надъ биструю річку:
— Не жила жъ ти по-правді зо мною:
— Теперъ мині розлука зъ тобою!—
Узявъ милий милу
Підъ білі боки,
Да укинувъ у Дунай глибокий!
— Пливи, пливи, мила,
— Тихою водою,—
— А я буду заразъ за тобою! —
— Пливи, пливи, мила,
— На жовтий пісочокъ,
— Подай мині зъ-тиха голосочокъ! —
«Бодай тобі, милий,
«Такъ важко канати,
«Якъ мині тяжко голосочокъ подавати!»

20.

СМЕРТЬ ЖЕНЫ.

Поіхавъ козакъ на полёванье,
Зоставивъ жону свою на горюванье,
Пустивъ кониченька на попасанье,
А самъ припавъ къ сирій землі на спочиванье.
Приснися козакові дивнесенький сонъ:
Що вилинувъ зъ підъ рученьки ясненський соколь.
Поіхавъ козаченько до вороженьки:
— Воруженъко! голубонъко! одгадай мині сонъ:

—Що вилинувъ зъ підъ рученьки ясненський соколь.—
«Біжи, біжи, козаченку, и не стаючи,
«А вже твоей миленької не застаючи.
«Вчора изъ вечіра сина привела,
«Сама молоденька до гробу лягла »
Приїзджає козаченко къ новимъ воротамъ:
Ажъ виходить, вибігає найменьша свість,
И виносить козакові лядаяку вість:
«Чоломъ, чоломъ, пане зятю, чужий, да не нашъ!
«А вже твоей миленької на світі не машъ.
«А вчора изъ вечіра сина привела:
«Сама молоденька до гробу лягла.»
Приїзджає козаченко на новенський двіръ,
Удалили по миленькій у голосний дзвінъ.
Увіходить козаченко въ нову світлицю:
Лежить ёго миленькая на усю скрамницю.
Няньки, мамки молоденки за столомъ сидять,
Дитя ёго коханее на ручкахъ держать.
— Ножки моі походяці! чомъ не ходите?
— Ручки моі роботяці! чомъ не робите?
— Уста моі сахарні! чомъ не мовите?
— Очки моі чориенькі! чомъ не глянете?—
«Не той же, козаченко, теперъ світъ наставъ,
«Щобъ умерший еще зъ нави вставъ!
«А не тая, козаченку, стала година,
«Щобъ умершяа еще говорила!»

—

Примѣганіе. Пѣсня глубокой древности. Въ Украинѣ по лѣвой сторонѣ Днѣпра, въ губерніяхъ Полтавской, Харьковской и Воронежской поютъ эту пѣсню почти также какъ и на Волынѣ, но вместо козакѣ говорятъ королевизѣ. Въ восточной Россіи поютъ пѣсню точно такого же содержанія и размѣра, и мужъ умершей отъ родовъ женщины называется королюшка.—Въ третьемъ отъ конца стихѣ выраженіе—зъ нави вставъ (изъ гроба, изъ могилы)—имѣется...

видимый характеръ древности. *Навъ, насье* («навье бьють Полованы»). Лавр. лѣт.) встречается, и то рѣдко, въ самыхъ древнихъ спискахъ летописей.

—
21.

ЕЩЕ СМЕРТЬ ЖЕНЫ.

Да у саду, саду винограду,
Тамъ стойте коничокъ въ нараді;
Нікто того коня не сторгуе,
Нікто за ёго грошей не зрахуе; —
Наїхали купці зъ Варшави,
Того коника зторговали,
Ще за ёго гроши зраховали.
— Бежи, бежи, коню, дорогою,
— До моєї милої на розмоку. —
— Стукни-пукни, коню, въ ворота,
— Вийде къ тобі мила краща злата. —
Не вийшла мила, тілько мати:
«Стукай, коню, хочъ не стукай!
Уже ёго миленьку склонили,
Въ вишневому садику положили,
Жовтимъ пісочкомъ притрусили.»
— Бежи, бежи, коню, къ вишневому саду,
— До моєї милої на пораду. —
Ти, білій каменю, исхопися,
Ти, синая земля, розступися,
Ти, моя миленька, одзовися.
Чи мині по тобі журиться,
Чи дождавши осени жениться?
Ти, мій миленький, не журися;
Дождавши осени оженися!
Озьми собі, милий, ще дівку,
Щобъ мала собі всю постільку.
А моєї постіленки не терайте,

Для моіхъ дітокъ исховайте,
Бо скажуть люде, що не мати:
Не хотіла своїмъ дітямъ дбати.

—
22.

УБІЙСТВО СЫНА И НЕВЪСТКИ.

Оженила мати молодого сина,
Да взяла невістку не до любови,
Що не біле личко, не чорні брови;
Синъ до матері зъ білою рукою,
А мати до сина изъ горілкою;
Частує сина да горілкою,
Молоду невістку да отрутою.
Ой випьсмо, мила, хоть по половинці,
Щобъ нась положили въ одній домовинці.
Ой випьемо, милий, хоть по новній чарці,
Щобъ тебе положили у одної ямці.
Ой умеръ же синъ въ неділеньку въ-ранці,
Молода невістка въ обідню годину.
Поховали сина да підъ церквою,
Молоду невістку підъ дзвінницю.
Посадили синові чорвону налину,
Молодій невістоньці зелену шешшину.
Гілка до гілки прихиляється—
Мати за дітьми побивається.

—
Примѣчаніе. Въ Украинѣ вмѣсто посадили (ст. 16) поють
«иргосла», а послѣ 18 и 19 стиховъ прибавляють слова ма-
тери:

Либонь же ви, дітки, вірненъко любились,
Що ваши вершечки до-кушки скилились.

23.

ГРИЦЬ.

Ой ти Грицю, дорогий кришталю!
Чи ти не знаєшъ, где я мішкаю?
Моя хатина близько криниці;
Прийди до мене на вечерниці!

Не ходи, Грицю, на вечерниці:
На вечерницахъ все чаровниці,
Солому палють и зільля варють;
Тебе, Грицуню, здоровья збавлють.

Всі молодиці кохали Гриця:
Одна дівчина дужче кохала.
Гриця кохала да й ревновада.

Котра дівчина чорнобриван --
Та чаровниця справедлива.
Въ неділю рано зільля копала,
А въ понеділокъ пополоскала;
Прийшовъ вівторокъ-зильля варила,
Въ середу рано Гриця бтруїла.

Чого ти, Грицю, такий смутний ходишъ?
Чомъ ти до мене, Грицю, не говоришъ?
Ой якъ я маю зъ тобой говорити:
Кого я люблю — не могу забути.

Гриць розгорівся, Гриць розболівся;
Прийшовъ четверъ — Гриценко вмеръ:
Прийшла п'ятниця — поховали Гриця!

Сховади Гриця близько границі;
Плакали за нимъ всі молодиці;
И дівки руки білі ламали,
Якъ молодого Гриця ховали.

И хлопці Гриця всі жалковали,
Чорнобриву всі проклинали:
Нема їй не буде другого Гриця,
Що изігнала зъ світу чаровниця.

Въ суботу рано мати дочку била:
—Нащо ти, суко, Гриця отруїла?
«Эй мати, мати, жаль ваги не має,
«Нехай же Грицю въ двохъ не кохає.

»Нехай не буде ії ні мині;
«Нехай наістяться сирої землі.
«Я зъ біла світа Гриця згубила,
«Зъ світа згубила», що дуже любила.

«Отъ тобі, Грицю, такая зацлата:
«Зъ чотирохъ досчикъ темная хата!
Пошла милая за милимъ до гробу:
«Ой милий, милий—жаль мині по тобі,
«Шо ти такъ лежишъ въ сімъ глибокімъ гробі.»
Обизвався милий зъ глибокій долини
Жалкими словами до своєї дівчини:
—Ой зайди, зійди зъ моєї могили,
—Бо я тутъ лежу зъ твоєї причини. —

Примѣр. Стихи 1—4 рѣчъ отравительницы; стихи 18—21: рѣчъ, вѣроятно, домашнихъ, можетъ быть, матери Гриця.—

24.

ОТРАВЛЕНИЕ БРАТА.

— Ой дівчино, дівчинонько!
— Любі мене молодого:
— Будешъ мати мужа свого!
«Ой якъ мині тебе любить;
«Братъ приде, то буде бить!»

— Иструй братіка рідного:

— Будешъ мати миленького! —

«Якъ не знаю, коли умру,

«Такъ не знаю, чимъ счарую.»

Ой у полі калинонъка,

На калині гадинонъка:

Підставъ, дівко, коновочку

Підъ гадючу головочку.

Якъ набрала тії чари —

И тимъ брата чарovalа.

Еще братікъ у дорозі —

А вже чари на порозі;

Тілько братікъ приїзджае,

Сестра къ брату вихожае.

Братъ до сестри зъ дароньками,

Сестра къ брату зъ чароньками.

— Ой на, сестро, уберися:

— Йди да саду, проходися. —

«Ой напийсь, братку, пива,

«Шо я сама наварила.»

Якъ братікъ пива напився —

Зъ кониченька вороного,

Зъ сіделечка золотого.

Йди, братку, до комнати,

Въ білу постіль — ставъ канати.

Стала дівча листъ писати:

«Ой до мене, дворанине!

«Бо муй братікъ марно гине.»

— Дурная дівчина,

— Рідного брата струїла:

— Струїла-сь брата родного,

— Струїшъ мене молодого. —

Не пошла дівка за козака —

Тілько пошла за жебрака.

Жебракъ ходить, хліба просить,

А дівчина торбу носить.

Кусокъ хліба вложить въ торбу,

А дівчину вдарить въ морду.

Повій, вітре буйнесенький,
На мой розумъ дурнеський!

Прим. Слово *гары* означаетъ часто, какъ и здѣсь, ядъ.
Южноруссы думаютъ, что знаніе ядовитыхъ свойствъ вещей
пріобрѣтается знакомствомъ съ злыми духами.

25.

ВАСИЛЬ.

Василино! Василино! любая дитино!
Якъ ти ідешъ сивимъ конемъ—дивитися мило!
Ой кунь біжить, земля дрожить, дороженьку чуе...
Ой Богъ знає, Богъ відає, где Василь ночує!
Ой ночує Василина въ полі при долині,
Привязавши кониченъка къ червоній калині.
Заковала зозуленъка въ лузі, въ очереті:
Кличе мила Василину къ собі вечеряти.
Якъ не прийдешъ вечеряти, прийди обідати,
Якъ ве прийдешъ обідати, прийди одвідати;
Якъ не прийдешъ одвідати—неславонька буде:
Ой утонешъ при бережку, що й води не буде!
Ой утонувъ Василина, тілько хустка плавле:
Ходить дівча по бережку, білі ручки ламле!
Не жаль мині хустиночки, що еї рубила,
А жаль мині Василини, що вірне любила;
Не жаль мині хустиночки, що я вишивала,
Тілько жалко Василини, що я сподобала.

Примъг. Кукушка, какъ символъ рока, избрана здѣсь
потому что приглашеніе дѣвицы заключало роковое закля-

тіє. Въ Малороссії, вмѣсто посльдніхъ четырехъ стихоў, довольно тривіальныхъ, поютъ:

Отсе-жъ тая хустиничка, шо я шовкомъ шила:
Нема моего Василечка, что вірне любила.
Отсе-жъ тая хустиничка и вишиваныячко:
Нема моего Василечка и жениханыячко!—

26.

УТОНУВШАЯ ДѢВИЦА.

Пошла дівка до броду по воду:
Сподобала козака на вроду:
— Ой ти, козаче, сивий соболю!
— Озьми мене на човенъ зъ собою! —
«Ой ти, дівчино, ти сивая голубко!
«Сідай же, сідай на той човенъ хутко!»
Скоро дівчина на човенъ ступила:
Где-сь взялася бистрая хвиля,
Ой где ся взяла щука риба зо дна:
Вивернула дівчиноньку зъ човна.
— Ой рятуй же, козаченьку, рятуй мене!
— Ой будешъ мати одъ матусі плату!
— Ой будемъ мати коня вороного,
— И сіделечко зъ золота самого.—
«Ой не хочу я одъ матусі плати,
«Тілько хочу тебе за дружину взяти.»
— Ой бодай я мала въ мору потонути:
— Не хочу у тебе за дружину бути!
— Якъ потону въ мору—одночину.
— А за тобою на віки згину.—
«Ой подай, брате, довгую тичину,
«Придібрати вражую дівчину.»
Въ единимъ конці сине море грає,
А въ другому дівка потопає.

Ой скоро дівча въ мору потонула,
Оно на верху китайка сплинула!
«Ой не жаль мині дівки подолянки,
«Но мині жаль червоной китайки.»

—
27.

ПОХИЩЕНИЕ ЖЕНЫ.

Оженився Семенъ, да взявъ жінку молоду;
Тішився вінъ якъ не знать чимъ, що хороша на вроду.
Ой взявъ Семенъ воли, да й пойшовъ въ поле орати;
Просивъ своєї Катерини—принеси обідати.
Оре Семенъ, оре, на шляхъ поглядае,
Чужи жінки обідъ носять, а ёго немає.
Доорався Семенъ до глубокого долу,
Пустивъ воли у дуброву, самъ пойшевъ до-дому.
Приходить Семенъ, одчиняє хату,
Питається дітокъ своїхъ: а где ваша мати?
Пошла наша мати у лугъ по калину,
Ой що-сь вона говорила, що: вже весь покину!
Пошла наша мати у лугъ по корови;
Що-сь бо вона говорила: бувайте здорови!
Пошла наша мати у лугъ по теляти;
Забожилася, заклялася, що: не ваша мати!
Узявъ Семенъ ключи, одчиняє скрині:
Нема сукень, нема платья. Нема Катерини.
Ударився Семенъ обѣ-поли руками:
Дітки мої малесеньки! пропавъ же я зъ вами!
Ударьте морози на сухі лози;
Скарай, Боже, Катерину, за Семенови слези!

—
Примѣр. У луга по калину символический образъ, означающій любовное свиданіе. Лоза—символъ горестей, слезъ

и сиротства. Сухая лоза — символъ самаго ужаснаго гордя.
Въ нѣкоторыхъ варіантахъ послѣ 20 стиха прибавляютъ:

Пропадайте, сукні, процадайте, гроши,
Вернись, вернись, Катерино, цоідять нась воши!
Нехай ідять воши, нехай ідять блохи,
Бо ти мині, старий діду, не милий ні трохи.—

28.

КАСЯ (ПОХИЩЕНІЕ ДѢВІЦЫ).

Ой у місті при дуброві
Пасла Кася коні й воли,
И пасучи погубила,
Шукаючи, заблудила.
Ой прибилась до риночку;
Ньють ляшеньки горілочку!
Ой пьють вони, подпивають,
Касю іхать підмовляють.
Ой, ти Касю, сестро наша!
Сядай зъ нами у коляса!
Сядай зъ нами, молодцями,
Поідемо въ Польщу нашу.
Дурна Кася послухала,
Зъ ляшеньками поіхала.
Пришла мати до комнати:
Нема Касі постіль стлати.
Ой вставайте, сини мої,
Доганяйте Касю свою.
Доженете у Прилуці—
Не въязіте Касі руці;—
Доженете у Варшави—
Не робіть великої слави.
Ой догнали у Прилуці—
Не въязали Касі руці;
Ой догнали у Варшаві—

Не робили Касі слави.
Ой ти, Касю, сестро наша!
А дежъ твоя зъ лица краса?
Двохъ ляшеньківъ покохала,
Зъ лица красу изтеряла.

29.

ТРОЕ-ЗІЛЬДЯ.

Ой Маруся въ положі лежала,
Чорнимъ шовкомъ головку звязала;
Наїхали три козаки зъ полку,
Розвязали Марусі головку.
Еденъ каже: я Марусю люблю,
Другий каже: я Марусю возьму,
Третій каже: на шлюбоньку стану.
Ой хто жъ мині трохъ-зільля достане,
Той зо мною на шлюбоньку стане.
Обізвався козакъ молоденький,
Есть у мене три коні на стані,
Перший коникъ якъ голубъ сивенький,
Другий коникъ якъ галка чорненський,
Третій коникъ якъ лебедь біленський.
Еднимъ конемъ море переплину,
Другимъ конемъ поле переїду,
Третымъ конемъ трохъ-зільля достану.
Ой ставъ козакъ трохъ-зільля копати,
Стала надъ нимъ зозуля ковати.
Кидай, кидай трохъ-зільля копати,
Йди Марусю зъ весільля стрічати!
Іде козакъ поле и другое...
А на третьє да ставъ зворочати,
Ставъ Марусю зъ весільля стрічати.
Ого-жъ тобі, Марусю, весільля;

Не посылай козака по зільля!
— Ой на тее да мати вродила.
Щобъ дівчина козака дурила!

30.

СОНЪ ДѢВИЦЫ.

У неділоньку рано, пораненьку,
Снivся дівчиноньці дівненський сонъ:
Снivся коханій чудненський сонъ:
Носивсь по за хмарами страшний грімъ,
Колотили въ церкві въ великий дзвінъ,
Порозверталися хмари середъ ночи,
Позахмарились еї ясні очі,
Полились, покотились дрібні слёзи,
Полились, покотились на високу могилу!

Пішла вона до ворожки свій сонъ казати;
Чи не зъуміє вброжка сонъ одгадати?
Ворожка гадала, сонъ одгадала.
Свою тадкою дівчині жалю завдала.
Носивсь по за хмарами страшний грімъ —
То забитъ козаченько у краю чужімъ;
Колотили въ церкві въ великий дзвінъ —
То козаки сумовали за товарищемъ своїмъ;
Порозверталися хмари середъ ночи —
То копали козакові могилу опівночи;
Позахмарились твої ясні очі —
То не видати тобі милого ніколи!
Хай льуться, хай котуться дрібні слёзи;
Покотуться вони на милого могилу!

Пѣсня украинская, по записана на Волынѣ.

31.

СМЕРТЬ КОЗАКА И ЯВЛЕНИЕ ДУШИ.

Ой у полі жито ленчицею звіто:
Подъ білою березою козаченька вбито;
Бито ёго, бито, на смерть забито,
Червоною китайкою оченьки накрито.
А-же прийшла мила зъ чорними очима,
Да підняла китаечку да й заголосила;
Ажъ пришла другая—тая не такая,—
Да підняла китаечку да й поціловала.
«Ой устань, миленький, устань, молоденький!»
«Ходить—блудить по дорозі твій кінь вороценський!»
—Нехай же вінъ ходить, нехай же вінъ блудить:
—Ой якъ прийде темна нічка—вінъ мене не збудить!—
«Хто по-ночи ходить—той счастья нѣ має;
«Хто чужїй жінки любить—марне пропадає!»
«Прилетіла пташка—коло мене виала;
«Таки очи, таки брови якъ у моого пана.»
«Прилетіла пташка—малевані крильця;
«Таки очи, таки брови якъ у моого Гриця!»

Примѣр. Надъ тѣломъ убитаго козака сходятся дѣви женщины: одна его жена, другая любовница. Стихи 9—10 кажется рѣчь любовницы, стихи 11—12 рѣчь мертваго.

32.

ЗОЗУЛЯ.

Ой плавала лебедонька
За тихою водою:
Дала мати дочку

За мужъ молодою,
Дала мене мати
Далече одъ себе;
Заказала не бувати
Сімъ літъ у себе.
А я несчастлива
Того не втерпіла:
Наминилася въ зозуленъку,
У рікъ прилетіла.
У садонъку сіла,
Сіла-пала заковала,
Жалостненъко заковала:
Ой горе мині,
На чужій стороні!—
Вийшовъ братичокъ
Да ставъ на порозі
Лучка натягати,
Намірився до сивої
Зозулі стреляти.
—Ой стій, брате,
—Не бий зозуленъку...
—Приими сиву зозуленъку,
—Якъ рідну сестроньку:
—Ой горе мині
—На чужій стороні!
Коли сестринонька—
То прошу до хати,
Коли зозуленъка—
До лісу ковати.
Вийшла матіака,
Стала на порозі...
Споглядала дочку свою—
Обільляли еі слёзи.
Доле жъ моя, доли,
Ой где жъ ти ся діла?
Чи въ воді втонула,
Чи въ огні згоріла?
Якъ въ воді втонула—

Приплинь къ береженьку;
Якъ въ огні згоріла —
Тяжкий жаль серденьку.

ДРУГОЙ ВАРИАНТЪ ТОЙ ЖЕ ПѢСНИ.

Доле жъ, моя доле! где жъ ти ся поділа?
Чи ти, доле, въ морі втонула,
Чи ти, доле, въ огні згоріла?
Коли въ морі втонула — приплинь къ береженьку,
Коли въ огні згоріла — жаль мому серденьку.
Приїхали свати до нашої хати:
Да вже хотять мене молодую,
За нелюба за-мужъ oddати.
Мене мати дала да й наказовала,
Щобъ ти въ мене, моя рідна' доню,
Черезъ сімъ літъ не бувала.
Я не витерпіла — за рокъ прилетіла;
Перекинула-мъ-ся въ сиву зозуленьку —
Въ калиновімъ гаю сіла.
Якъ взяла ковати, жалібненъко снівати,
Ажъ ся взяли къ землі ліси калинові
Одъ голосу розлягати.
Вийшла стара мати, стала на порозі,
Пригадала свою рідну дочку —
Обільляли ей слёзи.
Коли моя дочка, то прошу тя до хати,
Коли сива пташка зозуденька,
Лети въ зеленъ лісъ ковати.

ЕЩЕ ВАРИАНТЪ ТОЙ ЖЕ ПѢСНИ.

Дала мати дочку далеко одъ себе
И заказала ей не бути за сімъ літъ у себе.

А я не стерпіла, за рокъ прилетіла:
Ой сіла жъ я сива зозуленъка въ вишневімъ садочку:
Ой сіла я пала да й стала ковати:
Вийшла стара мати, да й стала плакати:
Ой не куй, зозуленъко, въ вишневімъ садочку:
Гей-си, гей-си, зозуленъко, въ темний лісъ ковати!
Вийшла моя сестронька — стала зганити:
Гей-си, гей-си, зозуленъка, въ темний лісъ ковати!
Вийшовъ муй братичокъ, ставъ промовляти:
Коли ти сива зозуленъка — въ темний лісъ ковати,
А коли моя сестра, то прошу до хати.
Прилетіла зозуленъка, да й сказала куку!
Подай, подай, моя мати, теперъ мині руку!
Ой якъ же ти міні, мати, якъ же-сь мі зичлива!
Що ти мині мого віна нігди не вічилася.
Мене мужъ забиває: иди, жоно, до батенька,
Иди, жоно, до матінки — віно одбрати.

Эта пѣсня представляетъ стариинное повѣрье о превращеніи въ птицъ въ-слѣдствіе глубокой тоски. Непонятно, однако, на-время ли только дочь принимаетъ образъ кукушки для посѣщенія матери, или она навсегда превращается въ кукушку. Выборъ, именно, кукушки, напоминаетъ слово о Полку Игоря, гдѣ Ярославна хочетъ превратиться въ зеезицу для посѣщенія мужа въ далекой сторонѣ. Въ Великой Россіи поютъ также прекрасную пѣсню о превращеніи дочери въ кукушку.

Предыдущія двѣ пѣсни заключаютъ древнія преданія о превращеніяхъ. Эти преданія въ высокой степени интересны для 旑нографіи, а потому я считаю не лишнимъ привести здѣсь ещѣ нѣсколько пѣсень о

превращеніяхъ, собранныхъ не на Волынѣ, а въ другихъ краяхъ, населенныхъ южнорусскимъ народомъ.

33.

ГРАБИНА.

(Записана въ Подтавской губерніи).

У полі крапивонька жалливая;
У мене свекруха сварливая.
Журила невістку и день и нічъ:
Иди, невістко, одъ мене прічъ:
Иди, дорогою широкою,
Да й стань у полі грабиною
Тонкою да високою,
Кудрявою, кучерявою.
Туди йтиме мій синъ зъ віська,
Буде на тебе дивитися,
Прийде до-дому хвалитися.
Ой я, матушко, и світъ пройшовъ,
Да не бачивъ дива дивнішого
Якъ у полі грабинонька:
Тонка да висока,
Кудрява, кучерява.
Ой бери, синку, гострий топіръ,
Да рубай грабину изъ кореня:
Перший разъ цюкнувъ—кровъ дзюрула,
Другий разъ цюкнувъ—біле тіло,
Третій разъ цюкнувъ—промовила:
Не рубай мене зелененькую,
Не розлучай мене, молоденъкую;
Не рубай мене зъ гільечками,
Не розлучай мене зъ дітічками:

У мене свекруха розлучница:
Розлучила мене зъ дружиною,
Изъ маленькою дитиною.

Эта пѣсня подобна предыдущей: *Тополя*, но у неї складъ какъ-будто великороссійскій.

34.

БЕРЕЗА.

(Записана въ Полтавской губерніи.)

Казавъ братъ сестриці: не становись на кладку;
Сестрица не слухала, на кладку ступила,
Кладочка скитнулась—сестрица втонула;
Якъ потонала—три слова сказала:
—Не рубай, братіку, білої березоньки;
—Не коси, братіку, шовкової трави,
—Не зривай, братіку, чорного терну:
—Білая березонька—то я молоденька;
—Шовкова трава—то моя руса коса;
—Чорний теренъ—то мої чорні очі.

35.

БАРВИНОКЪ, ЛЮБИСТОКЪ И ВАСИЛЕКЪ.

(Червонорусская.)

Иване, Йващечку! не переходь дорожечку!
Ой якъ перейдешъ—вишоватъ будешъ!

Посічу тебе на капустоньку,
Посію тебе у трохъ городцяхъ:
Да й уродиться три зільечка:
Перше зільечко—барвиночокъ,
Друге зільечко—любисточокъ,
Третье зільечко—vasilechokъ;
Барвиночокъ—дівкамъ на віночокъ,
Любисточокъ—для любошівъ,
Василечокъ—для запаху.—

Прилъг. Здѣсь, вѣроятно, вроется остатокъ какой-то старой миѳологической исторіи.

36.

БОЖЬЕ ДЕРЕВО, МЯТА И БАРВИНОКЪ.

(Червонорусская.)

Посіяла ленку на загуменку,
Ленокъ ся не вродивъ, лемъ кононельки;
На тихъ кононелькахъ золота ряса:
Обдзюбають ю дрібні пташкое.
Оганяли і три сирітойки:
Ише ге! ге! ге! дрібні пташкое!
Не обдзюбайте золоту рясу:
Эй бо ми маме люту мачиху:
Она нась спалить на дрібний попелець;
Она нась посіє въ загородойці,
Да зъ нась ся вродить трохе зільля:
Перше зілейко—біждерсовочокъ,
Друге зілейко—крутая мята,
Третее зілейко—зелений барвінокъ;

Біждеревочовъ — дівкамъ до кісочокъ,
Крутая мята — хлопцямъ на шапята,
Зелений барвіонокъ — дівчатамъ на віночкъ.

37.

ЯВОРЪ.

(Червонорусская.)

Въ неділю рано мати сина лала,
Мати сина лала, да й проклинала,
А синайко ся да й розгнівавши,
Казавъ старшій сестрі хліба напечи,
А середульшій коня вивести,
А наймолодшій коня всідлати.
Найстарша сестра хліба напекла,
Л середульша коня вивела,
А наймолодша коня всідлала,
Коня всідлала да й ся звідовала:
Коли жъ, братцю, въ насъ гостейкомъ будешъ?
Озыми, сестрице, білий камінець,
Білий камінець, легкое перо:
Ипусти ти іхъ во тихий Дунай;
Якъ білий камінець на верхъ виплине,
А легкое перо на спідъ упаде—
Подумай, сестро, що зъ сего буде! . . .
Коли сонайко на зопакъ зайде,
Втоди, сестрице, гостьомъ въ васъ буду.
Навернувъ коньомъ одъ схода сонця,
И поіхавъ си въ темний лісочокъ.
Виіхавъ овінъ въ чистое поле:
Ставъ му коничокъ бідимъ каменьомъ,
Вінъ молодейкий зеленимъ яворомъ.
Ой стала мати за синомъ плакати,
И пошла она его гледати:

Вийшла она си въ чистейке поле,
Въ чистейке поле въ болоничайко.
Да и ставъ еі дожчикъ крепити,
Стала она си на білій камень,
На білій камень подъ зеленъ яворъ;
Эй стали еі мушки кусати,
А стала она галузям ламати.
Прорікъ яворецъ до неї словце:
Эй мати, мати, мати
Не дала есь мі въ селі кметати,
Еще мі не дашъ въ полю стояти.
Білій камінець—мій сивий коничокъ,
Зелене листя—мос одіня,
Дрібни прутики—моі пальчики.
А мати его ся розжаловала,
Да и на порохъ ся розсіяла.

38.

ГОЛУБКА.

(Записана въ Харьковской губернії.)

«Ой чи мині спати,
«Чи такъ лежати:
«Що я не чула,
«Якъ сиза голубка
«Въ голубничку гула?
«Чого-сь, моя доню,
«До мене не прибула?
—Далекая сторонька,
—Не пробита дороженька,
—Травою заросла!
—Не почула жъ, моя мати,

— Якъ я въ тебе була;
— Підъ покутнимъ віконечкомъ
— Я голубкою гула! —

Прилъг. Здѣсь дочь прилетаетъ къ матери въ видѣ голубки ночью. Мать пробуждается и въ тревожной догадкѣ не знаетъ, что ей дѣлать: заснуть ли снова, или дожидаться снова воркованья (ст. 1—7).

39.

БРАТЬ ЗЪ СЕСТРОЮ.

(Записана въ Киевѣ.)

У Бендері на риночку,
Пьють козаки горілочку.
Пили жъ вони, гуляли,
На шинкарку гукали:
— Шинкарочко молода.
— Повірь меду и вина! —
«Не повірю, не продамъ,
«Бо на тобі жупанъ дранъ.
—Хочъ на мині жупанъ дранъ —
— Есть у мене грошей джбанъ.—
Якъ у тебе грошей джбанъ —
Я за тебе дочку дамъ.

У суботу змовлялись,
А въ неділю звенчались,
А зъ вінчання вертались,
Свого роду питались:
— Скажи мині, серденько,
— Якого ти родоцьку? —

«Я зъ Києва Петрівна,
«По батькові Йванівна.
«Скажи мині, серденько,
«Якого ти родоньку?»—
— Я зъ Києва Петренко,
— По батькові Йваненко.—
Який теперъ світъ наставъ,
Що братъ сестри не пізнавъ.
—Ходімъ, сестро, горою,
—Розсіемось травою.
—Ходімъ, сестро, степами,
—Розсіемось цвітами!
Ой ти будешъ жовтий цвітъ,
А я буду синій цвітъ!
Будуть люде косити—
За насъ Бога молити;
Будуть люде цвіти рвати,
Ізъ насъ гріхи избрати.
Стануть люде казати:
Отсе-жъ тая травиця,
Що зъ братікомъ сестриця!

—
Братъ за сестрою—растеніе *viola tricolor*—по великорусс. *Іванъ да Марья.*

40.

ТЕРЕНЬ И КАЛИНА.

(Записана въ Харьковской губерніи.)

Чомъ дубъ не зелений? листъ туча прибила.
Козакъ не веселий:—лихая година!
—Якъ мині, братці, веселому бути:
—Любивъ я дівчину да ї одбили люде;
—Теперъ мині, братці, пароньки не буде.
—Тілько мині пари, що очиці кари,
—Тілько всей любови, що чорні брови.

— Чорні брови маю, да й не ожениєся;
— Піду лучче зъ горя зъ мосту утоплюєся.
«Не тонись, козаче, або душу згубишъ»
«Ходімъ, повінчаймося, коли вірне любишъ.»
— Люблю тебе дуже, скарай мене, Боже:
— Буду тебе ціловати, почи сонъ изможе! —
«Вже-жъ націловався, вже-жъ намиловаєся,
«Якъ соловейко да й нащебетався.»

Пішли вони вінчатись, — нема попа дома.

«Чи твое несчастья, чи моя недоля, —

«Що ми не застали сёго попа дома?» —

— Запрягай же, хлопку, коня вороного;

— Поїдемъ вінчатись до попа чужого!

Іхали поле, іхали друге,

На третьому полі ставъ кінь спотикатись:

— Вернімось, дівчино, намъ тутъ не вінчатись. —

Ставъ у полі козакъ терномъ,

А въ долині дівчина калиною.

Вийшла синова мати того терну рвати,

Дівчинина мати калини ламати.

«Се-жъ не терночокъ — се мій синочокъ,

— Се-жъ не калина — се моя дитина! —

41.

ТОПОЛЯ.

Мати сина да оженила,
Молоду невістку да незнавиділа.
Ой послала сина въ далеку дорогу,
Молоду невістку у поле до лену;
А випроважала, тяжко заклинала:
«Не виберешъ лену, не вертайсь до дому,
«Ой стань у полі тонкою тополею!»
Ой приіхавъ синъ зъ далекої дороги —

Поклонився матері въ ноги:

— Матусю, матусю! где діла Марусю?—

«Не схотіла, синку, у домі робити,

«Да пішла у поле стадечка глядіти.»

— Ой сходивъ я Польщу и всю Україну.

— Да не бачивъ тополі якъ на нашімъ полі;

— Одъ ясного сонця да й почорвоніє,

— Одъ буйного вітра да й почорніє!—

«Ой возьми, сину, гострью сокиру,

«Ой зрубай въ полі тонкую билину.»

Ой цюкнувъ разъ перший—вона зашуміла;

Ой цюкнувъ у-друге—да й загомоніла:

Не рубай мене, бо я твоя мила; —

То твоя матуся такъ намъ поробила,

Маленькиі дітки да й посиротила,

Тебе, молодого, вдовцемъ нарадила.

42.

БОЖОКЪ.

Ишовъ божокъ дорогою,

Зострівъ дівку изъ водого.

— Ой дай, дівко, води пити,

— Смажні уста закрошити.—

«Не дамъ, старцю, води пити,

«Бо вода есть нечиста:

«Нападало зъ клёна листа,

«Зъ клёна листа нападало,

«Зъ гори піску налетіло.»

— Ой ти, дівко, сама нечиста,

— А вода есть завжди чиста.—

Стала дівка, измикалась,

Передъ богомъ заховалась,
Скоро дівка въ церкву войшла —
На сімъ саженъ въ землю пойшла.

Примѣр. Пѣсня эта, безъ сомнѣнія, весьма древняя и заключаетъ въ себѣ миѳологическую исторію: она указываетъ, между прочимъ, на водопоклоненіе славянъ, которое составляло принадлежность нашей языческой религіи.

43.

БѣДА.

Ой хто Біди не знає —
Пехай мене спитає;
Бо я въ Біди обідала,
И Бідоњку розвідала.
Пішла Біда до ткача —
Дали въ ткача деркача;
Пойшла Біда до шевця —
Дали въ шевця ременця;
Пойшла Біда до кравця —
Дали Біді буханця;
Пойшла Біда до школі —
Били Біду до волі;
.....
.....
Ишла Біда черезъ містъ,
Да й упала подъ помістъ.
Іхавъ Гриць зъ хворостомъ —
Найшовъ Біду подъ мостомъ;
Витягъ Біду за хвістъ,
Да й ударивъ объ помістъ:
Розсипалась жовта кість.
Где не взялся золотарь —

Узявъ Біду полатавъ;
Пойшла Біда до чудаца—
Одчудивъ—вичуняла!
У Києві на торзі
Іде Біда на козі;
Тамъ цигане стояли,
Свою Біду познали,
Цеберъ меду купили,
Козаченъківъ просиди:
Козаченъки, медъ пийте,
Тілько Біди не бийте.
Козаченъки медъ випили,
Взяли Біду да й побили.
Били Біду нагайками:
Не пий, Бідо, зъ парубками.

ПѢСНИ БЫТА КОЗАЦКАГО,

44.

КОЗАКЪ ПОСЫЛАЕТЬ КОНЯ КЪ МАТЕРИ.

Край Дунаю трава шумить,
А въ тій траві козакъ лежить,
А въ головкахъ воронъ кряче,
А въ ноженькахъ коникъ плаче:
Вибивъ землі по коліна,
Пробужає свого пана:
— Ой пане жъ муй, молоденький,
А я твуй конь воропенький,
Або мене въ войсько одай,
Або мене въ табунъ пускай.—
«Біжи, коню, дорогою,

«А якою? широкою.
Якъ прибіжишъ подъ ворота,
«Да стань собі якъ сирота;
«Вийде къ тобі стара жона,
«Стара жона, мати моя,
«Возьме тебе за провода,
«И приведе до жодоба,
«Л дастъ тебі вівса ѹ сіна,
«Питатиме свого сина:
—Ой коню жъ муй вороненъкій,
—А где жъ твой панъ молоденъкій?
—Чи ти ёго въ морі втопивъ,
—Чи ти ёго въ войську згубивъ?
«Не плачъ, мати, не журися:
«Уже твой синъ оженився,
«Да взявъ собі подолянку,
«Въ чистімъ полі жовту ямку.
«Возьми, мати, піску жменю,
«Посій ёго на каменю;
«Ой коли той пісокъ зайде,
«Тоді твой синъ зъ войська прииде.»

Примѣт. Стихи 11—32: рѣчь умирающаго козака, въ которой (ст. 21—32) онъ включаетъ предполагаемый разговоръ своей матери съ конемъ. Посольство коня къ роднымъ съ вѣстю о смерти воина и изображеніе смерти на полѣ битвы въ видѣ брака съ землею—образы общіе славянской и новогреческой народной поэзіи.—

45.

КОЗАКЪ ПОСЫЛАЕТЬ КОНЯ КЪ ОТЦУ.

Клинъ-дерево розвивається;
Батько сина сподівається,

Иди, коню, на моего батька двіръ,
Стукни, коню, колитомъ объ порігъ.
Чи бувъ, коня, у моей стороні,
Чи журитьсѧ мой батько объ мені?
Ой исуритьсѧ, да й на ліжку лежить,
Праву ручку кодо сердца дергитьъ.
Иди, коню, на моего батька двіръ.
Стукни, коню, колитомъ объ порігъ,---
То мой батько дагадається,
Свого єнца розпитяєтъ:
—Ой ти коню, коню, вароденъкий,
—А где мой синъ молоденький?
—Чи ти ёго въ войську убивъ,
—Чи ти ёго въ синімъ морі втопилъ?—
«Ні я ёго въ войську убить,
«Ні я ёго въ синімъ морі втопитъ;
«Вже твой синъ оженился,
«Узявъ себі королівночку:
«Въ чистімъ полі могильочку.
«Були въ ёго бояроньки,
«Ізъ чужої сторононьки;
«Були въ ёго музиченъки
«Ізъ нової світличенъки!» —

46.

КОЗАКЪ И МАТЬ.

Несчастлива годицонька буда,
Якъ матуся свого єнца била.
—Ой якъ будешъ мене, мами, биги,
—То я не буду іти тобою жити.---
—Ой пойду я їхъ туши на Вареніу:
—И тамъ же я, мами, ще загину!—

«Ой вернися, муй сину, вернися,
«Внеси жупанъ, дахъ ти й приберися;
«Подивлюся, муй сину, на тебе,
«Чи есть такий козакъ на Українѣ;
«Якъ ти въ мене, муй сину вродливий?
«Ой не жалкуй, муй сину, на мене:
«Не дай, Боже, пригоди на тебе;
«Якъ ти будешъ пострелянъ, порубанъ,
«Ой хто-жъ тобі раноњки промие?
—Въ полі, мати, дробенъ дожчинъ іде—
—Ой той мині раноњки промие.
«Ой не жалкуй, муй сину, на мене:
«Не дай, Боже, пригоди на тебе;
«Якъ ти будешъ въ степу помірати:
«Ой хто-жъ тобі голову оплаче?
—Въ полі, мати, чорний воронъ крячез
—Ой той мині голову оплаче!—

47.

ДѢВИЦА ПРОБУЖДАЕТЪ КОЗАКА ВЪ СТЕПІ.

Туманъ поле, туманъ покривае;
Матусенька сина въ вісько виряжае.
—Охъ, матюнко, да не гай мене:
—Великая дороженька—виряжай мене!
—Теперь очка да темнинькая,
—А дороженька да далёкая!—
«Тобі очки не боятися,
«И дороженьки не питатися!—
Іде козакъ, іде поле и другое,
На третєе поле козакъ изъїзжає;
Ставъ кунь вороний споткавтися:
—Мині молфдому! да дріматися!
—Пушу кони на степиnochку,

—А самъ ляжу спати на часиночку.
Где ся узяла молодая дівчина—
Да вирвала она да билиночку,
Да вдарила козака да по личельку,
Да вдарила козака по біленькому:
«Вставай, козаче, годі тобі спати!
«Да вже твого коня давно не видати.
«Поши турки да стороною,
«Взяли твого коня вони зъ собою!»
Кинувся козакъ коня догоняти;
Кинулась дівчина ёго переймати:
«Хай кунь пропадае,—другий буде:
«Тебе зарубаютъ—мині жаль буде.
«Хай кунь пропадае и сіделечко:
«Тебе зарубаютъ:—мое сердечко!
—Где-сь ти, дівчино, мене вірно любишъ,
—Що до кониченька мене рано будишъ?—
«Якъ би я тебе, козаче, не любила,
«То й до кониченька рано бъ не будила!»

Примѣтъ. Общая южнорусская пѣсня. Ее поютъ вездѣ по Южной Руси въ разныхъ вариантахъ, очень близкихъ между собою.

48.

КОЗАКЪ ПРОСЫПАЕТЪ ПОХОДЪ.

Іхавъ козакъ, іхавъ дорогою,
Іхавъ молодъ барзо широкою;
Приіхавъ козакъ до долини;
Ой тамъ стойте хата на долині;
Приіхавъ козакъ підъ віконце:
—Добри-вечіръ, дівчинонько-сердце!

— Скажи ми ні одъ себе дорожку. —
Дівчина умная·розумна,
Спрашувала козака до гумна.
— Дівчинонько, збуди мене рано,
— Такъ рано, щобъ ще не світало,
— Щобъ козаки коней не сіддали,
— И сіделець не покладали. —
А дівчина тверденсько заснула,
И не чула якъ нічка минула.
Прокинулось козацьке серденько,
А вже на дворі видненько!
Кинувся козакъ у віконце —
Уже зойшло подъ полуценъ сонце!
— Утративъ козакъ коня и сідельце —
— Черезъ тебе, дівчинонько·сердце!
— Черезъ тебе, дівчино кохана,
— Утративъ я ласку у свого шана!
— Черезъ тебе, дівчино·коханка,
— Утративъ я коня и нагайку! —

49.

Ой у мені клинъ·дерево руло;
Ходить козакъ до дівчини пуско.
— Не ходи, козаче, до мене:
— Буде слава на тебе й на мене. —
«Я тієї слави не боюся:
«Кого вірне люблю, стану обоймуся.»
— Ой не ходи, козаче, горами, —
— Переросла дорожка чарами. —
«Есть у мене коникъ вороненський:
«Перескоче ті чари лихенські!»
— Не ходи, козаче, подъ низомъ, —
— Переросла дороженька хмизомъ. —
«Есть у мене топорець гостренський:
«Той висіче чагаръ густенський!»
Ой прочиню въ оконці іватирку,
Да погляну по місту, по ринку.

Ажъ муй милій по риночку ходить,
Кониченька за поводи водить,
Свого пана хорошенко просить:
«Пусти мене, муй пане, до-дому:
Розигрався сивъ кунь подо-мною;
«Затужила дівчина за мною!»
— Кажу коня я до стані взяти,
— А тебе въ кайдани оковати. —
«Не куй мене, муй пане, въ кайдани,
«Закуй мене въ шинкарочки въ хаті:
«А въ шинкарки медъ-вино й горілка,
«А ще къ тому хорошая дівка.
«Буду медою попивати,
«Буду дівку подмовляти.»

—
Въ другомъ варіантѣ послѣ 16 стиха:

Я-жъ думала, що місяць зходить,
Ажъ то милій на подвурі ходить,
У рученькахъ кониченька водить.
Свого пана хорошенко просить, и проч.

Несим эта не изъ была старыя укримскіи казаковъ, а изъ бывшаго мозаекъ во времена упадка мозачества на западѣ юго-западной Россіи, когда казаки назывались чиновіи слуги или вѣстовіе.

5D.

КОЗАКА ПРОГОНЯЮТЬ ЧАРОДЕЙСТВОМЪ ВЪ УКРАИНУ.

Іхавъ козакъ дорогою— дівча воду нёве.
— Ой дай, дівча, води цити— развесели сердце! —
«Не казала мені мати тей води дати:

«Якъ принесемъ до домоньку—будемъ чаровати!
«Очаруемъ руки и ноги и чорні очі,
«Щобъ не ходивъ до дівчини темненької ночі.»

Стоіть явіръ надъ водою—на воду схилився;
Зъ України до дівчини козакъ одклонився.
Осідланъ вінъ коня вороцого,
Вона єму—хустиночку изъ шовку самого.—
—А вже мині хустиночки въ рукахъ не носити;
—Хиба буде козакові сіделечко вкрити.—
Сіделечко горіхове, а кунь вороценький,
А якъ сяде, да поіде козакъ молоденький...
А якъ іхавъ черезъ село, зъ коцика зхилився;
Виіхавъ передъ корчму—людямъ поклоцвся.
Якъ виіхавъ на битий шляхъ—слізками умився:
Була въ єго дівчиноньки, що єго любила;
Въ тонкихъ білихъ кошулечкахъ козака водила!

Примѣг. Въ числѣ разныхъ чаръ южноруссы вѣрили въ наговоръ на водѣ. Здѣсь мать употребляетъ этого рода колдовство, чтобы прекратить связь козака съ ею, дочерью. Сила этого колдовства заставляетъ козака покинуть Волынь, где ему было такъ хорошо, и вѣтъ въ Украину, козацкое отечество. Явръ—коимъ слогъ хороши, умнія; сравненіе щечьядо младенца съ явромъ, наклонившимъ вѣтку въ воду—обыкновенное въ южнорусскихъ пѣсняхъ.

51.

ПРОЩАННЯ КОЗАКА СЪ ДІВИЦЕЮ И ВОЗВРАЩЕННЯ БОЛЬНЫМЪ.

Черезъ греблю вода рине, тамъ дівчина умивається;
Молодий «бізачайко» въ дорожецьку вибирається.

«Перестань же, козаче, въ дороженьку авіратися;...
«Нехай же я перестану слізеньками умиватися.»
—Ой перестань, дівчиною, слізеньками обицялися;
—Всі козаки въ походъ пойшли—треба мині поспішатися.
—Якъ будешъ, дівчино, съ походу сподіватися:
—То вибіжи въ чисте поле на дороженьку.—

«Витоптала черевички, на дорогу вибігаючи;
«Виплакала чорни очи, тебе, сердце, виглядаючи!
«Ой пойду я на гуроньку, да гляну и въ долиноньку:
«Тамъ козакъ больний лежить, да скаржиться на головоньку!»
—Звяжи мині, дівчиною, головоньку да китайкою.—
—Буду тобі вірнимъ другомъ—ти мині коханкою.
—Звяжи мині головоньку шовковою да хустиною.—
—Буду тобі вірнимъ другомъ, а я тобі дружиною.—

Прилъг. Въ п'єснѣ два времена. Въ стихахъ 1—8 прощаніе козака съ дѣвицею; въ послѣдніхъ—его свиданіе по возвращеніи.

52.

РАЗГОВОРЪ КОЗАКА СЪ ОРЛОМЪ.

Ой у полі край дороги білій камінь лежить;
А на тому каменеві сиамій орель сидить;
Ой сидить же вінъ, сидить и думу гадас!—
Іде козакъ дорогою и орда цітав: *акуточка*.
—Чи бувъ, орле, чи бувъ, орде, въ моїй стороні?
—Чи тужить же моя мила по місії? *пр. 10*
«Ой чи тужить, чи не тужить—на ділку лежить,

«Білу ручку праесельку край сердця держать,
«А лівое подтирається,
«Всё свого миленького сподівається.»

53.

ОТЪВЗДЪ КОЗАКЛ И ДѢВИЦА.

Ой поіхавъ козакъ
Зъ Польщі на Вкраїну,
Покидае дівчину,
А дівчинонька плаче:
— Да вернися, козаче,
— Озъми мене зъ собою! —
«Що будешъ робила,
«Дівчина едина,
«На Вкраїні далеко?»
— Буду блі хусті прати,
— Срібломъ — златомъ вишивать!
— Козаченько — серденъко! —
«Де жъ ти будешъ прала,
«Дівчино-кохана,
«На Вкраїні далеко?»
— Ой на крутій же горі,
— На білому камені,
— Козаченько-серденъко! —
«Де будешъ сушила,
«Дівчино едина,
«На Вкраїні далеко?»
— На буйному вітрочку,
— На шовковімъ цвуречку,
— Козаченько-серденъко! —
«Де будешъ прасовала,
«Дівчино-кохана,
«На Вкраїні далеко?»

— Ой на крутій же горі,
— На тесовімъ столі,
— Козаченько-серденько! —
«Що жъ ти будешъ іла,
«Дівчино єдна,
«На Україні далене?»
— Изъїмъ хлібъ зъ водою,
— Аби жити зъ тобою,
— Козаченько-серденько! —

Прилъг. Въ стихѣ 22 эпитетъ шелковый означаетъ прекрасный: девица хочетъ этимъ выразить, что снурокъ, на которомъ она будетъ сушить платки, для неї будетъ какъ шелковый.

54.

ВѢСТЬ ОТЪ ОРЛА О СМЕРТИ КОЗАКА.

«Ой вийду я, вийду на гору крутую!
«Ой стану я, подивлюся на воду биструю;
«Щука риба въ морі гуляє до волі,
«А я, бідний вдовинъ синъ, безъ счастья, безъ дрії!
«Пойду жъ я до комори питатися зброй:
«Чи мині коня сідлати, чи пішки мандровати?»
— Сідлай, сину, коня, сідлай вороного! —
«Прощай, прощай, стара мати, мене молодого!»
— И я тебе прошу и Богъ тебе прости:
— И въ великій дороженьці Боже тебе счасти! —

А въ неділю раненько ще до сходу сонця,
Плаче, плаче бідна вдова, сидючи въ воконці!
Плаче жъ она, плаче, тяженъко ридає:
Летить сивий орель, а вона й питає:

—Ой ти орле сивокрилій, високо літаєшъ:
—Ой чи часто мого сина у очи видаєшъ?
«Ой чи часто, чи не часто, таки ёго бачу:
«На чубъ, на чубъ наступаю, очи колупаю!»
Ой вдарилася бідна вдова объ-поли ружами:
—Сини жъ мої кохані!—прешала я зъ вами!—
«Сама-сь, мати, виня, сама провимила, —
«Що насъ молодими та не поженила!»
—Сини мої любі, сини ви мили!
—Тимъ же я васъ не женила, що ви молодий!—

—
Приложение. Во времена существования гетманщины были частные побѣги изъ Волыни въ Украину, особенно неженатыхъ. Одинъ изъ такихъ побѣговъ изображается въ этой пѣсни. Пѣсня имѣетъ два времени: въ стихахъ 1—9 прощеніе козака съ матерью; въ стихахъ 10—19 мать отъ орла узнаетъ о смерти сына; въ стихахъ 20—25 разговоръ ей съ другими сыновьями.—

55.

КОЗАКЪ ВЪ ДОРОГѢ.

Ти місяцю, який же ти ясний!
Якъ засвітишь—на ввесь світъ прекрасний!
Ой спусти внизъ роги,
Засвіти по дуброві:
Покажи всі въ стеноу дороги;
Ти соловейко маленький!
Який въ тебе голосъ тоненький!
Ой подлети подъ небеса,
Зашебечи на три голоса:
Виведь козака зъ гаю на дорогу!—

ПѢСНИ БЫТА ЧУМАЦКАГО.

56.

ОТЪЕЗДЪ ЧУМАКА.

Іхавъ чумакъ у дорогу,
За нимъ жівка у погоню:
Жінка, діти плачуть,
Да отець, мати тужить.
Що хортуна не служить!
Ой послужи, хуртовино!
Да не багацько тілько мало,
Ой за-кимъ козакъ коня осідале,
Да кониченька осідале,
Да поїде, погуляє.
— Вайду на гороньку, гляну въ долину,
— А въ долині калина,
— Въ долині чорвона,
— Ажъ до землі віти гнутуться:
— Чому муй милий, муй голубъ сивенський
— Да до мене не гориеться!
— Да пригорниєся, муй миленький,
— Хоть на часокъ маленький,
— Нехай буду знати, да не буду тужити
— Да по тобі, муй миленький! —

Примѣр. Стихи 11—20 рѣчь чумачихи. Ст. 8—10 вѣро-
ятно изъ другой пѣсни.

57.

ЧУМАЧИХА ОЖИДАЕТЬ И ВСТРѢЧАЕТЬ ВОЗ- ВРАТИВШАГОСЯ ЧУМАКА.

Тамъ на горі сонце гріє,
Тамъ приятний вітеръ віє;

Ой тамъ ходить чумакъ гоний,
Що на личко красний, хороший;
Скоро ёго увидала,—
Заразъ кохати зачала,
Заразъ стала старатися,
Щобъ зъ чумакомъ познатися;
Я-мъ счастлива считалася,
Що зъ чумакомъ спізналася.
А вунъ тее повторае,
Що коханку зъ неї мас.
Іде чумакъ у дорогу,
Кидає мене, небогу:
Всі вороги ради зъ того,
Що нема чумака мого,—
И говорять всі сусіди,
Що чумакъ уже не прийде;
И говорять усі люде,
Що вже чумака не буде;
Ажъ я чую — повертає
И на воликівъ гукає:
— Гей же воли, гей до хати,
— Щобъ ся зъ миловъ привітати!—
Скоро мила тее вчула,
Заразъ къ нему прискочила:
«Якъ ся маешъ, муй чумаче:
«Нехай теперъ ворогъ пдаче!»

58.

БУРЛАКИ НА ДОНУ.

Ой чому, соловей, рапнє не щебечешъ? Голосу
не має;
Ой чому, бурлакъ, да не женишься? — Бю долі не має.
Потерявъ соловей голосъ, черезъ яшний қлосъ;
Да потерявъ бурлакъ долю черезъ свою волю.

Остается дівчиницьма при панському двору!
Ой по морю да по симому шуму ляна весни...
Отамане ти товаришу! введені моє колю:
Да й роспусти бурлаченьки, ізві Дону да дому.
Ой пождите, моі бурлаченьки, хочъ до неділоньки,
Да респушу васъ, моі бурлаченьки, не три неділоньки.
Ой далеко, пане отамане, до неділоньки ждати,
Да вже насть ожидаютъ отець и мати!

Примѣт. Бурлаками здѣсь названы неженатые поселяне, отправляющіеся изъ родины компаніями за Донъ и на Воду для заработка.—Сл. 3:—когда ячмень начнетъ колоситься, по народному замѣчанію, тогда соловей перестаетъ пѣть.

ПѢСНІ РЕКРУТСКІЯ

60.

ПОХОДЪ РЕКРУТОВЪ И ВОСПОМИНАНИЕ.

Зажурився сивий еоколонъко:
Бідна моя головонька...
Треба рано, треба рано встать,
Усі стирти, стирти облітати,
Щобъ було чимъ діти годувати.
Кажуть люде, що вже гречки цвітуть;
А ще гречки, гречки не заходили,
А по горахъ біли сніги лежать,
По долинахъ бистрі ріки стоять,
А по пляжахъ салдатушки йдуть;
Салдатушки да все новобранці,
Що побрали въ неділоньку въ-ранці,
Що побрали у неділю рано,
Не такъ рано, якъ ще не світало.
Виряжала мати свого сина:

—Приди, сину, приди до домуенку;
—Змию тобі, змию головоньку.—
«Тобі, мати, міні не змивати:
«Здимуть мене друбненькі дожми:
«А пригорне любая дівчина.»

60.

ОДИНЪ ИЗЪ ЧЕТЫРЕХЪ.

Була собі бідна вдова,
Мала въ себе чотири сина;
Сила вона да й подумала,
Чорни очи да й зарюмада;
Котрого тутъ да въ салдати oddавати?
У першого да дітки друбненьки,
У другого да жінка молода,
А третєго да женити нора; —
Четвертого да въ салдати oddала.
Ой где-сь ти въ мене да не мати була,
А що ти мене зъ чотирохъ вибрала;
На що-жъ ти мене да въ салдати oddала!

61.

РЕКРУТЬ И ОТЕЦЪ.

—Ой Боже-жъ муй милий:
—Який я вродився!
—Кунь вороний,
—Самъ молодий
—Еще не женився.

— Продай, тату, коня,
— Коня вороного;
— Ой одружи, одружи;
— Мене молодого!—
«Шкода, синку, коня,
«Шкода продавати:
«Пишуть чорне по білому,
«Хотять тебе взяти?—
— Нехай вони пишуть:
— Я іхъ не боюся;
— Кунь вороний;
— Самъ молодий—
— Еще вислужуся!—

62.

ПРОЩАНІЕ СЪ МИЛОЙ.

Померъ мині отецъ и матуся,
До кого я бідна притулуся,
Зайду до оренды да й напьюся,
Зайду до сусіди — наржуся,
Піду въ вишневий садъ; прохожуся,
И ходила, и блудила да й заснула,
Прийшовъ муй миленький; я й не чуда,
Прийшовъ муй миленький; да й торкає.
— Вставай, мила, уже світає;
— Вставай, мила, годі спати;
— Ходімъ до кімнати въ карти грati:
— Хотять мене, молодого, въ вуйсько взяти;
— А я вуйська не боюся,
— За рокъ, за чотири вислужуся;
— Прийду до дому — оженюся;
— Возьму собі панячку,
— Що она хедить въ віночку;
— Якъ на ней віночокъ зеленіє,

— То мое сердце веселое;
— А какъ на ней віночокъ посихае,
— То мое сердце посихае!.

ПѢСНІ ОИРОТСКІЯ.

63.

РАБОТНИКЪ.

Ой немае такъ никому
Якъ бурлаци молодому;
Що бурлака горыче робить,
Ажъ шіть очи заливае,
А хомявитъ ёго лас.
— Где жъ ти въ черта волочився,—
— Вечеряти смізднине?
— Лягай спати середъ хати,
— Бо нічого вечеряти.
— До порога гомезами,
— А до стода постолами;
— Встанай рано за волами,
— За волами зъ батогами,
— За товаромъ деснагъ ярошъ,
— Не вбувайся, не вмиваися,
— За волами неспішайся....

Ой зъ за гори, зъ за крутой
Чорна хмара виступае,
Друбенцъ скіжонъ вилітє;
Бурлакъ нари падгинае,
Отци й неньку венчанинае.
«Да було бъ тобі, мои мачи,
«На світъ мене не родили:

«Довелося молодому
«Усякому догоditи!
«Да було-бъ тобі, моя мати,
«Малимъ дитямъ' прикопати,
«Високою могилою,
«Маленькою дитиною!»

64.

СІРОМАХА..

Сіла собі сіромаха да й думку гадає:
Пройшли літа марне зъ світа — дружини немає.
Ой немає дружинонъки ні счаствя, ні долі;
Самъ зостався на чужині якъ билина въ полі.
Ой у полі билинонъка — тихий вітеръ віє;
Ой видиться — не журиться; — само сердце млє;
Ой видиться — пе журиться, видиться не плаче;
За дробними слізоньками світонька не баче.
Не велика поляночка — густі копиці;
Потерявъ я счаствя — долю черезъ молодицї;
Потерявъ я счаствя — долю, ще й до того весну;
Самъ зостався на чужині и въ долоні сплесну.
Ой у полі край дороги — тамъ вівця пасеться;
Ой где-сь моя лиха доля шляхомъ волочеться.
Годі, годі, лиха доля, шляхомъ волохтися;
Пуйди собі въ тихий Дунай — зъ жалю утопися!
Якъ я пойду въ тихий Дунай — зъ жалю утоплюся,
То ти прийдешъ води брати — то я й очпаюся!

65.

БІДНИЙ ЧОЛОВІКЪ.

Пора приходить по счастью тужити;
Що світъ великий—нема зъ кимъ жити;
Охъ, а где жъ бо я піду,
Нігде счастья не знайду!
Ахъ, бідний я, бідний...
Чи є такий въ світі бідний чоловікъ,
Якъ я несчастливий во весь мій вікъ!
Едно счастье—десять бідъ,
Всі за мною идутъ въ слідъ...
Ахъ, бідний я, бідний чоловікъ!
На що жъ мене мати на світъ видала,
Чому жъ вона счастья, ні долі не дала....
Чи такії куми були,
Що мі счастья, ні долі це дали...
Ахъ, бідний я, бідний чоловікъ!
Едному счастья ріками пливе,
А до другого счастья берегами іде;
Я зйшовъ цілій світъ,
Мині счастья, ні долі вітъ...
Ахъ, я бідний, я бідний чоловікъ!
До літъ двадцятка сякъ-такъ мині було;
Л въ сімъ часі и того не стало;
Не стало мині и друга,
Едно друга, и все туга;
Ахъ, бідний я, бідний чоловікъ!

Примѣръ. Южоруссы думають, что счастье чоловіка раз-
висить отъ воспріемниковъ при крещеніи.

66.

ГОНИМЫЙ.

Чего я тужу, чого я нужуся?
Чого я допіро плакати учуся?
Знаю я біду, знаю и пригоду;
Но моімъ ворогамъ все то не вигода.
Вороги ви мої, скажіть ви мині,
Що ви за причини взяли-сте въ мині?
Що я вамъ учинивъ такого злого:
Що ви мя судите якъ остатного?
Взяли-сте гоноръ, возьміть же и славу;
Возьміть же славу собі на страву.
Жріте мое тіло, тілько не много—
Сердца не рушьте;—що вамъ до того?
Бо мое сердце въ собі душу носить:
О пічю ласку нічого не просить;
Тілько въ одного Бога найвисшого
О справедливості—більше нічого!
Бо Богъ правдивий всіхъ насть діла знає;
Явъ хто заслужить, такъ заплату дає;
А Богъ такъ каке: не суди нікого;
Гляди самъ себе—більше нічого!

67.

ОДИНОЧЕСТВО.

Тяжко душі, сердцю нудно,
Що у святі жити трудно;
Болить, болить головонъка,
Що я бідині сиротонъка:
Немає зъ кимъ говорити,
Біди свої потішити,
Ненадаю я тутъ нікого;
Ні вірного, ні широго.
Якъ каменю брудно плисти,

Такъ мині тяжко знести;
Хоть я, бідний, всіхъ кохаю,
А вірного собі не маю;
Ні вірного, ні щирого,
Окромъ тілько Найвісшого:
Тому завше офірую,
Що пісчастье яке чую.
Бо вже мої всі зlostники
Взяли мене на язики,
Да вже жъ мене осудили:
Гіршъ собаки учинили.
Що жъ я кому зробивъ злого,
Що не люблять мя бідного;
Зъ ні зъ кимъ въ сварку ся не вдаю,
А зlostниківъ много маю.
Коли-бъ могли—уморили,
Въ ложці води утопили;
Ніхто мене не кохає
И за мною не пристає;
Ніхто не гляне весоло,
Тілько обходять въ-около;
Якъ одъ чуми одскакують,
Кривимъ окемъ поглядають:
А я жъ тое усе бачу,
И слезами гірко плачу.
Болить, болить головонька,
Що я бідний сиротонька!

Сердце кровью скипаеться,
Оно въ штуки пukаеться:
Охъ, якъ тяжко списти море,
То такъ тяжко знести горе!
Коли я прийду до хати,
Зачину гірше плакати;
Нема батька ні матери!
Нема зъ кимъ зыоти вечери;
Нема сестри, нема брата,
Сіні темні, пуста хата,

И вікого тутъ не бачу—
Оно сівши гірко плачу,
Гірко плачу и вздихаю,
Трохи тілько не вмираю:
О якъ въ сераді болість чую,
Що самъ даюю и ночую;
Нема жинки—самъ я молодъ;
Пічъ холодна, терплю голодъ:
Слугъ не має ні едини:
Ово лави, хладни стіни.
Куди пойду, повернуся:
Тілько слізьми обольюсь;
Давно зъ жалю би умерти,
А то нема еще смерти.
Съ туги пойшовъ би втопився,
Коли бъ на судъ не страшився!
Бо якъ тяжко сплисти море,
То такъ тяжко знести горе!

Прилог. Песня, какъ показываетъ складъ ея и не чисто-народный языкъ, сочиненная и усвоенная народомъ.

68.

СИРОТА-РАБОТНИЦА.

Ой гаю жъ муй, гаю, зелений розмаю!
Ой дай мині, Боже, куди я думаю!
Винесь мене, Боже, да изъ сёго міста,
Да изъ сёго міста; да изъ сеі хати:
Нехай перестануть вороги брехати.
Нехай вони брешуть изъ своими дітьми;
Якъ я звудси вийду, то я буду людьми.
Ой дай мині, Боже, здоров'ячка зъ неба;

Не дай мині, Боже, служащого хліба!
Служащий хлібъ добрий, да тілько вимовний:
По кусочку крає, що-дня вимовляє.
Крае жъ вона, крае, срібними ножами;
Облялася сирота дробними слізами;
Крае жъ вона, крае на дробні лусти:
Питає сироти: чи ти будешъ істи?
Може сама не зьиси, да другому одласи!
Ой хожу жъ я по-горі—пісокъ у ніжки ріже;
Кого я не люблю, то той міаі въ глаза лізе!
Хожу я, хожу по горі, якъ сивая голубка:
Одбилася одъ роду-не приду жъ я хутко!

—
69.

ТОСКА ПО МОЛОДОСТИ.

Літа жъ мої молодії! жаль мині за вами!
А що жъ бо я не уміла зарадити вами!
Пустила-мъ васъ, літа мої, якъ листъ по воді;
А вже жъ бо мні літа мої позбірати годі!
А ні я васъ позбіраю, а ні я васъ злічу,
А ні я васъ, літа мої, назадъ перекличу.
Запрягайте, козаченьки, коні воронії,
А поїдемъ доганяти літа молодії!
Догнали жъ ми літа свої на каменінімъ мості:
Вернітесь, літа мої, хочь до мене въ гості!
Не вернемось, не вернемось, не маємъ до кого!
Не уміла-сь шановати такъ здоровъя свого!

—
70.

СТАРАЯ ДІВА.

Ой у полі криниченька,
Холодная водиченька!

Ой тамъ діцка воду брала:
Круті гори провертала—
Літа свої завертала!
Круті гори розвернітесь!
Літа мої завернітесь!
Круті гори розвернуться!
Літа мої не вернуться!

71.

РАЗГОВОРЪ СЪ НЕСЧАСТНОЮ СУДЬБОЮ.

Породила мене мати въ несчастную годину;
Дала мині злую долю: где еї подіну?
— Да піди собі, доле, піди, несчастная, піди утопися,
— А за мною, да за молодою, да не волочися!—
«Хочь я піду, молода дівчино, піду утоплюся;
«А якъ вийдешъ рано води брати—я за тебе учеплюся!»
— Да піди собі, доле, піди, несчастная, въ лісі заблудися,
— А за мною, да за молодою, да не волочися.—
«Хочь я піду, молода дівчино, въ лісі заблудлюся;
«А якъ підешъ налини ламати—я за тебе учеплюся.»
— Да піди собі, доле, піди, несчастная, въ полі загубися;
— А за мною, да за молодою, да не волочися.—
«Хочь я піду, молода дівчино, въ полі загублюся;
«А якъ вийдешъ пшениченьки жати—я за тебе учеплюся.»

ПѢСНИ СЕМЕЙНЫЯ.

72.

Въ чистімъ полі край дороги лежить камінь мармуровий,
А на тому каменёві сидить козакъ чориобровий,
Сидить же вінъ, сидить да й гадоньку думає.

Суди, Боже, жечитися, хорошу жінку вягти;
Хочъ худоби не добъюся—зъ хорошою наживуся;
Великая худоба ой чи буде, чи не буде:
Зъ хорошою дружиною не встидно вийти межі люде.
Великая худоба—то серденьку досада,
А хороша дружина—то буде сердцю одрада.
Межи трема дорогами, зійшевъ місяць зъ зороньками,
Не-що висшей не літає—сивий соколь зъ галоньками;
Літає соколонько—крилечками блудить,
Тяжко—важко серденьку, якъ хто кого вірне любить!

—
Примѣр. Ст. 10—11. Молодецъ, въ раздумье о женитьбѣ, сравниваетъ себя съ мѣсяцемъ посреди звѣздъ и съ соколомъ посреди галокъ. Звѣзды и галки—здесь символизируютъ девицѣ.

73.

— Веду коня до Дуная, кунь не хоче пiti;
— Задирає головоцьку—хоче мене вбити.
— Чому, қоню, веди не пьешъ? Чи дорогу чуешъ?—
«Чому, синку-одинчику, въ-дома не очуещъ?»
— Якъ же мині, мої мати, въ-дома очувати;
— Прийде почка теминецькая: ні зъ кимъ розмовляти!
— Хочъ до коня промовляю, такъ кунь не говорить,
— Тілько мене, молодого, въ больші літа вводить.
— Треба мині, мої мати, коня осідлати....
— Пойду я на Вкраїну дівчини шукати.
— Зъїздивъ же я, мої мати, Польщу и Вкраїну.
— Найшовъ же я, мої мати, любую дівчину.—

Къ этой пѣснѣ некоторые присоединяютъ еще слѣдую-

щіє стихи, які варто бути частиною іншої пісні, а може бути складеною окремою:

Іловівъ коня до Дунаю—кунь на воду дує;
Нехай мене лядя—дурень въ ручку не цілує.
Нехай мене той цілує, кого я любила;
Теперъ сижу—нарікаю,—тілько моєго діда,
Теперъ мене той цілує, що зъ роду не знала,
Да за тиі перебори, що перебирала.

74.

Калиноньку ломлю, ломлю,
А ви, віти, одхилітесь.
Удовоньку люблю, люблю,
А ви, діти, розойдітесь.

Коли ломишъ Калиноньку,
То ломай еі віти;
Коли любишъ удовоньку,
То люби еі діти.

Не журмся, муй миленький,
Да моіми діточками:
Ой ти пойдешъ зъ косоньками,
Вони пойдуть зъ грабельками.

Бодай же ти, моя мила,
Того не дождала,
Шобъ ти мене, молодого,
Ізъ косою висидала.

ТОСКА О ЗАМУЖСТВѦ.

Ой пойду я гореньками,
Стоять люди пароньками,
А я хожу въ Божій карі:
Не давъ мині Господь пари.
Ой пойду я по подъ лугомъ,
Ажъ тамъ оре милий плугомъ;
Ой вунъ оре, а я плачу:
Літа свої марно трачу.
Ой на ставу пливѣ мъята;
На тій мъяті каченята:
Една другу доганяє,
Кожда собі пару має,
А и молода въ Божій карі:
Не давъ мині Господь пари.
Ой тілько мині пари,
Що оченьки карі,
Тілько мині полюбови,
Що чорниц брови.
У городі цвітки рожа:
Где я пойду—всімъ я гожа.
У городі цвітъ калина:
Где я пойду—всімъ я мила.
Скажи мині, чоловіче,
Чи я буду мужа мати,
Чи такъ буду загибати?
Будешъ мати чоловіка,
Буде журба ажъ до віка.

*Примѣр. Ст. 6:—Здѣсь слово ми́лый принято въ смыслѣ
женатый селовѣкъ; ми́лый и мила, значать мужъ и же-*

на въ большей части пѣсень, когда эти слова принимаютъ смыслъ существительныхъ.

Къ этой пѣснѣ нѣкоторые прибавляють сначала слѣдующіе стихи:

По садовьку похожаю,
Сама себе розважаю;
Нема того, що можуо,—
Ой не має и не буде,
Одгудили вражи люде,
Ой одбили, одмовили,
Щобъ ми въ парі не прожили.

—
76.

РАЗДУМЬЕ О ЗАМУЖСТВѢ.

Седить голубъ на тичині;
Скажи мині, чоловіку,
Чи я буду такъ до віку,
Чи я буду пару мати,
Чи на тебе седрце ждати?
Личко жъ мое румъяное,
Кому будешъ суженое?
Ой чи тому мужикові,
Шо вінь юдить при плугові?
Я молода якъ ягода;
За мужика мині шнода.
Ой чи тому уланові,
Шо шабелька при бокові?
Я молода якъ ягода;
За улана мині шкода.

—
При бокові вм., при боці; при плугові вм. при плузі.

77.

Кобъ я була така красна якъ зоронька ясна.—
Світила бъ я миленькому, доки би мъ не згасла.
Кобъ я мала штирі води, червону запаску,
Нігди би я не стояла о богачу ласку.
Шо за мода, шо за мода—все шапки рогачки;
Сякий-такий, обідравий и то до богачки.
На що, мати, на що, мати, собаки держати,
Коли наши сусідочки уміють брехати.
Ой якъ буде, то такъ буде, пойду межи люде,
Якъ буду ся шановати, добре мині буде.

—
78.

Зажурився сусіда,
Шо муй милий не приде;
А муй милий заїаджає,
Вже коники вишрягає.
Ой сівъ коло мене,
Таки брови якъ у мене,
Таки брови, таний стантъ,
Такий, мамцю, жвавий самъ.
—Ой дівчино, люби мене,
—Не іжъ хліба—возьму тебе;
—Не іжъ хліба, не пий води;
—Возьму тебе для вигоди.
«Нехай не ість твою мати!

«Коли хочешъ мене взяти,
«Бий объ камінь головою,
«Щобъ я була за тобою!»

79.

Тече вода зъ подъ огорода рине;
Которая сиротина — гине.
Ой на воді два лебеді: обидва біліші,
Мицій отець, мила мати, — дружина миціша!
Сидить голубъ на дубочку, голубка на купку;
Чи ти мене вірю любишъ, якъ голубъ голубку?
Ой у полі при дорозі трава зелене;
За хорошимъ чоловікомъ жінка молоді;
Ой у лузі при дорозі трава висихає;
За ледачимъ чоловікомъ жінка погибає!

80.

Дала мене, моя мати, за нелюба за мужъ,
Дала мині мати корову рябую,
Корову рябую, дойницю новую,
А я ту корову, да плачуучи дою.
Да дала мене мати за милого за мужъ;
Да дала мині мати сімъ коровокъ дійнихъ,
Сімъ коровокъ дійнихъ, сімъ теличокъ новихъ,
А я тї корови співаючи дою,
А я те молоко таниуючи ціжу.

Примѣр. Дала прош. вр. вмѣсто будущаго дасть.

81.

— Пливіть, пливіть, білі гусі, бистрою водою:
— В иди, вийди дівчинонько, розмовся зе мною.—

«Не разъ не два зъ тобою стояла.

«Нігди жъ тобі, козаченьку, правди не сказала;

«Тоді жъ тобі, козаченьку, всю іправду скажу,

«Якъ я свою білу ручку зъ твоєю свяжу,

«Якъ пойдемо до церковці, станемъ на кoberці,

«Изъйдуться всі мислі у нашому сердці!»

«Мислі, мои мислі, до чого ви прийшли? ...

«Шо подъ козаченькомъ кониченько бистрий и ясная зброя.

— Шо думаешъ-гадаешьъ, дівчино моя! —

«Думаю-гадаю на Дунай сплинути,

«Аби зъ тобою гультаемъ не бути.

«Ой волися, мати, гіркий полинъ зъсти,

«Ніжъ изъ нелюбимъ вечеряти сісти.

«Гіркий полинъ зъївши — то водиці напьюся,

«А за нелюба пошовши, на віки втоплюся.

Прижъ. Дѣвушка, полюбивши молодца, раскаевается передъ самымъ бракомъ. Ст. 6:—въ южной Россіи при вѣнчаніи связываютъ молодымъ руки.

82.

Гула, гула голубонька по міжъ голубами; —

— Горе мині въ світи жити, по міжъ ворогами! —

Гула, гула голубонька зъ голубничка йдучи;

Заплакала дівчинонька за нелюба йдучи.

Поки світа, поки сонця, — не буду я дівкою;

Загубила счасти-долю — піду шукати.

«Не йди, доню, не йди, доню, бо далеко зайдешъ;

«Загубила счасти-долю — до віку не знайдешъ,»

— Вже я ходила, листъ прогортала,

— Не нашла доленьки, на віки пропала.

—Пусти мене, моя мати, у море купатись:
—Буду пливать—пуринати, доленьки шукати!—
«Не йди-жъ, не йди-жъ, доню, бо далебі втошнешъ!—
—Пусти жъ мене, мати, зеленого лену брати:
—Буду брати, прогортати, доленьки шукати.
—Уже жъ бо я ходила, вибірала,—
—Не нашла доленьки—на віки пропала!—
—Де-сь ти мене, мати, въ любистку купала,
—Купаючи, проклинала, щобъ доленьки не мала.
«Тоді жъ тебе, моя доню, проклинала,—
«Край дороги пшениченьку жала!
—Було бъ тобі, мати, пшениченьки не жати,
—И много счаствя-долі да й не проклинати!
—Де-сь ти мене, мати, у мъяті кунала,
—Купаючи, проклинала, щобъ я счаствя-доленьки не
мала.—
«Я тебе, доню, тоді проклинала:
«На гору йшла тихо, гдехъ води набрала.»
—Було бъ тобі, моя мати, водиці не брати,
—И много счаствя-долі да й не проклинати.—

83.

Калино-мадино, червона ягода!
Чомъ не рано зацвіла?
Ой де-сь тебе, калино, червона ягода,
Бистра вода обняла.
Хочь мене бистра вода обняла,
Да въ сиасовку обловлить..
Хочь я пойду за нелюба за мужъ,
Таки да не згину.
Ой покочу я золотий перстень
Да по крутої горі,
Да хочь покотишъся, да очкомъ обернисься
Да по сирої землі;

Ой хочь я поїду за неюба за мужъ,
Хочь я въ чужій стороні,
Ти, родинонка, одзовися ко мні.

83.

А въ неділю рано сонечко грало,
Виправдала мати дочку въ чужу стороночку,
Въ чужу стороночку міжъ чужі люде.
«А хто жъ тебе, моя доню, жаловати буде?»
—Пожалують мене, мамцю, чужі люде,
—Якъ у моей головоньці добрий розумъ буде.
«Приди, прийди, моя доню, до мене у гості,
«Да поставлю кониченька въ стані на помості.
—Ой тоді я, моя мамцю, приіду у гості,
—Якъ виросте травесенька въ хаті на помості.—

Росла, росла травесенька да й похилилася:
Виглядала мати дочку да й зажурилася.
Росла, росла трава да й посихати стала:
Виглядала мати дочку да й плакати стала.

ДРУГОЙ ВАРИАНТЪ ТОЙ ЖЕ ПѢСНИ:

У неділю рано якъ сонечко грало,
Вивожає мати дочку въ чужу стороночку:
«Иди, донько, иди міжъ чужі люде:
«А хто жъ тебе, моя дочки, жаловати буде?»
—Пожалують, мамцю, да чужі люде,
—Якъ у моей головоньці добрий розумъ буде.

Ой у полі корчма, подъ корчмою вишня:
Туди моя родинонка на гулянье вишла.
Гуляє, гуляє, мене споминає:

—Де-сь нацої шесчастниці въ-дома немас!
—Чи еі убито, чи еі занято,
—Шо еі нема ці въ буддень, ні въ свято.—
А ні еі вбито, ні въ полонъ занято:
Нема ей одрадности ці въ буддень, ні въ свято.
«Коли жъ тебе, моя дочко, сподіваться въ-гості?
—Якъ виросте буркунъ-зільля на каменномъ мості.—
Росла трава, росла да й похилилася,
Дала мати дочку за-мужъ, да й зажурилася;
Росла трава, росла, стала посихати:
Дала мати дачку за-мужъ да й стала плакати.

4.

Місяць світить, зори зоріє;
Зо що-сь мене моя мати лає,
Лає, лає, да хвалиться бити;
—Не йди, доню, на чужину жити.
—На чужині ні ойця, ні юн'ки;
—Тілько въ саду співа соловейко:
—На чужині все чужі моде:
—Ой тамъ тебі горемъна буде.—

Въ чистімъ полі висока могила,
На могилі червона калина,
Не налиші чорний морозъ краче,
На чужині сиротина плаче:
—Не плачъ, сестро, не плачъ, не журися,
—Тілько однеі слави бережися!
«Ой я слави, слави не боюся;
«Ой я слави по вікъ бережуся.
«Въ чистімъ полі колючая груша:
«Ой тежъ мині отець и матуся,
«Въ чистімъ полі яворъ зеленський:

16.

«Ой тожъ мині братичокъ рідненъкій!
«Въ чистімъ полі все перепелици;
«Ой тожъ мині рідні сестриці.»

85.

Зелений дубе! Чи не жаль тобі буде,
Якъ подрубають білу березу люде,
Якъ подрубають гострими топорами,
Повезуть еі битими шляхами?
Моя матюнко! Чи не жаль тобі буде,
Якъ возьмуть дочку въ чужу сторону люде,—
Повезуть еі битими шляхами?
Облилась мати друбненъкими слізами:
—Вернися, дочко, вернися, помяркуйся,
—Хочь рочокъ, хочь два у мене покрасуйся.
«Ой не поможетъ мому личеньку краса,
«Коли накрита моя руса коса.
«Ой кажуть люде, що мене мати лас,
«А зъ далека йду—ворота одчиняє.
«Сама не знаю якъ ворогамъ годити:
«Чорно, чи біло по міжъ ними ходити.
«Чорно ходячи, то скажуть ледащица,
«А біло ходячи, то скажуть чепурица.»
—Въ мене хаточка теплая, веселая,
—Ти въ мене дочка любая, сердечная.—

Приміт. По видимому здѣсь двѣ пѣсні. До стиха 8— идетъ рѣчъ обѣ отъѣздѣ молодой жѣнщины отъ матери; отъ 8 до 20 описывается свиданіе еї уже послѣ прожитія нѣсколько времени у свекра. Въ другомъ варіантѣ послѣдніхъ стиховъ 8—20 нѣтъ; пѣсня цеется такъ:

Зелений дубе! Чи не жаль тобі буде,
Якъ подрубають білу березу люде—
Повезутъ еї битими шляхами?
Моя матюнко! Чи не жаль тобі буде,
Ясь возьмуть дочку міжъ чужкі люде,
Повезутъ еї битими шляхами?
Охъ, моя дочкио, жаловати не буду;
Ти за гуроньку—я объ тебі забуду.
Вивезли дочку за високую гору:
Вернися, зятю, зъ моімъ дитямъ дому!
Вивезли дочку за густі лози:
Облили матку друбненькиі слёзи!

—

Примѣтъ. Бѣлая береза здѣсь символъ невинности, чистоты, какъ вообще въ свадебныхъ пѣсняхъ.

—
§ 6.

Ой високе да високе
Клинъ-дерево одъ води;
Ой хоть воно високе,
Да усе листъ опаде.
Ой хоть листъ опаде,
Да къ берегу приливе.
Ой де-сь у мене муй родъ
Да далеко одъ мене.
Ой хоть же вінъ да далеко,
Такъ жалуе мене.
Ой де-сь мое да дитяцо,
Якъ на морі утяцо.
Ой де-сь моя да дитина,
Якъ у полі билина.

Куди пойду — вороги
Кругомъ хату облегли.
Куди пойду — не люблять;
Изъ кимъ стану — осудать.

87.

Ой гаю жъ мій, гаю! густий не прогляну!
Пустила жъ я голубоюка, да вже не поймаю.
А хочь и поймаю, да вже не такого;
Хочь пригорну до серденька, да вже не широго.
Ой гаю жъ мій, гаю, цвітешъ дуже рідко!
Кого родомъ я не знала — присудивъ мя дідько!
Кого жъ бо я полкбила — стоіть за плечима;
Кого родомъ я не знала тому присягала.
Пусти жъ мене, мати, дѣ броду по воду:
Нехай же я подивлюся, чи красна на вроду?
На уроду хорошая, на лицо прекрасная:
Но тілько, доненько, доля несчастная.

Примѣр. Стихи 2—3 показываютъ, что здѣсь тоскуетъ женщина вышедшая за-мужъ не за того, кого любила.

88.

Поки я була въ свого отця, у своїй матусеньки,
Не пожичала лусточки хліба, ні ложечки солі;
А теперъ пожичу и oddati мушу;
Ізвінчавшись изъ симъ товаришомъ, пропадати мушу.
Прийшла до-дому — нема хліба й солі,
Бігала и не вбігала несчастної долі.

89.

У неділю рано во всі дзвони били;
Тоді братъ зъ сестрою гарно говорили:
«Сестро жъ моя, сестро! часъ тя за-мужъ дати!»
—Оддай мене, брате, не за селянина;
— Оддай мене, брате, да за міщанина:
—У міщанина новая деревня,
—Новая деревня, великая семья:
—По новій деревні люблю похожати,
—Въ великої семы люблю розмовляти!

Ой брязнули ключи въ стайні на помості;
Ой приіхавъ братець до сестриці въ-гості:
«Добри-вечіръ, сестро! чи дужа, здороваво?»
—Не пітайся, брате, чи дужа, здоровава;
—Запитайся, брате: яка моя-делні?
—Нагайка-дротянка кровью обкініла;
—Шовкова хусточка въ ручкахъ зотліла;
—А вже жъ моі очи не доспали ночи;
—А вже жъ моі руки да й дознали муки;
—А вже жъ моі ноги зазнали дороги.—
«Ото жъ тобі, сестро, новая деревня,
«Новая деревня, великая семы;
«Въ нової деревні любишъ похожати;
«Въ великої семы любишъ розмовляти!»

—
90.

Ой у саду зеленая вишня;
Изъ подъ вишні вода вишла:
Я жъ молода, я жъ хорошая
Дивитися вийшла.
Соколонько на камені,

Муй батенько на Вкраїні.
Мостила мости
Зъ зеленої трости,
Сподівала батенька въ-гості;
А батенько мимо двуръ іде,
И до мене не заіде.
Добрий обичай, козацький звичай—
Хоть бачу та й не заплачу.

(Тоже поется о братѣ и о миломъ.)

—
91.

Ой умру я, умру, да буду дивиться:
Чи не буде муй батенько по мині журиться?
Батько зажурився—на столъ исхилився:
Коли-бъ дочку поховати—буду двуръ минати.
Ой умру я, умру, да буду дивиться:
Чи не буде моя мати по мині журиться?
Мати зажурилась—на столъ исхилилась:
Коли-бъ дочку поховати—буду двуръ минати.
Ой умру я, умру, да й буду дивиться:
Чи не буде муй братичокъ по мині журиться?
Братикъ зажурився—на скамью схилився:
Коли-бъ сестру поховати--буду двуръ минати!
Ой умру я, умру, да й буду дивиться:
Чи не буде муй миленький по мині журиться?
Мицій зажурився, пішовъ підголився:
Сідла коня вороного, да іде жениться!
Постій, мицій, не женися: ще я не скончилася!

92.

Ромунъ-зільля, ромунъ зільля по дорозі розетчи-
лається;
Де-сь муй милий чорнобривий черезъ людей покла-
няється.
А що-жъ мині по ромупу: ромувъ цвіте—ягідокъ
нема;
А що-жъ мині по поклону, коли ёго самого нема.
— Ой вишнино-черешнино! чомъ ти листу не пускашъ?
— Молодая молодице! на що слёзи розливаешъ?—
«Тимъ я листу непускаю, бо лютую зіму маю!
«Тимъ я слёзи розливаю — невірного друга маю!»

—
93.

Ой зъ за гори високої гуси вилітають:
Ще роскоши не важила: вже літа минають.
Не зажила въ отци, въ матки, за мужомъ їє буду,
Почумъ же я свої літа памятати буду?
Пийте, люде, горілочку, а ви, гусі, воду;
Накажіте, білі гусі, до моего роду.
Не кажіте, білі гусі, що я тутъ горюю,
А кажіте, білі гусі, що я тутъ паную.
Якъ будете, білі гусі, правдоњку казати,
То не зхоче родиночка въ гостині бувати!
Чи будешъ ти, моя доню, горілочку пити?
Ой боюся, якъ уп'юся — буде нѣмилъ бити!

—
94.

Ой хмілю, хмілю, зелений, кудрявий,
Любить мене, моя мати, хороший чорнявий!

Доненько моя, да неправдочка твоя!
Хочь вінъ тебе возьме, вінъ тебе не любить,
Да неславенъка твоя!
У луга калина весь лугъ закрасила;
Невірная дружинонька да весь родъ засмутила.
Ля тую калину строшу, зломлю, да й покину,
За невірию дружиною не живу, тілько гину.
Я невірну дружину да на віки покину,
А саме піду до реденьку: я мижъ редомъ не загину.
Неайду я до роду, ажъ рідъ мене не прихітає;
Хиба пойду утоплюся тамъ де вода вирихає.
Пойду я до світлиці—тамъ седять молодиці:
Чи всімъ імъ така лиха доля, якъ мині единиці?
Въ мене батька немае, а матуся вмирае...
Розступися, сира земля: нехай войду жива въ тебе.

Пѣсня описываетъ разныя времена. Въ первыхъ пяти стихахъ описывается разговоръ дочери съ матерью. Мать предостерегаетъ дочь, чтобъ она не выходила за того, который ищетъ ея. Въ остальныхъ, дочь, вышедши за него, жалуется на его невѣрность.

95.

Хожу, блужу по надъ берегъ, тяженъко здихаю:
Бідна жъ моя головонька, шо долі не має.
Було-жъ мене, моя мати, въ ріці утопити,
Нежли таку несчастливу на сей світъ пустити.
Ой якъ тяжко каменеві подъ воду плинути,
А ще тяжче сиротоньці на чужині бути.
Журилася мати мною якъ риба водою,
Дала мене межи люде—жалує за мною.
Охъ, Боже ти мій единий! ти моя потіха!
Потішь мене несчастную—вибавъ зъ того лиха.

96.

Тече вода зъ огорода, зъ підъ кореня дуба:
Нема миці одрадности одъ моего нелюба,
Нема мині одрадности ні дъ отца, ні дъ матки;
Сушать мене, въялять мене мої недостатки.
Изсушкили, извялили, якъ вітеръ билину;
А якъ тее ясне сонце червою калину.
Ой вирву я зъ рожи квітку, да й пущу на воду:
Пливи, пливи, зъ рожи квітко, ажъ до моего роду.
Якъ приплила зъ рожи квітка, да й стала крутиться;
Вийшла матери води брати, да й стала журиться.
Ой де же ты, моя домю, не дужа лежала,
Шо вже твоя зъ рожи квітка на воді зовъяла.
Не лежала, моя матери, ві дня, ні години:
Попалася въ добрі руки невірній дружині.

—
97.

Идуть моі дні за днями,
Літа за літами;
Я роскоши не зазнала,
Жаль мині за вами.

Я дівкою не гуляла,
За мужемъ не буду;
Почимъ же васъ, літа моі,
Вспоминати буду.

Кажуть люде, що-мъ счастлива;
Я тимъ веселюся:
Ой не знають, якъ я неразъ,
Слізами залъяся.

Боже зъ неба високого:
Скороти віка мого!

Ой хто въ світі счастливіший—
Причинься до того!

98.

Учинила твою волю:
Посилала за-мужъ молодою!
Біле личко, чорни брови,
Досталися лихій долі!
Лихая доля въ корчомці пье-гуляє,
А якъ прийде до-домоньку, въ головоньку бие.
Я бідна молодая—нагайкою крае,
Нагаечка-дротяненька, а я молоденька;
У тіло влипає, кровью залипає,
А ще ёго серденъкомъ називаю!

99.

Та бодай же я марно пропала,
Що мене мати за пьяницу дала,
А пьяница цілий тиждень пие:
Прийде до-дому, цілий день мене бие.
Не бий мене, мій милий, въ соботу:
Покажу я тобі всю свою роботу.
Нечиста, плюгава, ще й къ-тому гидлива;
Мині твоя робота жодна не мила.
Буду бити, буду катовати;
Якъ прийде неділя, буду іншу мати.
На що жъ тобі, милий, іншої шукати:
Будешъ ти еі на смерть забивати.
Не буду я ее на смерть забивати;
Буду я для ее цаймичку держати;

Шобъ вона въ мене легенько робила,
Шобъ вона въ мене хороше ходила.
Коли-бъ тее рідна мати знала,
То-бъ вона по мині зъ жалю умлівала.
Не цурайся мене, моя рідна мати!
Поховай мене, мати, съ соломляної мати
Зроби мині, мати, тонкую сорочку;
Поховай мене въ вишневому садочку.
Викопай мині глибоку могилу:
Посади жъ мені въ головкахъ калину.
Якъ прийдешъ, мати, ягідочокъ рвати—
Будешъ по мині зъ жалю умлівати.

100.

Доломъ, доломъ—долиною—
Мандруй, мандруй, дівчино зо мною!
Мандруй, мандруй, не оглядайся,
На погоню не сподівайся!
А вже погоня еі догонила;
— Ой вернися, дівчино, до-дому:
— Плаче отець—мати за тобою.
Нехай плаче, нехай омліває:
Нехай за пьяницю за-мужъ не дає.
Я пьяниці рада не рада:
Веде зъ корчми его вся громада.
Скоро мілій зъ корчми ступає:
Вона окномъ якъ дверьми втікає.
Де-сь ти, мила, и жартувъ не знаєшъ;
Я на порогъ—ти окномъ втікаєшъ?
Ой я твої жарти знаю:
Не разъ, не два въ ручкахъ омліваю.
Ой өжино, ой ти зелененъка:
Пропала жъ я теперъ, молоденька!

Ой ожино, ѿ ти білий цвіту!
Заввязаний ти мій милий світу!

Приліп. Въ піснѣ два времена. Въ стихахъ 1—9 описывается бѣство дѣвицы съ кѣмъ-то для избавленія нечастнаго замужества. Въ стихахъ 9—21 она описываетъ свое положеніе по выходѣ замужъ за пьяницу, отъ котораго не могла освободиться побѣгомъ передъ своимъ бракомъ.

101.

Посію шевлію раненько въ неділю:
За лютими морозами шевлія не зайде,
Хочъ вона зайде, одъ соїця зовъяне;
Иде милий зъ корчми пьяній—на мене не гляне.
Иде мій миленький зъ корчомки пьяненький:
Одчини, мила, двери, бо я твой миленький.
Я, не одчинюся, бо тебе боюся:
Якъ зачую твой голосочокъ, де жъ я подінуся?
Въ двери не вмію, въ окоце не вснію...
Розступися, сира земле!
Нехай жива войду въ тебе!
Приняла отця и старую именьку—
Прийми, сира земле, и мене молоденьку!

102.

Ой у лузі калина білимъ цвітомъ зацвіла;
Мала мати дочку молодую—за пьяницю oddala.
Пьяница да недбалиця цілий тиждень въ корчмі пье,
А якъ прииде до-домоньку--мене лає, мене бъє.

Загули два голубоньки да подъ криницею:
Горе мині, моя матусенько, жити зъ пьяницею.
Просупу я да кватирочку, ажъ матуся въ-гості йде;—
Питається дочки молодої: чи пьяница въ-дома е?
Прошу я васъ, моя матусенько, да стиха говоріть:
Спить пьяница въ новій коморі—прошу я васъ не
збудіть!

Нехай спить, нехай лежить, да нехай не встане:
Нехай твоя бідна головонька одъ журботи одстане.
Прошу я васъ, моя матусенько, да не лайте ёго:
Въ мене діти маленьки—горе жити безъ ёго!
Будешъ ти, моя дочки, хліба-солі зароблять:
Будешъ маленьки діти годуватъ.
Прошу тебе, моя матусенько, да не жичъ мині того:
Лучче буду мужу догожати, а ніжъ діти годувати.

*Примѣр. Мѣстомиеніе васъ въ единственномъ числѣ
не употребляется.—Здѣсь оно заносное.—Ст. 1—цвѣтеніе ка-
лины—символъ брака; ст. 5—съ воркованіемъ голубей
сравнивается здѣсь разговоръ матери съ дочерью.*

103.

Дала мене моя мати, да не знаю за кого,
За пьяницю гіркого.
Пье пьяница неділю,—я нічого невдію,
Пье пьяница другую, а я дома горюю;
А на третю повертає, мене мати посилає,
Посилає мене мати, де пьяниченька шукати:
Чи у полі на роботі, чи въ шинкарки на охоті,
Чи въ корчомці на горілці, чи въ шинкарки на по-
стільці.

Годі, годі, мицій, спати—їди до-дому статковати.
Якъ ударивъ мицій милю по білому лицю,
Да потекла кровъ гаряча по крамному рукавцю.
Не жаль мині, моя мати, да біленького лиця,
Тілько мині жалко, мати, хорошого молодця.
Пропивъ коня и узду—пропью тебе молоду;
Пропивъ коня и сіделце—пропью тебе, мое сердце;
Пропивъ вози и корови, пропью твої чорни брови,
Пропивъ воли и телици—пропью твої веі спідниці.
..... а самъ ляжу въ холодочку.
Де ся взяла кума—штаны и сорочку дала,
Штани й сорочку дала, за рученьку узяла,
До корчомки повела—да й горілки купила.

104.

Зацвіла калинонька надъ криницею;
Горе мині, матюнко, жити зъ п'яницею!—
Пішла мати вишневимъ садомъ до дочки въ-гості;
Питається своеї дочки: чи п'яница дома?
— Дома, дома, моя матюнко, цить не гомони!
— Лежить п'яница въ новій світлоньці—гляди єго не
збуди!—
«Нехай вінъ лежить, бодай вінъ не вставъ,
«Щобъ твоєї головоньки не хлопотавъ!
— Не відала моя матюнка, що ей сказатъ:
— Горе, моя матюнко, зъ нимъ—горе безъ єго!—

105.

Не шуми, луже, по дуброві дуже;
Не завдавай жалю, бо я въ чужімъ краю;

Бо я въ чужімъ краю якъ на пожарині;
Ніхто мене не пригорне при лихій годині!
Я въ чужому краю якъ билива въ полі:
Ніхто жъ мене не пригорне, головоньки мої.
Ой вийду я, вийду на гору крутую,
Ой стану я, подивлюся на воду биструю:
Тамъ шука-риба грає, бо пароньку має,
А я бідна сиротива пароньки не маю;
Тілько мині пари, що оченьки кари,
Тілько полюбови, що чорні брови.
Ой вийду я, вийду на гору крутую,
Ой стану, подивлюся на воду биструю:
Тамъ вода леслє—я на еї дивлюся,
А я таку думку маю, що піду утоплюся.
—Не топися, сердце, бо душу загубишъ:
—Яко-сь то ми будемъ жити, хочь мене не любишъ!

—

Примѣр. Здѣсь женщина, недовольная своимъ мужемъ, жалуется на судьбу. Стихи 17—18 должны заключать рѣчь мужа.

106.

Я учора це бувъ, и теперъ не бувъ,
А якъ поїду да на Україну—
Сімъ літъ не буду....
Сімъ літъ не буду; назадъ вернуся;
Сподобалось мині да твое личенько,
Що ти Маруся!
И сюди гора, и туди гора,
А по міжъ тими да гороњками,
Ясная зоря;—
Я думавъ, що то зоря зійшла,

Ажъ то любя да дівчиночки,
По воду пошла;
А я за нею якъ за зорею,
Да сивимъ, сивимъ кониченькомъ,
По підъ горою!
—Дівчинко моя! напій же коня,
—Да зъ холодної да кривиченки,
—Зъ нового відра!—
«Якъ буду твоє, на нею и два,
«Да зъ холодной да кривиченки,
«Зъ нового відра!

107.

«Пусти жъ мене, мати, барвіночку рвати:
«А вже жъ нали вороженьки полягали спати!
—Ой едні полягали, другі повставали;
—А вже жъ они тебе, доню, давно обрехали!—
«Нехай они брешуть якъ ся розуміють:
«Якъ та приайде годинонка, вони понеміють.»

Ст. 1:—Барвіночку рвати значить идти на любовное свиданіє. Барвінокъ=vinca perwinca растеніе.

108.

Ой я знаю, ой я знаю, чого мила красна:
Передъ нею и цо за нею впала зоря ясна;
Ой упала зоря зъ неба да й розсипалася:
Мила зорю позбирала да й затикалася.

ПѢСНИ ЛЮБОВНЫЯ.

109.

Ой місяцю-перекрою, зайди за коморю!
Ізъ кимъ мині любо-мило—изъ тымъ поговорю!
Ой місяцю-місяченку, не світи жікому,
Тілько мому миленъкому, якъ иде до-дому!—
А яуль підешъ, милий, на ніч—заграй у сонілку;
А я вийду, послухаю, чи ти тамъ, сокілку...
А якъ підешъ, милий, на ніч—заграй хочь въ листочокъ;
А я вийду, послухаю, чи твій голосочекъ!

Предыдущія три пѣсни также принадлежать къ любовнымъ.

110.

Ой місяцю-перекрою, и ти зоре ясна!
Ой світіть тамъ на подвурі, где дівчина красна!
Ой засвіти, місяченку, да й розжени хмару,
А якъ піде до другого, то зайди за хмару!—

111.

Світи, місяцю, світи, місяцю,
Хочь годиновъку въ шічку;
Нехай переїду, нехай перейду
До дівчинонки річку.
Нехай переїду, нехай перейду,
Ноги не замочу;
Хай люди знають, хай люди знають,
Що до дівчини хожу.—

10.

112.

Туди лози хилилися, куди імъ похило;
Туди очи дивилися, куди сердцю мило.
Ой не видко того села, тільки видко хрести;
Туди мині любо-мило очицями звесги.
Ой не видко того села, оно видко пеньки:
Туди мині дороженька до моей миленькій.
Ой не видко того села, оно видко грушу:
Туди мині помикає рано й вечірь душу.

113.

Ой на гречці білий цвітъ, да вже опадае;
Любивъ мене гарний хлонець, теперъ покидае.
Нехай же вунъ повидае, якъ самъ собі знає:
Есть у мене красчий, луччий, що мене кохає.
Ой упала зоря зъ неба—нікому світити:
Нема моого миленького—не маю зъ кимъ жити.

114.

Привикайте чорпі очи сами почовати;
Нема моого миленького, ні зъ кимъ розмовляти.
Нема моого миленького, рожевого цвіта:
Ні зъ кимъ мині розмовляти до білого світа.
Нема моого миленького—моє сердце ние;
По стеженці, куди ходивъ, трава зеленіє.
Ой часъ, мати, жити жати, бо колось схилився;
Ой часъ, мати, за-мужъ дати, бо голосъ змінився.

115.

Смутенъ же я, смутенъ темненъкої ночи:
Не силять моі очи ні въ день, ні въ夜里.

Ой кобъ я мавъ орлови крила,
Поленувъ би я, где моя мила;
Прилетівъ би, сівъ, упавъ на дворі,
Чи не вийде моя мила поскорій.
Лжъ мила виходить, зъ черними бровами,
Промовляє до мене вірними словами.
— Синий голубоньку прекрасний!
— Який же ти въ світі несчастний!
— Сядь коло мене, пригорни до себе:
— Скажи щиру правду, що маешъ на сердці? —
«На старій гребельці новий млиночъ меле;
«Не вважай, дівчино, що на настъ, молоденькихъ, го-
ворять.
«Воріженъки будуть брехати.
«А ми будемъ, сердце, кохати!

—
Примѣр. Вся пѣсня рѣчъ молодца.

116.

• Коло млина калина
Білимъ цвітомъ зацвіла;
Згодовала удовонька
Хорошого сина.—
Такъ згодовала—
Якъ намалёвала;
На мою головоньку—
Щобъ я сподобала.
— Я сегодня тута,
— А завтра поїду!
— Будешьъ, мила, припадати
— До моего сліду.
— Будешьъ припадати,
— Мене вспоминати!—
Где-сь моего миленького

Весь день не видати.
Чи вінъ коня згубивъ,
Чи зъ дороги забився?
Чи зъ іншою на размові
Где-сь забарився.

Ой якъ коня згубивъ—
Суди жъ ёму Боже!
Якъ зъ іншою на розмові—
Скарай ёго, Боже!
Скарай ёго, Боже,
На гладкій дорозі! . . .
Скоро вінъ подумає
О іншій небозі.

—
Вся эта пѣсня—рѣчъ дѣвушки, ю она включаетъ въ нее прощальный слева своего милаго въ стихахъ 9—14.

—
117.

«Ой бувай здоровая, дівчиненька моя!
«Не забувай мене, коли ласка твоя:
«Я въ дорогу одѣзжаю,
«На серденъку тугу маю,
«За тебе, дівчино, за тебе, серденъко!
—У дорогу ідешъ—дорога счастлива;
—Не забувай мене: я тобі жичлива!
—Тілько въ тімъ тя не впевнило,
—Бо отця и матку маю:
—Чи кажуть чекати,
—Чи тя покидати.—
«Чи-сь така жичлива, що вже покидаешъ:
«Певне ти, дівчино, іншого кохаешъ!
«Не зборонить тебе ні отець, мі мати

«Кілька-неділь ждати,
«Поки не вернуся!»
— Повертай же въ дороги:
— Самъ ти бачишъ, що вороги
— Намъ на перешкоді...
— Любитися годі! —
Изъ дороги іду — коня попасаю,
Чую черезъ люди — дівча роздувають,
Вони єї заручають,
Але пекне не звічають —
Вона моя буде!

118.

— Щось мині тяженко, да на сердці трудненько,
— За тобою, муй миленъкій, що ти не видненько.—
«Не буде тяженко, не буде трудненько,
«Приіду я, сердце мое, въ неділю раненько.»
Въ неділю раненько, що ще не видненько,
Ссівъ зъ коника ,привітався — день добрий, серденъко!
«Де-жъ ся подівъ румъянець зъ білого личенька;
«Чого ся змінили чорні оченьки?»
— Есть у мене румъянець зъ Божия хвали,
— Тілько мині чудно-дивно зъ твоєї присяги:
— Ти божився, присягався, що я твом буду,
— А я того не забуду, поки живу буду! —

Примѣр. Пѣсня состоитъ изъ двухъ разговоровъ молодца съ дѣвицею. Первый ст. 1—4 прощальный; второй ст. 7—12 послѣ его возвращенія. Стихи 5—6 описаніе возврата.

119.

«Ой вишенько-черешенько! чомъ ягідъ не родиши?»
«Молодая дівчинонько! чомъ гудять не ходиши?»
—Якъ же мині ягідки родити да за горошками;
—Якъ же мині пойти гуляти да за ворогами!—
«Ой зродили ягідочки близько перелазу:
«Люблю тебе, сердце-дівчино, одъ первого разу.
«Ой зродили ягідочки—широкий листочокъ;
«Люблю тебе, сердце-дівчино, и твій походочокъ.»

А зъ за гори високої орель воду носить;
Тамъ дівчина козаченька на вечерю просить,
На вечерю, на печену, на рибку линину....
«А вже мині докучило, сердце-дівчино, талярі носячи.»
—Не йди, козаченьку, по горі за мною....
—Ти не будешъ мині мужемъ, я тобі женою!—

120.

Ой іхавъ я коло свого поля,
Да й заплакавъ я до свого коня.
«Ой чого ти, козаченьку, плачешъ?
«Може ти вечеряти хочешъ?»
—Ой вже жъ мині вечеря не мила;
—Люди кажуть: дівчина не моя!
—Хоця жъ моя, да не моя буде:
—Нехай, сердце, набрешуться люде!—
Ой поіхавъ козаченько до дівчини вранці,
Да й поставивъ коня свого въ житі.
—Здорова, здорова, дівчино Наталко!—
«Здоровъ, здоровъ, козаченько Савко!»

«Рада бъ я тебе до хати пустити
—Есть у мене въ кишени лучина:
—Засвітимо чорними очима!—

Прилъг. Въроятно послѣ 13-го стиха долженъ слѣдовать одинъ стихъ, въ которомъ дѣвушка говоритъ, что ей нечѣмъ засвѣтить въ хатѣ.

121.

Випускала соколонька зъ рукавонька;
Завертала миленького, завертала:
—Ой вернися, муй миленький, завернися,
—Солодкого меду-вина напийся,
—И на мое біле личенько подивися.
—Спиншу твоє біле личенько на бумазі,
—Прибью твое біле личенько въ комнаті,
—Сама сиду, молодая, на кроваті:
—Буду твое біле личко ціловати,
—Усякий часъ — времѧчко вспоминати.—

Прилъг. Въ этой пѣснѣ видѣнъ какъ будто иѣсколько великороссійскій складъ.

122.

Коли-бъ же я знала—
Малярики бъ мала,
Я бъ собі милого,
Да й намалёвала.

Я бъ ёго кучери
Да й позавивала,
Я бъ ёго кучери
Да й позавивавши,
Да й позолотила,
А позолотивши,
На стіні прибила.
На тій стіні,
Де сидіти мині,
На тій кроваті,
Где лягати спати,
На ту перину
Где спить Катерина.

123.

Заржали вороні кені, да одъ корчомки йдучи,
Зачула молода дівчина зъ рути віночки вьючи.
Якъ зачула, такъ вискочила, на береженьку стала:—
—Муй Иvasенько, мое серденько—мині пригодонька
стала;
—Мала жъ бо я два вінчики, да мині водонька за-
брала.—
«Не турбуйся, моя дівчино, о овоей пригоді;
«Маю я пару лебедівъ—попливуть проти води!—
«Лебеді пливуть, віночки тануть, вінчики потопають,
«Моей дівчині, моему сердечку більшъ жалю зада-
вають!

Примѣр. Рута—символъ дѣственности и незнанія любви; брошенный въ воду вѣнонъ означаетъ прекращеніе этого незнанія. Оттого и въ иудаїзмѣ праздникъ, по окончаніи обрядовъ, бросаютъ вѣнки въ воду. Купальское празднество, по старославянскому мифологическому значенію,

бесознательно перешедшему къ отдаленнымъ потомкамъ, символизуетъ бракосочетаніе божества огнесвѣта съ божествомъ-водою и служитъ первообразомъ соединенія половъ на землѣ между людьми.— Въ нашей пѣснѣ дѣвица хочетъ удержаться отъ любви и это выражено въ образѣ плетенія вѣнка изъ руты; потомъ начинается аллегорический разговоръ между нею и ея милымъ, изображающій бореніе дѣвицы съ чувствомъ.

124.

Въ лузі, въ лузі, стоять воли въ плузі;
Вийшла дівчина зъ чорними очима,
Козакові воли погоняла,
Зъ козакомъ всю ночь размовляла!
— Чомъ ти не прийшовъ, чому не приіхавъ,
— Якъ я тобі, молодому, казала;
— Чи ти коня не мавъ, чи дороги не знатъ,
— Чи тебе мати не пускала?
«Ой я коня маю, и дорогу знаю,
«И матуся мене пускала;
«Въ мене сестра да зростомъ не велика—
«Вона мині іхать не веліла.»
«— Не ідь, не ідь, брате, на тую Україну,
«— Да не люби вражую дівчину;
«— Бо ти, молодъ козакъ, горілки напьешся,
«— На дорозі зъ кониченька вбєшсья.
«Я горілки не пью, одъ меду не впьюся,
«Я, молодий, слави бережуся.
«— Поставлю комору, поставлю новую,
«— Да на тую дівчину молодую;
«— Поставлю сторожу, поставлю ще й варту,
«— Да ще й куплю гаріочки кварту.

— Сторожа впилася, и варта заснула,
— А дівчина за козакомъ майнула.

Примѣр. Стихи 5—25 заключаютъ разговоръ дѣвицы съ козакомъ. Козакъ—здѣсь, какъ и въ большей части любовныхъ пѣсней, означаетъ просто молодца, а не воина украинскаго. Украина значитъ край, другое село. Въ стихѣ 19 смыслъ тотъ, что сестра поставила за коморей (анбаромъ) людей караулить дѣвицу, когда она будетъ бѣжать къ козаку. Въ южнорусскихъ селахъ нерѣдко случается, что молодые поселяне подстерегаютъ влюбленную чету по нечамъ и мѣшаютъ свиданіямъ. Отъ этого-то въ южнорусскихъ любовныхъ пѣсняхъ такъ часто жалуются на воровівъ. Такъ поступаетъ и здѣсь сестра молодца, желающая разлучить брата съ его возлюбленной.

125.

Я по тобі, луже, не нахожуся,
Кого вірне люблю — не надивлюся.
Хожу я, хожу по новімъ двору;
Вижу я, вижу милую свою,
Що ходить, гуляє въ вишневімъ саду,
Співає пісеньку да все до ладу:
«Не ходи въ день, не сміши людей,
«Приходь у-ночи при ясній свічі,
«Щобъ на насъ люде не говорили,
«Щобъ насъ зъ тобою не розлучили,»
—Неволя твоя — розлука моя...
—Хиба насъ розлучить матуся твоя! —
«Насъ не розлучить матуся моя,
«Хиба насъ розлучить синая земля.
«Насъ не розлучить ні шиль, ні громада,
«Хиба насъ розлучить сосновая хата,
«Сосновая хата, висока могила,
«Висока могила, червона цалина»

«Висока могила на рученькахъ,
«Червона калина въ головоныкахъ.»

Примѣр. Сосновою хатою называется здѣсь гробъ. Калина, свадебное дерево, садилось и на могилахъ молодыхъ людей, какъ символъ не угасающей и по смерти любви. Вся пѣсня — рѣчь молодца, въ которой онъ помѣщаетъ сначала ст. 7—10 пѣсню дѣвицы, а въ ст. 16—20 разговоръ свой съ нею.

126.

Виліала зозуленька да й сказала: куку!
«Дай же міні, моя мила, свою білу руку.
— Якъ же міні, муй миленький, рученьку подати:
— Болить моя головоночка — не можно подняти! —
«Приложи жъ ти, моя мила, до головки рути;
«Клади рано и въ-вечері, щобъ здоровій бути!

Примѣр. Образомъ прикладыванія рути къ головѣ молебецъ хочетъ сказать дѣвицѣ, чтобы она не предавалась любовной тоскѣ. Рута, символъ дѣственности, есть вмѣстѣ символъ воздержанія и терпѣнія.

127.

На городі вишня, за городомъ дві;
Любивъ я дівчину не літочко, не два,
Любивъ еї три літа,
А теперъ самъ живу на світі.

Охъ дай же то, Боже, въ счастливу годину,
Жебы-мъ зобачивъ любую дівчину:

Бога на свідку взываю,

Що еї вірне кохаю.

Дай же мині, мати, орлови крила,

Що би-мъ полетівъ, де дівчина мила,

Скоро сяду на коні,

То буду у дівчини на дворі.

«Зъїздивъ коня, зъїздивъ другого:

«Скажи, сердце, чи буде що зъ того?

«Ой зъїздивъ я всю Україну —

«Не знайшовъ якъ тебе, дівчину:

«Знайшовъ зъ кіньми и зъ волами,

«Але не знайшовъ зъ черними бровами.»

— Я жъ тобі кажу при твоемъ роду. . . .

— Коли мене берешъ — бери безъ заводу;

— У мене посагу не буде —

— Возьмуть мене и такъ люде!

«Мині твого посагу не треба;

«Надгородить Господь зъ високого неба.

«Ти въ мене посагъ самая,

«Якъ на небі зора ясная!»

— Теперь ти кажешъ: зора ясна,

— А потімъ скажешъ: доля несчастна!

— Хоць ти не скажешъ — скаже твоя мати:

— Було убогої не брати. —

«Чи знаєшъ, дівчино, що я твоімъ буду;

«Поки життя мого, тебе не забуду,

«Замкну я очі ворогамъ,

«Заткну губи брехунъмъ.»

— Теперь ти мя любишъ на личко рум'янью,

— Теперь ти мя любишъ на всімъ здоровую.

— Сохрани, Боже, натуги,

— Що би ся не дививъ на други.

«Чи ти мене, дівчино, счаровала,

«Чи ти мині принаду дала.»

— Маю я въ Бога надію,

— Що я чаровати не вмію:

— У мене чароньки — чорні бровоньки;
— У мене припада — сама, молода! —

Пѣсня состоитъ изъ двухъ частей: въ стихахъ 1—12 рѣчь молодца къ матери своей; въ стихахъ 13—44 разговоръ молодца съ дѣвицею. Цѣлая пѣсня есть разсказъ молодца о своемъ любовномъ дѣлѣ.

128.

Місяць світить, сонце гріє;
Безъ кохання сердце мліє.
Світить місяць о полуудні—
Люблять мене все побудні.

Коли любишъ — люби дуже,
А не любишъ — не жартуй же!
Не задавай сердцю туги;
Не возьмешъ ти — возьме другий.

Ой піду я, утоплюся,
Да на камінь розібьюся...
Нехай твоє милий знає,
Що зъ кохання смерть буває!

Примѣр. Вся пѣсня — рѣчь дѣвицы. Въ ст. 3—4 она сравниваетъ съ слабымъ блескомъ місяца въ полдень любовь повѣсь, ищущихъ ея расположенія.

129.

Чого-сь мині тяжко-важко, на серденьку туга;
Нема моего миленького, нема моего друга!
Ой приіхавъ муй миленький въ неділю раненько;
Злізъ зъ коника, привітався:—день добрий, серденько!
—Ой чи здоровा, чи не тужишъ чого?
—Чи не маешъ надъ мене іншого?—
«Передъ Богомъ присягаю,
«Що іншого не маю,
«Тілько тебе, сердце мое, надъ житя кохаю!»

Примѣр. Вся пѣсня—рѣчъ дѣвицы. Въ первыхъ двугъ стихахъ она описываетъ свою тоску до прибытія милаго, но вмѣсто прошедшаго времени употребляетъ настоящее; въ стихахъ 5—9 разговоръ съ нимъ.

130.

Ти поідешъ, муй миленький: я о тя гадаю:
Эй чи любишъ ти такъ мене, якъ я тя кохаю.
Обіждайте, обмовляйте своїми язиками;
Вже не буде жадної зміни нігди межи наими!
Ахъ я бідна несчастлива! що буду чинити,
Що не могу надъ милого іншого любити?
Нехай мині весь світъ дають—не хочу нічого;
Бо вже нема и не буде, надъ миленького!
Ой, Господи милосердний! глянь на мене вині:
Не дай мині загинути молодій дівчині.
Не дай мині загинути, да й мому милому;
Коли маешъ счаствя дати, дай разомъ и ёму!
Ото я тя, Боже, прошу и буду просити:
Дай же мині якъ найбільшої зъ миленькимъ пожити.
Шумить річка не величка да й шумить якъ зъ лука;
А вже-жъ мині, сердце мое, зъ тобою розлука.

Ой якъ тяжко каменеві безъ води плинути:
Ой такъ тяжко, сердце мое, безъ тебе тутъ бути!
Два голуба воду пили, а два колотили;
Бодай тії не сконали, що настъ розлучили:
Що они настъ розлучили зъ коханої пари....
Бодай тії не сконали, да й счастя не мали!
Эй місяцю, місяченьку! не світи ні кому,
Тілько мому миленькому якъ піде до-дому!
Эй місяцю, місяченьку, засвіти тихенько,
Світи мому миленькому: якъ піде — видненько!

—
131.

Світи, зоре, світи, зоре, світи, не ховайся:
Якъ поідешъ, муй миленький, та й хутко вертайся!
Всюди гори, всюди гори — вігде води пити —
Пішли хлопці за границию — нікого любити.
Пішли хлопці за границию, що ми іхъ кохали;
Тілько тії баламути сами ся зостали.
Пливе човенъ, иливе човенъ, илине и весельце;
Чомъ ти мене такъ не любишъ, якъ я тебе, сердце!
Еденъ мицій на Волині, другий на Україні:
Розервали мое сердце на дві половини.
Ой я того на Волині людямъ подарую:
А за тимъ, що ва Україні, сама помандрюю.
Скрипливі ворітчики — не могу заперти:
Кого люблю — не забуду до самої смерти! —

—

Примѣр. Вся пѣсня — рѣчъ дѣвицы. Ст. 8: — сравненіе
сердца полного любви, съ членокомъ, наполненнымъ во-
дою. Ст. 13: — сравненіе неугомоннаго голоса любви съ
скрипливыми воротами.

—

132.

Налетіли сіри гуси, стали живовати;
Наїхали козаченки—стали ночувати.
Ой чомъ же ви, сіри гуси, да не живовали;
Ой чомъ же ви, козаченки, не заночували?
«Чомъ ти мене, моя мати, рано не збудила,
«Ой якъ тая козаччина зъ села виходила?»
— Тимъ я тебе, моя доню, рано не збудила,
— Щоби ти за козаченкомъ не тужила!—
«Поїдь же ти, моя мати, до міста до Колкувъ,
«Купи міні, моя мати, за конійку голку,
«А за штири золоті червоного шовку,
«Ой вишию козачині шовкову сорочку.»
Шовкомъ шила, шовкомъ шила, золотомъ гаптowała;
Ой то тому, козаченьку, що вірне кохала!

Примѣр. Пѣсня старинная, известная во всей южно-русской землѣ. Въ четырехъ первыхъ стихахъ сравнивается пролетающими дикими гусьми козаковъ; въ послѣдніхъ стихахъ, разговоръ дочери съ матерью. Пѣсня эта живописуетъ тѣ времена, когда козацкие полки безпрерывно бродили съ мѣста на мѣсто, и нерѣдко козаку случалось мимоходомъ на короткое время побывать въ тѣхъ мѣстахъ, где ему прежде было мало.—Колки—мѣстечко въ Полѣсьѣ (въ Волынской губерніи.)

133.

Ой кінь ирже, води ие пье, дороженьку чуе;
Ой Богъ знає, Богъ відає, где муй милий ночує.
Чи у полі, чи у полі, чи въ великий дорозі. . .
Чи у пана гетмана да стоіть на залозі.
Якъ у пана гетмана—поздоровъ ёго, Боже!
Якъ у тei негудниці—покарай ёго, Боже!

Привязавши копиченька до червоної калини,
А самъ пойшовъ молоденъкій до дівчини въ перини.
Сиділи у перинахъ, стиха говорили:
— Ой чи будешъ, дівчинъко, но міні тужити;
— Якъ я піду да поіду на Україну жити? —
«Ой не буду, козаченьку, не буду й не буду;
«Ти поідешъ за гроночку — я зъ іншими буду!»
Еще козакъ не заіхавъ за нові ворота;
Да не знала дівчинокъ, що въ рукахъ робота...
Еще козакъ не заіхавъ за жовтий піски,
Не взялася дівчиночка ні істи, ні пити;
Еще козакъ не заіхавъ за густій лози:
Обіляли дівчиночку дробленъкі слёзи.
Вернися, козаченьку, хвора мати вмірає; —
Не вернуетя, тане брате, хочь заразъ конає!
Вернися, козаченьку, вже дівчина вмірає: —
Хочь би кояні розігнати, аби дівчину застати!

Примѣр. Вся пѣсня — рѣчь дѣвицы. Въ стихахъ 7—15 она описываетъ свое послѣднее свиданіе съ козакомъ; въ стихахъ 14—19 свою тоску по немъ; въ стихахъ 20—23 она воображаетъ о любви его къ ней и думаетъ, что онъ не воротился бы, если бъ умирала его мать, но воротился бы, если бъ сказали, что умираетъ его возлюбленная.

134.

Повій, повій, вітерочку: зъ глибокого яру;
Прибудь, прибудь, муй миленький, зъ далекого краю!
Ой радъ би я повівати, да яри глибоки;
Ой радъ би я прибувати, да краї далеки.
Глибокі криниченьки — залізни ключи:
Да вже жъ міні надокучило миленького ждути.
Якъ поішлю я чорну галку на Дінъ риби істи;
Ой принеси, чорна галко, одъ милого вісти.

Полетіла чорна галка да й не барилася.
Да принесла таку звістку, щобъ не журилася:
Не журиси, дівчинонько, въ тугу не вдавайся;
Ти — молода, за-мужъ ідешъ, а я оженюси!
Мела хату, мела сіні, да й засміялася;
Вийшла мати води брати, да й догадалася.
—Чого, дочко, чого, дочко, да засміялася?—
«Хиба жъ би я дурна була, щобъ я призналася!»
«Ой пий, мати, тую воду, що я наносила;
«Шануй, мати, того зятя, що я полюбила.»
—Буду лiti, буду лiti, буду розливати;
—Нелюбого зятя маю — буду розлучати.—
«Не розливай, мати, води — бо важко носити!»
«Не розлучай, мати, зятя — тобі зъ нимъ не жити.
«Хочь бий, мати, хочь лай, мати, да ѿже не на-
учишъ!

«Нелюбого зятя маєшъ — ио-вікъ не розлучишъ!»
—Буде тобі, доню, буде лихая година.
—Що ти сёго козаченька щиро полюбила.
—Донъко моя, коханочко! така твоя доля;
—Полюбила козаченька — була твоя воля!
—Живи, доню, въ свою волю, такъ якъ полюбила;
—Не жалкуй на свою матіръ, що тебе згубила.—
«Ой не буду жалковати. моя рідна мати:
«Яку мині дастъ Богъ долю — буду горювати!

—

Примѣр. Вся пѣсня — рѣчъ дѣвицы, тоскующей по миломъ и утѣшающей себя его возвращеніемъ. Въ стихахъ 1—4 сравненіе желаемаго прибытія милаго съ вѣніемъ вѣтра. Въ стихахъ 5—6 сравненіе тоски ожиданія съ трудностью добыванія воды изъ глубокаго студенца съ желѣзнымъ крюкомъ. Стихи 7—12 заключаютъ фантастическое послольство галки; подобное послольство птицъ не рѣдко въ южнорусской народной пѣзїи: этотъ образъ истекаетъ изъ старинного вѣреванія въ штицеволхованіе; вѣроятно и здѣсь дѣвица по какому-нибудь суевѣрному замѣчанію въ полетѣ галки выводить свои заключенія. Въ стихахъ 17—52 дѣвица вооб-

ражаетъ себѣ, какъ она будетъ говоритьъ съ своей матерью,
когда пріедетъ ея милый.

135.

—Лае мене родионъка, щобъ я тя не любивъ.. .
—Хиба би я свое жити загубивъ! ..
—Нехай лае, нехай мучить, хочъ би и забила;
—Щожъ я виненъ, що матуся тебе полюбила?
—Полюбила вона тебе и буде кохати;
—Прошу, сердце, аби вільно було запитати:
—Скажи, сердце, правду, чи мя кохаешъ,
—Чи ти мене, молодого, зводити гадаешъ?
«На шо-жъ твое запитанье, чи я тя кохаю;
«Чи тобі своєї милости мало знаковъ даю?»
—Правду, сердце, говоришъ—самъ я тое знаю;
—Коли жъ бо я твоімъ буду—надії не маю!
«Ой Боже муй милостивий! чи-то твоя воли?
«Ой чи такая наша доля.»
—Просимъ Бога, а Богъ на насъ гляне милостивий:
—Ходімо, звінчаймось, будемо счастливі! —

Вся п'єсня разговоръ молодца съ дівицею.

136.

Пішовъ я разъ на удицю да й тепера каюсь;
Улюбився у дівчину, що й восні жахаюсь!
Сердце мое замірає—хоть не радъ, да плачу,
Якъ своеї миленької хотъ денёкъ не бачу.
Молодиці и дівчата стали говорити,
Що такъ часто на улицю я зачавъ ходити.

Уся челядь догадалась, чого я вздихаю—
И тепера всі вже знають, кого я кохаю;
Не втатіться те коханя якъ у мішку шило:
Заразъ зъ боку всі зобачутъ—що для кого мило!
Очи карі, брови чорни—любо подивитъся,—
Личко новче якъ калина—чому не влюбиться!
Личко біле, станъ тоненький, голосъ соловыіний:
Чому такой не любити, Боже муй единий!
Що хороша, то якъ рожа—хто не гляне—ахне!
Пойшовъ би я еі сватать—гарбузою пахне.
Коли бъ Богъ давъ, щобъ я зъ нею шлюбомъ обручивъся:
Підъ школо бъ еі въ рамки вправивъ, сівъ би да й
дивився!

Примѣръ. Вся пѣсня—рѣчъ молодца. Ст. 16:—тыкву дають на сватаніѣ, въ случаѣ отвѣза.

137.

Ой морозе, марозику, добрий чоловіче;
Зморозъ того когутика, нехъ не кукуріче;
Зморозъ того качурика—nehай качка кваче:
Засватанъ я вбогу дівку—nehъ богачка плаче.
А богачка вражка дочка не хоче робити,
Начіпляє кораликівъ, щобъ еі любити;
Начіпляє кораликівъ на білую шию:
Люби мене, ти, Семене, або ти, Василю!
Пливе, човенъ, пливе човенъ, пливе и весельце;
Чомъ ти мене такъ не любишъ, якъ я тебе сердце!
Пливе човенъ, пливе човенъ, коли бъ не пролився:
Де-сь муй милій у дорозі, коли бъ не барився.
Приїзджає муй миленький въ неділю раненько;
Злізъ зъ коника, привітався:—день добрий, серденько!
— Ой день добрий, моя мила, якъ ся ти маешъ?

— Ой чувъ же я черезъ люде — иного кохаешъ. —
«Присягаю передъ Богомъ — иного не маю,
«Оно тебе, сердце мое, на віки кохаю!»

Примѣр. Первые восемь стиховъ рѣчъ молодца; стихи 9—18, рѣчъ дѣвицы, которая описываетъ свой разговоръ съ милымъ. По видимому нѣтъ связи между первою и послѣднею половиною пѣсни; вѣроятно двѣ пѣсни соединены въ одну. Въ стихахъ 1—4 сравненіе чванной богачки съ пѣтухомъ и съ уткою. Съ излаваніемъ членока сравнивается прутешествіе молодца.

138.

А хто хоче Гандзю знати,
Прошу мене запитати;
Прошу тебе — дай мі віру.
Скажу тобі правду щиру.
Моя Гандзя коби рожа,
Якъ теноля — така гома,
А въ румънію така сила.
Що всі цвіти закрасила!
Нехай богачъ такъ нехвалить;
Що мі Гандзюти позбавить;
Не видре і жадна сила!
Мині Гандзя люба мила.
Якъ я Гандзю не зобачу—
Завжди тужу, завжди плачу;
Якъ я, Гандзю, при тобі—
Мое счастья при мині;
Якъ я, Гандзю, одъ тебе—
Мое счастья одъ мене;
Якъ я Гандзю зобачу,
И чи въ слѣту, чи въ погоду—
Иду веселъ на роботу!

139.

— Я до тебе, дівчинонько, я до тебе дохожавъ,
— Я до тебе, сердце мое, чорну стежку утоптавъ.—
Топчи, топчи, жнавий хлопче, я ще згірша уточчу;
Я на теї дорозі клинь-дерево посаджу.
Рости, рости, клинь-дереко, рости въ гору високо;
Поїхавъ муй миленький въ чужий край далёко.
Ой вийду я за нові ворота.
Стану собі при куточку якъ бідна сирота.
Ой виняла изъ кармана тонкий білий платочокъ,
Обтерла чорни очи и брови якъ пшиурочокъ.
Хилітесь, густі лози, звудки вітеръ віє;
Дивітесь, чорни очи, звудки милий іде;—
Хилилися густі лози, да вже перестали;
Дивилися чорни очи, да й плакати стали!

Примѣр. Всѧ пѣсня рѣчъ дѣвицы, которая припоминаетъ, въ стихахъ 1—4, свой разговоръ съ милымъ. Она хочетъ посадить дерево на деревяшку, которую протоптала къ ней милый, на память. Въ ст. 4 она обѣщается утоптать эту дорожку, желая тѣмъ выразить, что безъ милаго она будетъ частвоходить по ней, воспоминая о немъ.—

140.

Шумить мині якъ у млині въ моїй головоньці;
Де-сь муй милий чернобривий въ чужій сторононьці.
Повій, вітре буйнесенъкій, зъ глибокого яру;
Прибудь, прибудь, муй миленький, зъ далекого краю!
— Якъ же мині повівати, коли яръ глибокий;
— Якъ же мині прибувати, коли край далёкий!—
Хилітесь, густі лози, звудки вітеръ віє;
Дивітесь, чорни очи, звудки милий іде!
Хилилися густі лози, да й вже перестали;

Дивилися чорни очи да й плакати стали!
Ой ссучу я яру снічку, да й шущу на річку;
Не поможет, мицій Боже; розливись Дунай—річка!
Нема лёду, нема броду, нема й переходу:
Пливи, мицій, до милої черезъ бистру воду!
Не світи, місяченку, не світи нікому,
Оно мому миленькому, якъ иде до-дому!

Примѣр. Всѧ пѣсня рѣчъ дѣвицы. Въ ст. 11 она думаетъ послать милому свѣчу, чтобы ему удобно было переходить черезъ рѣку, потому-что восковая свѣча, какъ вещь, употребительная при богослужении, по вѣрованію народному, заключаетъ спасительную силу.

—
141.

Ой у полі на роздолы—
Тамъ козакъ недужъ лежить;
А его дівчина вірне доглядала,
Що матуся не знала.
Везуть козака, везуть молодого
Да сивими волами;
Плаче дівчина, плаче молодая
Да друбними слізами.
— Ой не плачь, дівчино, ой не плачь, рибчино,
— Да не вдавайся въ тугу;
— Якъ я живъ буду—тебе не забуду;
— Я въ осені въ тебе буду!
— Не штука, козаче, не штука, молодий,
— Да до осені ждати;
— Якъ схоче моя стара мати
Да за іншого оддати!
— Якъ схоче твоя мати
— Да за іншого оддати,—
— Пиши друбні листи на білій бумазі—

— Да давай міні знати!
«Не цтука, козаче, не штука, молодий,
«Друбни листи писати ...
«Треба рано встати, треба подумати,
«Черезъ кого переслати!»
— Перепили, дівчино, перешли, рибчино,
— Черезъ чорную галку:
— Буду шановати, буду поважати
— Якъ рудну матку.—

Прилѣг. Здѣсь снова замѣчательное повѣтре о сообщеніи
посредствомъ птицъ.

142.

Вийду я за ворота, роскуну орішокъ,
Роскусивши той орішокъ, вийму я ядефца.
Вийди, вийди, дівчиношко, потішъ мое сердце!
Мое сердце зрадливое звичаю не знає;
Ой по горахъ, по долинахъ туманъ налягає;
А міжъ тими туманами сизъ голубъ літає;
Вінъ літає, буркотає, голубки шукає.
Зострічався сизий голубонько зъ буйними кірами,
Ой ви вітри буйнесеньки, чи далеко бували;
Чи не чуали, не видали моей голубочки?
Вона сизокрила — личко якъ калина!

143.

По підъ мостомъ, трава ростомъ;
Люблю того козаченька, що хороший зростомъ;
Люблю ёго, хвалю ёго, хвали ёго мати,

Де стояли розмовляли, шіднівочки знати:
Коли бъ мині да давъ Господь раннішъ ненъки встати;
Да вирвати василечки да й позамітати;
А я жъ да й проснала—ненъка раннішъ встала,
Василечківъ понирвала, да й позамітала.

Примѣр. Вся пѣсня рѣчъ дѣвицы. Василекъ—символъ при-
лічія.

144.

Ой по лужечку хожу,
Да калиночку ломаю,
Калину ломада,
До серденька қлада,
Чи не перестану я тужити?
Ой оріше, орішечку,
А ти оріховий цвіте!
Молодая якъ ялина,
Червоная якъ калина,
Завязаний світѣ!
Ой где жъ моя дружина
Въ темнімъ лсі заблудила;
Тілько знати слідочокъ
Одъ білихъ ножочокъ,
Де дружина походила!
Ой піду я у лісочекъ
Да вирву листочокъ,
Шобъ не павъ пилочокъ,
Де дружина походила!

Примѣр. Вся пѣсня, вѣроятно—рѣчъ молодой женщины, любящей другаго, кроме мужа, потому что выражение *заний світѣ* значитъ *несчастный бракъ*, а можетъ быть

это рѣчъ дѣвицы, которой угрожаетъ разлука съ любезнымъ и бракъ съ немилымъ.

—
145.

Ой дівчина козака любила,
Ію садочку за ручку водили,
Всі яблучка оборвала,
Козаченька годовала:
Я жъ думала, шо муй буде,
А онъ пойшовъ межи люде:
Целovala, милovala,
До серденька пригортала:
— Ой козаче, ти отецький сину,
— Ой же ти казавъ: по-вікъ не покину,
— А тепера покиднешъ,
— Сердцю жалю ти завдаешъ,
— И своёму и моёму.
— Ой ти козаче, вернися!
— Есть у мене медъ — вино — напийся! —
«Ой не буду вертатися,
«Меду — вина впиватися!
«Лише було не знатися.»
— Ой у полі криниця безодна,
— Тече зъ неї водиця холодна;
— Якъ я зхочу, то напьюся,
— Кого люблю — обнімуся,
— И нікого не боюся! —

—
146.

Ой встань, милий, вже день білий; зачало' світати,
А я плачу, а я тужу, що ти не видати.
Не любила я жадного, хочъ іхъ було сила;

Щобъ я була тебе нігді въ світі не виділа.
А теперъ я побачила—ти—сь любишъ іншую,
Щобъ ти такъ за мною туживъ, якъ я за тобою!
Або нехай виїзжає въ далекі сторони....
Або нехай мі зазвонять въ голосні звони!
Нехъ на тебе всі несчастя съ світа западе й зъ неба;
Що я вірнѣ тебе люблю—растатися треба!
А я скажу на могилі ті слова вилити:
Уміраю: не хочеть мя муй милий любити!

147.

Хожу, блужу и вздихаю тяженько до неба;
Зъ тяжкимъ жалемъ промовляю: розстatisя треба.
Котори причиною до нашей розлуки—
Бодай же іхъ не минали зъ того світа муки!
Будь счастливий изъ другими, а я плакать буду,
А я твоей невдачности нігди не забуду.
А я тебе вірне люблю—самъ Богъ тее знає;
Котори нась розлучають—нехъ Богъ карас!
Де-сь ти мене, моя мати, въ церкву не носила,
Що ти мині, моя мати, долі не впросила.
—Я жъ тя до церкви носила—Богу молилася;
—Така жъ тобі, моя доню, доля судилася.—
Лучше буда мене, мати, въ кунелі заляла,
Ніжъ мя таку несчастливу на сей світъ пускала.
—Въ кунелі мати не заляла, не могла заляти,
—Но мусила-мъ, моя доню, я жъ тя годувати.—
Не я въ літяхъ, не я въ літяхъ, не я въ худобоньці,
Тілько мині журба й лихо въ моей головоньці.
Тоді тобі усі діла на памяти стануть,
Оно мої мертві очи на тебе не глянуть.

148.

Летівъ орель по надъ моремъ, да и летячи кряче;
Не една дівчинонька за мною заплаче.
Степъ широкий, всюди видно — милоі не бачу,
Якъ згадаю яке слово, то и гурько заплачу.
Очи моі чорненські, біда жъ мині зъ вами,
Не хочете очувати жадну нічку сами.
Привикайте, чорни очи, сами очувати:
Нема моей миленької: ні зъ кимъ розмовляти.
Ходжу-блужу, ходжу-блужу якъ те сонце въ крузі;
Чи я стану, чи ішо роблю — мое сердце въ тузі.
Ходжу-блуджу, ходжу-блуджу, свуй вікъ каратаю;
Ой такъ мині Богъ назначивъ — що жъ діяти маю!
Боже жъ ти муй милосердний! Який же ти сильний!
Чи е въ світі такий другий, якъ я, несчастливий?
Ой безъ счаствя я вродився и безъ счаствя гину;
Породила мене мати въ лихую годину.
Розступися, сине море, въ своєй широкості:
Нехай жъ я житя кончу въ твоєй глубокості.

«*Примітка. Вся п'єсна — речъ молодца.*

149.

Сидить собі козаченько, думає-гадає;
Самъ застався на чужині, дружини немає.
Нема въ мене дружинські, ні єчається, ні долі;
Самъ застався на чужині якъ биліна въ полі.
Ходить голубъ коло хати, сивий, волохатий,
Якъ загуде жалубиенько — на сердцю тяженько.
Ой не ходи, голубоньку, коло моей хати;
Принеси муй голосочокъ милоі до хати!
Ой пойду жъ я до криниці пити води зъ днісниця;

Ой безъ ножа, безъ талірки не край моего сердца!
Ой ты стоишь, да все зъ иншимъ, стиха промовляешь,
И безъ ножа, безъ талірки мое сердце краещъ.

*Примѣр. Вся пѣсня рѣчъ молодца, жалующагося на не-
вниманіе той, которую любитъ.*

150.

Нема милого, нема моего друга,
Только засталася въ сердцу моемъ туга;
Я о нимъ мислю и не забуду;
Я его любила и любити буду.
Не знаешъ, милий, що въ сердцю моему;
Не скажу правди никому другому;
Висхну одъ жалю и проплачу очи:
Тебе не забуду а ні въ-день, ні въ-ночи.
Я несчастлива у своего роду:
Всі мі дні смутни навіть и въ погоду;
Въ цілому світі я счаствия не маю;
Той мині невдачний, котрого кохаю.
Нема на мене ні дні, ні ночі,
Кобъ перестали плакать мої очи;
И сонъ на очахъ моіхъ не буває;—
Скоро очи замкну — смутокъ пробужае.
Ой кто причиной несчастя моего,
Нехай моі очи всі падуть на того ...
Нехай той счаствия и долі немає,
Хто мене зъ моімъ милымъ розлучає!

Примѣр. Вся пѣсня — рѣчъ дѣвицы.

151.

Безперстанно я о томъ думаю,
Чи будешъ ти моя, и о тімъ не знаю;
Идуть моі літа
Марне зъ сёго світа!
Піду въ край пустий, где птахъ
И буду волати: горе жъ мині, горе!
Идуть моі літа
Марне зъ сёго світа!
Где слёзипадають на камінь який,
Хочь би найтвержий, то пороблять знаки;
Идуть моі літа
Марне зъ сёго світа!
Тужу жъ я, тужу, самъ не знаю чого:
Бо котру я люблю—не знаю для кого;
Идуть моі літа
Марне зъ сёго світа!
Тужу жъ я, тужу, що-день, що-година,
Бо котру люблю—теї тілько нема;
Идуть моі літа,
Марне зъ сёго світа!

Примѣр. Въ стихѣ 5-мъ пѣла маѳ: где цакъ не оре---совершеннай безсмыслица.

152.

Ой щобъ такъ тобі якъ теперъ мині,
Прийшлось погибати...
Ой мусивъ би ти не разъ и не два,
Тяжко заплакати.
Ой ти поіхавъ, мене подкинувъ,
А я, бідна, плачу;

Сплакала очи, темної ночі,
Що світоньку не бачу.
Ой ти поіхавъ — мене покинувъ,
Сироту на чужині;
Плачу-ридаю, ти вспоминаю,
Въ кожнісеньку годину.
Ой ти поіхавъ, мене покинувъ,
Молоду уродливу,
Шо си зачала вірне любити
Въ годину' несчастливу.
Вірне любила, якъ присягала
Въ вірності вмірати,
Да й пришлося за мою вірность
Въ інечасті ногибати.

Примѣр. Всѣ пѣсніи — рѣчі дѣвицы.

153.

Ой ти юй милій, голубоньку синий,
Не по правді живешъ,
Міно муй двуръ, мимо воротечки,
Л до іншої йдешъ;
До іншої йдути тамъ медъ — вино пьешъ,
А мині молоденъкій, моему серденьку,
Да жалю завдаешъ.
Я садъ садила, садъ поливала —
Не припнявся весолъ....
Кого я любила, кого вірне кохала,
Не судивъ мині Богъ.
Я садъ садила садомъ виноградомъ,
Надукола весь двуръ,

Ой щобъ не зайшовъ, щобъ не завинувъ,
До тебе голось муй!

Примѣр. Рѣчъ дѣвицы.

154.

Просуну я да кватирочку, ажъ кладочка движить;
А вже моя милая дівчина по воду біжть.
Просуну я да кватирочку, ажъ владочки врбслав;
А вже моя милая дівчина зъ водою пришла;
Просуну я да кватирочку, ажъ три горли воду пьуть;
А ужежъ мою любую дівчину да до шлюбу ведуть.
Одинъ веде за рученьку, другий за рукавъ,
Ажъ третій гляне, серденько вине — що любивъ да
не взявъ.

155.

А надъ річкою, надъ бистренкою,
Седить голубець изъ голубкою;
Зайшовъ стрелець изъ за гори,
Вдаривъ голубця зъ правого крильця.
Седить голубка, седить сивенька,
Седить же вона въ конці роженька,
Седить голубка, жалостно гуде!
— Ой цить, голубко, да й не гуди! —
«Піду крозъ землю, істи не буду;
«Істи не буду, пити не буду,
«Кровъ землю піду — жити не стану!»
— Ой цить, голубко, ой цить, сивенька,
— Вийди стань конець роженька.

— Ой есть голубцівъ повнесенький двуръ! —
«Есть голубецъ рябокриленъкий;
«Сякій не такий, якъ муй милсъкий!»

156.

Ой тамъ за горою за високою,
Седить голубъ зъ голубкою;
Седючи въ парі цловалися,
Сивими крилами обоймалися.
Ой вилетівъ орель зъ чорної хмари,
Розбивъ, розогнавъ голубку зъ пари;
Голубка седить, жаліво гуде,
Що вже зъ голубомъ жити не буде!
Седить же вона да й нарікає,
Сивого орла да й проклинає;
Що-мъ зъ твоей ласки пару стратила,
Бо-мъ свого милого вірне любила.
Ой прилетіло самцувъ нуль-кони,
На те седлиско, де голубна седить.
Сіли, втужили, стали питати:
Чомъ не пускаєшъ гостей до хати?
Вона імъ рекла зъ жалемъ великимъ:
— Більшай не хочу знатися ві зъ кимъ:
— Стратила мужа свого милого,
— Більшай не хочу знати нікого.
«Голубко сива! на що вважаєшъ?»
«Чи на ту вроду, що красну маєшъ?»
— Що-жъ мині по вроді, що врода красна,
— Коли-жъ моя доля несчастна.—

Примѣг. Голубка здѣсь — аллегорія вдовы. —

157.

Щобъ я була тее знала,
Що я теперъ роздумала;
Лучче було не познати,
Якъ познавши похокати!
Я жъ думала такъ якъ люде;
Може добрий... нехай буде!
А онъ мислить що лишшого:
Глядить, бачу, грошей много.
Хтідамъ ёго шановати,
Свое сердце ему дати;
А онъ собі розебравъ,
Розглядівся да й не вадвъ.
Теперъ таکий світъ наставъ,
Яку небудь—зъ грішми взявъ;
А якъ скоро мало гроша—
То не возьме, хоць хороща!
Чи то мила, чи то гожа—
Чи то красна яко рожа,
Чи розумна—не питай,
Тілько много гроши май!
Не едині, що гроши мають,
Слізами ся заливають,
А онъ мислить, що зъ грішми
Лучче жити, якъ зъ очима!
Не знаєшъ ти що, небоже!
Якъ Богъ мині допоможе;
То я зъ грішми похвалюся,
И безъ тебе обойдуся.
Тоді будешъ проситися,
А я буду сміятися;
Тоді будешъ добре знати,
Якъ зъ дівчини жартовати.

158.

На що мене зачіпаешъ,
Коли милю другу маешъ;
Я не така, який ти—
По двохъ разомъ любити!
Бутсімъ ти мене кохнешъ.
А зъ другою розмовлянешъ;
И сусіда міні казала,
Що одъ тебе перстень мала.
Якби съ еі не кохавъ,
То би церстня не дававъ;
Ти зъ такою ся поводишъ.
Що такъ зводить, икъ ти зводишъ.
Буду такого шукати,
Щоби мала вікъ зтерати;
Щобъ тілько мене кохавъ,
Другої милої не мавъ.
Пойди жъ собі до біди,
Більше мене не нуди,
Я зъ роскоши да въ біду,
Да за тебе не піду.

159.

Ой вудви жъ я уродився;
Таки жъ бо и въ трохъ влюбився;
Любивъ Гандзю, Катерину,
Ще й Тетяну чернобриву.

Ой піду жъ я по улиці,—
Стоять гарні молодиці:
То чорняві, то біляві,—
На кого глянь—то всі браві.

Якъ я вийшовъ до криниці —
И тамъ стоять молодиці:
Одна стоіть, бере воду —
Подивлюсь на еї вроду.

Дала мині води пити;
Не жаль гарной зачепити.
Тамъ то гарна, тамъ то мила,
Ще й до того чорнобрива.

Гарнихъ хлопцувъ въ корчмі знає;
Батько зъ корчми виглядає:
Утікай же, гарний хлопче,
Іде батько — бити захоче.

Не такъ мині ті дівчата,
О якъ тії молодиці . . .
Лають мене — я не дбаю:
Котру бачу — ту кохаю!

Надъ річкою стоіть хата;
Тамъ дівчина зуховата:
Еще она рачковала,
Якъ ся міні сподобала.

—
160.

У тихому Дунаві щука риба хвилі гонить;
Нагнівився мій миленький, да й до мене не говорить;
Коли будешъ говорити, то говори щиру правду,
Якъ не будешъ говорити, то я собі іншого знайду.
Коли маешъ говорити, то говори не беспечне;
Коли мене вірне любишъ — до іншої не конечне!

161.

— Ти дівчино прекрасна,
— Чому съ така невдячна?
— Зъ разу съ мене полюбила,
— А на потимъ мя зрадила.
— Ти думаешьъ, ішо ти красна,
— И для того така счастна:
— Любишъ того, що богатий,
— Потимъ будешъ жаловати! —
«Не думаю о красоту,
«Маю надію на цноту;
«Не люблю и богатого;
«Знаю щиростъ для вірного!
«Баламуте сёго світа!
«Хтівъ — есь мене роскохати,
«Потимъ ся зъ мене сміяти!
«Одчепися, напастнику,
«Маешъ ти дівчатъ безъ ліку;
«Котру бачишъ — тую любишъ,
«Не я тебе — самъ ся гудишъ!»

162.

Ой ти милий, чорнобривий, ой будъ же ти ласканъ:
Ой не стредяй моіхъ утятъ, якъ полетять на ставъ.
Утенята-лебедята не нароблють шкоди;
Напившися въ ставу води летятъ до господи.
Не ногожа въ ставу вода — летять до криниці;
Не вподобавъ козакъ лівки — пойшовъ до вдовиці;
А въ вдовиці дві світлиці, а третя кімната;
А въ дівчини одна хвата та й та не прибрата.
Ой тимъ вона не прибрата — що стеля дубова.
Чиць дівчини не сватати? цір., дівка убога!

Хочъ убога не убога—да въ батька дитина;
Не для тебе, сякий сину, мати породила.

Примѣр. Вся пѣсня рѣчъ дѣвицы. Укоряя своего козака въ невѣрности, она говоритъ о себѣ въ третьемъ лицѣ, и образомъ полета утокъ на прудъ доволить до сравненія его непостоянство съ птичьимъ перелетомъ.

163.

«Дай Боже зъ вечера погодопыку;
«Прийди, козаче, къ моему городопыку.
«Понюхаешъ зіллячка розмариного,
«Щоцілуешься личенька румъяного.»
—Що мині по твоєї румъности,
—Нема мині одъ тебе приязности,
—Не такъ одъ тебе, якъ одъ твоєї родиночки.—
Повінь, вітру, зъ глибокої долиночки;—
Вітеръ віє, ялину колише;
Козакъ до дівчини дрібни листи пише,
Пишє вінъ, пише білими рученьками,
Одсилає до дівчини буйшими вітрами:
Залицався козакъ на три літа до дівчини,
Не сказала мати тей дівчини брати;
Не такъ мати якъ найменшай сестра:
Не бери, брате—дівча безъ счаствя зросла,
Безъ счаствя зросла, безъ долі вродилася;
Вона тобі, брате, дружиною не судилася.

Примѣр. Пѣсня раздѣляется на двѣ части. Въ стихахъ 1—7 описывается разговоръ дѣвицы съ козакомъ, въ которому козакъ жалуется на нерасположеніе къ нему семейства дѣвицы, а потомъ въ ст. 8—18 извѣщаєть дѣвицу о

невозможности жениться на ней, потому что родные его не хотятъ этого. Ель приведена здѣсь, какъ атрибутъ горестим.

164.

Вийду я на двуръ білими ноженьками,
Подивлюсь на дубъ чорними оченъками,—
А на дубоньку сивъ голубонько гуде—
А на козака вся неславонька буде:
Чи на козака, чи на коника его:
Якъ на коника—кунь буде одвічати;
Якъ на козака—дівчина буде знати.

Півники піють, я зъ тобою стою;
На добра-ночъ, дівчино, на добра-ночъ,
Вже я пойду до іншої. . . .
Пришовъ я, ставъ роззуватись;
Ніхто не почувъ, якъ старая мати:
Гріхъ, синонъку, въ неділоньку пити,
Бо сирітонька якъ червоная рожа;
Бери, то буде господиня гожа!
Не хотівъ я, мати, сирітоньки брати;
Хотівъ я, мати, зъ сироти насміяти.
Зачула тее дівчина въ коморі:
Не стуй, богачу, на сиротиномъ дворі;
Сиротина—вдовина дівчина:
Схоче наклітись зъ отецького сина!

Примѣр. Первые семь стиховъ, кажется—рѣчь дѣвицы, которая между прочимъ по воркованью голубя предузнаетъ, что козакъ поступить съ нею дурно. Стихи 8—17 кажется рѣчь мелодія—волокиты, который разсказываетъ (ст. 8—10) свое оскорбительное прощеніе съ дѣвицею, потомъ (ст.

11—17) сцену съ своей матерью. Стихи 19—22—рѣчь дѣвицы, сказанная уже послѣ. Такимъ образомъ въ пѣснѣ три времени.

165.

«Бодай тая степовая могила запала:

«Що зъ козакомъ жито жала—вечіръ простояла;

«Простояла я сей вечіръ, ще й буду тенера.»

—Чого-сь моя дівчинонька смутна, невесела.

—Ой чи люди набрехали, чи мають брехати?

—Ой самъ же я догадався, що буду плакати:

—Не самъ же я догадався—сказали мі люде,

—Що зъ нашого коханичка нічого не буде;

—А зъ нашого коханячка, ні слави, ні вжитку:

—Чорнимъ очамъ спаня нема, ніжкамъ зопочинку.—

«Сокулъ, мамцю, сокулъ, мамцю, сокулъ прилітає .»

—Давай, дочки, принадочку — нехай прибуває.

«Яку-жъ мині, моя мати, принаду давати?»

—Насинь шонця по колінця, водиці по крильця,

—То вінъ шонця наклюється, водиці напьеться;

— Якъ вилине въ чисте поле да й розгуляється.—

«Козакъ, мамцю, козакъ, мамцю, свати присилає».

—Давай, дочки, принадочку — нехай прибуває.—

«Яку жъ мині, моя мати, принаду даваги?

— Вийди, дочки, за ворота, стань зъ нимъ розмовляти,

— Пригорнувши до серденька дай поцловати.—

«Ото тобі, моя мати, за твою науку:

«Теперь сиди у запічку—колишні онуку.»

—Ліпше мині, моя дочки, вику колихати,

—А якъ мають вороженки на тебе брехати. —

Прижъг. Ст. 1—10 разговоръ дѣвицы съ милымъ; ст. 11—23 разговоръ съ матерью; ст. 24—27 разговоръ съ

съ матерью послѣ того, какъ она родила дитя. Здѣсь представлено злоупотребленіе обычая женихатыи.

166.

Тиха вода, тиха, береженьки зносить;
Молодъ козакъ своего пана просить:
— Пусти мене звудси до-дому на Вкраїну:
— Пише довгі листи, що має дитину.—
«Молодий козаче! дурний розумъ маешъ,
«Що й того не догадась.—
«Можно листи взявши да пересчитати—
«Назадъ одослати,
«А тую причину на іншого скласти.
«Не моя причина, не моя дівчина;
«Бодай же я упавъ въ землю по коліна.»
— Присягаю Богу, же моя причина.—
— Сідлай, хлопче, коня, коня вороного,
— Поїду, одвідаю коханя свого.—
Козакъ приїзджає— родина витає;
Козакъ у світлку— дівчина хорує;
Дівча въ оконечку зъ жалю омліває;
Козакъ за рученьку, сердечне жалує:
— Не журись, дівчино: Господь Богъ зъ тобою;
— Якъ ти видужаешъ— озьму шлюбъ зъ тобою!
«Щобъ тебе шлюбовала лихая година:
«Цурається мене вся моя родина:
«Не такъ родина якъ отець и мати:
«Черезъ тебе, козаче, мушу погибати.»

167.

Тамъ у лузі, при долині,
Колихила дівчина дві дитини.

Колихала и плакала:

—Чого я, моцний Боже, дождала?—

Л вінъ стойте — нічого не мовить,
Осідавши коня — смішки строїть.

—Бувай, бувай, Касю, здерова:

—Я иду каваліръ, а ти вдова!

—Ти дивчино, ты подобна:

—Не здавайся на підмову — будешъ лобра:

—Бо дворанинъ — то поганий. . . .

—Якъ израдивъ дівчину, а самъ далій!—

167.

Ой прочиню я зъ оконци кватирку,

Погляну по місту, по рику;

Тамъ муй милий по рику ходить,

Соколонька на рукахъ носить:

Эй, соколунько, скажи міні правду:

Где я свою милу знайду?

Ой чи на меду, чи на горілці,

Чи въ шинкарки на білій цостільці?

Шинкарочка свою дочку била:

—Де ти, дочки, вінчикъ загубила?

—Суди намъ, Боже, ivedілі дождати,

—Да будемо громаду збріати.—

«На що жъ, мамцю, людей турбовати;

«Лучче всю правду сказати:

«За річкою, мати, полотна білила»:

«Тамъ я, мамцю, вінчикъ загубила:

«Подъ гаємъ зелененькимъ

«Іхавъ козакъ молоденъкій,

«Схвативъ зъ мене вінчикъ руцьяненъкій;

«Покотивъ вінчикъ по надъ берегами:

«Зосталась дівчина зъ ворогами

«Покотивъ вінчикъ по надъ водою:
«Останай, дівчино, зъ бідою!»

Примѣр. Пѣсня эта должна быть рѣчью первой любезной, а можетъ быть и жены козака, которая въ образѣ разговора козака съ соколомъ (символъ удачи) описываетъ его волокитство, а потомъ разсказываетъ (ст. 9—23) обольщеніе шинкарской дочери. Вѣнокъ вообще, особенно изъ руты—символъ дѣственности.

168.

Ой у лісі клинъ-дерево рузно,
Ходить козакъ до дівчини позно.
«Ой не ходи, козаче, до мене:
«Буде слава на тебе й на мене.»
—Я неслави о-вікъ не боюся:
—Кого люблю—стану, обоймуся!—
Ажъ тамъ мати свою дочку била;
—Де-жъ ти, доню, вінець загубила.—
«За річкою полотно білила;
«Тамъ я, мамцю, вінець загубила.»
—Суди, Боже, неділі дождати:
—Буде-мъ, доню, громаду збрати!—
«Шкода, мамцю, людей турбовать;
«Волю, мамцю, всю правду сказати:
«Іхавъ козакъ, гожий, молоденький:
«Ізнявъ зъ мене вінець рутвиненъкий.»
—Ой щобъ той козакъ нахланъ головою—
—Що изъ дівки зробивъ вдову!—

Примѣр. Пѣсня одинакового содержанія съ предыдущею. Въ первыхъ шести стихахъ разговоръ дѣвицы съ козакомъ;

въ послѣдующихъ разговоръ той же дѣвицы съ матерью.
Такимъ образомъ въ пѣснѣ два времеини.

169.

Тихо, тихо Дунай воду несе,
А ще тихше дівча косу чеше.
Пливи, косо, тимъ Дунаемъ просто—
Задай тугу зеленому лугу,
Задай жалю зеленому гаю;
А въ тімъ гаї яворъ зелененький;—
Подъ яворомъ коникъ вороненький,
На конику козакъ молоденъкий,
Сидить собі и въ скриночку грає:
Струна струні вірнє розмовляє:—
—Нема вину вдовиному сину;
—Звівъ зъ розума молоду дівчину;
—Ой, ізвівши, на коника сівши:
—Ой ти, дівчино, зоставайсь здоровка!
—Я каваліръ, а ти вже вдова;
—Я каваліръ, то пришиють квітку—
—А тобі, дівчино, наложать намітку;
—Я каваліръ, то мині віночокъ—
—А тобі, дівчино, наложать ручочокъ.—

170.

Іхавъ козаць, іхавъ, да, зъ дороги забідся;
Надибавъ дівчину, бідну сиротину;
Ставъ коника гладить, ставъ дівчину зрадить;
—Молодий козаче! не зражай дівчини;
—Бо тая дівчина бідна сиротина.—
«Ой коню жъ муй, коню, коню вороненький!
«А я за ту зраду сто червонихъ кладу.

«Дівчино серденько! уставай раненько!» —
— Ой я уставала вчора изъ вечора,
— А теперъ не буду, яна була учора:
— Вчора буда якъ у дузі калина,
— А тепера стала, якъ білам глина;
— Вчора була якъ роженька въ огороді,
— А тепера стала якъ рутонька въ воді. —

Іхавъ козакъ, іхавъ, головоњки змита,
Головоњка змита, кошуленька біла,
А молода дівчиноњка изъ жалю зомліла.

171.

Ой у полі, въ помі, береза стояла,
Береза стояла тонка кучерява;
Коло теї берези дівка стояла,
Хороша, чорнява, на личко білява.
Наїхали пани: — сядай, дівко, зъ нами,
— Сядай, дівко, зъ нами, щобъ люде не знали,
— Щобъ люде не знали, матці не сказали.—
А мати почула, заразъ приливнула:
«Доню жъ моя, доню, вернися до-дому:
«Якъ я тебе родила, всю нучку нудила,
«А якъ тебе годувала — не одну ночь не спала;
«Я думала дожду доньки собі помочниці;
«Я тебе дождала едную, да й ту бездільную.»

172.

«Эй ти паробокъ, а я дівчина красна;
«Ти віченъку смавъ, а я твої воли пасла,
«Упала роса на біле личко,

«Не такъ на личко якъ на русую косу...»
—Куроньки піють, а я у дівчини сиджу:
—Прийшовъ до-дому—самъ себе неуважжу.
—Свариться батько й мати еще й гіршай:
—Не ходи, сину, на вечериці більшай.—

Примѣр. Первые пять стиховъ—рѣчъ дѣвицы, послѣдніе
рѣчъ парни.

173.

Ой, гіля, сірі гуси,
Да на жовтий пісокъ;
Зав'язала головоньку—
Я жъ думала на часокъ.

Ой, гіля, сірі гуси,
Ой, гіля, на ріку;
Зав'язала головоньку—
Не розвяжу до віку.
Ой, гіля, сірі гуси,
Ой, гіля, на Дунай;
Зав'язала головоньку—
Теперъ сиди да й думай!
Ой, гіля, сірі гуси,
Ой, гіля, на море....
Зав'язала головоньку—
Горе жъ мині, горе! . . .

174.

Ой піду я, молодая, по надъ гороночками,
Да роспушчу чорні кудрі по надъ брівоньками.

Нехай моі чорні кудрі буйний вітеръ має;
Нехай мене, молодої, ніхто не займає.
Хочь займає, не займає, нехай не цілує.
Нехай моого личенька не псує.
Въ мене личко якъ яблочко, теперъ стало якъ ка-
лина.

175.

А на той бікъ Дунаечку козакъ сіно косить;
А по сей бікъ дівчинонька козаченька просить.
Перестань же, козаченьку, да сіно косити!
Перепливи сине море: буду вірне любити.
Перепливъ же козаченько, да перехопився;
Смутна дівка, не весела, що козакъ не втопився.
Въ-конецъ греблі стоять верби, привали росою;
Не хвалися, дівчинонько, своєю красою.
Бо якъ вітеръ повіває, то роса сиадає;
Якъ приступить гарний хлоцець, то й красу поте-
ряешъ.

Примѣг. Здѣсь описанъ старый славянскій обычай, по которому дѣвица отдавала тому молодцу свое сердце, который рѣшился переплыть рѣку. На берегахъ Волги я слышалъ такую же великорусскую ивсю.

176.

На добра ніч, усімъ на нічъ:
Уже-жъ бо я піду спати;
За воротами зеленъ яворъ--
Тамъ я буду да й очувати.
Ой чи яворъ, чи не яворъ;

Чи зелена яворина . . .
Міжъ усіма дівочками
Една мині да една мила.
Ой чи мила, чи не мила,
Такъ мині учинила:
Кличе мати вечеряти—
Вечеронька мині не мила.
— Не дай мині, моя мати,
— Ні снідати, ні обідати,
— А дай міші кониченька
— Дівчиноньку да одвідати.—
«Ой дамъ тебі, мій синоньку,
«И снідати и обідати;
«Ой дамъ тебі и кониченька
«Дівчиноньку да одвідати.
«Ой дамъ тебі, мій синоньку,
«Кониченька ще найліпшого,
«Поїдь, поїдь на Вкраїну—
«Чи не знайдешъ кого іншого?»
Іде козакъ дорогою,
Коникъ ему спотикається;
Сидить дівка у віконечка—
На вечерю сподівається.
Ой бий коня по голові,
То не буде спотикатися;
Да не люби дівчиноньки,
То не буде сподіватися!

Прилѣг. Стихи 1—12 рѣчъ молодца, думающаго, что дѣвица околдовала его. Въ стихахъ 13—24 разговоръ его съ матерью; въ стихахъ 25—32 его поэзда и рѣчъ какъ кажется къ самому себѣ.—Въ пѣснѣ три времена. Яворъ—здѣсь имѣеть символическое значеніе горести. Ночевать подъ явромъ значитъ горевать.

177.

Що въ неділю сонце сходить—пізенько заходить,
Где дівчину козакъ любить, туди гулять ходить.
Сушивъ, въяливъ дівчинопъку, якъ вітеръ билипу;—
Ой хто жъ мене да пригорне бідну сиротину!
Не пригорне отець-мати, ни жадна родина;
Хиба мене да пригорне кому люба-мила!
Сидить сокулъ на дубочку, схиливъ головочку;
Кличе мати свого сина зъ корчми до-домоньку:
—Ой ти пропьешъ, прогайнуешъ усю худобоньку.—
«Хоть я пропью, прогайную—свою, не чужую;
«Таки къ собі дівчинопъку собі підмовлюю!
«Не погожа въ ставу вода, піду до криниці,
«Нелюбая дівчинопъка—піду до вдовиці;
«А въ вдовиці дві світлиці—гарні вечерници;
«Стоять чари завязані въ горшку на полиці!
«Чаруй мати, чаруй мати, аби не лежати:
«Вродливую дочку маєшъ—позволь еї взяти.
«Пожальсь, Боже, мій зятеньку, хорошого слова:
«Моя дочка ледащица—не хочус дома.
«Моя дочка ледащица—не хоче робити,
«Да якъ прийде неділенька—иде въ корчму цити!»
Есть у мене нагаечка съ кінця дротомъ шита;
Буде твоя вража дочка на день тричи бита!

Примѣр. Въ первыхъ шести стихахъ разсказывается о любви козака къ дѣвицѣ и обѣ измѣнѣ ей; въ прочихъ о предпочтеніи ей дочери вдовы, которая приворотными средствами такъ привязала его къ своей дочери, что смѣло въ глаза разсказываетъ ему о ея разпутствѣ, и онъ все таки хочетъ ее взять въ замужество, но въ послѣднихъ стихахъ подсмѣивается и надъ нею и надъ ея чарами.—

178.

Ой чи то воли, що по горі ходили?
То того козака, що три дівки любили;—

Ой една любила — хустиночку шила;
Друга любила — коника поїла;
А третя любила, то чари готувала,
Для того козака, що вірне кохала.
Ой приіхавъ козакъ, на ліжко схилився.
Правою рученькою за серденько вхопився.
Ой приіхавъ товаришъ: — ходи, брате, косити! —
«Не здухаю, брате, коси носити!»
Ой приходить товаринъ: — ходи, брате, орати! —
«Не здухаю, брате, головки піднити!»
Ой приходить товаришъ: — ходи брате, въ корчму
пiti! —
«Не здухаю, брате, калишка носити!»
Ой приіхавъ товаришъ: — ходімъ, брате, въ-гості! —
«Не здухаю, брате, бо болять міні кості.»

—
179.

— Наступала чорна хмара, а другая синя;
— Навчай, навчай, удовонька, да своего сына.
— Якъ не будешъ научати, будемъ чарувати:
— Причаруемъ руки и ноги и кари очи,
— Щобъ не ходивъ до дівчини темненької ночи. —
Божилася бідна вдова передъ паномъ стоя:
«Ой далебі, добродію, почує синъ дома.»
Що зъ вечора постіль стеле, а къ світу лягає;
Не разъ, не разъ одъ дівчини чобітъ одбирає:
Молодая лівчина до череди гонила,
Молодому козаченъку чоботи носила.

—
Примѣр. Ст. 1—5 рѣчь какой-то особы изъ семьи дѣвицы, къ которой ходить козакъ. Ст. 8 — 11 поясняютъ, что мать козака не змѣла, какъ онъ убѣгалъ къ дѣвицѣ.

180.

Наступала чорна хмара, наступає синя;
Наукає бідна вдова единого сина;
Научала бідна вдова ізъ вечора стиха:
— Не ходи, мій синоньку; доходишися лиха! —
— Изъ вечера постіль стелешъ, а къ світу лягаешъ;
— Не разъ, не два одъ дівчини чобутъ одбираешъ! —
Въ славнімъ місті Лопатині на високімъ замку,
Сидить орелъ у кайданахъ за Гандзю коханку;
Сидить орелъ у кайданахъ, дівчину картає:
Ти дуряя, безумная! розуму не маешъ!
Що ти орлу-сердцю питоньки не даешъ?
Напийсь, напийсь, козаченьку, зъ повного ведерця:
Сядь собі коло мене, розвесель мое сердце.

Примѣр. Пѣсня эта какъ-будто продолженіе предыдущей.
Вѣроятно, козака посадилъ въ тюрьму панъ, и девушка
была можетъ быть изъ дворовыхъ. —

181.

Горе мні на чужині —
Зовуть мене заволокою;
Велять мні Дунай плисти —
Дунай річку да глибокую!
Чи мні плисти, чи мні брести,
Чи мні въ неї утопитися?
Бідна моя да головонька,
Що ві до кого прихилитися.
Прихилюси икъ дубоньку,
А дубонько да не батенько —
Вітеръ віє, гілья має,
А вінъ стоїть, не промовляє! . . .
Прихилюся икъ березі,

А береза да й не матюнка —
Вітеръ віс, гілья ломить,
Вона жъ мині не промовить!
Прихилься икъ крушині,
А крушина не дружина —
Вітеръ віе, гілья має,
Вона жъ мині не промовляє!
Ой я тую Дунай річку,
Очеретомъ перетинаю;
Ой я собі да родинонъку
Усю сюди перекликаю.
Есть у мене да родинонъки
Всего три дівчинонъки:
Чорнявая, білявая,
И рудая, ще не гарная.
Чорнявию зъ души люблю,
На біляву женихаюся,
А зъ рудою ще не гарною,
Піду, піду роспращаюся!
«Чи я жъ тобі не казала,
«Да стоючи підъ повіткою:
«Не ходить було у Кримъ по сіль —
«То застанешъ підъ намігкою.
«Чи я жъ тобі не казала,
«Да стоючи підъ світлицею:
«Не ити було у Кримъ по сіль —
«То застанешъ молодицею!»
—Буду ждати, сімъ рікъ гуляти,
—Ноки станешъ уловицею! —
Чи всі тії сади цвітуть,
Що весною розвиваються?
Чи всі тії вінчаються,
Що вірненъко кохаються?
Половина садівъ цвіте,
Половина —розвивається;
Половина вінчається,
А другая розлучається!

Приліг. П'єсня эта, повидимому, состоитъ изъ двухъ. Вторая начинается съ 33 стиха. Какъ кажется, между обѣими почти нѣть связи. Быть можетъ, они соединились въ одну единственно по причинѣ сходнаго голоса и размѣра. Но можетъ быть здѣсь молодецъ припоминаетъ свою давнюю любовь, которая навела на него такую теску, что бѣль ушелъ въ чужую сторону.—

—
182.

Іде козакъ дорогою, підковками креше;
За нимъ, за нимъ дівчинонька русу косу чеше.
—Ой перестань, козаченьку, підковки кресати;
—Нехай же я перестану косоньки чесати!—
Ой на воді два лебеді, обидва біленьки;
А въ дівчини два козаки—обидва миленьки.
Еденъ білий, еденъ білий, а другий біліший;
Еденъ козакъ любий—милій, а другий милішай.
Ой на воді два лебеді крилечками бьються;
До дівчини два козаки черезъ люде шлються.
—Хочь ви шлітесь, хочь не шлітесь, не ваша я буду;
—Зъ еднимъ стаю на ручничку, о другімъ забуду.
Ой на воді два лебеді середъ ставу стали;
Вовівъ козакъ дівчиноньку въ велику неславу.
«Сама жъ бо ти, дівчинонько, въ неславоньку входишъ:
«Що пізнецько не раинько по улонці ходишъ.»

—
183.

Пливи, пливи, селезнику, поги води стане;
Прибудь, прибудь, мій миленький, не самъ, зъ молод-
цями.
Есть у мого да батенька въ огороді сосна;

Не для тебе я въ батенька зросла.
Есть у мого да батенька въ огороді рута;
А у рути верхи крути—піду посхилию;
Вороженьки ляжуть спати, а я погуляю.

184.

Сердце, ходи
И вірненько люби,
Сердце мое!

Якъ до тебе ходити,
Тебе вірне любити...
Въ тебе мати лихая!

Матери дома немае,
Мати на хрестинахъ гуляє;
А ти, сердце, ходи,
И вірненько люби,
Сердце мое!

Якъ до тебе ходити,
Тебе вірне любити...
Въ тебе батько лихий!

Батька дома немае,
На весільлі гуляє;
А ти, сердце, ходи,
И вірненько люби,
Сердце мое!

Якъ до тебе ходити,
Тебе вірне любити...
Въ тебе брати лихи!

Братівъ дома немае,

Брати въ шинку гуляють;
А ти, сердце, ходи,
И вірненъко люби,
Сердце мое!

Якъ до тебе ходити,
Тебе, сердце, любити...
Въ тебе сестри лихи!

Сестерь дома исмае,
На досвіткахъ гуляють...
А ти, сердце, ходи,
И вірнецько люби,
Сердце мое!

Якъ до тебе ходити,
Тебе вірне любити...
Въ тебе собаки лихи!

Я собакамъ угожу,
Два хліби положу;
А ти, сердце, ходи,
И вірненъко люби...
Сердце мое!

Якъ до тебе ходити,
Тебе вірне любити...
Въ тебе кішки лихи!

Я кішкамъ угожу,
Шматокъ сала положу;
А ти, сердце, ходи,
И вірненъко люби,
Сердце мое!

Якъ до тебе ходити,
Тебе вірне любити...
Въ тебе миши лихи!

Коли мишай боішься—
На воротахъ повісься;
Ізгнанъ, пропади,
А до мене не ходи...
Цуръ тобі... пекъ!...

185.

Люлька моя чорвоная, зъ вечора курилася;
Якъ положивъ на полицю, впала да й розбилася.
Якъ уявъ я ходити, якъ уявъ нудити:
Люлько моя чорвоная! де тебе купити?
Якъ пішовъ я до Києва люльки куповати;
Найшовъ люльку чорвоную—ні зъ кимъ торговати.
Ой и тамъ дівчина пшено продавала;
Вона жъ мині, молодому, люльку сторговала.
Якъ пішовъ я до дівчини люлечки курити;
Якъ ишовъ я черезъ тікъ, да й оглянувся:
Якъ ударивъ мужикъ ціпомъ, ажъ я усміхнувся.
Ой я жъ думавъ, що забивъ—не могу и встати;
Коли бъ устать зволонтися—піду позивати!
Якъ ішовъ я до дівчини черезъ три городи—
Витонставъ я гарбузи—наробивъ я шкоди!
Не такъ ти гарбузи, якъ те гарбузиня;—
«Я жъ думала каваліръ, ажъ то чортовиня!»

186.

За очеретомъ качки гуама,
Високо-мъ ся закасала:
Козакові стидно-брідко,
Що въ дівчини літки видко.

Махнувъ козакъ хустиною:—
«Закрий літки пелиною!»—
— Коли тобі стидко-бридко —
— Закрий очи, щобъ не видко! —

На городі кукуруза:
Нема моого дрантогузя;
Нема ёго и не буде,
Вінъ поїхавъ межи люде!

Сіно-мъ собі громадила,
Хлопця собі принадила;
Еще буду громадити,
Щобъ другого принадити.

Сіно-мъ собі громадила:
На юнкера споглядала,
На рапмана дивилася,
Въ прапорщика влюбилася.

Ой ти ляшку чорноусий,
Чому въ тебе жупанъ куцай?
Мене дівки підпоили,
Жупанъ мині підкроили.

187.

Охъ, да не люби двохъ,
Люби мене самую,
Бо я тебе шаную!
И курочку дарую,
А півничка въ додаточку —
Люби мене, мій батечку.

188.

Ой піду я въ дубиноньку снати,
Дала мині дубинонька знати!
Сюди-туда дубину стренену:
Посипались жолуди въ пелену.
Я думала що пелинка мала:
За три копи жолудівъ продала.
Жолудики недоросточки,
Люблять мене да виросточки,
И молоді козаки.
Ой пішла я въ осоку снати:—
Дала мині осока знати—
Порізала осокою шяти,
Я въ осоці женихалася,
Ажъ осока розлигдалася.

—
189.

А до мене Яківъ приходивъ,
Коробочку раківъ приносивъ;
Я въ Якова раки забрала,
А Якова зъ хати прогнала.
Иди, иди, Якове, зъ хати,
Бо на печі батько да мати,
А на полу батькови діти:
Нігде тебе, Якове, діти!
Скидай, скидай, Якове, шубу,
Лізь до мене, Якове, въ грубу!

—

Прижльс. Поломъ (ст. 7) называется помостъ изъ досокъ, на которомъ спить.—

—

ОБРАЗЦЫ ОБРЯДНЫХЪ ПѢСЕНЪ.

КОЛЯДКА.

190.

Веселая світу новина,
Где Чиста Панна сина породила,
А зъ небеса небескій гласи
Славлять Бога во всі часи:
Святъ! Святъ! озивае,
Спаса своего величае:
А вбої пастирие
Славлять Бога и Марію!
Іосифъ святий ся радуе,
Що на руцихъ Бога пястуе,
А Марія ся втішае,
Сіномъ Христа сновивае.
Сіно! сіно! красне якъ лилія,
По которомъ боці Марія,
Всому світу сина породила,
Миръ зъ неволі свободила.
Ідутъ пани монархове,
Питаються у домове,
Где дитина спочивае:
Надъ нимъ звізда возсіне:
Тая звізда проти схода,
Да везуть Царя да Господа,
Да везуть Царя—бозке тіло;
Да прийми муро и кадило,
До руць своіхъ прийми золото,
А насъ благослови за то!

ВЕСНЯНКИ (ВЕСЕННЯ).

191.

Благослови, мати,
Весну закликати!

Весну закликати,
Зіму провожати!
Зімочка въ возочку,
Літечко въ човночу.

192.

Ой у кривого танця
Да не виведемъ кінця:
Да Урай матку кличе,
Да подай, матко, ключи,
Да випустити росу—
Дівоцькую красу:
А дівоцька краса,
Якъ літняя роса.
У меду потопае,
Въ вині виринае!

Ой у кривого танця
Да не виведемъ конця:
Да Урай матку кличе;
Да подай, матко, ключи,
Випустити росу—
Парубоцькую красу;
Парубоцька краса
Якъ зімняя роса:
Въ смолі потопае,
У дёгтю виринае.

193.

Вийди, вийди, Іваньку,
Заспівай намъ веснянку!
Зімовали, не співали,

Усе весни дожидали!
Весна, весна, наша весна!
Да що жъ ти намъ принесла:
Старимъ бабамъ по кіечку,
А дівчатамъ по віночку.
Звила жъ и віночка вчора зъ вечера
Зъ зеленого барвіночку,
Да й повісила на кілочку.
Матуся вийшла, да віничикъ зняла,
Да нелюбові дала.
Коли бъ же я тее знала —
Я бъ ёго розурвала,
Ніжъ нелюбові дала.

—
194.

Ой ішла дівунька черезъ двуръ, черезъ двуръ,
А на ней суконька въ девять пуль, въ девять пуль;
Ой стала суконька сяяти, сяти,
Стала діброва палати, палати:
Ой ідіть, парубки, дуброви гасити, гасити,
Решетомъ водицю носити, носити;
Кульки въ решеті води є, води є;
Стульки въ парубківъ правди є, правди є.

Ой ішла дівонька черезъ двуръ, черезъ двуръ,
А на ней суконька въ девятъ пуль, въ девятъ пуль.
Ой стала суконька сяти, сяти,
Стала дуброва палати, палати.
Ой ідіть, дівоњки, дуброви гасити, гасити,
Кубонькомъ водицю носити, носити;
Кульки въ кубоньці води є, води є,
Стульки въ дівочекъ правди є, правди є.

195.

Ой на горі підъ вербою,
Стоявъ колодязъ зъ водою,
Тамъ дівчиночка воду брала,
До місяца промовляла:
Муй місяченъку, муй батеньку!
Скажи жъ мині всю правдою!
Чи я пойду за нелюба,
Чи я пойду за милого.
Ой якъ я пойду за нелюба:
Крайте ручички зъ родниночки,
А утірочки зъ кронивочки;
А якъ пойду за милого—
Крайте ручички зъ китаечки,
Сучіть втірочки зъ білого шовку.

—

196.

Ой у Львові на риночку грали,
Игри по чорвоному давали.
Красная панина танокъ водила,
Прийшовъ до неї батенько еі:
Покинь, доненько, йди до-домою!
Постуй, батенько, танокъ доведу.

Тоже постся о матери, сестрахъ, братѣ, и вѣмъ
равно дѣвица отвѣчаетъ:

матюнько

Постуй, *сестронько*, танокъ доведу.
братіку

(Далѣ поетсно миломъ; и пѣсня оканчивается такъ:)

Танокъ довела и до-дому пойшла.

197.

Покочу я долото—
Всі дівочки въ болото;
Покочу я дойницю—
Всі парубки въ світлицю.
Ой хочъ вони въ світлиці—
Таки жъ вони паршивці;
Хочъ дівчата въ болоті—
Таки жъ вони срібні—злоті.

—

198.

Ой лугомъ—лугомъ вода йде,
А по падъ тимъ лужечкомъ
Стежка йде!
Отудою шла молода дівчиня:
Ой тою водицею вмивалася,
Чорвоною китайкою втиралася;
Повісила китаечку на морі,
Посіяла жемчужину у полі,
Поставила стовпі золоті,
Помостила мости срібні:
Ой якъ буде іхати да муй нелюбъ:
Не май, не май, китаечко, на морі,
Ой не цвіти, жемчужино, у полі,
Не сяйте, стовпі золоті,
Не брязчіть, мости срібні;
А якъ буде іхати да муй миленький—
Замай, китаечко, на морі,
Зацвіти, жемчужино, у полі,
Засяйте, стовпі золоті,
Забрязчіть, мости срібні.

—

КУПАЛЬНЫЯ.

199.

Ой вийди, вийди, молодице,
Розвесели намъ купалицю!
Ой якъ мині до васъ вйти,
Вамъ купалицю розвеселити.
У мене свекруха не матюнка,
Мині дитини не поколише;
Хочь поколише, кулакомъ товкне;
Вражая мати пойшла гуляти!

200.

На купалі огонь горить:
Наши мъ хлопцямъ живутъ болить;
Наши хлопці, жабокольці,
Скололи жабу на володці.
Іхавъ Іаско по надъ гречкою,
Держить коника уздечкою,
Онь іде на конику.
А дівчину везе.

201.

Схилилось купало изъ долу до долу;
Часъ вамъ, дівочки, до-дому, до-дому;
А една дівчинонька зостанься, зостанься;
Буде іхать парубокъ зъ Люблина, зъ Люблина,
Да провизе вінчикъ зъ кадила, зъ кадила,
Щобъ здорована дівочка зносила, зносила.

ПѢСНЯ ПРИ ОБЖИГАХЪ (по окончаніи жатви).

202.

Орішокъ зелененький, орішокъ зелененький,
Нашъ паночокъ молоденький
На конику поїзжає,
До двору женьчиківъ займає,
Заганяє женьчиківъ до двору:
До двору, женьчики, до двору;
Галёвали ціле літо по полю,
Не давали соловейкамъ спокою.

Ой одчини намъ, пановыку, ворота;
Несемъ тобі три віночки зъ золота,
И житний и пшеничний и ячний,
И Богові и панові вдячний.

Ой казаеъ ти, нашъ паночку, що ми жали;
А ми тобі житечка дожали;
Наша пані по садочку ходила,
Червоную калиновыку ломила,
А панові въ голововыку стелила:
Ой спи, ой спи, нашъ паночку, до-волі:
А вже твоя пшениченка въ стодолі.

9. 2. Lordovtsev

ЧЕТЫРЕ ВАРИАНТА

Малорусскихъ сказокъ.

Первые три сказки записаны въ Войскѣ Донскомъ, въ слободѣ Даниловкѣ, и записаны дословно, какъ ихъ сказываютъ разсказчики, малороссияне. За вѣрность текста я ручаюсь. Можетъ быть, въ другомъ мѣстѣ они и иначе разсказываются, но тамъ—именно такъ, какъ у насъ они записаны. Послѣдняя сказка записана для Н. И. Костомарова, какъ видно, по памяти. Оттого и языкъ въ ней какой-то смѣшанный. Но такъ какъ я назвалъ эти сказки варіантами, то они и могутъ быть полезны какъ варіанты.—Малорусскихъ сказокъ, записанныхъ съ устья народа, у насъ еще не издавали. Желательно было бы, чтобы они нашли себѣ такого издателя, какъ великорусскій—г. Афанасьева, и дай Богъ, чтобы наши четыре сказки были къ тому хотя малѣйшимъ поводомъ. За сообщеніе этихъ первыхъ варіантовъ приношу благодарность И. Л. Мордовцеву.

1.

ОХЪ.

Було три сина въ чоловіка. Отъ вінъ и каже: піду пайму іхъ. Отъ и повівъ: вівъ, вівъ іхъ, та на келадні сівъ одихатъ. Отъ батько и сказавъ: Охъ!— а *Oхъ* до ёго и вийшовъ, та й каже: на що ти мене кличешъ, чоловіче? де ти йдешъ?—Сина иду пайматъ, щобъ гроши зароблявъ. *Oхъ* и каже: ну, такъ пайми мені на три годи. Отъ вівъ и паняявъ на три годи. Ну, и вийшло три годи. Іде батько за синомъ, дойшовъ до тиеї колоди, та й уп'ять сівъ на колоду и сказавъ уп'ять охъ! *Oхъ* до ёго уп'ять вийшовъ и питаетъ єго: за чимъ идешъ?—За синомъ иду: вийшло вже три годи.—Ну, иди: коли пізнаешъ, такъ озьмешъ; а не пізнаешъ, ще годъ житиме.

Отъ *Oхъ* и висипавъ пшениці мірку на дворі, и назліталось голубівъ багато-розбагато.—Пізнавай, де твій синъ.—Ходивъ, ходивъ, ходивъ поміжъ голубівъ, —ні, нема! усі ідуть пшеницю.—Ну, нехай ще живе годъ; нічого робить.—Вийшовъ годъ. Уп'ять пішовъ батько за синомъ, а синъ и вийшовъ до ёго на дорогоу упередъ, щобъ *Oхъ* не зновъ, та й каже батькові: якъ *Oхъ* насипе пшениці, такъ я не буду клюватъ; а сяду підъ яблунею, та буду оскубатися.—Пішовъ уп'ять батько до колоди; сівъ уп'ять на колоду:—Охъ!—И вп'ять *Oхъ* вийшовъ до ёго:—за чимъ ти идешъ?—За синомъ.—Иди жъ уп'ять узнавай.—Отъ насипавъ уп'ять пшениці; пішовъ уп'ять батько ходить. А синъ сидить підъ яблунею та оскубається. Отъ батько и каже:—«Оце мій синъ.—Твій—такъ бері, коли пізнавъ.—Ну, ходімо жъ, сину, до-дому.

— А синъ и каже: — Глядіть, тату: паничі будуть іхать за перепелицями зъ яструбомъ; я перекинусь яструбомъ, ви мене продавайте за сто рублівъ; на мені буде ретязь мідний,—продавайте безъ ретязя.—Отъ вони пустили свого яструба за перепелицею; а сей уже и піймавъ.—Э! се, ділушка, твій яструбъ?—Мій.—Продай намъ.—Купіть.—Шо возьмешъ?—Сто рублівъ.—Возьми п'ятдесятъ.—Ні, сто безъ ретязя.—Отъ вони и взяли ёго за сто рублівъ безъ ретязя. Отъ и пустили за перепелицею; а вінь якъ полегівъ та полетівъ, та й прилетівъ до батька.—Оде сто рублівъ заробили.—Ну, глядіть, тату: теперъ паничі будуть іхать за лисицями; я перекинусь собакою, ви мене продавайте та безъ ретязя, и пробігъ двісті рублівъ.—Ідути уп'ять паничі, и вигнали лисицю, и погналисъ за нею, та й не нагонять: а сей побігъ, піймавъ та й несе до батька.—Э! се твоя собака?—Моя.—Продай.—Купіть.—Отъ тобі сто рублівъ.—Ні, не озьму: давайте двісті безъ ретязя!—Давай: ми єму ретязь зробимо золотий. Отъ и пустили паничі за лисицею. Вінь якъ побігъ, побігъ за лисицею,—ну, скілько вп'ять паничі и гналисъ, де й дівся: а вінь уніять до батька.—Ну, глядіть, тату: тутъ у городі буде ярмарокъ, такъ продавайте мене кенемъ, та безъ узди за тисячу рублівъ.—Отъ батько и повівъ ёго та базаръ. Вінь такъ и танцює. Купечество такъ и не реїмає.—Озьми п'ять-сотъ рублівъ.—Ні, давайте тисячу.—А *Oxa* уже ходить по ярмарку, шо ёго вчивъ.—Продай мені ёго: я тобі тисячу рублівъ дамъ, та за уздою.—Ні, безъ узди.—Та якъ начали торговатись,—за тисячу-сто рублівъ *Oxa* и купивъ зъ уздою. Сівъ и поіхавъ. Вінь явъ понісъ *Oxa*, усюди носивъ, пасивъ, носивъ, та ажъ добігъ до моря. Отъ той синъ упавъ у море окунемъ, а *Oxa* щукю, та й по морю, а той за нимъ. А дочки княжечкі на влакці миють фороочки. Той окунъ вискочівъ на влакку перстнемъ золотимъ. А княжівка:—дивіться, який я перстній знайшла.—Паділа ёго на палець и пішла до-

дому. А *Oхз* вийшовъ на берегъ та й каже:—Я вийшовъ зъ караблями по морю та впустивъ перстінь у воду. Чи' не найшовъ хто ёго?—Найшла дівиця, княжецька дочка. Отъ *Oхз* и каже:—Оддай: отъ тобі сто рублівъ.—А перстінь и каже: дешевше 200 не давай; та якъ будешъ давать, такъ не давай зъ рукъ у руки; а вдарь мене объ землю.—Отъ *Oхз* и купивъ ёго за двісті. Отъ вона и вдарила ёго объ землю; а вінъ просипавсь на десять штукъ горошинъ. Той *Oхз* перекинувсь півнемъ та й давай той горохъ збирать. А зъ десятої горошини якъ вискочить яструбъ, та й убивъ того півня.

2.

КОЗА-ДЕРЕЗА.

Бувъ собі дідъ та баба: у діда дочка, у баби дочка. Накупивъ дідъ кізъ та й не славъ бабину дочку пасті. А вона пасла, пасла, та й ~~кох~~^{кох} до-дому. А дідъ сівъ на ворітняхъ въ червонихъ лобітняхъ, та й каже:—Кози мої любі, кози мої милі, чи ви іли, чи пили?—А коза ёго й каже:—Ні, дідуся:

Якъ бігли черезъ місточокъ,
Ухватили кленовий листочокъ;
Якъ бігли черезъ гребельку,
Ухватили води капельку,—
Тілько цили й іли.

Отъ дідъ взявъ та й убивъ бабину дочку, голову настромивъ па коляку, а толупъ^(*) підъ корито скловавъ. П одряжає свою дочку:—Гони жъ ти, дочка.—Отъ вона и погнала:—та пасе, пасе, та й напое, пасе, пасе, та й цапає; напасла та й погнала до-дому. А дідъ уп'ять сівъ на ворітняхъ въ червонихъ

(*) Толупъ—туловище.

чобітцяхъ, и впъять пита:—Кози моі любі, кози моі милі, чи ви іли, чи пили?—Ні, дідусю:

Якъ бігли черезъ місточокъ,
Ухватили кленовий листочекъ;
Якъ бігли черезъ гребельку,
Ухватили води капельку,—
Тілько пили й іли.

Дідъ и сю вбивъ: голову на коляку настромивъ, а толупъ підъ корито сховавъ, та й каже:—Теперь ти гони, бабо, сама; а то вови люди молоді, бачъ замоли кізъ.—Отъ и баба погнала,—та пасе, пасе, та й напое. Напасла та й гоне до-дому. А дідъ упъять сівъ на ворітцяхъ въ червонихъ чобітцяхъ, и впъять пита:—Кози моі любі, кози моі милі, чи ви іли, чи пили?—Ні, дідусю:

Якъ бігли черезъ місточокъ,
Ухватили кленовий листочекъ;
Якъ бігли черезъ гребельку,
Ухватили води капельку,—
Тілько пили й іли.

Дідъ взявъ и бабу вбивъ: голову настромивъ на коляку, а толупъ підъ корито сховавъ. Теперь узявъ та самъ и погнавъ, щобъ вівірить, що ся коза строе: та пасе, пасе, та й напое. Накормивъ и напоївъ, та й пішовъ попередъ до-дому, та й сівъ па ворітцяхъ въ червонихъ чобітцяхъ, та й питає:—Кози моі любі, кози моі милі, чи ви іли, чи пили?—Ні, дідусю:

Якъ бігли черезъ місточокъ,
Ухватили кленовий листочекъ;
Якъ бігли черезъ гребельку,
Ухватили води капельку,—
Тілько пили й іли.—

Отъ вінъ тоді ій черкъ за роги, та й повісивъ драть. Отъ дравъ, дравъ, та ножикъ и притунивъ,

та й пішовъ до коваля, щобъ ножикъ, лоточить. А коза одірвалась, та й утекла; та акъ побігла, та побігла, та ажъ у лисиччину хатку. А лисиця бігала десь на промисло, та якъ прийшла, ажтось у її хатці; отъ вона и пита:—Хто, хто, въ мої хатці?—

—Я коза-дереза,
Півъ-бока луплена,
За три копи куплена;
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Хвостикомъ вимету,
Ніжками на двіръ винесу.—

Отъ лисичка пішла, та й сіда підъ березку, та й плаче:

—Підъ березкою,
Підъ кудрявою,
Що провіяно,
Те прокапано.—

Отъ вовчокъ иде та й пита:—Що ти, сестричко-лисичко, плачешъ?—Якъ мені, вовчику-братіку, не плакать: хтось у мої хатці есть.—Ходімъ я вигоню.
—Отъ вінъ прийшовъ та й пита:—Хто, хто въ лисиччині хатці?—

—Я коза-дереза,
Півъ-бока луплена,
За три копи куплена;
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Хвостикомъ вимету,
Ніжками на двіръ винесу.—

—Охъ, я, сестричко-лисичко, боюся!—Та й пішли и сіли уп'ять підъ березою; сіли та й плачуть у-двохъ:

—Підъ березою,
Підъ кудрявою,

Що провіяно,
Те прокапано:

Отъ идѣ ведмідь, та ѹ пита:— Шо ти, сестричко-лисичко, плачещъ?— Якъ мені, ведмедику-братіку, не плакать: хтось у моїй хатці сидить.— Ходімъ, я вигоню.— Отъ и пішли упъять. Отъ и пита:— Хто, хто въ лисиччиній хатці?—

— Я коза-дереза,
Півъ-бока луплена,
За три копи куплена,
Тупу-туну ногами,
Сколю тебе рогами,
Хвостикомъ вимету,
Ніжками на двіръ винесу.

Отъ и ведмідь каже:— «Охъ, сестричко-лисичко, и я боюся. Отъ и пішли, и сіли упъять у трёхъ підъ березою, та ѹ плачуть:

— Підъ березою,
Підъ кудрявою,
Що провіяно,
Те прокапано.

Отъ идѣ левъ.— Сестричко-лисичко, чого ти плачещъ?— Якъ мені, левику-братіку, не плакать: хтось у моїй хатці есть.— Ходімъ я вигоню!— Отъ и пішли, и питає левъ:— Хто, хто въ лисиччиній хатці?—

— Я коза-дереза,
Півъ-бока луплема,
За три копи куплема,
Тупу-туну ногами,
Сколю тебе рогами,
Хвостикомъ вимету,
Ніжками на двіръ винесу.

— Охъ, лисичко-сестричко, и я боюся!— Отъ и пішли упъять підъ березу, сіли, та ѹ плачуть:

— Підъ березою,
Підъ кудрявою,
Що провіяно,
Те прокапано.

Отъ и біжить зайчикъ-степанчикъ:—Чого ти, лисичко-сестричко, плачешъ?—Якъ мені, зайчику-братіку, не плакать: хтось у моїй хатці есть.—Ходімъ, я вигоню!—Отъ и пішли, и пита зайчикъ-степанчикъ:—Хто, хтє въ лисиччиній хатці?

— Я коза-дереза,
Півъ бока луплена,
За три копи куплена,
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Хвостикомъ вимету,
Ніжками на двіръ винесу.

— Охъ, лисичко-сестричко, и я бошся.—Отъ и пішли щіль березу и впъять плачутъ:

— Підъ березою,
Підъ кудрявою,
Що провіяно,
Те прокапано.

Отъ и біжить півникъ, ц дитя:—Чого ти, лисичко-сестричко, плачешъ?—Якъ мені, півнику-братіку, не плакать: хто у моїй хатці есть!—Ходімъ, я вигоню.—Отъ и пішли до хатки; отъ и пита півень:—Хто, хто въ лисиччиній хатці?

— Я коза-дереза,
Півъ-бока луплена,
За три копи куплена,
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Хвостикомъ вимету,
Ніжками на двіръ винесу.

Отъ вінъ и поставивъ лева на дверяхъ, ведмеди на другихъ дверяхъ, вовка надъ вікномъ, зайчика надъ верхомъ, а самъ пішовъ у хатку, та й каже:

—Иде кочать (*) на п'ятакъ,
Несе топоръ на плечахъ,
Хоче кізку зрубить,
Хоче шубку пошить...

Отъ якъ ускоче у хатку, а вона зъ хати, та не може!!..
Отъ лисичка уп'ять живе та поживає.—

3.

КАЗКА ПРО ИВАШЕЧКА И ПРО ВІДЬМУ.

Якъ бувъ собі дідъ та баба, а въ іхъ одна порада, синокъ Иващечокъ. Отъ Иващечокъ и каже:—Зроби мені, тату, човничокъ и веселечко,—я поїду рибку ловить.—Отъ вінъ и зробивъ єму човничокъ и веселечко; отъ Иващечокъ сівъ и поіхавъ рибку ловить. А мама ёго вийшла на бережечокъ, та й кличе ёго:

— Синку, синку, Иващечку,
Приплинь, приплинь до бережечка,
А я жъ тобі—істи, пити,
Хорошенько походить,—
Сорочечку білесеньку.(**)

Отъ вінъ почувъ материнъ голосокъ та й каже:

— Пливи, човничку, ближче,
Се мене мама (***) кличе:
Вона мені істочки принесла.

(*) Другіє говорять: Иде підсів; но чаше—кочать,

(**) Не знаю, какъ въ другіи варіантахъ этой сказки, но здѣсь это мѣсто, кажеться, не совсѣмъ доказано. Я слыхалъ другой варіантъ, но не имѣю его подъ руками. Вообще эта сказка разсказ. оч. разнообразно.

(***) Иные говорятъ: матійка.

Отъ човничокъ и приплівъ до бережечка. Отъ ёго мама накормила и напоіла, и сорочечку білесеньку падла, та й каже:— Плини рибку ловить, та гляди, щобъ тебе відьма не вхватали.— А відьма стоїть підъ кущемъ, та й підслухала. Огъ мати Ивашечкова пішла до-дому, і відьма вийшла на бережечокъ та й почала кликати Ивашечка:

— Синку, синку, Ивашечку,
Приплини, приплини до бережечка,
А я жъ тобі—істи, пити,
Хорошенько походити,—
Сорочечку білесеньку.

Отъ Ивашечокъ и каже:

— Пливи, човничку, дальше,
Се мене відьма кличе,
Вона мене хоче звісти.

Отъ відьма скільки ни звала Ивашечка, такъ ні; вінъ замітивъ, що не маминъ голосокъ, та далеко одъ неї поїлівъ. Отъ відьма и пішла до ковали та й каже:— Ковалику, ковалику, скуй мені такий голосокъ, якъ у Ивашечкової матері; а якъ не скуюшъ, то й тебе иззімъ!— Отъ коваликъ и скувавъ ій такий голосокъ, якъ у Ивашечкової матері. Отъ відьма и пішла уп'ять на бережечокъ, та й зачала уп'ять кликати:

— Синку, синку, Ивашечку,
Приплини, приплини до бережечка,
А я жъ тобі—істи, пити,
Хорошенько походити,—
Сорочечку білесеньку.

Отъ Ивашечокъ якъ почувъ, що такий голосокъ, якъ у ёго мамки, та й каже:

— Пливи, човничку, близиче,

Се мене мама кличе:
Вона мені істочки принесла.

Отъ човничокъ и приплівъ до бережечка, а відьма єго хватъ! та й понесла до дому. А въ відьми дочка Оленка. Отъ відьма и каже:—Дочко Оленко, затоши у пічі та изжаръ оцёго Иващечка, а я піду та куму позову, та звімо єго.—Отъ Оленка затопила въ пічі та й каже:—Ну, Иващечку, сідай на лопату.—Отъ вінь, шо сяде, то все не такъ, якъ треба, то на-бікъ, то що. Отъ Оленка їш наїде:—Ти не такъ сідаєшъ.—А Иващечокъ и каже—Оленці:—Ти сама перва сядь на лопату, а я подивлюсь, якъ ти сідаєшъ, та тоді и я такъ сяду.—Отъ Оленка издури и сіла на лопату, а Иващечокъ ії—бурхъ у пічі та й заслінкою захривъ, а самъ вибігъ на двіръ та ізлізъ на високого дуба, та тамъ и сидить.—Отъ відьма прийшла и привела куму у хату, та й каже:—Де се моя Оленка дівалась? мабудь побігла на улицю. А ну, подивиться въ пічъ, чи вона спекла Иващечка.—Отъ подивилася у пічъ, а тамъ Оленка спеклася, а вона не вгадала, та й каже кумі:—Вже спікся Иващечокъ. Сідай, кумо, за стіль, та вип'ємъ по чарці горілки, та зачнемо Иващечка істи.—Отъ винили горілки по чарці, та й иззіли Оленку, та тоді вийшли на гору та й зачали качаться. Отъ качаються, та й приговорюють:—Покотюся, повалюся, після Иващечкового м'ясця иззвіши!—А Иващечокъ сидить на дубі та й ка: *)—Покотіться, поваліться, після Оленчного м'ясця иззвіши!—Отъ відьми и почули та й кажуть:—Що се таке, кумо, неначе каже—покотися, повалися після Оленчного м'ясця иззвіши?—А відьмина кума и каже:—та се тобі, кумо, такъ учудлось.—Отъ уп'ять:—Покотюся, повалюся після Иващечкового м'ясця иззвіши!—А Иващечокъ сидить на дубі та вин'ять и каже:—Покотіться, поваліться, після Оленчного м'яс-

(*) Виѣсто каже.

дя иззівши!—Отъ вони зиркъ на дуба, та й побачили Ивашечка, та й кажуть:—Ой, лиxo! се вінь нашу Оленку испікъ!—Та якъ почали дуба гризти та зуби й поламали. Отъ и пішли до ковала та й кажуть:—Ковалику, ковалику, скуй намъ такі зуби, щобъ дуба перегризти; а якъ не скуюшъ, то й тебе иззімо.—Отъ вінь и скувавъ імъ кріпкі зуби. Отъ вони прийшли и зачали уп'ять дуба гризти; а Ивашечокъ сидить на дубі та й плаче. Отъ и летять гуси. Отъ Ивашечокъ и кличе гусей:

—Гуси, гуси, лебедята,
Возьміть мене на крилята,
Понесіть мене до батенька,
А въ батенька—істи, пити,
Хорошенько походити.

Отъ гуси ёму и кажуть:—Нехай тебе задні замазані возьмутъ.—Отъ вінь сидить та й плаче; а відьми вже дуба почитай перегризли. Отъ летять задні замазані. Отъ Ивашечокъ сидить та уп'ять и кличе:

—Гуси, гуси, лебедята,
Возьміть мене на крилята,
Понесіть мене до батенька,
А въ батенька—істи, пити,
Хорошенько походити.

Отъ вони ёго и взяли на крилята и понесли до батенька. Отъ тільки вони ёго узяли на крилята, а відьми дуба и перегризли; а дубъ якъ упавъ, а вони зиркъ! ажъ нема Ивашечка.—Де вівъ? де вінь?—А вінь у гусей на крилятахъ и кричить:—Ось-де я! ось-де я!—Авідьми и кажуть:—А!.. догадався, утікъ!—..

Отъ гуси принесли Ивашечка до батенька та й посадили на хаті. Отъ мамка Ивашечкова садове дітокъ обідати та й каже:—Оце тобі, синку, ложечку, а оце тобі, а оце, якъ-би бувъ Ивашечокъ, такъ

оце-бъ ёму.—А вінъ сидить на хаті та й кричить:—И мен!—А мама ёго и почула, та якъ вискоче на двірь, та й угляділа Ивашечка:—Відкіль се ти вязавси, мій синочокъ?... Отъ вінъ імъ и розказавъ: якъ ёго відьма ухватила, та якъ хотіла спекти—и усе, усе розказавъ.

4.

КАЗКА ПРО КОРОЛЕВУ КАТЕРИНУ.

Бувъ собі король. Мавъ вінъ одного сина: той синъ бувъ такий силачъ, що подобного ёму нігде не можна було найти. Король померъ. Вінъ зробився королемъ и казавъ об'явити по цілому королевстві, що всякий чоловікъ може приходити зъ нимъ боротися. Кілько ни приходило людей, каждого забивавъ вінъ руками. Ідного разу пришла до нього баба зъ синомъ и сказала, що знає, где есть чоловікъ велими силний. Король обіцявъ ій за тес дати багацько грошей и просивъ, щобъ она привела того чоловіка. Тоді баба сказала:—Вінъ не схоче до васъ прийти: треба, щобъ ви поїхали до нього; вінъ живе на битомъ полі, із-дити на сивомъ коні, називається Іорланиномъ. Кілько ни приходило рицарівъ зъ нимъ битися, то каждого забивавъ.—Я би поїхавъ до нього, каже король, но у мене нема ні одного коня, на котримъ я мігъ би іздити: що сяду на котрого, то зломиться, якъ гилячка,—і ні одного міча, котримъ можна було битися: що удару нимъ о землю, то розсинеться якъ порохъ.—Я вамъ и на тес порадю, сказала баба: кажіть по-гнати коні до води, и надъ котримъ будуть літати орли, на тимъ ви будете могти іздити; а пійдіть до Красного Магазина и одірвіть підлогу, и тамъ найдете не тилько еденъ мічъ, но и цілую збрюю, которая ві-коли не переломиться.—Король заплативши бабі, ка-

завъ погнати коні до води и самъ пішовъ за ними. Зловивъ коня, одкопавъ збрую, сівъ на коня и поїхавъ дорогою, котру єму баба показала.

Іхавъ вінъ одинъ місяць, другий, наконець на третій місяць приїхавъ на біле поле. Ажъ глядить, щось миготить по полю. Цікавость ёго взяла зобачити, що то таке. Випустивъ коня и якъ близько підїхавъ до нѣго, то пізнавъ, що то іде чоловікъ на коневі; а коли звіхалися, то король сказавъ:— Якъ слихомъ слихати и видомъ видати Поланинъ?— А той сказавъ:— Якъ слихомъ слихати, якъ видомъ видати—король Іванъ! чи будемъ битися, чи будемъ миритися?— Будемъ битися, сказавъ король.— И якъ зачали битися, то ажъ три дні билися, наконецъ Поланинъ охлявъ и каже:

— Довго ми билися; ну, теперечка погодімъ.— Добре, сказавъ король: але зъ такою умовою, що ти поїдешъ зо мною въ світъ.— Добре, сказавъ Поланинъ. Всіли на коні и поїхали.

Ідуть, ідуть, и приїхали до єдпей корчми. Була тамъ гарна шинкарочка. Поланинъ її полюбивъ и просивъ короля, щоби побавитися въ тій корчмі—зо дві неділі. Король згодився на тее. Разу одного король вийшовъ на двіръ, и глядить, що вельме велика хмара иде. Король вернувся до хати и каже до Поланина:— Не знаю, чи буде то дощъ, чи градъ, бо вельме велика хмара иде.— Поланинъ вийшовъ на двуръ, поглядівъ, кликнувъ короля и сказавъ єму, що—треба мені іхати: бо Катерина вислала протівъ мене військо; а то не хмаря, тилько пиль одъ нігъ кінськихъ. Вже шість разъ вона висилала протівъ мене військо. а я самъ еденъ ёго завсіди забивавъ.— Король ставъ ёго просити, щоби пізволивъ єму поїхати збити тее військо.— Перше Поланинъ не позволявъ на тее, а потімъ згодився, и таку давъ єму пересторогу, що якъ приїде вінъ до війська, то щоби

перехрестивъ єго мічомъ, а втоді воно само єму піддастся. А якъ побеє усе військо, щоби не бігъ за зайцемъ, котрий вискочить зъ посіднєго забитого.— Король сівъ на коня и поїхавъ; на дорозі стрівався зъ військомъ; зробивъ такъ, якъ єму Поланинъ казавъ: збивъ єго, и ждавъ до теї пори, доки не вискочить що-небудь зъ забитого. Накінець вибігъ зайць; а вінъ за нимъ, и бігъ черезъ поле и лісъ, ажъ прибігъ до якогось палацу: брама сама одчинилась; зайць вбігъ; брама хутко зачинилась, и вінъ остався передъ брамою; іздивъ около стінъ, но не мігъ нігде влізти; пішовъ своєю дорогою и вернувся до корчми. Поланинъ спітавъ єго, чи гнався вінъ за зайцемъ? Вінъ сказавъ, що—ні,—и зосталися ще на дві неділі въ корчмі, щоби оддихнути.

Знову король обачивъ хмару, и питався: — Чи то буде дощъ, чи Катерина протівъ тебе військо шле? — Поланинъ поглядівъ и сказавъ, що Катерина військо шле. Король знову поїхавъ; збивъ військо и погнався вже за лисомъ, котрий вискочивъ зъ забитого. Не догнавъ єго и вернувся назадъ. Такимъ способомъ зробилося и третій разъ, но зъ мертвого вискочивъ кітъ. Брама одчинилась; вінъ влетівъ въ браму—и кітъ. Поставивъ коня, а самъ пішовъ въ палаць за котомъ. Перейшовъ єдне..... друге, трете и накінець вийшовъ на дванадцяте, и почувъ голосъ розмовляючихъ бабъ: —Ахъ моя несчастная доля! згинуло усе мое військо! — Схватила мічъ, одчинила двері и кинулася на короля, и почала зъ нимъ битися. Но король вибивъ мічъ зъ рукъ, а побачивши, що вона дуже хороша, полюбивъ її и просивъ, щобъ вона зъ нимъ жила. Вона згодилася; но просила єго, щобъ вінъ позволивъ її поїхати до свекрухи. Оддала єму ключі и просила єго, щобъ вінъ не ходивъ до того покою, що завязаний ликомъ. Сіла до кареті и поїхала.

Король зоставши самъ одинъ, на щлий двіръ, ставъ обходити усі покої; ажъ прийшовъ до того, що завѣзаний личкомъ. Охота ёго взяла зобачити, що тамъ е. Одвъязавъ личко и війшовъ до одного покою: ажъ тамъ сидить баба за варстатомъ и робить людей: що кине шпuleмъ, то вискочить салдатъ; якъ міцній кине, то вискочить ундеръ-охвицеръ; інше міцній кине, то вискочить охвицеръ. Король зобачивъ тес, забивъ бабу и самъ сівъ за варстатомъ робити; но єму тее жаднимъ способомъ не удалось. Вінъ одрізавъ руку бабі и нею зробивъ кілька салдатъ, и тие позабивавъ, а самъ пішовъ до другого покою: ажъ глядить, уся хата завалена забитими людьми; пішовъ до третього покою, ажъ бачить, що чоловікъ висить на крукахъ, передъ нимъ лежить в'язочча сіна и чашка зъ водою.— Випусти мене зъ тихъ круківъ, одізвався чоловікъ: а я тобі за тее три рази життя дарую.— А якъ мені тебе випустити? сказавъ король.— Дай мені в'язочку сіна ззісти и чашку води випити, а я тоді самъ зорвуся.— Король подавъ єму сіна: вінъ ззівъ; подавъ води — вінъ вицивъ, стрепенувся, злетівъ зъ гаківъ, и по-летівъ, не подяковавши королеві. Король задумався, що то бувъ за чоловікъ, ажъ тутъ кітъ прибігає до нього и каже:— На що ти випусгивъ чорта зъ гаківъ? вінъ сквативъ твою жінку и полетівъ на Лису гору.— Король заплакавъ и ставъ просити кота, щобъ вінъ ёго випустивъ зъ того замку. Кітъ показавъ, де вінъ може зйті на діль. Вінъ взявъ рушницу и пішовъ.

Іде вінъ еденъ місяць, ажъ проходить надъ якеесь озеро. Схотілось єму істи: ставъ глядти, чи нема що застрелиги. Підійшовъ ближче и побачивъ качку зъ каченятами, и вже хотівъ до неї стріляти, но качка стала ёго просигися, щобъ вінъ не робивъ ії дітей сиротами, и обіцяла єму за тее, що вінъ скоче. Вінъ ставъ ії просити, щобъ вона показала єму дорогу на Лису гору. Вона ёму показала, и дала три

перця, щобъ вінъ іхъ присмаливъ, якъ треба буле єму чого до неї — Вінъ пішовъ. Приходить на Лису гору, ажъ въ брамі стоїть кінь на трохъ ногахъ. Вінъ поглядівъ на нього; не думавъ, що той кінь може єму зашкодити. Вийшла до нього Катерина и начала єго лаяти, за тее що вінъ випустивъ чорта зъ гаківъ, и казала, щобъ вінъ зъ нею утікавъ. Сіли на коня и поіхали.—Чортъ вернувся въ-ночі до-дому и, не заставши Катерини, ставъ питатися коня, де вона поділася. Кінь сказавъ, що прийшовъ той чоловікъ, котрий тебе випустивъ зъ гаківъ, взявъ і і поіхавъ. Чортъ скрутися! и снігався коня: чи ми іхъ доженемъ?—Насіємо жита, змелемъ, ззімо, и ще іхъ догонимъ, сказавъ кінь. Насіяли жита, зробили хлібъ, и поіхали: на дорозі догнали іхъ. Тоді чортъ схвативъ єго за лобъ и сказавъ: Otto тобі одинъ разъ дарую життя. — Одібрали Катерину, а єго покинувъ. Король пішовъ другий разъ по Катерину, но чортъ єго догнавъ и зновъ єму даровавъ. Пішовъ третій разъ: тожъ саме зробивъ зъ нимъ чортъ; а за четвертимъ, взявъ єго за лобъ, трухнувъ, що ажъ кісточки осталися.

Качка заскучала за нимъ, що такъ довго єго не бачила; прилетіла; зобачила, що вінъ забитий лежить. Взяла грудку золота, підъ одно крило одну пляшку, підъ друге—другу, и полетіла тамъ де біси стережуть воду живучу и цілую. Кинула золота. Чорти побігли за нимъ, стали битися, а вона набрала води: въ одну пляшку живучої, у другу—цілую, и полетіла до королевича; облила єго; вінъ зробився цілимъ; другий разъ облила, вінъ оживъ и каже:—Ахъ, якъ я довго спавъ!—Заснувъ би ти на віки, коли бъ не я!—Вона єму розказала, що єму чортъ зробивъ. и якимъ способомъ вона єго оживила. Вінъ ій подяковавъ и просивъ, щобъ вона єму показала дорогу на Лису гору. Вона єму показала другу, таку, що кінь не мігъ зібачити, якъ вінъ війде на Лису гору.

И такъ ёго навчила:— Иди ти до своеї жінки и про-
си її, щобъ вона довідалася, звідки вінъ взявъ то-
го коня. А якъ будешъ знати, то приналишъ інерце,
а я прилечу и тобі порадю, якимъ способомъ ёго
достати.

Вінъ пішовъ. Прийшовъ на Лису гору. Катерина
стала питатися ёго, якимъ вінъ способомъ оживъ. Вінъ
їй розказавъ и просивъ, щобъ вона довідалася, якимъ
способомъ чортъ доставъ того коня. Вона ёго пере-
вернула въ голку и заткнула въ подушку. Чортъ при-
бігъ и каже:— Ифе! . . . душа смѣрдить! — Кто бъ тутъ
осмілився прийти? моого чоловіка ти забивъ. Я біль-
ше нікого не знаю.— Чортъ думавъ, що правда. . . .
Уночі вона стала ёго питатися:— Звідкі ти взявъ того
коня?— На що тобі тее знати?— Такъ, я хочу конечно
знати, де такій коні водятся.— Ну, коли хочешъ, то я
тобі скажу: ото у мене є одна кобила, и якъ вона має
родити лоша, то за нею дванадцять вовківъ ходить
и стережуть тиєї минути, якъ лошатко буде роди-
тися, и якъ коно уродиться, то вони заразъ ёго роз-
ривають. Я разъ добре доглядівъ и не давъ імъ ззі-
сти; тілки одну ногу одорвали єму.

Почувши тее, королевичъ, на другий день пізиг-
нався (*) зъ Катериною; присмаливъ інерце: прилетіла
до нього качка; вінъ ій тее розказавъ; и вона ему
порадила, щобъ вінъ взявъ 12 баранівъ и ходивъ за
тею кобилою, и якъ вона буде родити, щобъ вінъ по-
забивавъ тиі барани и oddавъ вовкамъ, то вони по-
кинуть кобилу и побіжать у лісъ, а лошатко уродить-
ся, посце цицьки и тоді імъ не дастесь. Вінъ такъ
и зробивъ: кобила уродила лошатко и стала ёго про-
сити, щобъ вінъ лошаткові позволивъ побути коло
неї цілий місяць, то воно набере сили и зробиться

*) Ошибка: пол роїєсп. с.—попрощаться.

гарнимъ копемъ.—Вінъ пішовъ у лісъ, ставъ стріляти звірівъ и ними черезъ цілий місяць живився. Потімъ пішовъ, щобъ зібачити, чи єго лошатко росте, и вельме дивовався, що зъ нього зробинся такий кінь, що на німъ можна іздити.—Сівъ, полетівъ на Лису гору, одібравъ Катерину и поїхавъ. Чортъ дознавши ся о тімъ, сівъ на свого коня и ставъ єго доганити, и вже на половині дороги догнавъ. Но кінь єго котомъ тріснувъ въ лобъ, що ажъ смола потекла. Вони поїхали до свого палацу, спрвили весілля: и я тамъ бувъ, медъ и вино пивъ, по бороді текло, а зъ губі нічого не було. Я пішовъ до кухара, а вінъ якъ мене тріснувъ по ногахъ, то я побігъ на гній, щобъ охолодитися. Зачали на виватъ зъ гарматъ стріляти; не стало імъ куль: вони стали набивати гноемъ и разомъ мене въ гармату всадили. Якъ вистрелили, то я зъ гармати якъ вилетівъ, то летівъ, летівъ, ажъ сюди прилетівъ и цю казочку сказавъ.—

Конецъ.

3 2044 020 517 363

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine is incurred by retaining it
beyond the specified time.

Please return promptly.

